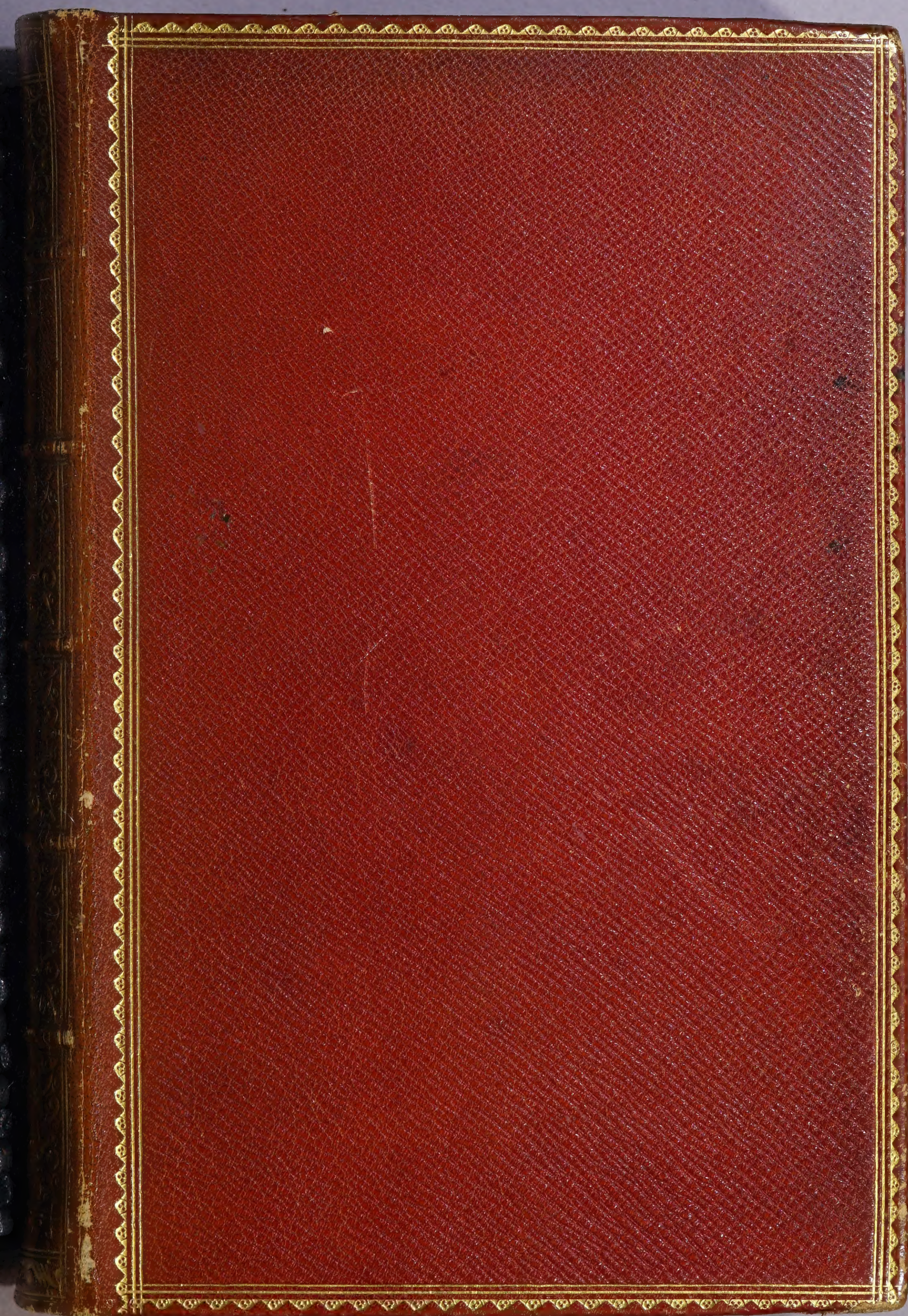
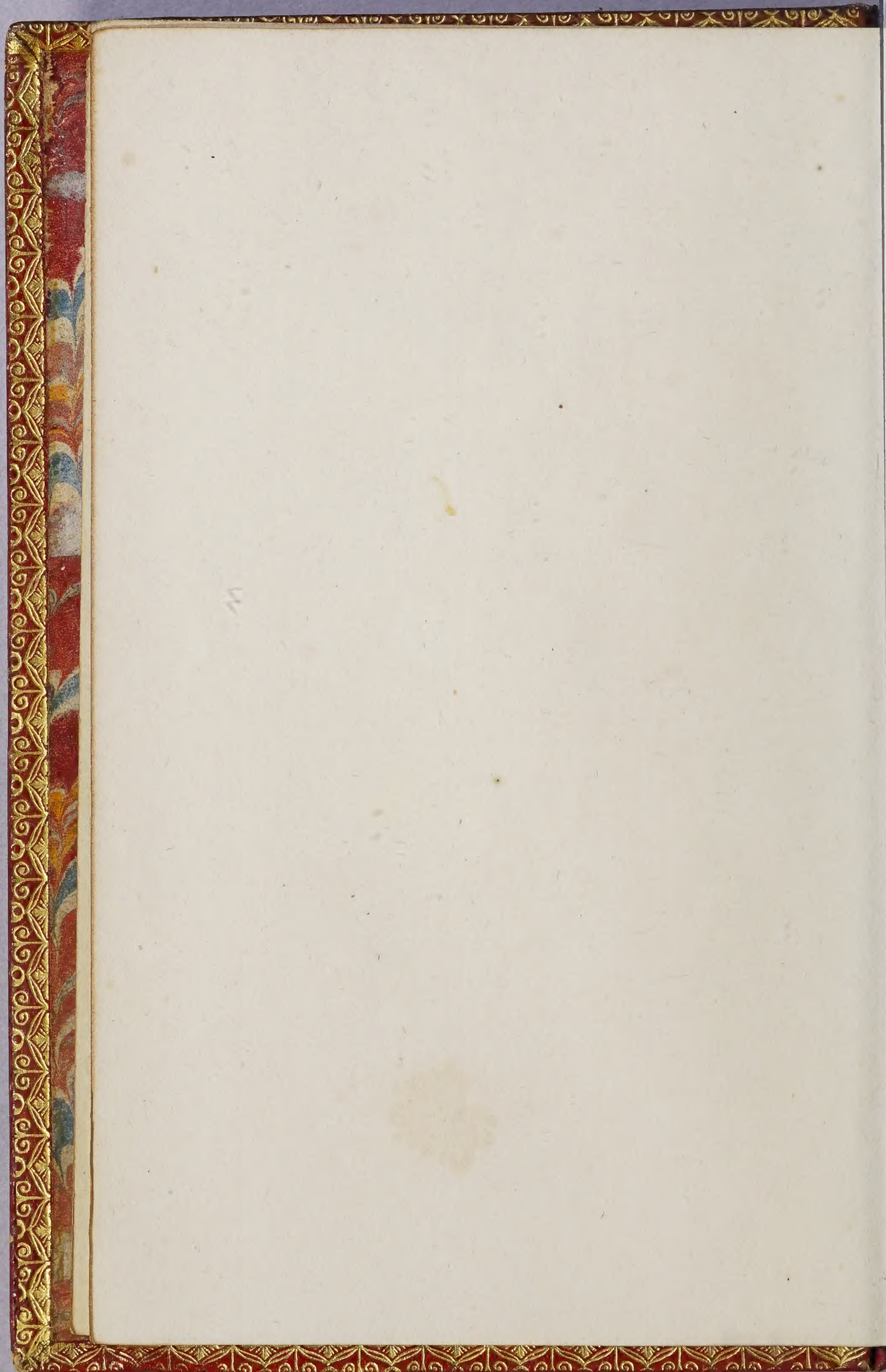

GAUDEO

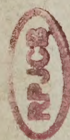
HISTORIA NAVIGATIONIS IN BRASILIAM, QVÆ ET AMERICA DICITVR.

QVA DESCRIBITVR AVTORIS nauigatio, quæque in mari vidit memoriæ prodenda: Villagagnonis in America gesta: Brasiliensium victus & mores, à nostris admodum alieni, cum eorum linguæ dialogo: animalia etiam, arbores, atque herbæ, reliquáque singularia & nobis penitus incognita.

À IOANNE LERIO BVRGVNDO Gallicè scripta. Nunc verò primum Latinitate donata, & variis figuris illustrata.

EXCVDEBAT
EVSTATHIVS VIGNON.
ANNO CIↃ IↃ LXXXVI.

RPJCB

ILLVSTRISSIMO ET POTENTISSIMO PRINCIPI AC DOMINO, D. VVILLELMO LANDGRAVIO HASSIÆ, Comiti in KATZENELBOGEN, DIETZ, ZIGENHAIM & NIDDA, &c. Domino suo clementissimo.

SEXTVS iam ferè, opinor, agitur annus, Princeps Illustrissime, ex quo doctissimus vir Cassiodorus Reinius mihi ex vrbe Francofurto scripsit, se aliquãto antè cùm apud Celsitudinem tuam Castellis esset, ex te audiuisse, gratissimum tibi fore, si liber quem de Americana peregrinatione mea Gallicè scripseram, amplificatus & Latinè conuersus tibi legendus offerretur. Eũ enim semel à C. V. Gallicè perlectum propter nouitatem rerum, & historiæ mirabilitatem vehemẽter placuisse. Ac mihi qui-

dem audita iampridem erat incredibilis illa benignitas & mãſuetudo animi tui ſumma eruditione ac præſertim naturalis philoſophiæ, & hiſtoriarũ cognitione cõiuncta. Nã cùm illius libri mei capita, & memorialia quædam annis ab hinc ſexdecim clariſſimo Iuriſconſulto doctori Hotomano Celſitudinis tuæ ſtudioſiſſimo in oppido Caritea oſtendiſſem (quò propter furiales Galliæ tempeſtates confugeramus) memoria teneo illum ſæpenumero mirificum quoddã tuum in hoc literarum genere ſtudium prædicaſſe: neque ſe Principem vllum noſſe, qui vehementiùs harum rerum cognitione delectaretur. Quod idẽ nuper à me de Reinij literis conſultus multis verbis confirmauit. Ac ſanè acceptis illis literis ſi per tempus locúmque in quo tum eram (eram autem in Burgundia, vbi ſacro verbi fungebar miniſterio, ad quod ſumma Dei miſericordia ſum vocatus) mihi licuiſſet manus operi admouere breui tempore negotium confeciſſem. Magnopere enim cupiebam aliquid præſtare, quod Celſ. V. probaretur. Nunc verò in hoc nouo exilio meo, vt animi dolorem, quem ex renouata patriæ noſtræ laceratione concipio, lenirem, operam dedi, vt meus ille liber Latinè conuerſus, & multis partibus

bus auctus, atque amplificatus sub Illustrissimi tui nominis auspicijs euulgaretur.

Videbit autem celsitudo vestra narrationem prodigiorum, & mōstrorum admirabilem, ac ne mihi quidem, nisi oculatus testis ipse ac spectator fuissem, credibilem: sed verè ac liquidò confirmare hoc possum, cùm multa in illa vastitate Oceani monstra viderim, tum nulla vnquam æquè prodigiosa vidisse, vt illa sunt, quæ hodie terram olim omnium amœnissimam ac florētissimam infestant. Ita sunt omnia perfidia, periurio, ac sceleribus oppleta. Annus iā agitur tricesimus, cùm Ecclesiæ nostræ, bustis atque incendijs Galliæ vstulatæ, refrigerij aliquid sese in mari medio & solis terris, locísque desertis reperturas sperabant. Inde Villagagnonis cuiusdam perfidia reiectæ, rursus se in portum, vnde exierant, contulerunt. Hîc dici vix potest, in quàm immanes beluas inciderint. Ac sanè quis est qui audito cæsorum numero non perhorrescat? numerantur autem ad quaterdecies centena hominū millia, qui per hos viginti quatuor annos bellis ciuilibus interierunt. Sempérne igitur, vt ille apud Sallustium dicebat, in fuga in sanguine, in cruore versabimur? Verùm hæc perpetua Ecclesiæ Christianæ conditio

est, vt semper à Sathana, & Sathanæ ministris quamcunque se in partem conferat, vexetur. Animaduerti cùm sub ea cœli plaga nauigaremus, quæ vulgò Zona torrida dicitur, genus esse quoddam piscium volatilium, quorum mihi naturam & conditionem Ecclesiarum nostrarum calamitas in memoriam reuocat. Nam siue in aquam se immergerent, confestim à piscibus qui Albacoræ dicuntur, & magnitudine sunt vegrandi, crudeliter infestabantur: siue illius periculi vitandi caussa, ex aquis euolarent, tum à diris volucribus, quæ per illa spatia volitant, laniabantur. Simillima nostrarum Ecclesiarum conditio est. Sed tamen, vt Pau-
2.Cor.4.8.9. *lus ad nostrã consolationẽ scripsit, dum premimur, non opprimimur, dum ærumnis af-*
2.Cor.1.5. *ficimur, non deserimur: dum deijcimur, non interimus. Quin potiùs prout abundant ærumnæ & perpessiones Christi in nobis, ita per Christum abundat etiam consolatio no-*
1.Cor.4.10. *stra. Fugamur quidem & plagis cædimur, atque incertis sedibus vagamur: propter Christum interficimur totos dies: habiti su-*
Rom.8.35. *mus quasi oues destinatæ mactationi. Sed hoc certissimo solatio nos sustentamus: idcircò laboramus & contumelijs afficimur, quia*
1.Tim.4.10. *speramus in Deo viuo, qui fidelium suorum*

conseruator est.

Atque optamus quidem ex animo, & Deum toto pectore obtestamur, vt vestras Ecclesias Germanicas, & pios earum Pastores pari consolatione ac Spiritu suo Paracleto sustentet. Sed cùm diuturnum istud quorundam otium & tranquillitatem consideramus, vereri nobis interdum subit, ne vetus illud Poetæ aliquando vsurpare possint:

Nunc patimur longæ pacis mala: sæuior armis
Luxuria incubuit, victúmque vlciscitur orbem.

Nam vt ferrum, si non vtare, rubigine contaminatur: ita vera religio plerũque nimio otio & diuturnitate pacis, & quasi torpore corrumpitur. Quod ne vnquã in Hassicis Ecclesiis accidat, quas Deus tuæ, Princeps Illustrissime, fidei credidit, atque commendauit, spero Celsitudinem vestram pro sua perenni & cõstãti pietate curaturam: præsertim cùm illam semper audiuerimus Ecclesiarum nostrarum studiosissimã fuisse: tantámque doctrinæ concordiam, quãta inter omnes earum pastores elucet, semper adamasse. Quò lubentiùs in hac præfatione Illustrissimo tuo nomini dicata, sum adductus, vt earum omnium nomine Celsitudi-

nem tuam obsecrarem, ne curam earũ primũ ab Illustrissimo, & beatæ memoriæ Principe parente tuo PHILIPPO *susceptã: deinde tibi tanquam hæreditariam ab ipso traditam, & commissam desertam esse patiare: sed eam & pietati tuæ commendatã memineris, & Illustrissimo Principi* MAVRITIO *Celsitudinis tuæ filio, spei heroicæ adolescenti, commendes. Pro mea verò virili parte, Princeps Illustrissime, à tua Celsitudine peto, quæsóque primùm, vt hoc meum munusculum qualecunque meæ erga te beneuolentiæ pignus, hilari fronte bonámque in partem accipias. Deinde, vt me patiare in tuorum, tuæque Celsitudini addictorum numero locum aliquem obtinere, quo ne vnquam indignus videar, sedulò quãdiu vita suppetet, operam ac studium adhibebo. Vale Illustrissime ac & potẽtissime Princeps. Cal. Febr. 1586.*

Illustriss. Celsit. vestræ

addictissimus.

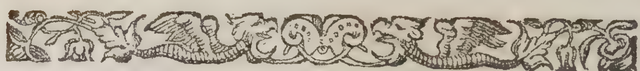
I. LERIVS.

Ε'ις Λεραῖον.

Ε'ν δοίῃ μάλα θυμὸς ἐμοὶ φίλε, πῶς σ' ὀνομήνω,
Η'ὲ Λαερτιάδην, ἠὲ Μελησιγένην.
Πρὶν γὰρ πολλὰ πάθες τ' εἶδες τ', ἰδὲ πόλλ' ἐπαληθεὶς
Ο'ψ' ἀπενόστησας, ἄλλος ἐὼν Ο'δυσεύς·
Ο'υ μέντοι πολίπορθος ἐών. μᾶλλον δὲ πολίτας
Κείνους ποιήσων, οὕσπερ ἵκοιο, Θεοῦ.
Νῦν δ' αὖ Ωκεανόν τε λέγων καὶ πείρατα γαίης,
Καὶ Λαιστρυγονίην, ὀλομένους τε ἀνέμους.
Κύματά τ' ὀκρυόεντα, ἀπολλυμένους τε ἑταίρους,
Πῶς οὐκ ἄλλος ἔφυς φίλε Μελησιγενής;

Is. Caſ.

AD IOANNEM LERIVM AMERICANÆ HISTO-riæ Scriptorem.

GNOTAS quondam & nostro procul orbe remotas
Gentes, monstrosa Barbarieque feras,
Stridentésque sonos linguæ, ventrésque nefandos,
Humanis saturos carnibus, ecce, refers.
Credo equidẽ, Leræe: Doces nam visa. Sed euge,
Te dignum nodum vndice solue precor.
Talia, dic, portenta hominum, tam rara benigni
Temperies cœli num generare queat?
Et quos inculta mites creat arbore fructus,
Mite solum indomita fertilitate nitens?

Horrida Monstra hominum, quæris, num gignat amœna
Temperies cœli, fertilitásque soli?
Gignit. Sed causas doceant qui semina rerum,
Quique arcana tenent interiora viri.
Num maiora vides hominum portenta creari,
Qua cœlum multò mitius atque solum?
Testis culta nouem studijs Europa sororum,
Quæ toto, princeps, erigit orbe caput.
Hîc quã horrẽda vigẽt pudeat memorare, libellis
Vt possis nostris maior adesse fides.

I. I. B.

IN

IN HISTORIAM AMERICANAM AB IOANNE Lerio Conſcriptam.

IMMANES mores tu qui audis & effera monſtra,
Quæ fert terra orbis nomine dicta noui:
Miraris pectus pluſquàm geſtare ferinum
Humanos vultus, oráque ſueta polo.
Primorum ſunt hæc noxæ monimenta parentum,
Infecit triſti quæ genus omne labe.
Hinc veri quondã ſimulachrum numinis, amens,
In ſæuas meruit degeneraſſe feras.
Sunt quibus indulſit cœli clementia larga,
Vnde foret cultu mitius ingenium.
Cultior his mores, ni vitæ temperet vſus,
Omnes conſimilis barbaries teneat.

ST. T.

IN IOANNEM LERIVM EIVSQVE DE AMERIcana peregrinatione historiam.

TANTA noui Leræe refers miracula mundi,
Támque nouas rerum, tamq́ hominum facies,
Vt cupiam lustrare oculis iam singula, ni me
Terreat vnda furens, Barbariésque virum.
Atqui tolle moras, cupidum pérque omnia deduc:
Nobis Oceano sat via tuta patet.
Tutò inter sæuos, humanáque viscera flammis
Torrentes, fas est viuere læstrigonas.
Oceanum rabie superat gens Galla furentem,
Et superat sæuos, barbara, læstrigonas.

G. M. N.

TOTIVS HISTORIÆ SVMma capita.

AVTORES IN HAC HIstoria citati.

Biblia sacra.	*Gomara.*
Iosephus.	Benzo.
Eusebius.	*Calchondilus.*
Nicephorus.	*Viretus.*
Plutarchus.	*Hist. Ecclesi. Gallica.*
Cicero.	*Matthiolus.*
Ouidius.	*Bodinus.*
Appianus.	*Popelinerius.*
Osorius.	*Theuetus refutatus.*

IOHANNIS LERII IN HISTORIAM SVAM PRÆFATIO,

Qua Theueti errores ac fraudes præcipuè coarguit.

MIRABVNTVR fortaſſe nonnulli, quòd cùm annus hic ſit decimus octauus, ex quo ab America, quæ & Braſilia, redij, tãdiu hiſtoriã hãc in lucẽ edere diſtulerim. Idcirco operæpretium facturum me exiſtimaui, ſi ſtatim quibus fuerim cauſis præpeditus exponã. Cùm primùm in Galliam remigraui, & eos quos in ipſa America Braſilica Rubrica conſcripſeram cõmentariolos (quibus quidquid obſeruatu dignum fuerat viſum annotatum erat) cũ quibuſdam cõmunicaui, vlteriùs progredi animus non erat. At illi crebris flagitationibus vrgere, vt ea quę tumultuariè & paucis exarau eram, fuſiùs & ordine conſcriberem: ne, inquiebant, tot & tanta memoratu digna, obliuione ſepulta interirent. Anno itaque 1563. in paulò ampliorem excreuerunt

commentarium:cuius exemplar vnicum vir quidam bonus,cui à me cōmissum erat, cùm ad me mitteret,ecce,Lugduni à custodibus portę est interceptū,vt de eo recuperādo quā tumuis diligenter perquisito spes nulla esset relicta.Inde factum est vt aliquantò post repetito ab exscriptore autographo, maculis liturísque obsito, ipse (excepto Americano Colloquio quod exstat huius libri capite 20.cuius exemplum supererat nullum) de integro descripsi. Quod opus vbi ad finem est perductum in Charitési oppido,vbi tum degebam,bellicis tumultibus denuò imminentibus,fuga saluti consulere, libris chartísque relictis sum coactus.Quibus non multò post direptis , periit hic quoque alter Americanus commentarius : itaque sum labore meo & spe rursum fraudatus. Tandē cùm de priori illa iactura questus essem apud nobilem quēdam nec infimæ authoritatis virum, designato illius quoque nomine cuius in manus commentariū illum incidisse nūciatum fuerat,vsque adeò diligentem huic negotio nauauit operam,vt recuperatum Anno 1576. mihi apud se benignè excepto reddiderit.Sic factum est vt historiam hanc manus meas veluti fugientem adhuc edere nō potuerim. Sed,vt ingenuè dicam quod res est, accedebant & alia quę me ab editione deterrebant, Quòd nimirum tenuitatis meæ mihi probè conscius eram, vtpote qui iis quæ in graui scriptore requiruntur instructus non essem: tum

tum etiam quòd, eodē quo ab America remi grraui Anno videlicet 1558, inciderat in man⁹ meas Liber Singul. Americ. à Portæo ex breuioribus Theueti commentariis seu potiùs commentis scriptus. Ac sanè quāuis non me latebat (quod Fumæus præfatione in Gener. Indic. Histor. apertè est professus) librum illum singulariter mendaciis esse refertum: Si eo contentus author vlteriùs non esset progressus, nunc etiam fortasse quicquid est huius opellæ à me fuisset suppressum.

At verò hoc Anno 1577. in Theueti Cosmographiam incidens (is forsitan nos omnes qui eò nauigassemus è viuis sublatos, aut si qui essent superstites aduersum se in arenam descendere non ausuros credebat) hominem animaduerti non modò pristinos errores renouare, sed etiam in nos fictis criminibus conuitiisque non ferendis digredi. Quod cur faceret, nō alia est inductus occasione quàm ea qua feruet in Ministros, atque adeò nos omnes vnà cum illis in Americam deuectos maledicta congerere libidine. Hæc me propè inuitum, vt integram nauigationis nostræ historiam ederem pertraxerūt. Ne cui autem dubium sit iuréne an iniuria de nouo isto Cosmographo conquerar, calumnias quibus nos Cosmographiæ suæ Tom. 2. libr. 21. cap. 2. fol. 908. inspersit describere placet.

Cæterùm (inquit) *penè mihi exciderat, seditionem paulò ante ex dissidiis quatuor Ministrorum quos eò Caluinus miserat vt cruētum suum Euan-*

gelium plantarent exortam eſſe. Horum primarius nomine Richerius, ante annis non ita multis, Carmelita & doctor Sorbonicus Lutetiæ fuerat. Egregij iſti Concionatores cùm eo demum ſtudio tenerentur, vt diuitias ex re qualibet facerent, & quicquid ad manum eſſet raperent, clandeſtinis conſiliis & factionibus effecerunt vt ex noſtris quidam trucidarentur. Verùm capti ſontium nonnulli pœnas dedere, quorum cadauera piſcibus obiecta ſunt. Alij verò fuga ſaluti conſuluere, in quibus erat ipſe Richerius, qui paulò poſt Rupellam, (quo in loco etiamnum agere exiſtimo) Miniſterio operam daturus appulit. Non multùm verò abfuit, quin hac tragœdia irritati Barbari impetum in nos facerent, reliquóſque interficerent.

Hæc ſunt Theueti verba quàm potuimus fideliter reddita: Ad quæ lectorem diligenter attendere velim. Cùm enim, neque ille à nobis, neque nos ab illo in America conſpecti fuerimus, nedum vt noſtri cauſſa in vitæ diſcrimen adductus ſit, eum hac in parte nõ minùs mendacem quàm impudentem egiſſe calumniatorem, indicabo. Priùs autem, quò viam præcludamus excuſationi quam prætexere poſſet narrationem inſtitutam non ad illud demum tempus quo in America vixit, ſed ad conſequens etiam referri, in primis quæro, an poſsint illius tam expreſſa verba alia ratione exponi, niſi vt particula (*nos*) qua ſe in illo quoque numero fuiſſe ſatis indicat, eodem fuiſſe irretitum periculo affirmet? Si verò inſtet, in mentem ſibi nunquam veniſſe

vt

vt Miniſtros de quibus agitur in America à ſe viſos affirmaret, quid alio ipſe ſcribat loco videamus.

Cæterùm (inquit) *ſi diutiùs illic mãſiſſem, populi illius miſeri animas lucrifacere conatus fuiſſem potiùs quàm in fodienda terra eruendis à natura reconditis theſauris operam poſuiſſem: veruntamen tum quia eorum linguæ non ſatis eram peritus, tum etiam quòd Miniſtri à Caluino miſſi iſtud onus in ſe receperant, inſtituto deceſſi.* Apage hominem mendaciſſimum. Si autem bonus iſte Catholicus Romanus contempti à ſe ſeculi ex Franciſci Regula quã profitetur, aliud ſpecimen non edidit præterquam quòd Theſauros imis terræ viſceribus reconditos parui fecit: miraculúmque aliud nullum præter Barbarorum conuerſionem, quam niſi à Miniſtris fuiſſet impeditus erat tentaturus, poſtquam luce clarius falſum id eſſe demonſtrauero, metuendum ſanè eſt ei ne in Calendarium Papæ poſt mortem non referatur, néue Sancti Theueti nomine non decoretur. Cæterùm vt quicquid iſte garrit meras eſſe nugas commonſtrem, nolim diſputationem inſtitui an veriſimile ſit necne, iſtum (qui nihil non congerit vt ſuis ineptiis colorem inducat) Miniſtros ſilentio prætermiſſurum edito Sing. Americ. libro, ſi eos in America vidiſſet, nedum vt crimina patraſſent, quorum nomine eos tandem accuſat edita Coſmographia annis pòſt minimum 16. Conuincetur enim ſuo ipſius teſtimonio libr. Sing. Am.

Tom. 2. lib. 21. cap. 8. pag. 925.

Libr. Sing. Amer. cap. I. 24. 25. & 60.

ad Frienſe promõtorium 4. Idus Nouembr. Anno 1555. quatriduo verò poſt ad Ganabaræ ſinum appuliſſe: vnde exceſſit Anno cõſequente prid. Cal. Febr. Nos verò, vt in hiſtoriæ progreſſu docebo, ad Caſtellum Collignium nõniſi Nonis Mart. Anno 1557. appulimus. Quæ cùm ita ſint conſtétque ſatis annum & eò ampliùs à Theueti diſceſſu ad noſtrum aduentum interceſſiſſe, qua fronte conſpectu ſe noſtro illic vſum fuiſſe auſus eſt aſſerere? Annõ potuit intercapedo 400000. paſſuum tam graue periculum ab eius capite remouere? Potuit ſanè, at iſte Coſmographicè mentiri (hoc eſt vniuerſo orbi) geſtiebat. Iam verò, poſtquam primum hoc caput in illum retorſimus, nihil ſupereſt quod reſponſione indigeat. Attamen vt vno verbo quod ab iſto afferri poteſt expediam, ad ſeditionem illam quod attinet de qua ſermonem inſtituere voluit: Primum quidem, quamdiu in America viximus vllam ſubortam eſſe pernego, tantum abeſt vt noſtrûm quiſquã morte ſit affectus: ſi verò inſtet negari non poſſe quin à Villagagnonis domeſticis facta fuerit in eum cõiuratio, cuius inuidiã in nos deriuare conetur: Reſpondeo ante aduentum noſtrum contigiſſe, Quod vt conſtet euidentiſſimè, non defenſorem, non teſtem aliũ quàm ipſum Villagagnonem appello. Quapropter Epiſtolam, qua ad D. Ioannis Caluini literas à nobis in Americam perlatas reſpõdit, licèt iampridem fuerit excuſa, & ad fidem facien-

dam

dam, exemplar Brasilica Rubrica cõscriptum diligenter asseruetur, in vsum duplicem, hoc loco adscribere visum est: Primò, quòd ea refutatur Theuetus, Deinde quòd cuius religiònis professionem tũ temporis simularet Villagagno, luculenter indicat.

Villagagnonis ad Caluinum epistola.

Exprimi nõ posse puto, quo me affecerint gaudio tuæ literæ, & qui ad me vnà venere fratres: huc me redactum inuenerunt, vt mihi magistratus gerendus esset & munus Ecclesiasticum subeundũ. Quæ mihi res maximam anxietatem obtulerat. Ozias ab hac vitæ ratione me auertebat. Sed præstandum erat ne operarii nostri, quos mercede traduxeram, gentis adducti consuetudine, eius se vitiis contaminarent: aut religionis desuetudine, in ἀποστασίαν deuoluerẽtur. Quam mihi solicitudinem ademit fratrum aduentus. Adiecit hoc etiam commodi, quòd si qua ex causa posthac erit nobis laborandum, aut periculum incurrendum, non deerunt qui sint mihi solatio, & me consilio iuuent. Cuius rei facultatem abstulerat periculi nostri suspicio. Qui enim fratres mecum è Francia traiecerant, rerum nostrarum iniquitate permoti, alius alia causa illata Ægyptum repetiuerunt. Qui fuerunt reliqui, homines egentes, mercede conducti quos pro tempore nancisci potueram: eorum hæc erat conditio, vt

ab eis mihi potius esset metuendum quàm petendum solatium. Hæc autẽ huius rei causa est, vbi appulimus, simul omnis generis se nobis opposuere difficultates, vt vix inirem rationem quid potissimum esset agendum. Regio erat incultissima, nulla erant tecta, rei frumentariæ nulla copia. Sed aderant homines feri, ab omni cultu & humanitate alieni, moribus & disciplina penitus à nobis discrepantes, sine religione, honoris, virtutis, recti aut iniusti nulla notitia, vt me subiret dubitatio an in bestias humana specie præditas incidissemus. Contra hæc incommoda, erat summo studio & celeritate nobis prospiciẽdum, & comparandum remedium, dum naues ad reditum instruebantur, ne eo subsidio destitutos indigenæ rerum nostrarum cupiditate capti nos imparatos opprimerent & interficerent. Huc quoque accedebat Lusitanorum infida vicinitas: qui etsi quam incolimus regionem tueri non potuerunt, huc tamen nos esse intromissos ferunt ægerrimè, & insano odio prosequuntur. Eam ob rem vno tempore hæc omnia se nobis agenda proponebant. Receptui nostro locus deligendus, expurgandus, & complanandus, munitiones circumducendę, propugnacula excitanda, tecta ad impedimentorum custodiam extruẽda, materia conquirenda, & aduerso colle, locis impeditissimis, humeris ob bestiarum penuriam comportanda. Præterea, quòd indigenæ in diem viuant & agriculturæ non stu-

ſtudeant, nullo certo loco cibaria congeſta reperiebamus, ſed erat victus noſter è lõginquo raptim petendus. Qua ex re manum noſtram (quantulacumque eſſet) diſtineri oportebat, & minui. His adducti difficultatibus, qui me amicitiæ cauſa ſequuti fuerant, rebus noſtris diffiſi (vt ſuprà demonſtrauimus) pedem retulerunt. Ego quoque non nihil commotus ſum, ſed cùm mecum reputarem, amicis affirmaſſe me hac ratione è Francia mouere, vt quam curam rebus humanis impenderam, eius ſtudij comperta vanitate, regno Chriſti excolendo adhiberem, iudicaui me in voces & hominum reprehẽſionem incurſurum & nomini meo iniuriam facturum, ſi labor aut periculi opinio à cœpto me deterreret. Prætereà cùm Chriſti negotium gerẽdum eſſet, credidi non defuturum ſed ad fœlicem exitum perducturum. Ergo me confirmaui, vímque omnem ingenij intendi in rationem eius rei perficiendæ, quam ſumma vitæ meæ deuotione ſuſceperam. hac autem via id aſſequi me poſſe exiſtimaui, ſi vitæ integritate hoc meum propoſitum comprobarem, & quam operariorum manum traduxeram, ab infidelium conſortio & familiaritate auerterem. In eam ſententiam animo meo inclinato non ſine Dei prouidentia factum eſſe viſum eſt, vt in hæc negotia inuolueremur: ſed ideò accidiſſe, ne otio corrupti libidini & laſciuiæ operam daremus. Præterea ſuccurrit nihil eſſe tam arduum, quin conan-

do superari possit. Proinde ab animi fortitudine petendum esse auxilium, & continenti labore familiam exercēdam, huic nostro studio Dei beneficentiam non defuturam. Itaque in insulam, duobus millibus passuum à continenti remotam transmisimus: ibíque domicilio nostro locum delegi, vt adempta fugæ facultate manum nostram in officio continerem, & quòd fœminæ sine viris suis non essent ad nos commeaturæ, delinquendi occasionem præriperem. Accidit tamen vt ex mercenariis 26. voluptatis illecti cupiditate, in meam necem conspirauerint: sed die constituta consilio exequendo, re mihi per vnum ex consciis enunciata, eo ipso momēto quo ad me opprimendum armati admaturabāt, hoc modo periculum effugimus. Quinque è meis domesticis ad arma conuocaui, & aduersum ire cœpi: tum tātus coniuratis incessit terror, tantáque perturbatio, vt nullo negotio facinoris authores quatuor qui mihi fuerāt designati corripuerimus, & in vincula coniecerimus. Eo casu reliqui consternati, positis armis delituerūt. Postridie vnum cathenis exoluimus vt causam suam diceret liberiùs: sed effuso cursu in mare se præcipitem egit, & suffocauit. Reliqui vt è vinculis causam dicerent adducti, sine quæstione vltrò exposuerunt quæ per indicem comperta habuimus. Vnus ex ipsis paulò antè à me castigatus, quòd se scorto cōiunxisset, iniquiore esse mente cognitus est, & ab se coniurationis

tionis initium factum esse: atque scorti patrẽ muneribus deuinxisse, vt eum è nostra potestate eriperet, si scorti copula prohibere contenderem. Hic suspendio sceleris pœnas luit. Duobus reliquis delicti gratiam fecimus: ita tamen vt, in cathenis terram exercerent. In aliis quid esset peccati exquirendum mihi esse non putaui, ne compertum scelus inultum omitterem, aut si supplicio castigare vellem, cùm facinus ad multitudinem pertineret, nõ superessent qui opus à nobis institutum perficerent. Itaque dissimulata animi mei offensione peccatum condonauimus & omnes animo bono esse iussimus. Non ita tamen à solicitudine nos abduximus: quin quòd in vnoquoque esset animi ex studio, curáque sua diligenter venaremur. Et cùm labori eorum non parcerem sed assidua mea præsentia ad opus eos vrgerem, non solùm prauis consiliis viam præclusimus, sed breui tempore insulam nostram munitionibus & validissimis propugnaculis sepiuimus. Interim pro ingenij mei captu, eos monere & à vitiis deterrere non desistebam, atque mentes eorum Christiana imbuere religione, indictis à me manè & vesperi publicis & quotidianis precibus. Qua cautione & diligentia reliquam anni partem quietiorem habuimus. Ceterùm eam quam exposuimus curam, nobis ademit nauium nostrarum aduentus. hinc enim nactus sum viros, à quibus non solùm mihi sit minimè cauendum, sed quibus salutem meã

possim tutò committere. hac oblata mihi facultate, decem ex omni copia delegi, apud quos imperij nostri potestatem deposui, decernens vt nullæ res posthac nisi consilio gerantur. Adeo si quid in quenquam duriùs statuerem, nisi consilij authoritas & consensus accederet, infirmum esset & inane. Hoc tamen mihi reseruaui, vt lata sentẽtia supplicij veniam dare mihi liceat: Sic omnibus prodesse, nemini nocere possẽ. Hæ demùm sunt artes quibus dignitatem nostram retinere, tueri & propugnare constitui. Dominus noster Iesus Christus ab omni malo te tuósque collegas protegat, Spiritu suo vos confirmet, vitámque vestram ad opus Ecclesiæ suæ quã longissimè producat. Fratribus meis charissimis Cephę, & De la fleche fidelibus plurimã salutem meis verbis velim impertias. Collignio è Francia Antarctica prid. Cal. April. 1557. Si ad Renatam Franciæ heram nostram quicquam literarum dederis, hanc quæso, meo nomine diligentissimè saluta.

Addita est insuper ad calcem huius epistolę clausula Villagagnonis ipsius manu scripta, quam hoc loco pręcidere non dubitaui, quia in sequentibus aduersus ipsum afferẽda erit. Nihilominus tamen ex his quæ adscripsi constat satis debacchatum falsissimè Theuetum in nos, quos affirmat in Castello Collignio seditionis authores extitisse. Patet enim quo tempore exorta est, eò nondum nos appulisse. Quapropter mirari subit vsque adeò di-

digreſſionem hanc homini placere, vt pręter ea quæ iam attigimus vbi de Scotorum fide verba facit quaſi libidinem non poſſit explere, ſic denuò ſcribat.

Quorum fides mihi quoque eſt perſpecta in quibuſdam tum nobilibus tum militibus, nobiſcum in Galliam Antarcticam tranſportatis, coniuratione contra nos facta à Neuſtrijs quibuſdam, qui ob barbaræ gentis illius ac propè rationis expertis linguæ peritiam, cum Regulis duobus ſpe prædæ adductis de nobis perimendis conuenerant: cuius cùm facti eſſent certiores Scoti, rem totã Villagagnoni mihíque indicarunt. Pro quo ſcelere meritas dederunt pœnas coniurati: quorum in numero cùm eſſent Miniſtri à Caluino miſſi, participes ſupplicij facti ſunt, in mare ſiquidem ſunt demerſi. Tom. 2. libr. 16. cap. 8. fol. 665.

Rurſum Theuetus, hoc loco quid ſibi velit ignorat. Is enim tria facinora confundit quorum vnum ementitum, à me priùs eſt refutatum. Quæ ſuperſunt duo, diuerſis temporibus contigerunt. Tantum igitur abeſt vt Scoti coniurationem ipſi indicarint: quin imò cùm ex eorum eſſet numero quos eo nomine accuſat Villagagno quòd in Aegyptum, hoc eſt ad Papatũ rediiſſent (ex quo etiam colligere licet eos omnes quos ſibi ſocios adiunxerat de nomine religioni dando quam tum ſtabilire profitebatur, fidem obſtrinxiſſe) non magis ſecundo hoc & vero quidem periculo, quàm priore fictitio & ementito eſt periclitatus. Ad tertium quod attinet, quo affirmat *nonnullos ſeditioſorum Ri-*

cherij sociorum extremo supplicio affectos, eorúmque cadauera piscibus obiecta fuisse. Respondeo nihil minùs veritati consentaneum, eo præsertim quo à Theueto narratur modo. Quãuis enim à Villagagnone postquã à veręreligionis professione defecit pessimè excepti fuimus: nihilominus tamen, quòd viribus nõ esset superior, in nostrûm nullum ante discessum Philippi & Richerij, quibuscum sum regressus manus iniecit: quin cùm vi retinere nos neque auderet, nec posset, ipsius cum venia, fraudulenta tamen, dimissi sumus. Hoc quidem verum est, vt alibi dicetur, quinque ex nostris postquam octauo die naue afflicta ægrè naufragium euasimus, scapha vectos Americam repetijsse. Quorum tres in mare præcipites dedit: non quòd vllius essent seditionis rei, sed (vt testatur Martyrum historia) propter Euãgelij professionem quam abiecerat Villagagno. Porrò, si non malignè saltem imprudẽter, in eo nõ minùs peccat Theuet⁹ quòd Ministros fuisse istos asserit, quàm cùm quatuor Ministrorum missionem vni Caluino tribuit. In quo rursum dupliciter errat: Constat enim Pastorum electiones in Ecclesiis reformatis iuxta disciplinæ apud illas constitutæ normam fieri, nimirùm consensu complurium ad hoc electorum populóque probatorum, ac proinde non vni cuiquam veluti Papæ permitti. Ad numerum quod attinet, plures duob⁹ Richerio & Charterio tum temporis (nec vllos credo posteà)

eò

eò nauigasse dici non potest. Si tamen instet se vsque adeò de rebus istis scrupulosè non egisse quin eos omnes qui nauigarant facilè Ministros appellet, Respondeo, quemadmodum satis nouit in Ecclesia Romana non singulis hominibus vsuuenire vt Franciscani dicãtur, sic (absit verbo inuidia) nos reformatos quibus confusionem à nobis arcere est in votis, non omnes fungi Ministerio. Cæterùm quia non minùs honorifico Ministri titulo quàm falso seditiosi Richeriũ ornauit. (concedo etiam liberaliter Sorbonicum doctoratum ab illo fuisse procul abiectum) mali fortasse consulet nullam sibi gratiam à me referri, Franscìscaníque demùm decorari nomine: placet vt illi gratificer Cosmographũ nominare, nec eum vulgarem sed vsque adeò generalem vt, quasi in hoc orbe desint obseruatu digna, lunarem adire non dubitet, vnde nugas in suos libros transferat. Quæ me non mediocriter commouent, (Gallus enim sum, Regísq; mei famę studiosus) pręsertim quòd hic non modò Cosmographi Regij nomine inflatus, stipendiísque pessimè collocatis sit auctus: sed etiam quòd nugas ne epistola quidem dignas regia autoritate protectas in vulgus emittat. Ne quid autem eorum quæ ab illo dicta sunt intactum relinquam, quamuis id responsione indignum iudicem, quod, dum alios omnes Frãcisci pede metitur, cuius fratres, cuiusmodi est Theuetus, in suas peras latioréſque manicas nihil

non conijciunt, scripsit *Ministros in Americam appulsos diuitiarũ studiosissimos, quicquid ad manum veniret rapere solitos* : tamen quando istud (tam verũ quàm Franciscanorum Alcorani ementitæ fabulę) aliud nihil est quàm vltrò ad certamen eos prouocare, quos in America nec vidit vnquã, nec ab illis vlla est contumelia affectus, ex eorũ cùm sim numero, spicula quæ in nos vibrauit vt regeram, agè, alias hominis ineptias detegamus.

Atque vt illum nonnisi suo iugulẽ gladio; Quid iã ad hæc respõdebit, quòd cùm Sing. Amer. libr. totidem scripsisset verbis, *se triduo tantùm in Friẽsi promontorio mãsisse*, tomo verò Cosmographię secundo asserere non dubitet *se in eo loco aliquot menses egisse*? Si saltem vnum dixisset mensem, diésque illic esse septimana nostrate paulò longiores, fidem adhibere si qui voluissent liberum fuisset: sed nondum (quod pace illius dictum sit) dies sub torrida Zona longissimos in menses nostrates transmutari didicimus. Cæterùm iste lectoribus illudere perseuerat: quamuis enim à me in superioribus suo ipsius testimonio sit conuictus non vltra duos menses cum dimidio in America vixisse, nimirũ à 3. Id. Nouembris Ann. 1555. ad prid. Cal. Februar. consequentis anni, quo quidem tempore, quãtum accepi, vix ac ne vix quidem ab ea insula quæ à Villagagnone muniebatur excessit, tamen tam longè latéque sermonẽ diffundit vt non modò eum vidisse, audisse ac obseruasse tot popu-

Cap. 24. fol. 21.

lib. 21. cap. 4. fo. 913.

pulorum mores quartam illam Mũdi partem incolentium, ſed etiam tractum omnem Indiæ illius Occidentalis ab ipſo pedibus menſuratum fuiſſe credas: cui tamen labori, ne decem hominis ætates ſufficiant. Ac ſanè nullus erat ex Neuſtrijs interpretibus, quorum tamen nonnulli iam nouem illic annos exegerant, qui ſe vltra 80. paſſuum millia progreſſum fuiſſe diceret: tum quòd deſerta loca & inacceſſa paſſim occurrant, tum ob *Margatium* metum (qui non procul à Tonoupinambaulſijs, abſunt) Nilominus tamẽ Theuetus affirmare non veretur ſe 120. paſſuum millia & eò ampliùs iter feciſſe per ſyluas impeditiſſimas interdiu noctúque cum Barbaris, obuia tamen fera à qua læderentur nulla. Ego verò huic poſtremo de feris facilè fidem adhibeo: Eum enim tam fuiſſe à ferarũ inſultibus ſecurum auſim affirmare, quàm ab ſpinarum rupiúmque incommodis immunem. Illud verò quis non miretur, quòd alicubi iactat, *ea quæ de Barbarorum moribus ſcribit compertiora ſibi fuiſſe, poſtquam eorum idioma didiciſſet.* Cuius tamen adeò obſcurum edit ſpecimen vt vocem, *Pa*, quæ ſonat, ita, interpretetur, *tu quoque.* Hoc igitur in præſentia obſeruare libet, vt non minùs appareat quæ ſit iſtius, quoad idioma Barbarorum, peritia, ac in ſequentibus patebit quanto ſit prȩditus iudicio: qui non dubitarit ſcribere ante ignis vſum fumo vti Barbaros conſueuiſſe: Viderit igitur ánnon potiori iure ab eo irridebitur à

Ibid. cap. 52 pag. 916.

quo eo nomine accuſatur, quòd vbi duos aut tres menſes apud quoſdam populos egit horridas quas didicerat voces in medium afferat, quã linguæ iſtius peritiã ſibi arrogauit. Ergo, quiſquis es, caue ne diligentiùs percõteris, ſed iis indubitatam fidẽ adhibeto quæ confuſè de Americanorum lingua effutiet Theuetus. Ille enim ſuum *Mair momen* & *Mair pochi* in medium afferens, ſtrenuè tibi imponet.

Belleforeſtius Epiſtol. dedicat. Coſmograph. ſuę præfixa.

Quid verò dicẽdum, quòd adeò vehementer eos increpet, qui Americam Indiæ Occidentalis nomine vocant? vult enim franiæ Antarcticæ nomen quod illi impoſuerit immutatum remanere, (quam tamen nominis impoſitionem ſibi cum Gallis omnibus qui eò cum Villagagnone eſſent trãſportati communem facit) Ipſe verò eam multis in locis Indiam Americanam nominet? In ſumma etiamſi ſibi ipſi non conſtat, ſi quis caſtigationum & refutationum quas alienis laboribus adhibet rationem habere velit, dicat cæteros omnes rerũ omniũ ignaros, vnum verò Theuetũ cucullatum ſingula oculis perluſtraſſe.

Sing. cap. 1. pag. 2.

Iam enim præſagio, ſi quid, hęc noſtra legens, animaduertat à ſe quoquo modo delibatum, ſtatim futurũ vt, pro ſuo more próque ſua arrogantia, in has voces erũpat: heus tu, mihi hoc es furatus. Etenim ſi Belleforeſtius ille, non ſolùm ὁμότεχνος ipſi, ſed & qui iſtius Sing. Amer. librum Ode prolixa cohoneſtarat, effugere non potuit quin à Theueto,

ueto, infelix Philoſophus, & miſer tragicus, per contemptũ crebrò ſit nominatus: Si, inquam ferre non poteſt Theuetus vt Coſmographus alter, qui non rarò, nihilò tamen aptiùs quàm ipſe, inuehitur in miſeros Hugnonottos ſecum conferatur, quid mihi, tenui meo calamo immanem hanc coloſſum aggredi auſo? Dubium ſanè non eſt, quin vbi ſe ſuis coloribus depictum à me videbit, inſtar Goliathi illius, diris deuouẽdo me, quaſi deuoraturus inhiet, Papæque fulmina iaculetur in me, meúmque hoc opuſculum. Atqui licet aduerſum me vi Patroni ſui Franciſci iunioris, ab inferis Quoniambecum ſuum excitare poſſet quem duobus tormẽtis æneis onuſtum quaſi tutò hæc diſplodere poſſet in ſua Coſmographia depingendum curauit, cœpto non deſiſtam, quinimmo in ſequentibus, quibus potero modis inſequar, quin confido fore vt pręclaram illam ſuam Henricopolin quam in mediis nubibus Americanis fundauit diruam deleámque. Sed dum ad certamẽ me inſtruo, dúmque monito per tempus licet vel ad impetus noſtros ſuſtinendos apparari, vel etiam ſi volet in deditionem venire, lectorem rogatum velim vt illud cõdonet quod dum iſtius nugas, quæ huic noſtro opuſculo edendo occaſionem præbuerunt, ſuis ipſius ſcriptis refello paulò fuerim prolixior. Ac ſic tãdem finem impono licet, ex quo primùm editus eſt hic liber, admonitus ſim à quodam tum in Papatu degente, nunc verò,

Lib. 21. pag. 952.

abiecta cucu lla, ministerio in Ecclesia reformata fungēte, à Theueto in Patriā meā se missum fuisse, quò in me vitámq; meā inquireret, nec defuisse quosdā veræ religionis professionem præ se ferentes qui ea in re suam operam præstare pollicerentur. Hinc fit vt, quod alias dixi, denuò repeto, cùm ne Theuetum viderim quidem, nedum vt me priuatim offēderit vnquam, nullo alio studio nulláque alia de causa illi me obstitisse, nisi vt criminationes amouerem quibus Euangelium eiúsque primos in America præcones est insectatus. Idem dictum velim impuro illi Apostatæ Launoeo qui lib. 2. quem vt Apostasiam suam confirmaret edidit eò vsque impudentiæ deuenit, vt scribat Ministros, etiamsi de religione nulla esset mentio, in scriptis suis non abstinuisse quin doctissimos quosque viros, in quibus Theuetum ponit, morderent. Atqui apparet quo loco à me est refutatus eum ex professo reformatam Religionem, quíque eam profitētur lacessiuisse. Quare impudentissimus omnium hominum Launoeus, qui me sibi (vt ait) probè notum (in quo à vero longissimè abest, neque enim Dei beneficio commercium mihi vnquam fuit cum illo) mendicum appellat, quíque ipse in Papali culina mendicus, Christo, vera aquarum perennium scaturigine relicto, ad putidas Papæ cysternas potum redijt, de Papatu fortiter tuendo cogitet, donec ipse suíque similes, postquam inutilem suam operam
An-

Antichristo laboriosè nauarint, tãdem debitam mercedem reportet, atque ita corã Deo, & hominibus miserrimus euadat. Sed ad rem vt redeam. Respondeat, si libet, Theuetus quæ aduersus ipsũ scripsi veráne sint an falsa, hic enim est rei cardo, Ne autem subterfugia captet ex inquisitione in me vitámque meam. Me autem non minùs atque ipse, Cosmographus sit licet, exerto capite incedere norit. Porrò si quid à vero alienũ afferat expectet à me ex suis ipsius scriptis tam solidas refutationes, vt nõ opus sit in Americã vsque excurrere quo cuius sint farinæ iudiciũ fiat.

Hoc tandem loco prima huius libri editione refutandis Theueti nugis finẽ imposueram: Hoc tamẽ testatus, vt nuper dixi, si quid à vero alienum proferret, responsum à me portaturum. Atqui quemadmodum olim calumniæ impudentissimæ quibus nos iam antea insectatus fuerat, nimirum quòd illũ perimere in Castello Collignio voluissemus, ex quo tamen vt antea demonstratum est, ante aduentum nostrum excesserat, me vt aduersus ipsum hæc scriberẽ pertraxerunt, ita vt si à mendaciis illis & calũniis abstinuisset quęcunque in ipsum dicta sunt, à me fuissent vt πάρεργα omissa: sic etiam nunc postquam non modò non respondit prout erat admonitus sed & ita furiosè in me egit lib. virorum Illustrium ab eo nuper edito, vt arrepta ex eo occasione quod paucis à me de *Quoniambeco* suo dictum fuerat, nihil minùs quàm apposi- Cap. 149.

Prouer.26.4. tè de me detraheret: Ex Salomonis pręscripto, qui ſtulto ſecundũ ſtultitiam ſuã reſpõderi iubet, perficiam vt hic qui vltrò me iterùm laceſſiuit meritos audaciæ ſucceſſus experiatur. Ne autẽ præpoſtero ordine agam, quod illi omnibus in ſcriptis eſt familiare, & diſputationem hanc aduerſus ipsum recto ordine inſtituam, moréque meo iſtum continuo ſuo gladio iugulem, ipſius verba deſcribere pergã. Quandoquidem igitur Quoniambecus ille poſt mortem vſque adeò eſt à Theueto laudibus ornatus vt optimo iure felicior dici hac in parte poſſit quàm fuerit Alexander Magnus, qui tãto Homeri flagrabat deſiderio qui ſuarum laudum pręco eſſet. Agè alterum laudum eius pręconiũ à Theueto in libro Sing. Ameri. conſcriptũ, quod lepidiſſimè his verbis eſt exorſus audiamus. *Vt autem fidem faciã Americanos rariſſimis & exquiſitiſſimis tam animi quàm corporis, encauſto floribúſque ornatos eſſe, vnum horrendum illum Quoniambecum in mediũ proferre volo, de quo verba facere meritò poſſum: qui illum vidi, audiui ſatiſque otioſè obſeruaui ad flumẽ Ianariũ quod eſt ad 23. gradũ vltra Æquatorem ſitũ citráque polum Antarcticum ad gradũ 66. cum dimidio.* Ad hæc inprimis lectorẽ attendere velim, valeátne hæc conſecutio ánnon. Theuetus vidit, audiuit, ſatíſque otioſè obſeruauit horrendum ſuum Quoniambecũ: ergo Americani encauſto & floribus rariſſimis exquiſitiſſimíſque cùm animi tũ corporis ſunt ornati. Omitto quod

quod hominibus encausti florúmque tribuit ornatum, qui aptiùs aruis, pratis, picturis, rebus denique metallicis arte affabrefactis tribueretur. Optimus itaq; Dialecticus vix magno labore pręclarum istud argumentũ Theueticum confirmaret, cui tamen mendacium conclusionis vice apposuit dum affirmat me voluisse flumẽ, quod ipse appellat Ianarium, ego Geneuram ad 23. gradũ citra polum Antarcticum collocare. Ex iis enim apparebit quæ 7. huius lib. cap. de hac re dicentur, non modò istud à me nõ scriptum esse, sed nusquã mihi in mentem venisse. Sed sicut optimè quidam obseruauit Theuetum floridam Regionem cum aliis cõiungere quæ interuallo plus quàm decies centenũ passuũ milliũ inter se distãt, & vice versa alias proximas ab ea remouere: Sic etiam in historiarum narratione mentiri illi est tam familiare vt nihil suprà. Quæ cùm ita sint pudeat censorẽ istũ eos insectari quos falsi cõuincere non potest. Addit *Quoniambecum statura non multum à Gigantibus aliena fuisse, corpore prægrãdi, nec minus crasso, viribus non vulgaribus, quibus etiam præcipuè ad hostes perdomandos inque suam potestatem redigendos vtebatur.* Huius historiæ cap. 8. qua sint statura Americani, è quibus fuit iste *Quoniambecus* demonstrabo: interim dicam obiter eã respectu nostri prodigiosam censeri non debere. De *Quoniambeco* quod attinet, etsi non eo inficias quin sæpe ab Interpretibus Neustriis, qui vnà nobiscũ erant in Castello Col-

vide Histor. Florid. cap. 3.

lignio audierim iſtum *Quoniambecum* (quem frequentiùs quàm feciſſet Theuetus viderāt) inter fortiſſimos recenſeri ſolitum, tamen à nemine vnquam pro gigante, neque gigātea ſtirpe prognato, eſt habitus. Nec ſanè ad giganteam ſtaturam propiùs accedebat, quàm ſolent grandiuſculi qui circumſpici inter nos ſolent, homines, in quibus ne prægrandem illum & iam fama ſatis notum, Pariſienſem fabrum ferrarium alióſque conſimiles cōprehenderim. Itaque apparet Theuetum etiam hac in parte lectoribus impoſuiſſe. Idē quoque facit cùm addit quæ ſequūtur de Barbari iſtius *eminētia, qua præ cæteris omnibus conſpicuus erat, quódque hoſtes ſuos ſibi ſubijciebat.* De ſubiectione Barbarorum ſuo loco dicetur non niſi voluntariam eſſe, nullámque aliam præter cultum & honorem quo Iuniores ſolent eos proſequi qui prouecta ſunt ætate, à quibus quòd rerum experientia ſint præditi in bellum deducuntur, hoſtibus verò ſubiectionem aliam non imponunt præterquam quòd, vt Cap. 15. dicetur, poſtquam in vinculis quantum temporis viſum fuerit detinuerunt, eos mactatos vorant. De eo quod addit Theuetus *Quoniambecum vſque adeò viribus valuiſſe, vt dolio vini in vlnis comportando par eſſet*, vtrique iſtorum perforandum & ebibendum relinquo, cùm vt tanto onere leuetur fictitius iſte Vulcanus, cuius humeris cōtinuò impoſita ſunt ænea tormenta duo, tum vt, fugatis hac ratione hoſtibus, genio indulgeant.

geant. Quæ tamen fuga insciis Deo & hominibus contigit: ac proinde, quod tamen persuadere nititur Theuetus, nulli vnquam hominum risum commouit. Meritò itaque subiungit, *Historiam non profectò vulgarem*, (debuit addere nec veram) *nec cuiuis familiarem, ijs tamen qui bono naso fuerunt præditi nõ erit difficile persuadere rem istam ab eo perfici potuisse, habita præsertim ratione roboris tãti corporis*. Per me sanè, si qui sint qui naso credere aut velint aut possint, licet: at si pars illa olfactui est aptior, vulgóque apud nos bono esse naso de canibus dicatur, quibus nos comparare videtur Theuetus, dignus sanè est cuius naso plagæ infligantur. Atque hæc pro responsione sint ad ea quæ addit, *mihi non posse persuaderi Barbarum illum, eo modo humeris suis tormenta duo imponere potuisse, nihilò veritum, vt eorum repercussione læderetur.* Quibus assentior non inuitus: nam neque persuaderi istud mihi potest, nec fidem vllam habeo. Nec sanè habebunt ij omnes qui, meliùs quàm faciat Theuetus, norunt humanos humeros arcium muris duritie non esse pares, ac proinde ne minoribus quidem tormentis displodendis aptos. Quare *licet mihi non sit persuasum* (quod ineptissimo, hyperbolico sermone mihi impingit) *ostrei mei testis, vniuersa noui illius Orbis arcana recludi*: quod sanè glorioso & arroganti Theueto optimè conuenit, qui, vt antè dictum est, sibi vni explorata omnia, reliquos verò rerum om-

nium ignaros esse existimat, admitto quod addit: *Nolle se experientia expugnare me*, (cuius nimirum prorsus est expers) *quamuis enim in meum conspectum non venerit is de quo fit sermo: rationi tamen obsequentem me non futurum, sine experientia stultorum magistra.* Inter quos (etsi longè aliter sentiat) non postremum locum obtinet Theuetus. Addit, *Non statim futurum vt causa vincam, quia non consequitur, si vel ego vel alij quipiam Quoniambeco similes non simus, à maximo illo rege* (putà regno experte) *ea non fuisse gesta quæ de eo narrauit fideliter.* Ego verò respondeo, nec etiam futurum vt causa cadam: cuius tamen controuersiæ lectori iudicium omne defero. Absit autem à me cæterísque, quos hoc loco innuit Theuetus, vt vllo modo bardum illum & ferum Quoniambecum referamus, cuius tamẽ gesta posteris tam sedulò mandauit Theuetus. Atqui me rursus lepida, sanè, hac inuectiua petit, *Ne autem diu multúmque in argumentis subtilioribus atque è Philosophiæ penu depromptis immorer, rem totam Lerius ipsemet confirmauit.* Tum claudicans vtroque pede subiungit argumentum. *Primò* (inquit) *dato nec tamen cõcesso, Libros quos sibi vendicat ab ipso fuisse conscriptos, nimirum de obsidione Sancerrana, déque in Americam profectione, quamuis ij omnes quibus est notus (in quibus est Spinæus qui duodecim annos in America eodem tempore quo Lerius vixit) non possunt adduci vt credant ab eo conscriptos fuisse.* Deus bone, quis est qui audi-

ta tam acuta Philoſophia non obſtupeſcat! Theuetus Leriũ ſibi ipſi committit! Enimuerò ſi, ex vnguibus Leo, vt eſt in prouerbio, apparet profectò iſtum ingenio præditum eſſe incude obtuſiore. Quis enim iſthæc con uertat, *Non concedit libros, quos de Sancerrana obſidiõe, & de profectione in America edidi, à me ſcriptos fuiſſe.* Quid ita vero? *Quoniam* (inquit) *qui me probè norũt adduci nõ poſſunt vt credant, libros illos, induſtria mea fuiſſe elaboratos*. Notandum itaque eſt inprimis, Theuetum, qui ſuo marte, vix ac ne vix quidem, vnam aut alteram paginam accuratè ſcribere poteſt (vtitur enim quorundã iuuenum eruditorũ opera in ſcriptis ſuis ornãdis, quod mihi à iuuene quodam cuius opera vſus erat, eſt renũtiatũ) quíque alieno labore expolitas narrationes ordine digerere neſcit, cęteros ſuo metitur pede. Quare hæc in Theuetum ipſum, cui optimè quadrant, regero: teſtórque (quod ſine arrogantia dictum velim) ſcripta mea aliis expolienda nõ modò non dediſſe, ſed etiam eruditos quoſdam (quibuſcum ea communicaui, vt dignáne eſſent quæ ederentur ipſi diſpicerent) à grauioribus ſtudiis auocare religionem mihi fuiſſe. Quod verò addit *eorum qui me norunt nullos adduci poſſe vt credant tale quid à me ſcriptum fuiſſe*, in genere falſum eſt. Ad Spinæum quod attinet (cuius mẽtionem aſſentatoriè facit Theuetus, prout ſuo virorum Illuſtr. libro gratiam inire magnam à viris quibuſdam non obſcuri nominis ſpe-

rabat,quam tamen nō eſt conſequutus:quippe talia flocci faciunt)confido fore vt re bene perſpecta,quod illi tribuit Theuetus abnuat, non minùs atque cōſcius eſt Theuetum nobis crimen hoc impingentem vt ipſius & aliorum cędem ſimus moliti,impudentem agere calumniatorem.Sed bene eſt quod dum ſibi defenſionē quærit,arma quib⁹ repellatur mihi ſubminiſtrat: ſiquidem meminit probè Spinæus , quem à noſtro ab America reditu non vidi,nihil niſi placidè & modeſtè illic à nobis geſtum fuiſſe.*Cæterùm(* inquit ille*)poſſem, veluti complures alÿ , eorum quæ ex alienis laboribus in vſum ſuum transtulit,non pauca mihi vendicare.*Autores quibus ſum vſus ad libri marginem annotaui : ad Theuetum verò quod attinet,aliūde ſua quàm à ſcriptis meis requirat , etenim ſi quid ineſſet , quòd reliqua conſpurcaret,non patienter ferrem. *Sed ne diuerticulum videar quærere, detur ei qua diximus conditione,*inquit Battologus iſte,*vt ÿ libri quos ſibi vendicat ab eo ſint ſcripti , dummodò agnoſcat(quod diffiteri non poteſt)ea conditione hominem qua fuit Lerius, adeò narrationibus inſtituendis non eſſe informatum, vt ea poſſit perficere quæ alieno labore edidit.* Mea ſanè refert parum,detne , an admittat quod impedire nequit Theuetus.De cōditione mea autē quod addit,duplici expediam reſponſione.Theuetum itaque,qui me ſibi ignotum mendicum dicit,in primis monitum velim,ſi qua ſim oriundus familia , fide dignis teſtibus eſſet

pro-

probandum, fore vt magno eum interuallo post me relinquerem. Non tamen quòd humanam nobilitatem pluris quàm par sit faciam, nisi adhibito Dei timore omnium virtutum fonte. Præterea si mecum esset iste comparandus, (quod absit) quid quęso sordidius Franciscano isto? qui quòd peram mendicus olim circumgestarit, in rei memoriam, vt est verisimile, Diogenem mendicorũ sordidissimum pera humero imposita, suo Virorum Illustri. libro depingendum curauit? Cæterùm habeo de quo mihi gaudeã, quandoquidem Theuetus eorum omniũ qui hac ætate aliquid scripserunt fastuosissimus spõte agnoscit, se hoc scriptorum genere à me superari: quamuis aliorum omnium respectu minimũ me esse, non inuitus agnosco. Quãobrem suam ipsius confessionem veluti pro me facientem lubens admitto. Atqui odiosissimis suis repetitionibus delectatus, addit, *Ne autẽ existimet, obyci à me sibi nihil posse præter professionis imperitiam*: nõ parum sanè dolerem, si ego, non infimæ, per Dei gratiam, sortis homo, similis essem Theueto, in cuius scriptis nullo respectu habito Cosmographicæ professionis, quam Regum nostrorum facilitate est adeptus, nihil est tam prophanum, tam ridiculum, tam puerile, tam denique à vero alienum quod non legatur: cùm tamen nonnisi grauia, seria, vera, tractare debuisset. Huius autem rei testes eos appello qui lectis Theueticis scriptis liberè & a-

pertè ſententiã ſunt dicturi:adulatores enim Theueto ſimiles nihil moror, quippe ſuſpectos : & fide indignos eſſe, res ipſa loquitur. Addit, *Videamus quæſo ánnon quædam minùs credibilia ſcripſerit Lerius, quàm ſit Quoniambeci hiſtoria.* Omnino ſanè nulla. Quòd ſi ſecus erat, cur non exemplum ſaltem vnum in medium attulit? aures verò legentium obterere non ceſſauit his verbis? *Pudet me*, debuit addere quòd impudentiſſimè ſim mentitus, *manum calamo admouere.* Etiamſi tota hęc narratio, quam pauciſſimis verbis expedire non erat difficile, Theueti ingenium referat, ſi tamen ingenuè quod res eſt fateri vellet, non dubito quin alij quicquid eſt ornatus acceptum ferret. *Vt pro meritis excipiam nugatorem iſtum, qui fabulis compleuit.* Bona verba Theuete: itáne cæteros tuo metiris pede? *paucula ſcripta.* Non omnia vidit, hæc tamen nõ moror: iſte verò longè ſibi meliùs cõſuluiſſet ſi aut pauciora, eóque meliora, aut ſanè omnino nulla edidiſſet, *quæ ſub illius exſtant nomine.* Theuetum tamen, vſque adeò vrunt vt (quantum à fide digniſſimo viro accepi) quæ in eum emiſi 500. coronatis redempta vellet. At crepet licet: Cur enim Euangelium infamans, eos à quibus ne tantillum quidem eſt læſus laceſſiuit? Addit prætereà, *eos qui non omnino malè in me ſunt affecti, pudore ſuffundi:* Ego verò reſpondeo me nulli vnquam (Dei beneficio) cur in me malè fuerit affectus occaſionem præbuiſſe, nedum vt pudoris vlli cau-

li causa fuerim. Det igitur fideiussorem Theuetus, quandoquidem istud confinxit, si fidē sibi vult haberi. Ad sequentia quod attinet verba, *ineptias, nænias, gerras, fabulas quibus eorum*, inquit, *oculos pascere volo, qui in legendis meis libris*, quos itidem ineptias vocat, *operam ponunt:* video miserum hominem in me vehementer exacerbatum, quòd victum se sentiret hæc omnia mihi, tum in hac præfatione, tum in ipsa historia in se scripta surripuisse. Apparet igitur istum, qui paulò ante furti crimē, mihi affingebat, plumis meis ornatum esse: quas tamen, tanquam ipsi accommodatissimas, nō inuitus relinquo. Itē de eo quod subiicit dictum velim *me eò impudentiæ deuenisse, vt subtilius in nominis mei significationem inquirendo, affirmarim, Leri, Barbarorum lingua ostreum sonare.* Quod equidem verissimum esse affirmo. Norūt enim nautę, cæteríque qui eò nauigarunt Leri-pes dictionem compositam, ostreum ea lingua sonare. Impudentiam verò quam mihi impingit, ipsi relinquo. Nihilominus tamen mordere non desinit, ait enim, *Quamuis id mihi cōcedatur*, putà nomen meum Americanorum lingua ostreum sonare, *tantus tamen authoritate non erat, quantus videri cupit, quoniam*, inquit, *ostreum eram testis, non sanè meis, sed Collignij Castelli septo à Villagagnone reclusum.* Nonnihil hoc loco de balænis interserit, de quibus, sicut etiam de testinibus & crocodilis suo dicemus loco. Authoritas verò, de qua agit,

quid ad rem obſecro? Quid item recluſio illa in caſtelli Collignij ſepto? An iſte, qui bonam ætatis ſuæ partem in monaſterio trãſegit, vbi nonnullos ex ſuis fratribus *in pace* repoſitos vidit, ac forſitan ipſe repoſuit, nos veram religionem amplexos, inſtar monachorum, in illo caſtello recluſos fuiſſe autumat? Toto cœlo aberrat ſanè: quinimò Chriſtiana fruentes libertate, quócunque ferebat animus ire licebat: & eiuſmodi hominum hypocriſim palam faciebamus. Ne autem id mihi obijciat quod alicubi à me dicetur, nos nonniſi venia impetrata ex illo loco egredi ſolitos, quòd omnibus erat commune ſi ad me vnum reſtringere vult, tam clarum ſtultitiæ ſuę edit ſpecimen, quàm luculenter ignorãtiam probauit ſuam cùm ſcripſit, *Sacras literas agricultura Abelis mentionem facere* : etenim ſi paulò attentiùs aduertat animum, intelliget Abelem paſtorem, Cainum verò terræ cultorem fuiſſe. Geneſ. 4.2. Etenim fortè in typographum culpam reijciet, cuius excuſationis opę euadere conabitur. Sed non ita ſuccedet in ſexcentis ſuorum operũ locis in quibus manifeſtè falſarius deprehenditur. Tãdem Thevetus quem ſatietas nunquam capit *Quoniãbecum* ſuum efferendi (quem etiam pro meritis excipio) ait, *haud dubiè illum Margaiatibus, Luſitanis & alijs hoſtibus maximo fuiſſe terrori*, Eſto ſanè: quemadmodum enim iam antè dixi peſſimè in eos fuiſſe animatum, ſic quàm crudeliter poſſet ab eo exceptos fuiſſe

Singul. Am. cap. 58.

non

non negarim. Tribuit autem *robur, & vires immani illius corpori* non minores, ac si tale fuisset monstrum quale fuit Athleta ille qui Anno 1582. mensibus Maio & Iunio, Constantinopoli in spectaculis à Sultano Solymano exhibitis admiranda perfecit. Quippe trabem in altum attollebat, quam deinde sine manuū adminiculo humeris excipiebat, quam homines duodecim loco mouere vix potuissent. Pręterea humi prostratus, chatenísque ferreis humeros femoráque vinctus, lapidem ab hominibus decem magno labore admotum pectore gestabat. Nec plus ex eo laborabat quàm cùm homines quatuor securibus & massis ligna oblonga ventri illius imposita diffindebant. Alia item prorsus admiranda præstabat quæ nota sunt ex historia hac de re nuper edita. Obsecro vos, si *Quoniambecus* Theueticus, qui statura fuit mediocri, ad istius monstrosum robur & proceritatem admirandam accessisset, num longè ab eo impensiùs fuisset celebratus quàm fuerit vnquā à Poetis Briareus ille? Quod verò affert de prudētia & pietate Barbari istius prætereo, neque enim est quòd immorer. Venio igitur ad ea quæ sequuntur. *Iactator*, inquit, *erat omnium de quibus vnquam audierim summus*. Excepto Theueto, qui fastu & arrogantia plenus, cùm Lutetiæ tum alibi ad libros à se scriptos coemendos neminem non solicitat. In quo Solomonis præcepto non paret

Prou.27.2.Laudet te alienus,& non os tuum: extraneus & non labia tua. Præterea quod addit, *Barbarum istum compluria hostium suorum millia à se perempta fuisse iactare solitum.* Sed perlepidum est quod sequitur. *Illius palatium hostium capitibus fuisse extrinsecus ornatum: ditionem verò admodum populosam, quámque flumina & montes ab alijs diuiderent.* Tantam verò tẽporis iacturam quamuis me pigeat fecisse refutandis Theueti nugis, tamen hoc loco eos omnes qui eò tum appulerũt appellare iuuat, vt apertè dicant annó quo tempore illic degebat Villagagno ædificiorum genus aliud fuit, præter illud quod à me cap.16.his verbis describitur: instar pergularum hortensium nostratium sunt casæ, oblongæ, humiles & rotundæ: lignis herbísque tectæ: quarum præstantissimam, vix ausim cum haris Europæis comparare.

Quid igitur de tam magnifico *Quoniambeci* palatio à Theueto conficto dicemus? nisi vt cũ sua Herricopoli fictitia, de qua priùs, atque etiam in sequentibus nonnihil sumus dicturi, inter nubiũ Chimæras collocemus? De *ditione* cuius meminit, iam est à nobis dictũ, atque inferiùs dicetur: non modò quoad *Quoniambecum* sed quoad cæteros duces qui à Barbaris in singulis pagis eligi solẽt. Igitur vt huic paraphrasi in Theueti caput hoc 149. libri Viror.Ill.tandem aliquando finem imponam, videamus quid nobis veluti pro bel-

lariis

lariis asseruauit. Ait eo loco quo de flumine vasorum déque illius in America situ agit, *perinde esse atque est locus ille inter Castilionem pagum & Colongæum, qui Ollarum pons ab indigẽis nominatur: rupes enim in ollarum modum excisæ efficiunt vt Rhodanus qui ad radices, credo montis in eas se ingerit, ollæ bullientis speciem referat.* Ad quæ paucis respondeo, Ardelionem istum qui in illas rupes Rhodanum ingerit admodum esse impudentem: quandoquidem iis omnibus qui è Germania aut Heluetia Lugdunum commeant, notũ est Rhodanum ab eo loco duobus passuum millibus esse remotum, quin rupes altissimæ, si illac flueret, essent superandæ è quibus torrens ille quem Valserinam indigenæ nominant, quíque ad Meridianum pagum, quà iter est Geneua Sãclaudium, originem habet. Theuetum igitur, vt hæc loca, nisi malit à describendo prorsus abstinere, veriùs describere discat ad præruptas hasce rupes relinquo. Moneo tamen imprudenter immanem illam testudinem cui à nobis imponetur cap. huius libri 3. periculum esse ne præceps ruat non in Rhodanũ ipsum sed in torrentem illum rapidissimum, citissiméque submergatur. Hæc fuere opponenda iis quas in me non ita pridem emisit Theuetus ineptiis: Intelligat autem futurũ vt quotiescunque me lacesset experiatur, licet cucullam suam cum mitra commutarit, nihilo plus Abbatem se à nobis reformidari, quàm olim

Franciscanum: etiamsi *Parouastium* suum Floridæ Regem Leoninis exuuiis amictũ *Quoniãbeco*, vt in me impetũ faciat, esset adiũcturus. Ac sanè efficiet fortasse vt viri quidam, quibus nullo modo sum comparandus, calamo tandem manum admoueant, eúmque ita tractent vt notatis crassis erroribus quæ passim in ipsius scriptis occurrunt, vniuersa illius opera, ne excepta quidẽ Cosmographia nec viror. Illustr. libro ad aromatarios relegent. In quibus tamen pessimè collocatam esse egregiam operarum tum typographicam, tum cælaturæ operam, nemo non dolet.

Ad finem properanti mihi occurrit Genebrardus, is Chronologiæ suæ editione postrema, postquam nos (quos hęreticos appellat, nec probat tamen) conuiciis proscidit, scripturæque locum in nos detorsit, scribit, *nauigationem nostram infortunium ijs attulisse, qui ante nos eò nauigarant: infœlicitatem verò motibus à nobis excitatis auctã fuisse, vt proinde Villagagno nos partim strangulauerit, partim in patriã puniẽdos præmiserit mox, ipse, nempe Anno* 1558. *insecuturus.* Ego verò respondeo quoad *infœlicitatem* illam quam nobis tribuit, Præfationem hanc cæterósque locos in quibus Theuetus à nobis refutatur iis satisfacere posse qui rectum de caussa nostra iudicium ferre volent. Addit autẽ me vnum fuisse ex authoribus tragœdiarum quas nobis affingit. Atqui impurus ille Apostata Launoeus, atque

adeò Theuetus ipſe longè humiliori me loco collocāt,quàm vt vllius rei author eſſem,nec ſanè tum eram. Videbit itaque Genebrardus quomodo cum ſociis illis ſuis cōſentiat: quibus,ſi quando concilietur, reſponſum forſitan audiet. Interim teſtor tota illa nauigatione talem me (per Dei gratiam)pręſtitiſſe, vt nullus ſit à Religione mea quantumuis alienus qui conqueri de me meritò poſſit.

Cæterùm lectores rogatos velim ne eo offendantur quòd,quaſi mortuos excitaturus, Villagagnonis apud Americanos geſta in hac hiſtoria palam ediderim: præterquam enim quòd argumento quod mihi aſſumpſi neceſſariò cohærent,teſtor ſi ſuperſtes eſſet multò plura me adiecturum fuiſſe.

Tandem verò pauca quædam de meo inſtituto ſunt dicēda.Religionem inter ea quæ diligenti obſeruatione digna cenſentur primum obtinere locum nemo vnquam negauit.Hinc fit vt(quamuis fuſiùs quænam à Barbaris colatur huius libri cap.16.ſim dicturus) hoc loco nonnulla obiter attingere mihi videatur neceſſe: præſertim cùm narrationis initium à quæſtione fecerim quam ſatis ſuſpicere(meo quidem iudicio)nō poſſum, nedum vt à me ſoluatur. Video igitur eos qui optimè ex ſenſu à natura indito de his rebus ſenſerunt, dixiſſe quidem, notionem illam, quòd à ſupremo quodam pendeant res omnes hominum,animis ita naturaliter infixam

eſſe vt auelli nullo modo poſſit: Itaque quãuis in cultus diuini ratione controuerſię nõ paucæ exortæ ſint, fundamentum tamen hoc cõuelli non poſſe, hominem inſtinctu quodam à natura indito eò pertrahi vt religionem aliquam, ſeu vera illa ſit ſeu falſa, profiteatur. Attamen iſtis ſapienter determinatis non diſſimularunt, vbi ad illud ventum eſt quò propenſiùs humanum fertur ingenium in negotio religionis illud frequenter vſuuenire quod ait Poeta,

Æneid. 9. -- *Sua cuique Deus fit dira cupido.*

Quæ duo vt Barbaris noſtris applicemus, conſtat eos homines cùm ſint, notione hac omnibus communi præditos eſſe, homine aliquid eſſe maius, à quo bonum malúmque pendeat, tale ſaltem quale ſibi fingunt. Quò referri debet cultus ille quem *Caraibibus* ſuis exhibent, à quibus ſtatis temporibus bonum malúmue omen ſibi adferri credunt. Summũ autem bonum in hoſtium vltione fortiter perſequenda (quod olim Romanis, hodie etiã Turcis vſuuenit) ponũt. Cultus verò ille qui apud alios populos Religionis nomen obtinet apud eos locum nullum habere dici poteſt: Quin & illud addi, eos (ſi quę gẽs in toto orbe terrarum) ſine Deo vitam hanc tranſigere. Attamẽ hac in parte minùs fortaſſe ſunt damnandi quòd & miſeriam ſuam excæcationémque aliquatenus agnoſcũt, (quamuis nec pœnitentiam agunt, nec remedio vtuntur

tur oblato)suámque mẽtem non dissimulãt.

Ad reliqua quod attinet, summæ capitum quas ad libri initium apposuimus quid in toto historiæ progressu tractetur satis indicant: vt & primum caput qua occasione ad nauigationem istam suscipiendam permoti simus cõmonstrat. Præterea typos tres prout prima libri huius editione eram pollicitus addidi: plures etiam dare optabam: at typographus in cælatura sumptibus faciendis negauit se suffecturum.

Cæterùm non me latet quod vulgò dici solet: Senes, eósque qui à longinquis peregrinationibus sunt reduces, quòd nemo sit qui obsistat, non rarò mentiendi licentiam sibi arrogare? Ego verò testor me, qui & mendacia & mendaces odi, si qui sint qui fidem adhibere nolint multis sanè ante hæc tempora inauditis quæ à nobis commemorantur, non eo esse animo, quo in rem pręsentem veniãt, vt ad ea loca deducam. Nec magis commouebor istis quàm adhuc cõmotus sum postquam mihi renuntiatum est non deesse qui fidem iis non haberent quæ à nobis de horrenda illa fame Sancerrana sunt scripta, quã ausim affirmare minùs asperam, quamuis diuturniorem, ea fuisse quam in mediis vndis remigrãtes perpessi sumus. Enimuerò si isti, de quibus fit sermo, fidem iis derogare non verentur quæ in ipsius Galliæ veluti meditullio, plus 500. testibus superstitibus conti-

gerũt, quidni de iis dubitent quæ in remotissimis regionibus visa sunt, maioribus verò nostris inaudita, ita vt nonnisi experientia ipsa hominum animis insidere possint? Me autem hoc loco fateri non pudebit, ex quo in Americam transportatus sum, quæ & incolarum viuendi ratione, & animantium forma ipsáque adeo terræ fœtura à nostris Europæis, Asiaticis, & Africanis prorsus alienis respectu nostri nouus Orbis meritò dici potest, opinionem abiecisse quam de Plinio nonnullísque aliis induerã. Vidi enim permulta non minùs prodigiosa quàm quæ in eorum scriptis fide indigna censentur. Siquidem ea quæ oculis cernuntur penitiùs animum penetrãt. Ad genus orationis quod attinet, iam ante, tenuitatem meam probè mihi perspectam esse testatus sum. Non dubito autem quin multorum iudicio phrasibus nõ sim vsus tum ad rem nauticam, tum alias satis accommodatis. Illis itaque satisfactum non esse certò scio: præsertim verò Gallis nostris quorum aures delicatissimæ nil nisi tersum sermonibúsque nouis ornatum admittunt. At verò multò minùs iis placebimus qui libros omnes vt pueriles & steriles damnant, nisi aliunde desumptis historiis luxurient: Quamuis enim ad ea quæ tractaui multas accommodare facile mihi erat, tamen excepta Gomaræ Ind. Occid. historia, qua ob rerum multarum cum his nostris affinitatem non

rarò sum vsus , vix vllas in medium afferre contigit: nisi quòd postrema hac editione nonnulla memoratu digna addidi. Ac sanè (quantum mihi cernere datur) historia quæ proprio suo argumento ornatur repudiatis aliarum veluti alienis plumis, legentium animos à proposito minùs remouet, efficit vt authoris scopũ lectores faciliùs possint assequi. Præterea ab iis quęro qui commentarios istius ætatis legunt ánnon tædium parit, allegatio illa sententiarum propè infinita quãtumuis ad rem accommodatarum? Ne autem mihi quis obijciat quòd vt, Theuetum antè, nunc etiam alios reprehendens in eandem tamen incurram reprehensionem: Si quis est, inquam, qui improbet (quasi arrogantiùs dicta) quod vbi de vita & moribus Barbarorũ verba facio frequenter has vsurpem formulas, vidi, interfui, accidit mihi, atque alia eiusdem generis. Respondeo res illas ad meum ipsius argumentum pertinere: deinde res designare non rumoribus auditas sed & oculis ipsis & experientia confirmatas, immo ausim dicere à nemine alio vsquã obseruatas, multò minùs memoriæ proditas. Quod non de vniuersa America dictum velim, sed de illa plaga quã per annũ incolui, nimirũ sub tropico Capricorni apud Barbaros Americanos quos *Tououpinambaulsios* appellant. Denique fidem do iis qui veritatem simplici sermone prolatam mendacio verborum exquisito ornatu fucato præferunt , fore vt ea quæ à me sunt

in hac hiſtoria tractata veriſſima eſſe comperiant, quinetiam nonnulla eſſe quæ, quòd maioribus noſtris fuerunt ignota, admiratione digna ſint iudicanda. Deum orbis & tot præſtantiſſimarum rerum conditorem & conſeruatorem oro, vt meum hoc opuſculum ad nominis ipſius gloriam cedat. Amen.

PLVS VIDERE QVAM HABERE.

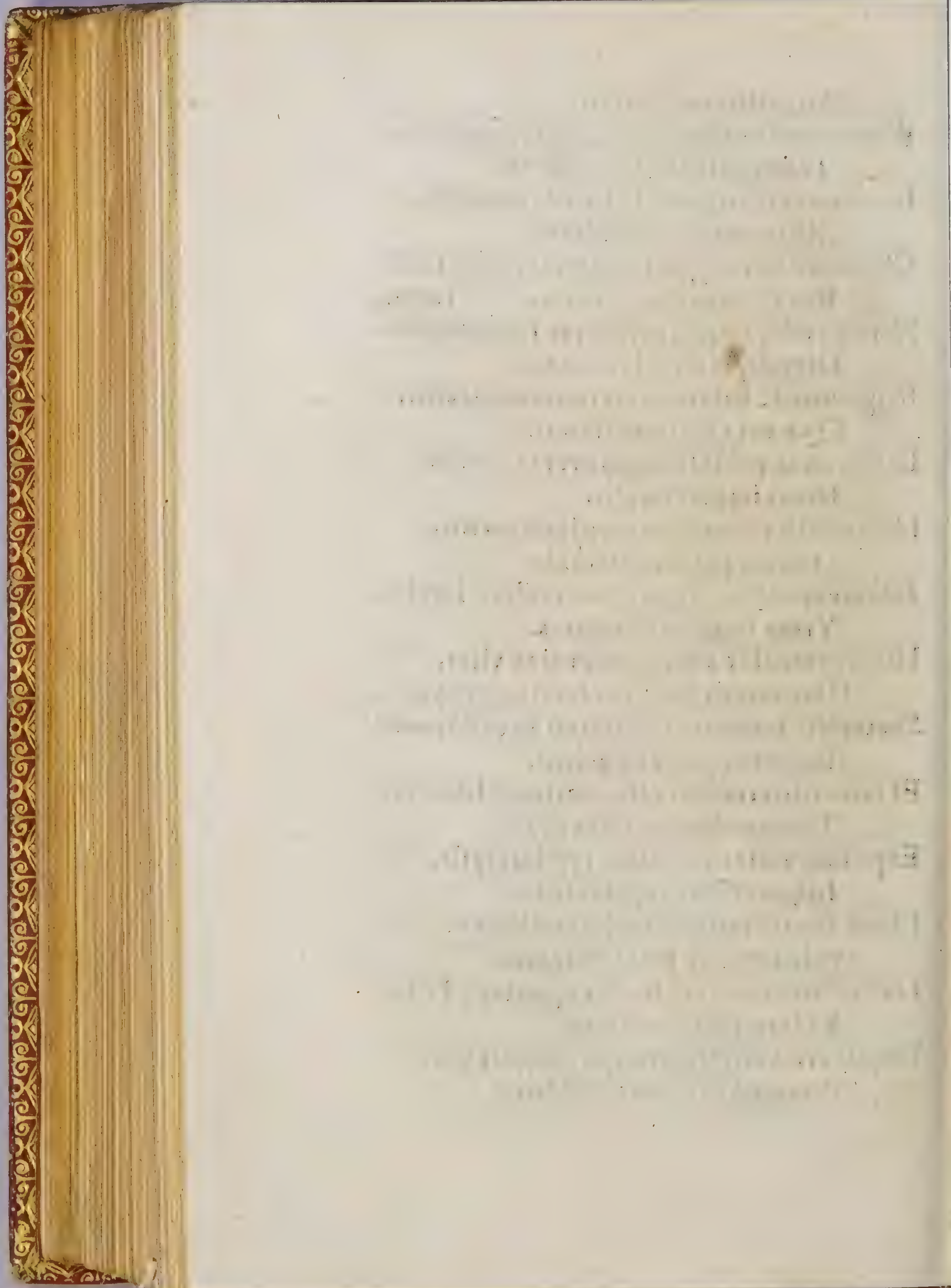

PSALMVM CVII HVIC NAuigationi accommodatissimum, ex D. Th. Bezæ paraphrasi poetica descriptum hoc loco apponere visum est.

EIA Deum cantate bonũ, cantate benignũ,
Cunctísque largum seculis.
Dicite crudeli quos ille redemit ab hoste,
Vos dissipatos colligens,
Quâ sol exoritur, quâ noctis cõditur vmbris,
Quâ mundus æstuat, & riget, (tes,
Vt miseros quondã per inhospita saxa vagan
Fame, sitíque torridos,
Clamantes vos semianimes exaudiit ille,
Malísque cunctis eruit.
Deduxítque viis deserta per auia rectis,
Cultísque statuit vrbibus. (ctis,
Clementẽ hunc, inquã, cantate, & dicite cun-
Res iste quantas gesserit.
Quos miseros vesana faméſq; sitíſq; necabat,
Potu, cibóque recreans.
Vos quoq; contẽpti tandẽ quos numinis ira
Eius rebelles vocibus, (bras
Carceribus clausit tetris, mortísque per vm-
Vinclis reuinxit ferreis, (lore,
Quos tãdem edomitos longo fera corda do-
Opísque prorsus indigos,
Audiit oppressos tantorum mole laborum,
Potentéque eruit manu, (bris,
Carceris & tetri è tenebris, ac mortis ab vm-
Ruptis reduxit vinculis,

Clemētē hūc cātate alacres,& dicite cunctis
Res iste quantas gesserit.
Ingenti abrumpens æratos robore postes,
Vectésque frangens ferreos.
Vos quoque neglecto qui recti tramite, tātæ
Pœnas luitis amentiæ, (tis
Prostratis quib' est cibus omnis nausea, mor
Pulsantibus iam limina,
Quos tamen ad sese clamātes audit, & vnam
Semel loquutus voculam, (chro
Quamlibet oppressos seruat, velutique sepul
Putres iacentes eximit, (ctis
Clementē hunc cantate alacres,& dicite cun
Res iste quantas gesserit:
Huic, inquā, laudes cantate, huiúsque sonoris
Narrate gesta cantibus.
Ac vos tranantes pictis vada salsa carinis,
Maris coloni diuitis
Magna Dei verè miracula cernitis, alti
Dispersa campis æquoris.
Nam simulac iussit, rapidi tota æquora venti
Ad ipsa tollunt sydera,
Abripitur pariter ratis,& nunc nubila tāgit,
Tumente vecta gurgite,
Tartara nunc cōtra pręceps cōtendit ad ima,
Ipsísque iungitur inferis.
Vorticibus miseri titubāt hinc vndiq; nautę,
Ceu turba nutat ebria.
Nil artis præcepta iuuāt, animíque, manúsq;,
Spe destitutis concidunt.
Clamant: clamātes superū pater audit,& istis
Angu-

Anguſtiis mox eripit.
Æquora iuſſa cadũt ſubitò, fluctúſque ſilẽtes
Tranquilla lambunt littora.
Incolumes illi optato ſe littore condunt,
Miris ouantes cantibus.
Clementẽ hunc igitur cãtate,& dicite cũctis
Res iſte quantas geſſerit. (teruę,
Narrate hũc, inquã, plebíſque ſenúmque ca-
Dignı́ſque ferte laudibus.
Irriguum iſte ſolum ſiccis immutat arenis,
Quæ tota ſorbent flumina,
Et fœcunda priùs ſalſugine rura colonis
Iratus implet impiis.
Hic bibulis contra fontes educit arenis,
Deſertáque madidat ſola:
Infaméſque fame cãpos mortalibus implet,
Vrbis frequentis incolis.
Hic ſegetes,illic aſſurgunt ordine vites,
Hinc meſsis,hinc vindemia. (propago,
Succreſcit numeroſa hominũ pecudúmque
Fauente numine cœlitus.
Et tamen his rurſum caſus,variíque labores
Temporibus imminent ſuis,
Expoſitis varia in ludibria regibus ipſis,
Inque vltima repulſis ſola,
Elatis contra miſeris,multáque beante
Prole ſterilem prius domum.
Hæc hilares ſpectate boni,cogantur ad iſta
Vt impij obmuteſcere.
Ecquis erit verò ſapiens qui denotet iſta,
Bonum vt Deum norit ſatis?

HISTORIA NAVIGATIONIS IN BRASILIAM, QVAE ET AMERICA dicta est.

QVA DESCRIBITVR AVtoris nauigatio, quæque in mari vidit memoriæ prodenda: Villagagnonis in America gesta: Brasiliensium victus & mores, à nostris admodum alieni, cum eorum linguæ dialogo: animalia etiam, arbores, atque herbæ, reliquáque singularia, & nobis penitùs incognita.

CAP. I.

Quæ causa, tam longinquæ periculosæque, in Brasiliam expeditionis, fuerit.

VONIAM, quæ sit amœnitas, amplitudóque & vbertas, quartæ orbis terrarum sectionis, quę America Brasiliáque vulgò dicitur: quibúsque cingatur insulis, & regionibus conti-

neatur;quas antiqui penitus ignorarunt: quamque multis petita nauigationibus, annis abhinc octoginta, ex quo primùm innotuit: plerique nostra memoria Cosmographi, in explicandisque rebus gestis versati homines docuerunt: illo omni argumento, longè latéque diffuso liberati, hac quidem historia, complecti decreuimus ea duntaxat, quæ inter eundum & redeundum, & apud feros Americanos, quibuscum circiter annum vixi, experiendo & obseruando, visu auditúque percepimus. Quod vt planiùs exponam, ab initio quænam adeò longinquæ, difficilisq; expeditionis, causa fuerit, breuiter, explicabo.

Autoris scopus.

Conatus Villagagnonis.

Anno 1555. Nicolaus Durantius, eques Melitensis, cui cognomen additum est Villagagno, suam in Gallia conditionem ægrè ferens, maximè quòd apud Nannetes, vbi tunc agebat, offendisset: compluribus in locis, cũ honestis omniũ ordinum hominibus cõmunicat, se iamdiu decreuisse, nõ modò lõginquã in terrã discedere, vbi puritatẽ Euangelicã liberè amplexus Deum coleret: verùm etiã esse in animo, iis sedẽ ponere omnibus, qui vt proscriptiones (quę tunc tẽporis erant acerbissimæ, adeò vt multi quotidiè mortales nulla neq; sexus, neq; dignitatis habita ratione, regio passim edicto, senatoriisq; sententiis, bonis fisco addictis, religionis ergò viui cremarentur) euitarent, eò confugere vellent.

Addebat, tũ ijs quibuscum ageret, colloquẽdo: tum absentibus per literas: se mira cum audisset, de eius partis Americæ, quę Brasilia dicitur

tur, pulchritudine atque vbertate, libenter, vt & ſedem poneret, votíque compos eſſet, eò profecturum eſſe. Qua diſſimulatione, hominum quorundam illuſtrium, qui veræ pietati nomen dederant, conciliatis animis, quòd ea voluntate, quam ille fingeret, iſtiuſmodi receptum deſiderabant: maximéque Gaſparis Colinij, beatæ memoriæ, qui maris præfectus cùm eſſet, regíque Henrico, eius nominis ſecundo, chariſſimus: docuiſſétque ſi Villagagno expeditionem ſuſcepiſſet, magnas opes inueniri poſſe, multáque alia, quæ toti regno prodeſſent: autor fuit, vt duabus inſtructis nauibus, & armatis, & CCXXVI M. HS. à rege donatus, mari ſe committeret.

Gaſpar Colinius, in Gallia mari præfectus nauigationis autor.

Ad hæc, antequam è Gallia Villagagno excederet, data fide, honeſtis hominibus, qui ea de cauſa ſequebantur, confirmarat: ſe, quo in loco conſiſteret, vt ſincerè Deus coleretur, operam eſſe daturũ. Quibus ita conſtitutis, comparatáque nautarum & opificum manu, quam ſecum abduceret, anno 1555. menſe Maio, mare ingreſſus, variéque iactatus, tandem difficultatibus ſuperatis omnibus, Americam Nouembri tenuit.

Cùm ſuos in terram expoſuiſſet, de munienda rupe, quę ad oſtium ſinus, qui ab Americanis *Ganabara* dicitur, cogitauit. ille vt poſtea exponã, tribus & viginti gradibus, vltra Aequinoctialem circulũ, porrectus eſt: nimirũ ſub Capricorni Tropico, vnde noſtri fluctib. repulſi, neceſſariò duo milia paſſuum progredientes terrã verſus, inſulã antè deſertam tenuêre: quò tormẽtis

expositis, impedimentísque omnibus, vt sese cum à feris gentibus, tum à Lusitanis defenderent, qui iam in continenti multa communierant, aggerem comportare cœperunt.

Villagagno Geneuam scribit.

Interea Villagagno, mira se propagandi Euangelij cupiditate, ardere simulabat, suísque persuadere nitebatur, ita vt nauibus onustis, & ad reditum in Galliam paratis, nuntium literásque Geneuam mitteret, ab Ecclesiáque peteret, vt sibi, quoad eius fieri posset, in re tam pia auxilio esse vellet: vrgebátq;, vt quod in animo habuisset, quódq; totis viribus desiderasset, perficeretur, non ministros modò Verbi diuini mittendos esse: verùm etiam, qui se suósque in disciplina continerent, ferásque nationes ad cognitionem salutis adducerent, homines in fide Christiana bene fundatos, comites pastoribus adiungendos.

Quibus literis Ecclesiæ Geneuensi redditis, primùm actæ Deo sunt gratiæ, de amplificato Christi regno, in tam disita regione atque immani, populóque qui in maxima veri Dei ignoratione versabatur. Deinde, vt istiusmodi postulatis satisfieret, posteaquam Colinius apud Gallos Thalassiarcha ad quem Villagagno ea de causa scripserat Philippum Corguillerium, qui se prope Geneuam contulisset, eiúsq; fuisset iuxta Castillionem in Gallia vicinus, per literas hortatus esset, vt eos qui ad Villagagnonem ire vellent, deducendos susciperet: is & pastorũ Geneuensium quotidianis vocibus excitatus, & singulari erga opus tam pium voluntate, non

Philippus Corguillerius, se ad Villagagnonem iturum profitetur.

sene-

ſenectutem neque valetudinem excuſans, negatiáque & liberos, qui tot regionibus interpoſitis eſſent relinquẽdi, ſe profecturum eſſe pollicetur.

Richierius & Charterius miniſtri in Americam miſsi.

Reſtabat omninò, vt de paſtoribus eligendis ageretur: itaque Philippus amicíque cum quibuſdam, qui tùm Geneuæ, ſanctioribus literis operam dabant, communicat: præcipuè cum Petro Richierió, quinquaginta tùm annis nato, Gulielmóque Charterio. Ii communi ſententia reſpondent, ſi Eccleſia ſe legitimè vocaſſet, non recuſaturos eſſe. Quibus à collegio paſtorum Geneuenſium, cùm eſſent interpretati deſumptas è ſacris voluminibus periodos, de more approbatis, ſuóque vt fungerentur officio admonitis, duce Philippo ſe nauigaturos ad Villagagnonem, ſponte ſua profeſsi ſunt, vt Euangelium in America publicarent.

Quæ in Braſilia viuendi ratio.

Adiungendi erant etiam comites, qui ſumma religionis Chriſtianæ capita probè tenerẽt, ex literíſque Villagagnonis periti artifices: nihilò ſecius neminem circunuenire Philippus: demonſtrare, longo difficilíque itinere, terra trecentis, mari quadragies centenis milibus paſſuum ſuperandis, elaborandum eſſe: delatíſq; Braſiliam, panis loco farinã ex radicibus apponendam, vinóque abſtinendum, quòd eo Braſiliẽſes careant: vtque nouo in orbe, quod & literę Villagagnonis declarabant, nouo victui, dapibúſq; à noſtra Europa penitùs alienis, aſsueſcendũ eſſe. Qua de cauſa, qui res incognitas audire quàm experiri mallent, neque ſolum vertere cuperẽt,

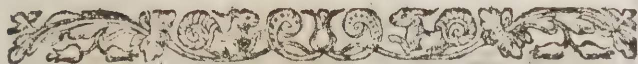
vt & maris tempeſtates, Zonámque Torridam paterentur, & Polum viderent Antarcticum, de nominibus dandis non admodùm fuere ſolliciti.

Eorum nomina, qui Geneua profecti, nauigarunt in Americam.

Attamen multùm appellando & conquirendo, cæteris, vt videtur, melius animati, Philippo ſe, Richerióque & Charterio dant comites Petrus Bordonius, Matthæus Verneuilius, Ioannes Bordelius, Andreas Fontius, Nicolaus Dionyſius, Ioannes Gardienus, Martinus Dauid, Nicolaus Rauiquetus, Nicolaus Carmulus, Iacobus Ruffus, egóque Ioannes Lerius, duos & viginti annos natus, qui tum vt Dei gloriæ, pro ſua erga me miſericordia ſeruirem: tùm vt nouum orbem cognoſcerem: illis tredecim ſuccenturiatus, anno 1556. 4. Id. Septemb. Geneua ſum egreſſus.

Caſtillionem petimus ex itinere, ibíque Colinium, quem mari præfectum fuiſſe demõſtraui, conuenimus, is non vt incœpto tantùm inſiſteremus adhortatur, verùm etiam pollicitus ſe, in iis quidẽ rebus, quæ ad nauigationẽ pertinerent, auxilio futurũ: in ſpem nos erigit fore, vt permagnas vtilitates, Deo fauẽte, noſtri labores afferrent. Inde Lutetiam profecti, dùm mẽſem integrum, in vrbe commoramur, tùm nobiles aliquot tùm plebeij, cùm de nauigatione audiuiſſent, ſe nobis adiunxêre: Rhotomagóq; tandẽ præteruecta, Iuliobonæ, qui portus in Neuſtria obtigerat, in apparãdis rebus ad profectionem neceſſariis, armandáque claſſe. menſem alterum conſedimus.

CAP.

CAP. II.

Ascensus in naues Iuliobonæ, itémque occursus nauium & expugnatio: tempestates, littoraque & insulæ primum obuiæ.

ITAQVE cùm Boisius Villagagnonis nepos, qui antè Iuliobonam aduenerat, pecunia regia tribus instructis nauibus, prouisáque re frumentaria, pro imperio iuberet: 13. Cal. Decembr. in naues conscendimus. Ipse Boisius, ex nauibus vna, quę Roberga minor appellabatur, octoginta nautis militibúsque occupata, legati nomen imperiúmque habuit. Alterā, duce Mario, Robergę maioris titulum pręferentem, gubernatore autem Ioanne Humberto Harefloriensi, vt res ipsa docuit, experientia in nauigando singulari, centum & viginti mortalibus, quo in numero censebar, attribuit. Tertia quæ Rosea, cēturionis nomine vocabatur, annumeratis sex puerulis, ad linguam Americanorum addiscendam, transportandis: quinque autem, vnà cum moderatrice, virginibus (quę primū è Gallia mulieres, magna Barbarorum admiratione, qui tantum nudas antè vidissent in Brasiliam delatæ sunt) nonaginta circiter hominibus completa est.

Boisius classi pręficitur.

Eo die ipso, cùm è portu solueremus, tormētorum strepitus atq; tympanorū, buccinarûmq;

E portu naues soluunt.

ſoni, cæteráque eiuſmodi, quæ nauibus in expeditionem euntibus, ſolemnia eſſe conſueuere, circa meridiem audita ſunt. Primùm in mari Cauxio, duobus à portu ſalutari milibus, anchoræ iactę. quo in loco, vt aſſolet, nautis militibúſque recognitis, & profectione imperata: eius nauis quam conſcenderam funis anchorarius abrumpitur, anchoráque labore maximo recuperata, profectio in craſtinum indicta eſt.

Itaque 12. Cal. Decemb. è terra prouectis, & Britanniam ſub dextra relinquentibus, duodecim dierum tempeſtate coorta: pleríque metu & nauſea vehementer conflictati præcipuè qui mare nunquam viderant, ſingulis ſe momentis abſorbendos eſſe cogitabant. Réſque profectò eſt admiratione dignißima, nauē è ligno quantumuis magnam atque firmam Oceani vim pati poſſe. Nam vt è craßißimis trabibus naues fiant, arctéque fibulis vinciantur: quemadmodum qua eram delatus, circiter centum pedes in longitudinem, in latitudinem verò viginti patebat quænam eſt. cum altißimo latißimóque Occidentali Oceano, magnitudinis tantulæ collatio? Qua de cauſa cùm nauigandi artem vniuerſam, tùm ſigillatim acum nauticam, ad moderandos curſus maritimos excogitatam, nemo ſatis vnquam laudauerit: quam tamen antè annis ducentis & quinquaginta eſſe in vſu, quidam memorię prodidêre. Igitur, cùm dies tredecim, magnis difficultatibus, nobis eſſet nauigatum, Deo fauente, tranquillitas reddita eſt.

Nauigationis, acuſque adeò maritimæ pręſtantia.

Con-

Consequenti pòst die Dominico, duabus onerariis nauibus Britannicis, ex Hispania redeuntibus occurrimus: parúmque abfuit, quin nautæ nostri, cùm esse quæ eripere possent, intellexissent, eas penitus expilarent. Quemadmodum enim demonstraui, tormentis cæteróque omni apparatu bellico instructi, confidebant, neque si infirmioribus occurrissent, ab iniuria facilè temperabant.

Et quoniam in hunc sermonem incidimus, quæ nautarum sit rapacitas, hoc primo nauiũ occursu, declarare visum est. Qui enim robore & armis præstant, quod etiam in continente nimium sæpè accidit, reliquos prædæ habent. Afferunt tamen, cùm vela obuios contrahere iubent, se iamdiu tempestate aut malacia terrã non attigisse, rebus egere omnibus, orántque vt pecunia redimere liceat: qua in colloquutione nauibus occupatis, ne scilicet onere pessum eant, præstantissima quæque extorquent. Obiicientibus (quod sæpè nobis erat vsitatum) iniquissimum esse hostes iuxtà sociósque prædari: solennia terrestribus etiam copiis verba reponunt: more belli accidere, sibi vt quisque prouideat. Nautarum rapacitas.

Addam, quod exemplis postea comprobabitur, cùm Hispani Lusitaníque, se Brasiliã adiisse primos, omnémque adeò continentẽ, quæ à freto Magellanico, qui meridiem versus quinquaginta gradibus extenditur, ad Perusium, citráque Aequinoctialem lineam glorientur: eáque de causa possidere affirment, Gallos verò

ſe in iure ſuo interpellare: ſi mari vincant, crudeliſsimè interficiunt, in eámque feritatem aliquando deuenêre, cutem vt viuentibus detraherent, teterrimove genere mortis afficerent. Galli contrà, ſe Americæ participes eſſe demonſtrant: neque ab Hiſpanis Luſitaníſque vinci facilè patiuntur, ſéque acerrimè tuentes par pari hoſtibus referunt, qui eadẽ certè claſſe manum conſerere non audent.

Mire Deus mari, pro arbitrio imperat.

Vt ad nos redeam, iterum tempeſtate coorta, ſex ſeptémve dies mare adeò intumuit, pleríque vt fluctus non tantùm foros ſuperarent; verùm etiam, cùm eius rei periculum faceremus, de qua Pſalmus 107. meminit, ſenſibus penè orbati, ebriorum more vacillabamus: nauis autem ita fluctuabat, nemo vt ex nautis ſtare poſſet. Vt eodemque Pſalmo continetur, cùm ſuprà montes aquarum altiſsimos, maximéque timendos erecti: è veſtigio infrà profundiſsimos hiatus demerſi, tamen inter tot fata conſeruamur: ſentimus profectò admirandam Dei optimi maximi potentiam. Itaque, cùm periculo tam ſint affines, qui nauigant: Poeta qui latitudine lignorum, quibus nauigia facta ſunt, eos à morte ſeparat, videtur, quam par ſit longius ſeiungere. cuius', quòd ſint elegantiſsimi verſus adſcribere viſum eſt.

I nunc, & ventis animam committe, doloſo
Confiſus ligno, digitis à morte remotus
Quattuor, aut ſeptem, ſi ſit latiſsima tæda.

Tempeſtate ſedata, cùm Deus qui mari pro arbitrio imperat, ventum ſecundum excitaſ-

ſet,

ſet,ad mare Hiſpanum peruenimus, Noniſque Decembr. obiectum habuimus promontoriũ Sacrum. quo in loco, Hibernica naui obuiam facta, arte, de qua paulò ante diximus, noſtri epibatæ ſex ſeptémve Hiſpanienſis vini dolia, ficus, malaque Aurantia exportarunt.

Sacrum Promontorium.

Septimo pòſt die, ad tres inſulas delati ſumus ex Fortunatis: has qui è Neuſtria nauigant, Gratioſam, & Lancilotam, & Fortauenturam nominant, antiquis autem appellabantur, Aproſitus & Iunonia, Ombrióſque: ſeptemque numero ſunt, quas nunc, vt opinor, omnes, Hiſpani occupant. Et quamuis in orbe deſcribendo, quidam Fortunatas inſulas, ſub vndecimo citrà Aequatorem gradu collocent: cùm me preſente, Aſtrolabus litem diiudicaret, inuenimus, ad viceſimum octauum Arcticum verſus ſitas eſſe: idcirco fatendum eſt, ſuo aliorúmque periculo, decem & ſeptem gradibus, iſtiuſmodi Coſmographos aberrare, quibus eas inſulas à nobis remouent longiùs.

Fortunatæ inſulæ.

Hîc ſcaphis eductis, viginti ex noſtris benè armati, ad populandũque progredientes, conſpicati ab Hiſpanis, & repulſi, fuga naues petiêre. Attamẽ cùm ſe in omnes partes conuerterent, nauigiolo piſcatorio metu ab ſuis derelicto facti obuiã, cùm maximã vim marinorũ canum, circinorúmque nauticorum abſtulêre, nihilque omninò, ne velis quidem exceptis reliquêre: tùm quòd de Hiſpanis peius mereri non poſſent, quos vlciſci percupiebant, ſcaphã vnà cum lintre ſecuribus depreſſerunt.

Dùm tres dies, ob malaciam propè Fortunatas insulas commoramur hamis retibúsque ingentẽ piscum copiam cepimus: ideóque veriti, quòd aqua dulcis non suppetebat, ne siti premeremur, plus dimidia parte, in mare coniecimus. Genera, canes marini, Auratæ, piscésque alij quorum ignorabamus nomina. erant etiam Trichides, corpore tam paruo, vt caput cum cauda (quæ nihilò minus lata est) cohærere videatur: capite autem galeæ cristatę persimili, satis prodigiosæ. Decimo septimo cal. Ian. mari tertiò intumescente, scapham quæ vni ex nauibus adhærebat, fluctus tam citò compleuit; vt pessum iret: vixque duo nautæ, qui asseruabant, demisiis è naui funibus periculum effugerent. Illud etiã cõmemorandum videtur quod accidit, tẽpestate dies quatuor desæuiente: coquus quidam laridum in cado ligneo temperans, fluctu supra foros elato, cùm cibum in mare longè proiectum amisisset: fluctus alter oppositus, eundem in locum vi magna retulit, neque cadum subuertit, veréque prãdium restituit, quod vt aiunt, præter casam fugerat.

Trichides prodigiosæ.

Admirabilis fluctuum reciprocatio.

Ad 15. Cal. Ian. die veneris Canariam in cõspectu habuimus. consequenti autem Dominico propius facti, erat constitutum ibi comeatũ expedire: aduerso tamen vento insulam nõ tenuimus. Hæc amœna est admodum, quam & incolũt Hispani, gignitq; saccharum in arundinibus, & vina præstantissima. Cæterùm tanta est altitudine, vt LX passuum milibus interiectis conspici possit. A quibusdam Taneriffe dicitur

Canaria.

citur, opinantibus antiquorum Attlãtem esse, à quo mare vocatur Attlanticum. Alij contrà, autumant duas esse insulas, Canariam & Taneriffen. quæ lis, quod ad me attinet, manebit sub iudice.

Eo die ipso sumus conspicati myoparonem Lusitanum: qui cùm neque fugere posset, quòd vento ferebatur aduerso, neque armis confideret: contractis de more velis, Boisio se tradit in manus. Nec morati centuriones, vt qui iandiu decreuissent, suæ classi nauem adiungere, quã Hispanis Lusitanísve sperabant se erepturos: in myoparonem, ne aufugere posset, quosdam ex suis imponunt. Veruntamen, cùm nescio quibus de causis, Lusitano gratificari vellent, si confestim myoparonem alterũ inuenisset adduxissetque, quem eripuissent, redditum iri promisêre. Ille, vt qui sibi melius esse vellet, quam alteri, accepta, vt postularat, vnà cum armis scapha, viginti autem ex nostris, cũ quibusdam ex militibus suis: prædonis more, pyraticam enim, vt opinor factitabat: vt de improuiso fortunam experiretur, longè classem contendit anteuertere. Myoparonis deditio.

Tum legebamus oram Africæ, à Mauritanis occupatam, ab ea ferè disiuncti quatuor milia passuum: estque, vt à multis tunc fuit obseruatum, terra valdè plana, humilisque adeò, vt quantum oculi valebant, montibus nullis officientibus, ea nobis videremur altiores, ita vt, breui submergenda crederetur, nauibúsque superanda. Et quamuis, oculo iudice, se ad hunc Mauritania

modum res habeat, in omnibus ferè littoribus tamen cùm illustrius apparêret hoc in littore: cùm tantam ego planiciem, quæ vallis haberi poterat: contrà, mare tranquilissimum, quod altissimi mõtis effigiẽ præferebat, intuerer: memoria repetens quæ, hac de re, sacræ docent literæ: illud excellentissimum Dei opus, magna cum admiratione, contemplabar.

Iob.38.8.10 11. Psal. 104. 9.

Vt ad piratam redeam, qui vt diximus, scapha erat antegressus, ad 8. Cal. Ian. quo die natus est Christus, in Liburnicam incidit, quã tormentis petere, vique retinere contendit, & ad nos adducere. Quæ res valdè nostris cẽturionibus placuit. nauis erat enim eximia, & plena sale candido: quam, vt decreuerant, in Brasiliã ad Villagagnonem deduxêre. At in fide Lusitanis præstanda, de restituendo myoparone, crudeles adeò extitere: vt Hispanis & Lusitanis, in vnum idemque nauigium coniectis, ne frusto quidẽ nautici panis relicto, velis dilaceratis, scapha etiam ablata, qua destituti terrã tenêre nõ possent: mitiore consilio vsi esse viderentur, miseros si depressissent, quam si ita dimisissent. Nã nisi alicundè scapha laborantibus opitulata sit, certũ est, aut naufragio tandẽ, aut fame perisse.

Myoparonis expugnatio.

Nautarum crudelitas.

Hoc facinore, compluribus inuitis, perpetrato: longè sumus in altum prouecti, secundo flante Vulturno. Ne autem lectori fastidium pariam, si tot naues expugnatas, sigillatim commemorẽ: crastino, tertióque pòst die, cùm resisteret nemo, duas in potestatẽ, redegimus. Cùm Liburnicam, quæ prius occurrit, epibatæ nostri, præ-

Duarum nauiũ deditio.

præcipuè qui myoparonem Hiſpanicũ aſcende rant prædę habere cuperent: eaque de cauſa eſſent minoribus tormẽtis aggreſsi: ducibus tamẽ vltrò citróq; colloquutis ab iniuria tẽperarunt. Ex Hiſpanienſi altera, vinum, pnis nauticus, aliaque cibaria direpta. Nullius tamẽ rei iacturã magis conquerebatur Hiſpanus, quàm gallinæ. hãc aiebat, cùm procelloſo mari ponere nõ intermitteret, ouũ ſibi quotidie in naui ſufficere.

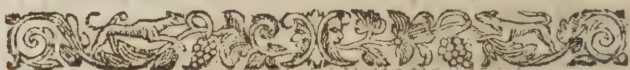
Die dominico, qui proximè ſequutus eſt: cùm is, qui ſpeculabatur ſignũ de more dediſſet, animaduerſis quinque nauibus (de quarũ magnitudine atq; forma diiudicare nequiuimus) nautæ noſtri, quibus fortaſſe non ſum placiturus, eorũ virtutibus prædicãdis, expediti & ante victoriã pæana concinentes, ſe cõſequi poſſe arbitrabantur. Sed cùm nos aduerſo, illi ſecundo vento delati, velis, vt aiunt, remiſque fugerent: quãuis, magno ne claſsis euerteretur periculo, pedẽ vndique faceremus, ad prædandúmq; milites incumberent: fruſtra defatigati manũ conſerere non potuerunt.

Ne quis autem quæ cõmemoraui hactenus, falſitatis accuſet: nos videlicet, cum Braſiliã peteremus, mare infectum habuiſſe: obuiis aut fuga ſaluti conſulentibus aut vela demittentibus: affirmabo tribus omnino nauibus, quæ tormẽtis erãt inſtructiſsimæ, adeò vt quæ me accepiſſet, maiora octodecim ex ære tormẽta, minora è ferro plus triginta ſuſtineret: nautas militeſq; decreuiſſe, vt qui omnes ferè eſſent Neuſtrij (gens in naumachiis omniũ quę Occidẽtẽ verſus nauigant, bellicoſsima) ſi Luſitanæ claſſi

Neuſtrii in naumachiis excellunt.

occurrissent confligere, magna spe victoriæ. Animosum certè consilium, si ab iis qui res gestas memoriæ prodiderunt, nominatúmque ab Osorio repetamus, quantum armis Lusitani excelluerint, quas nationes, quámque varias deuicerint: cùm & bello contra Mauritanos in Africa contenderent, & Orientem versus contra Indos dimicarent. opponi tamen posset Gallos Barbaris dexteritate præstare (ex quibus cùm initio peterentur extitêre, qui aluearibus apum in hostes coniectis se defenderent) neque sine sanguine & sudore, tam fortes viros vnquam posse superari.

Osor. in Histor. Lus. lib. 1. & 9.

CAP. III.

Bonitæ, Albacoræ, Aurateque, & sues marini piscésque volatiles, aliique: quos tum vidimus, tùm cepimus sub zona Torrida.

EX illo tempore, tranquillitate vsi ventóque accommodatissimo, ad tertium ferè gradũ citra Aequinoctialem peruenimus. ibi maximam suum Marinorum copiam & Auratarum, eorúmque piscium cepimus quos Albacoras & Bonitas, qui è Neustria nauigant, appellare cõsueuêre: ex aliisque generibus quamplurimos. Quo in numero erant & piscium volantium. de qui

Pisces volantes.

quibus, cùm nautæ mentionem facerẽt, existimabam nobis imponere velle: donec ita se rem habere comprobauit experientia. Tum è mari emergere, & sublimè volando gregatim petere pisces vidimus, in morem alaudarum sturnorúmque: volatus vero altitudine hastam æquabat, largitudine centum passus. Sæpenumerò ad malum nauium impingentes cadebant, & manu facilè capiebantur. Piscis est, vt eundo & redeundo animaduerti multoties, haleci valdè similis: paulò tamen & longior & rotundior: habétque sub gutture paleolam, alis ad modum vespertilionis toto corpore contextis porrectísque. sapore autem suauissimo & probatissimo. Cæterùm, quoniam huius generis nullum citrà Tropicum Cancri videram, primò existimabam quod calore gauderẽt, sub Torrida Zona degere, in neutrámque partem Polos versus excedere. Sed cùm quidam scripserit marinas hirundines, propè magellanicum fretũ videri: quas opinor easdem esse, rem in medio relinquere visum est. Obseruaui etiã istiusmodi pisces nusquam tutò agere posse. Nam cum in mari degunt Albaioras prædonésque alios è piscibus habent inimicissimos: si subuolando periculum effugere tentant, aues sunt marinæ, à quibus capti vorantur. Aues marinę.

Dicendũ quoque aliquid videtur de his auibus quę prędam è mari pro victu habẽt. Hæ sunt adeò cicures, vt supra foros funésq; nauiũ sidẽtes, capi manu patiãtur. quarũ certissima, vt qui de iis gustauerim, penitúsque cognouerim, hæc

est descriptio, pluma sunt, vt accipitres, leucophæata; magnitudine cornicum esse videntur nudati paulò plus carnis habent passere: vt mirum sit corpore tam paruo capere posse, atque in vsum vertere pisces multo se maiores, atque crassiores. Denique vno sunt intestino, pedibúsque planis, vt anates.

Bonita piscis.

Quod ad cæteros pisces attinet, de quibus paulò ante diximus: Bonita nulli sapore cedit, Cyprinis communibus assimilis, cùm squamis tamen careat: illas maximo vidi numero, circiter quadraginta dies quibus ferè nostris nauibus adhæserunt, ídque accidere verisimile est, quòd pice naues vnctæ sint.

Albacarę.

Albacoræ autem à Bonitis forma non admodum alienæ, tamen cùm & viderim, & comederim Albac oras, quinque pedum longitudine, crassitudine corporis humani, quod ad earum magnitudinem, nulla esse potest cum Bonitis collatio. Deinde cùm nullo modo sint Albacoræ viscosę, sed carne vt salar friabili, nullis aculeis, paucis visceribus, inter pisces optimos sunt annumerandæ. Et quamuis quæ ad condiendam Albacoram, necessaria videbantur, præstò nō essent (vt accidit peregrè nauigantibus,) ideóque sale cōtenti, latis orbibus, igne tostam ederemus: tantillo tamen apparatu erat nobis gratissima. Quamobrem si Cupidiariorum natio, quæ mare tentare non audet: nihilóq; secius (vt de fele vulgò dicitur) siccis pedibus, abligurire pisces percupit; Albacoram in cōtinenti tam facilè mercaretur, quàm reliqua genera;

genera;ecquid dubitatis quin vnà cũ pisce digitos sæpe circumlamberet?vt enim dixi de hirũdinibus marinis, cùm Albacoræ degant inter Tropicos,in altóque mari versentur, nõ ita littoribus appropinquant, vt à piscatoribus integræ ad nos peruenire possint.Quod verò ad Africanos attinet, qui mare ad Orientẽ accolũt, Perusióſque qui Occidentem versus, tum & Albacoras facilè piscari : tum incorruptè suis apponere,credibile est.

Aurata,quæ meo iudicio ita vocatur,quòd in aqua luteo esse colore videatur, & auro quã simillima, figura Sulmoni proxima est;differt tamẽ dorso depressiore.expertus ita pronũtio;Auratã nõ tãtùm cęteris de quibus mentionẽ fecimus,bonitate præstare: verũ etiã nego,in mari fluminibúsq; quicquam inueniri posse suauius. Aurata.

Suum autẽ marinorum duo sunt genera,vnũ rostro acuto,vt anseres,alterũ tã obtuso,vt cùm è mari attollit,sphæra esse videatur. Idcirco ab ea similitudine, quæ est illi cũ cucullatis,capita monachorũ appellabamus. Ex iis animaduerti lõgos circiter senûm pedũ,cauda lata,biffidáq;, in capite omnib.erat foramẽ,quo spiritũ ducere,& vndã vibrare solebant. Cùm incipit mare commoueri,super aquam eminentes,præcipuè nocte tempestate conflictati, virides apparent, viridémque reddunt maris effigiem. præterea in morem suũ terrestriũ,altè anhelant stertúntque. Quamobrem nautæ illos vagari & respirare conspicati, tempestatem certissimè præsagiunt, quod & sæpe sum expertus. Et quan- Sues marini.

Ingens ſuũ marinorum copia.

uis, cùm tranquillitas eſſet, pelago modò criſpante, vndique ſuum marinorum circum iecta multitudine, quoad proſpici poſſet, totum mare illis conſtratum videretur: tamen cùm nõ tàm faciles captu eſſent, quàm piſces reliqui eſſe conſueuiſſent, prout collibuiſſet in promptu non erant. Itaque, vt lectori ſatisfaciam cumulatius, qua tandem arte capiãtur, explicabo. Qui probè inter eos, piſcandi modum callet, cõſpicatus è prora, harpagonémque ferreum manu tenens longurio reuinctũ longo craſſoque vt haſta dimidiata: qui etiam funi alligatur viginti circiter pedum: gregatim accedentibus, quẽ ferire poſsit eligens, tanta vi harpagonem iaculatur, vt ſi rectè percutiat, ferro ſus adunco teneatur: tum relaxato fune, quo ad fieri poteſt, dum ſe dolore ſaucius in omnes partes cõuertit, ferróque magis induit, ſanguis eum paulatim viréſque deficiunt. Nec morati nautæ cæteri, manu ferrea, quæ & ipſa longurio adhæret captum in nauẽ pertrahunt. Hac ratione viginti quinque in itinere cepimus.

Modus piſcãdi ſues marinos.

Suum marinorum inteſtina.

Quo ad inteſtina, ſi vt porco, ita & ſui marino quatuor tanquam pernæ demantur diuidaturque & viſceribus, ſpina etiam dorſi, coſtíſque ablatis eundem in modum pendeat, hic illi valdè ſimilis erit. Iecur eodem ſapore. Caro tamen recens dulcior & deterior. Pinguedo in omnibus quos vidi, pollicis craſsitudinem non excedebat, nullámque puto inueniri quæ duos ſuperet digitos. Itaque, ne nobis amplius imponat id, quod Lutetiæ alibíque laridum quadrage

ſimæ

ſimę piſcatores appellans, ſuiſque marini pinguedinẽ eſſe arbitrãtur: Nam ea cùm plus quatuor digitûm craſsitudine pateat, Balænæ cenſenda eſt. Cęterùm quoniam in quarundã aluo quas venati ſumus paruuli ſunt reperti, quos vt lactentes aſſos apponebamus, nulla contrariæ opinionis habita ratione, magis exiſtimo ſues marinas vt ſcrophas, viuos quàm oua parêre. Qua de re ſi accuſer, ad arbitrium eorũ qui experti ſunt potius, quàm qui ſcripta tantum legêre prouocans: vt rem diuidicare mei non eſt inſtituti, ita nemo, quin ea quæ viderim certa eſſe credã, iure interdicturus eſt.

Per multos etiam Requienes, vt à Neuſtriis appellantur cepimus. Ii quoque mari ſedato virides apparent: quibuſdam longitudine quatuor pedes ſuperantibus, craſsis pro magnitudine corporis. Tamẽ quòd eorũ caro minus probetur, neceſsitate cõpulſi & meliorum inopia, nautæ Requienẽ attingunt. Pelle ſunt aſpera ſerratáque, capite plano atq; lato. ore patulo tamquã lupi Moloſsíue Britannici. Cum hac de cauſa monſtroſi ſunt, tum dentibus accutiſsimis dãnoſi: quemque ſemel corripuerint, aut dilacerant: aut in mare deprimunt, Qui lauant in Oceano ſibi à Requientibus valdè timere coguntur. Nec cùm eſſent educti ſupra foros nauium, quod ſæpe accidit, hamis è ferro digitali craſsitudine minus ab iis cauendum erat quam à feris canibus. Quapropter cùm neque capti, neq; liberi ab iniuria tẽperarent: parũque ad veſcendum accommodati cenſerentur: quos eramus

Requienes.

Requienes damnoſi.

piſcati lancinantes, atque cruciantes, vt damnoſis animantibus dignum erat, claua ferrea mactabamus. Deciſis aliquando branchiis, doliíque circulo per caudam traiecto, in mare proiiciebamus: tum ſe ipſi iactantes quòd diu non mergebantur, ingenti nos voluptate perfundebant. Cæterùm, etſi ſub Zona Torrida, non ſint ea magnitudine teſtudines, qua in Rubro Indicóve mari Plinius eſſe dicit, vt ſingularum ſuperficies contegendis habitabilibus caſis, parandíſque cimibus accommodẽtur: tamẽ cùm tantæ ibi exiſtant, vt parum ſit credibile, breuiter attingere viſum eſt. Proponam igitur ſpecimen, quo de magnitudine lector iudicare poterit, vnam videlicet in naui Boiſiana captam, adeò grandem extitiſſe, vt octoginta hominibus, quos nauis acceperat, more nautico prandentibus, largè ſuffecerit: ſuperior teſta ouali effigie, lata duos pedes cum dimidio, & iuſta craſſitudine centurioni Mario ad clypeum data eſt. carne tam proximè ad vitulinam accedunt, vt lardo traiectæ, toſtæque, eodem ſapore videantur. Hic quoque vt animaduerti, earum eſt piſcatus. Tranquillo mari, aliâs enim rarò apparent, in ſumma pelagi euectis, Sol teſtam accendit, vt pati non poſſint: itaque ſe inuertunt ad tèperandũ calorem, diúque in gyrũ verſant: hoc cõſpicati, manu ferrea commiſſuræ teſtarũ impacta, vi magna nautæ quatuor aut quinque connitentes, in phaſelum pertrahunt.

Marinæ teſtudines. Plinius lib. 9. cap. 10.

Modus piſcãdi marinas teſtudines.

Hactenus de marinis teſtudinibus ſcripſerã. At Theuetus in ſua virorum illuſtrium Hiſtoria, Quoniambeci mentione facta gigantis fi-

ctitiis graphicè ostendit perculsum ingenium. Quemadmodum enim patet huiusce Commẽtarij exordio in me inuectus ineptissimè tandẽ exclamat. *Quid dicemus de prodigiosis testudinibus illis, quas tam horrenda magnitudine sub Torrida zona finxit, vt octoginta homines vna impleuerit (qui fortasse non esuriebant) testa autẽ superior contegendæ habitabili casæ suffecerit, quã destinasse hominibus nõ arbitror, sed insectorum generi.* Cùm igitur Theuetus plagis se denuò induerit, cadat sanè in foueam, vndè nunquam poterit emergere. Itaque audiamus quæ scribat cap. 14. Singular. Amer. de testudinibus loquens, quas dicit esse in insulis pertinentibus ad viride promontorium. cuius quidem hæc sunt verba. *Inter illas testudines*, ait, *quædam reperiuntur tam ingenti magnitudine, vt homines quatuor vnã retinere non possint: quod tum vidi, tum ab exploratæ fidei auctoribus didici. Plinius etiam tradit, tam immanes in mari Indico testudines existere, vt casam testa integat, intérque insulas Rubri maris eisdem testis ad cymbas vtuntur. In mari Persico fretóque Carmania similes inueniri Plinius idẽ author est. Deinde Theuetus quot modis capiãtur explicatis cogitandũ relinquo, ait, quãta testæ sit crassitudo si cũ amplitudine cõferatur. Nã qui & fretũ Magellanicum incolunt Barbari & qui flumẽ Argenteum iis ad excipiendos ictus hostium pro scutis vtũtur: Similiter & pro vallo Amazones (has commentus est Theuetus, nusquam enim apparent) mare Pacificum accolentes, cùm oppugnata tugriola defendunt, Testámque asseuerare ausim* Plinius lib. 9. cap. 10.

adeò esse firmam vt minusculi tormenti, quod manu gestatur, glande traiici non possit: Insulani circa viride promontorium affatim vescuntur testudine, vt apud nos bubula aut veruecina: Nam & vitulinæ similis est, eiusdemque saporis. Hæc ille: quæ vt cętera prætermittam, per se satis aperte accusationem qua me, iocando aspergere conabatur in autorem retorquent. Et quoniam, parum de prouerbio cogitauit, quo fecit mendacem esse memorem oportere. quàm perfricta fronte calamniatorem agat, demonstrandum est clariùs. Ac primùm lectoribus animaduertendum est, quod Theuetus accusat, nempe testudinis testa posse casam contegi, non à me sed à Plinio quem laudaui esse dictum: Hunc etiam locum citauit prolixius, bonus ille reprehẽsor. Et si vitio vertenda est auctoris prolatio, primus peccauit Theuetus scilicet. quamobrẽ vno verbo tùm ego à culpa liberor, cum ille cõuincitur. Restat vt purgem id, quod insimulat esse commemoratum elatiùs nimirum testudinẽ in naui Boisiana captam octoginta mortalibus largè cibũ præbuisse. Quid tum? An magis vero est simile Theuetũ vidisse tã magnas testudines, vt à quatuor piscatoribus retineri nõ possent: qui non modò porcum retinerent, tãta corporis mole: verùm etiam bouem, vnde homines plus mille quingenti lautè prandierẽt. Si tamen robore cum celebri Quoniambeco essent comparandi, quem ineptissimus ille censor cõmẽtus est. Alias enim vt iocãdo ait, se nõ arbitrari, casas testudinis coclea intectas, me homini-

minib. ſed inſectorũ genere deſtinaſſe: (quãuis Pliniũ accuſet) ſi aut Pigmæi, aut deplorata valetudine homines piſcarentur, magnum eſſet periculũ ſcilicet ne prodigioſa illa teſtudo effugeret. Itaque vt coerceatur preſſiûs, dandum eſt homini conſilium, vt aſcendat beſtiam, aſſumpto etiam è teſta clypeo, qui minuſculi tormenti glande tranſuerberari non poſſit, accerſat quoque Amazonas (quæ nuſquam ſunt) infinita multitudine ad opem ferendam conuocata, ſi monſtrum illud ſæuiat. Denique ſibi egregiè prouidebit, euocato nominatim Quoniambeco, qui permagnum vini dolium vlnis amplexus, & facillimè ſuſtinens, ſinguláque humeris maiora ex ære tormenta, miniſtris comitantibus, ad præbendos calices, ignémque tormentis admouendum, ita primam firmet aciem. Quare, quoniam in confutationibus præſtigiatorem illi agere viſum eſt hac veſte indutum, decreui hominem dimittere. Hæc habui de teſtudinibus breuiter explicanda & aliis piſcibus, poſtea mentio fiet de Delphinis, atque etiam Balænis, pluribúſque Cetaceis.

Theuetus ſuis coloribus depingitur.

CAP. IIII.

De Aequinoctiali circulo, tempestatibus, ventorum inconstantia, pluuiis corruptis, caloribus, siti, aliisque incommoditatibus, quas circa illam mundi plagam sustinuimus.

VT de nauigatione absoluam, tribus aut quatuor citra Aequinoctialem lineam gradibus, vento destituti, tẽpestate aduersa non modò vsi sumus, pluuia malaciáque inuicem succedentibus, verùm etiã (vt nauigatio difficilis atq; periculosa est circa Aequatorẽ) obseruaui ventorũ inconstantia sæpe accidisse, vt tribus nostris coniunctim hærentibus nauigiis, vnumquodque subito peculiari flatu raperetur, figurámque trianguli Orientẽ Occidentémque versus & Septentrionẽ delata, efficerent: nulla nautarũ industria prohibente. Illa ventorum conflictatio, erat momentanea, erumpebántque vortices, qui & subitò cursum remorabantur, & è vestigio vela tam impotenter infflabãt, vt mirum sit nauem non inuertisse millies.

Ventorum inconstantia circa Aequatorem.

Præterea quæ sub Aquinoctiali circulo decidit pluuia, fœda contagiosáque est, vt si collapsa corpus attigerit, enascantur pustulæ, vestésque maculentur. Sol autem mirè feruet, qua de causa caloribus pressi maximis, ingenti quoque siti la-

Pluuia fœda & contagiosa.

Aestus maximus.

laborabamus: quòd aqua dulcis, poculẽtáue alia (si prandioli tempus demas & cęnulę) nos omnino deficeret. Vnde accidebat, quod mihi vsu venisse memini, halitu consũpto, vt hora plus obmutescerem. Hac necessitate cõpulsi nautę, nihil magis habẽt in votis, quàm vt aqua salsa cũ dulci commutetur. Si quis opponat (repudiato in vndis pereunte siti Tantalo) fieri posse vt aqua marina bibatur, aut humectando saltẽ palato inseruiat: Respondeo nullis omninò remediis aquæ salsæ per ceram colandæ, alitérue distillandæ (præterea quàm fluctuationes nauiũ instituendis fornacibus, lagænísque conseruandis minimè conueniunt) effectum esse, nisi quis vellet, simulátque ori admouisset, ipsa etiã euomere viscera, vt ea degustationi accommodaretur, & potui multò minus. Attamen vitro infusa splendore & puritate nulli cedit. postremò aqua marina (quod & sum admiratus & Philosophis examinandum relinquo) si lardum, halecem, aliáue carniũ & piscium genera valde salita temperes, & magis dulcia fient, & citius quã si fontana.

Nautarum desiderium. Aqua marina minimè potabilis.

Vt vnde sum digressus eò redeam, fastigium nostræ, sub Zona Torrida, miseriæ fuit, quòd maximis & continuis imbribus ad carinam vsque permeantibus nautico pane corrupto & mucido, quo tamen vtebamur admodùm exiguè vermes vnà cum pane, tot inerant enim, quod micæ, nihil abominati ne siti conficeremur, edebamus: vitiata quoque aqua dulci oppletáque vermibus

Nanticus nanis corruptus.

cùm è vasis effunderetur stomacho nullus erat tam firmo quin expueret. Qui autem bibebant, vna manu tenêre poculum, altera ob fœtorem nares comprimere cogebantur.

Aduersus delicatos inuehitur.

Interea quid vobis in mentem venit, hominum delicatissimi, calorem exiguum ferre non potestis, tunicáque interiori, commutata, benè ter si, opaco in conclaui & splendido, cathedra lectúloue impositi, otium agitis? vobis cordi non est ad mensam accumbere, si lances nitidissimæ, vitra benè lota, candidiora niue ipsa mantilia, dapes conquisitissimæ apparatissimæque, vinum deest Smaragdo clariùs? Vultis nauigare vt ad hunc modum vitam traducatis? vt autor vobis nequaquam sum futurus, eáque de re minus cogitabitis, cùm quid in reditu acciderit audietis: ita cùm de mari mentio incidit, & nauigationibus tam longis, vos vellem oratos qui ex libris tantum sapitis, quódque multò est deteriùs, ex eorum fabulis, qui mare nunquam viderint vt elato supercilio Mineruam non doceretis: hoc est vt interpretor, iis paululum cederetis, qui tot incommoda perferendo ea sunt experti, quæ nullo certè modo in animum irrepunt, nisi periculum ipse fecerit.

Gubernator nauis egregius sine literis.

Addam cùm ad ea quæ ante commemoraui de varietate ventorum atque tempestatem, inbribus fætidis & caloribus: tum quæ in Oceano generaliter fiunt, præsertim sub Aequatore: vidisse me Ioãnem Meunium Hareflorienfem, ex nostris gubernatoribus, qui cùm literas nesciret, cognoscẽdo Astrolabo, chartísq; nauticis, &

& Baculi Iacob aſſecutus eſt tantam nauigandi peritiam, vt ſæpenumerò, maximéque cum eſſet tempeſtas, ſilentium, imponeret viro benè docto, quem nominare non habeo neceſſe: cùm iſte tamen pacato mari explicandis Theorematis excelleret. Nec interea propoſitum eſt, quicquam detrahere de iis artibus, quæ in ſcholis docentur, & literarum monumentis conſeruatæ ſunt. Sed magnoperè vellem, nulla vt hominum autoritas, & ratio cum experientia contenderet. Veniam igitur à lectoribus efflagito, ſi in memoriam reuocans nos aqua putri, & mucido pane vixiſſe, permultáſque rerum incommoditates perpeſſos eſſe: miſera illa conditione, cum lautis cenſorum iſtorum dapibus comparanda, ſum ab incœpto ſermone paululùm digreſſus, & in eos inuectus. Accidit ſæpè ob eas de quibus antè diximus difficultates, quæ poſteà demonſtrabuntur fuſiùs abſumpto omni commeatu citra Zonã torridã, retrò naues abiiſſe quod æquatorem ſuperare non poſſent.

Cùm hac miſeria conflictati circumeundo, & paulatim appropinquando, triginta quinque diebus tranſmittere tentaſſemus, pridiè Nouembr. Febr. Deo propitio, Aequatorem attigimus. Aequator autem dicitur, non tantum quòd ſub hac linea, dies noctibus perpetuò ſunt æquales: verùm etiam quòd cùm Sol ad eam redit, quod in anno bis accidit, nimirum ad 5. Cal. April. & Id. Septembr. eadem toto in orbe dierum & noctium exiſtit æqualitas, ita vt qui ſub Arctico & Antarctico degũt, duob. illis demũ in anno dieb. lucẽ noc-

Aequator quarè dictus.

Eleuatio Poli Antarctici.

témque participent, euestigiò Sole ab eorum conſpectu alternatim recedente ad ſex omnino menſes.

Quo igitur die mundi Zonam ſumus præteruecti nautę ſolemnia vſurpauere: Etenim ad memoriam eius rei conſeruandam, qui nunquam ſub AEquatore fuerunt, eos funibus alligatos in mare demittunt: aut panniculis cacabo affricatis atro vultum inficiunt, vectoribus tamen ſe pecunia redimere licet, quod & mihi contigit.

Historia vniuerſ Ind. lib. 3. cap. 98.

Itaque Iapyge ſecundo delati ſumus ad quartum gradum vltra AEquinoctialem. Hic Polus Antarcticus primùm à nobis eſt viſus (quem Neuſtrij Stellam Su appellabãt) quibuſdam ſtellis, vt ab illo tempore animaduerti, in modum crucis depictũ: ideóq; ſydus integrũ in ſtellã *Su* nominant. Retulêre, vt quidã ſcribit, qui hoc primùm iter ſunt aggreſſi, albidam circa Polũ Antarcticũ nubeculam perpetuò videri quatuórque ſtellas, crucis forma, cum tribus aliis, quæ Septentriones valdè referunt. Iamdiu Polus Arcticus à conſpectu noſtro aberat: obitérque dicam, non modò ſub AEquinoctiali Polum vtrumque non apparere, quemadmodum plerique arbitrãtur, ſed neutrũ, niſi duobus emenſis vltrà citráue gradibus.

Sol pro Zenith.

Id. Feb. cùm ſudum eſſet, Nautæque Solis altitudinem Aſtrolabo depræhendiſſent, affirmant ad perpendiculum radiare. Idcirco, quamuis periculi faciendi gratia, pugiones, cultellos, aliáque id genus ſupra foros defigeremus,

mus, nostris in celocibus eo die, meridiano prę-
sertim tempore, vmbra nusquam est visa. Duodecim ferè gradus prouectis tẽpestas tres, quatuórue dies aduersa extitit: paulò pòst è contrario tanta malacia facta est, ut interea celocibus immotis, perpetuò híc mansissemus, nisi ventus flauisset.

Toto itinere nostro nondum Balænæ obuiam erãt factæ, tum verò propè vidimus. Quo in numero vna, quæ facillimè potuit conspici, iuxta nauim emergens, quoad se commoueret, scopulus credita est, vt metuerem ne impacti, fracta celoce periremus: obseruaui cùm se in mare absconderet, antè caput exerentem, ore plus doliis aquæ duobus eiecisse, demergentémque tantum excitasse fluctum, denuò vt vererer ne in gurgitem nos ad se pertraheret. Estque profectò res horrenda vt in Psalmis, Iobóque legimus, eiusmodi monstra tam facilè in Oceano ludere.

Balænæ.

Psa. 104.26.
Iob 40.26.

Vidimus etiam Delphinas compluribus piscium generibus comitatos, & militari ordine incedentes: in mari subrubido esse colore putantur, ex istis vnus sexies septiésue, tanquam gratulari vellet, celocem qua eram vectus circundedit: nos inuicem nihil non tentauimus, is vt caperetur, sed cautè cùm refugeret capi nunquam potuit.

Delphinas pisces alii comitantur.

CAP. V.

De primo Indiæ Occidentalis conspectu, et colentium Barbarorum: déque iis quæ in mari acciderunt ad tropicum vsque Capricorni.

Dies quo primùm America nobis detecta est.

INDE secundo diu flante Fauonio, ad v. Cal. Mart. anno 1557. manè circiter octauam horam, in conspectu Occidentalem Indiam habuimus: quæ & Brasilia, & quarta orbis sectio antiquis penitus incognita & America dicitur: eius nomine, qui circiter annum 1497. primus eam detexit. Explicare superuacaneum est, quam læti quanque alacriter Deo egimus gratias, tam propè intuentes continentem optatissimam, breuísque adeundam. Explorato igitur, quod eramus conspicati terram esse (decipi enim facilè est nubibus in aerem abeuntibus) eo die ipso, flatu secundo, & prora in altum constituta, cùm Boisius esset antegressus, anchoræ iactæ sunt mille passibus interiectis, à regione aspera *Huuassou* Barbaris appellata tum educta è naui scapha, & tormentis aduentu significato, vt assolent, qui illas regiones adeunt: virorum mulierúmque statim manus ingens visa est stare in littore. Hi omnes, vt à quibusdam ex nostris, qui loca illa iam antè cognouerant, est animaduersum: erant natione *Margaiates* Lusitanis confœderata, Gallis autem inimi-

Americus Vespucius in Americam primus nostra memoria nauigauit.

Huuassou locus asper.

Margaiates Gallis inimicissimi.

cissima: vt captis nulla liberationis merces soluēda esset àlia, quàm vt mactati concisiq. barbaros saginarēt. Tūquoque vidimus mense Februario (qui ferè tota in Europa est frigidissimus, gelúque impedit, ne quid è terra prodeat) nemora & lucos, herbásque tam esse virides, quàm sunt in Gallia, Maio & Iunio mēsibus, quo vere perpetuò fruuntur Brasilienses.

Nemora, herbæque semper virent in America.

Hostilis *Ouëtacatium* atque Gallorum inter se animus, quem vtríque vehementer dissimulabant, impedimento non fuit, quominùs è naucleris vnus, qui eorum linguam mediocriter nouerat, cum nautis aliquot scapha conscensa, littus peteret, vbi magna multitudine Barbari constiterant. Nec tamen intra teli iactum accedere, sed vereri ne à feris hominibus capti, interfectíque torrerentur. Ita eminus ostendere cœperunt cultellos, specula, pectines, aliáque id genus, cum quibus ad victum pertinētia, commutare si vellēt, petebāt. Qua re à quibusdam qui propius accesserant, intellecta, nec rogati pluribus, mira celeritate quæsitum excurrêre. Mox redeunte Nauclero farina quapiam ex radice, qua panis loco vtuntur Brasilienses, pernæ, carnésque ex aprorum genere, aliáque ad victum necessaria, fructus etiam magna copia, quales gignit regio, allati. Præterea vt & dona offerrent, & aduentum gratularentur, sex, vna comitāte fœmina Barbari scapham ingressi, spontè sua nos inuisêre. Quos cùm primùm vidissem, lectoribus cogitandum relinquo, quàm eos sim

Farina ex radice, aliáq; Barbarorū cibaria.

Primi Barbari ab authore visi, & descripti

attentè contemplatus, de quibus etſi commodius & fuſius agendum eſt ſuo loco, hic tamen attingere obiter nonnulla decreuimus. Principio tum viri, tum fœminæ nudi æquè agunt, atque quum ex vtero prodiêre, ad ornatum toto corpore atrati. Cæterùm viris eſt familiare ſinciput attondere in formam coronæ monaſticæ, occipitis verò crines dimittere, quos tamen vt hi ſolent qui apud nos alunt comam, circa collum reſecant. Ad hæc pertuſo inferiori labro, viridi colore politulum lapidem, capitati argentei latitudine atque craſſitudine inſertum geſtant, quo dextræ foramen illud aperiunt claudúntque. Hunc ad venuſtatem vſurpant: quo tamen auulſo, & in labro inferiori, tanquam ore altero hiante apparent turpiſſimi: fœminæ labrum minimè perforant, ſed vt noſtrates crinem valdè ſummittunt, auriculas autem adeò traiiciunt, vt digitum accipiant: vnde candida oſſa pendêre & ſupra humeros fluctuare ſolent. Aliò reiicienda videtur eorum confutatio qui Americanos eſſe villoſos falſò ſunt opinati. Antequam autem Barbari à nobis diſcederent, duo ſenes qui auctoritate præſtabant, demonſtrant, illa in regione maximam eſſe vim Braſilij optimi, cui & ſecando, & exportando ſuam operam pollicentur, réſque ad victum neceſſarias: nihilque prætermittunt, quò perſuadeant, vt manere vellemus. Præterea quàm aliò tendebamus, manendi ratio non erat: quod cùm inimici eſſent, & multitudine vin-

Aſtutia Barbarorum ad decipiēdos Gallos.

vincerent,hoc consilio inuitabant, vt si terrã tenuissemus, more suo, vulneribus confectos deuorarent. At cùm *Margaites* tormenta & quicquid adeò naues nostræ aduexerant, valde essent admirati: neque(maximis de causis, præcipuè ne Gallorum periculo fieret, si fortè illuc appellerent)in animo haberemus vim facere, ad suos qui expectabant in littore, veniam redeundi postulant. Itaque,quoniam nullus est apud eos pecuniæ locus, cũ rebus quas attulerant,hamos, indusia, cultellos, specula, ídque genus quamplurima commutauimus, quæ quidem sunt ad negotiandum apud Brasilienses accommodatissima. Ad extremum vt quum nos adiêre Barbari, pudenda liberaliter ostenderant, ita, quum exire, & in scapha sedere vellent, indusia quę à nobis accepissent,ad vmbilicum vsque colligentes,atque ne macularent veriti,in natibus demonstrandis nequaquam parci fuêre, mira certè vrbanitas & digna quæ legatione fungatur. Nam etsi prouerbio feratur apud nos pellem indusio esse chariorem:illi contrà, excellenti erga nos magnificentia fortasse, nates aperiendo,pelle arbitrantur indusium esse præferendum.

Pecunia Barbari carent.

Vrbanitas verè barbara.

Hoc in loco paululùm immorati,quamuis noua illa cibaria primùm aliena viderẽtur, necessitate coacti, tamen auidè comedebamus. At postridie eius diei, qui Dominicus erat, sublatis anchoris, vela fecimus. Terram legentes viginti ferè millibus passuum interpositis, obiectum habuimus Castellum

Spiritus Sāctus Castellum Lusitanorum.

Lusitanorum, quod illi SpiritumSanctum, Barbari *Moab* appellant. Hi celoces nostras, myoparonémque adeò conspicati, quem suis ereptum esse facilè coniecerunt, tormentis vtrimque ter aut quater displosis: quòd extra iactum essemus, pilæ abierunt innoxiæ.

Tapemiry.

Igitur littoribus appropinquante cursu continuato, plagam præteruecti sumus quam *Tapemiry* appellant: hîc quâ in continentem mare influit, paruæ sunt insulæ, quíque has incolunt Barbari, vt mea quidem fert opinio, Gallorum socij fœderatíque sunt.

Paraibæ.

Vlteriùs paulò circiter gradus viginti, habitant *Paraibæ* quorum in regione, quemadmodum præternauigando animaduerti, tumuli eminent in caminorum figuram abeuntes.

Breuia & Syrtes.

Calendis Mart. Breuia & Syrtes legimus, scopulis & lingulis intermixtas, quæ loca, ne illisæ naues pereant, maximoperè nautæ solēt effugere.

Ouetacates

Ex aduerso Breuium planiciem sumus cōspicati, amplitudine triginta miliarium: hanc incolunt *Ouetacates* homines adeò feri, vt neque pacem inter se colant, & cum finitimis omnibus aduenísque bellum gerant. Cùm verò ab hostibus premuntur (à quibus tamen nunquam iugum accepêre) mira pernicitate morti se eripiunt, qua & inter venandum, feras ex ceruorum genere quodam assequuntur. Omnium Brasiliensium more, nudi penitus agūt, nihilo tamen seciùs ad nates vsque comam demittunt, contrà quàm reliquorum fert consue-

tudo

udo,qui, vt paulò antè diximus,dicemúſque poſtea fuſiùs cùm ſinciput attondent,tũ circa collum crinem reſecant. Denique efferati *Ouetacates* illi,regiunculam inuicti habitantes cruda carne veſcuntur in morem canum, luporúmque,lingua etiam diſſidẽt à finitimis, vt inter Occidentalis Indiæ populos immanitate ac ſæuitia inſignes meritò cenſendi eſſe videantur. Cæterùm quòd nullum cum Gallis,Hiſpanis, Luſitaníſque commercium habeant,aliiſque tranſmarinis, carent noſtris omnino mercibus. Attamen vt poſtea audiui à quodam interprete Neuſtrio,ſi eas finitimi cũ *Ouetacatibus* communicare deſiderant, hac vtuntur permutatione, *Margaias*, *Caraias*, aut *Tonoupinambaultius* (quæ gentes ſunt vicinæ)aliíve Barbari,ſeipſi *Ouetacati* non credentes,oſtentant eminus falcem,cultellum, pectinémve,aut ſpeculũ, aut alia eiuſmodi, nutúque conquirunt an permutationem velit facere. Tum ſi conſentiat,viciſſim plumas depromit,aut virides lapides, qui, vt demonſtrauimus, labris includuntur,aut quædam non abſimilia. Deinde locum deſignant ab hinc trecentisquadringentíſve paſſibus:hic alter in lapidem ſtipitémve quæ putat eſſe commutãda reponens,longè abit. Nec moratus *Ouetacas* ad tollendum accedit,quæ ille depoſuerat, eodémq. in loco relinquendũ,quæ ipſe oſtenderat. Fidem hactenus ſeruant, permutatione verò facta,cùm alter eò rediit,vnde primò viſus eſt,violatis induciis magna cõtentione certatur , quis cuique permutatum eripiat. Nec

dubium est quin *Ouetacas*, venatici canis leuitate, primâs ferat. Itaque nostris hominibus qui arthritide laborant, claudis, tardísque sũt pedibus, nequaquam censeo, si de conseruandis mercibus cogitant cum *Ouetacatibus* negotiationem instituendam esse. Cantabri tamen, quorum etiam lingua differtà cæteris, vtq. notum est, agilitate præstant, optiméque ambulare videntur: cum duobus his rationibus cum *Ouetacatibus* comparandi sunt, tum eos quis meritò dignissimos existimet, qui vnà discurrerent. Quin & annumerari possent, qui Palmarum flumen accolunt, quadam in regione Floridæ. Hi (vt memoriæ proditum est) ceruum assequi, totúmque diem irrequieti solẽt currere. Prætereà Gigantes ad flumen Platã (eodem authore) tanta velocitate, vt fugientes capreas sæpe manũ retineant: Sed agedum relaxatis habenis, veredos bipedes illos dimittentes. Sed vt si libet, Euro citius euolent, interdum etiam vt est verisimile non sine graui lapsu, tribus in plagis Americæ (distantibus inter se tamen Platensi præsertim & Florida plus tricies centenis passuum milibus) & in quarta Europæ, niue stipatiùs concidant ad institutum sermonem reuertamur.

Hist vniuer Ind. lib 2 cap. 46. & 84.

Ouetacatium transmissa regione, aliam in conspectu statim habuimus, quam *Maq-he* appellabant, incolitúrque à Barbaris, quos tãtùm dicam, ob eas rationes quæ modò explicatæ sunt, minimè in vtramque, vt aiunt, aurẽ dormire: cùm ad incursionem faciendam, paratissimos habeant finitimos. Hoc in littore,

Maq hé.

tore, magna rupes in turris modum se attollit: quæ sole tacta lucet adeò & radiat, vt quibusdam Smaragdi genus esse credatur. Idcirco à Gallis & Lusitanis hâc prænauigantibus *Maghensis* Smaragdi nomen habuit. Ferũt hanc rupem nauibus adiri non posse, quòd ad libellã summæ aquæ scopuli eminentes, plus quatuor millibus passuum excurrant in pelagus: terra etiã negant vllam inueniri semitam, qua rupes ascendatur.

Rupes Smaragdus credita.

Paruæ ibi sunt tres Insulæ, *Maghenses* appellatæ, quarum ex aduerso cùm iactis anchoris noctem quieuissemus, postridie sublatis dolonibus Friense Promontorium tenêre cõtendebamus. Vento tamen reiecti, eò vnde manè profecti essemus, reuertimur: quo in loco ad Iouis diem in anchoris stetimus, parúmque, vt audietis, abfuimus à naufragio. Etenim postridie eius diei ad VI. Non. Mar. quo Bachanalia celebrantur ab hominibus malè feriatis, ante ieiunium Quadragesimæ, hora vndecima pomeridiana, cùm primùm acquiesceremus, adeò repentè procella extitit, vt cùm tempestatem ferre non posset funis anchorarius abrumperetur, nauis autem fluctuans, & vi vndarũ littus petẽs eò delapsa sit, vt cùm aqua duabus vlnis & dimidia non esset altior (qua breuiore ne parua quidẽ nauis sustineri poterat) nihil propius fuerit quã vt in vado adhæresceret. Tũ gubernator iacta bolide, cùm eò rẽ deuenisse intelligeret, quãquã illi munus incũbebat, vt bono essemus animo iubêre, bis aut ter exclamauit, Actum est, Actum est. Nautæ

Proximum discrimen ex quo euasimus.

verò cùm diligentissimè alteram iecissent anchoram, quæ, Deo fauente, substitit ne in scopulos vnius ex Maghensibus insulis (profligata salute, si id quidem accidisset, quòd mare commotius illisam nauem confregisset) deferremur impedimento fuêre. Hoc periculo trium ferè horarum spatio sumus defuncti, nec interea proderant nautica keleusmata, quæ commodiùs in alto vsurpantur, quàm propè littora, vbi tempestates maximè sunt timendæ. Cùm autem, sedato mari, dies illuxisset, propterea quòd, vt diximus, aqua dulci vtebamur vitiata: quidam ex nostris aquatum profecti in desertas *Maghenses* insulas, non modò terram ouis auibúsque multigenis (& tamen ab iis, quæ sunt apud nos valde forma dissidentibus) constratam inuenêre, sed quòd non essent hominibus assueti tam erant cicures, vt manu capi, fustibúsque interfici sustinerent, ita vt à nostris aquatoribus in scapham constipatę magna copia exportarentur. Ea de causa, cùm superiori nocte laboribus extrahenda, nautæ famem excitassent (quamuis in diem, qui à cineribus nomen habet incidissemus) ne Catholicis quidem Romanẽsibus exceptis, aues illas promiscuè comedêre. Ac profectò qui contra veritatem Euangelicam, Christianis, stato tẽpore, carnis vsu interdicit: cùm signa in regiones illas nondum intulisset, in quibus etiam nulla erat mentio de superstitiosæ abstinentiæ legibus conseruandis; locus ipse ab eis solutos esse nautas plus satis admonebat. Die Iouis quo *Maghenses* insulas reliquimus, vento vsi

Auiũ multitudo in Maghẽsib. insulis

se-

secũdo, postridie quarta pomeridiana Friense Promontorium attigimus, qui portus est oræ totius, ob Gallorum nauigationes, nobilissimus. Hîc anchora iacta, tormentísque aduentu significato, centurio & nauis magister, quum aliquot militibus in terram egressi, obuios habuere, magna multitudine, Barbaros, ij vocabantur *Tououpinambaultij* Gallorum socij atque fœderati. A quibus cùm accepti sumus comiter, tum quid ageret *Paycolas* (sic enim Villagagnonem appellabant) didicimus, quæ res nobis quidem longè accidit gratissima. Eodẽ in loco, hamis retibusque pisces multos cepimus, complurium generum, & ab iis qui in nostro mari degunt, valde forma dissimiles. In quibus maximè varium, atque prodigiosum genus erat, quod ea de causa describã. Hornũ magnitudine vitulum ferè æquabat, rostro quinque pedes longo, lato sesquipede, vtrinque dentes acuti, tanquam serræ prominebãt. Quum verò eductus in terram, rostrum adeò ingens, huc & illuc vibraret, mutuò alter alterum appellans, admonebat, tibias vt remoueret. Cæterùm carne est durissima, vt enim essemus famelici, ea tamen, quatuor & viginti horas, cocta vesci nũquam potuimus. Hic etiam primũ vidimus, non tantùm sublime volãtes Psittacos, & gregatim, vt in Gallia cornices, columbæque: verùm etiam vt ex illo tempore obseruaui, binos in aere sibi cohærentes, quẽadmodũ apud nos turtures solẽt. Cũ igitur sexaginta fere millia passuum itineris superessent, quámq. citissimè fieri posset, cõtenderemus: ad

Friense Promontoriũ.

Tououpinambaultij cum Gallis fœderati.

Prodigiosus piscis.

Agmen Psittacorũ volantium.

Frienſe Promontorium,breuior quàm erat in votis mora facta eſt. Itaque eo die ipſo ſublatis veſperi dolonibus, tam proſperè nauigatũ vt ſequenti Dominico,Non.Mart,anno 1557. Oceanum ſub dextra relinquentes, in ſinum ingrederemur, à Barbaris *Ganabara* nuncupatum,à Luſitanis verò Geneurenſis,quòd Calend.Ianu.quem ita vocant,eum primò ſinum adierant.Poſteaquam honoris Villagagnonis cauſa,quingẽ ûm ferè paſſuum interuallo,tormenta diſploſimus,& nobis ille reſpõdit:(Caſtra enim fecerat in parua quadam huiuſce ſinus inſula,vt ante demonſtrauimus:)anchoræ ſunt in propinquo iactæ. Hæc igitur ſumma eſt eorum,quæ inter nauigandum in Braſiliã, tum paſſi ſumus,tum vidimus.

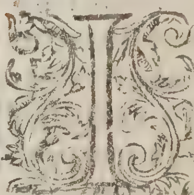
Sinus Ganabaræ.

CAP. VI.

Qui noſter fuerit aditus Caſtelli Colinij apud Braſilienſes quemadmodũ à Villagagnone accepti: ſéque ille geſſerit,tum in negotio religionis,tum in reliquis imperij ſui partibus.

Appulſus in Caſtellũ Colinium.

ITAQVE cùm naues in portu ſtarent,ſinus *Ganabaræ*,non longè à continenti,quiſque impedimentis in ſcapha collocatis,caſtellum Colonium petimus. Egreſſi, quòdnon tantum à frequentibus periculis ereptos, ſed etiã feliciſſimè deductos in terram optatiſſimam cogitaremus: primùm Deo egimus gratias,deinde Villagagnonem

adimus, expectātem nos in platea. Quē cùm ſingillatim ſalutaſſemus, ille vultu ſereno, vt videbatur, vnūquémque amplexus, perhumaniter appellauit. Tum qui nos deduxerat, Philippo, Richerióq., & Chartierio miniſtris, breuiter cùm demōſtraſſent, quænam cauſa nos ad nauigationem tantis difficultatibus ſuſcipiendam excitaſſet: nempe, vt ex literis, quas Geneuam ſcripſerat, Eccleſiam ad verbum diuinum exactam in Braſilia conderemus: excipiens ille ad hunc modum loquutus eſt: Ego certè cùm diu totóque animo illud ipſum deſiderarim, vos iſtis conditionibus accipio libētiſſimè, quódque noſtram Eccleſiam, puritate velim antecellere, ab eo die ipſo vitia coerceri, ſumptuoſa veſtimēta & quicquid adeo nos à Dei cultu reuocare poſſet, tolli iubeo. Tum ſublatis in cœlum oculis & manibus: Habeo tibi grates, ait, ſumme Deus, quod ea nunc mihi, quæ à te tandiu, támque ardēter expectaui, dederis. Móxque cœtū alloquēs, filij, ait, (vobis enim ſum pater) quemadmodū Chriſtus nihil ſua cauſa fecit, ſed omnia pro nobis, ita enim ſpero Deū me in viuis cōſeruaturū eſſe, donec munitione perfecta, me carêre poſſitis: quicquid nūc agere decreui, tū veſtra, tū eorū gratia molior, qui huc, eadē, qua vos, mēte vēturi ſunt, Conſtitui enim ſedem ponere fidelibus expulſis Gallia, Hiſpaniis, & tranſmarinis regionibus: quo metu Regíſque ac Cæſaris, reliquorúmque principum liberati, purè Deum colere poſſint. Ita nos primùm Villagagno affatus eſt die Mercurij ad VI. Id. Mart. 1557.

Quemadmodum nos Villagagno acceperit.

Quibus nos primùm verbis affatus eſt Villagagno.

Prima concio in America.

Quo sermone peracto, imperat vt cùm fuis paruo in conclaui, quod construxerat in meditullio insulæ conueniremus, ad rem sacram. Tum precibus ad Deum fusis, quintóque Psalmo in cœtu modulato: verba illa XXVII. Psalmi interpretans, *Vnum petij à Domino, illud requiram vt habitem in domo Domini omnibus diebus vitæ meæ*, primam concionem in America Richerius habuit. At Villagagno, dum ille cõtextus exponebatur, frequenter manus iungere, ad cœlum tollere oculos, altè crebrò suspirare, aliáque eiusmodi facere, quæ in admirationem vnum quémque raperent. Ad extremum, Gallicarum Ecclesiarum formula, quæ quidem reformatæ sunt & dicuntur, precibus conceptis cœtus dimissus est. Nos tamen qui nouissimè adueneramus, eodem in conclaui prandimus, dapes appositæ farina ex radicibus *Boucanatus* piscis, hoc est assus in morem Barbarorum, aliæque radices in cineribus coctæ (de quibus rebus omnibus, earúmque natura ne orationis confundatur series alio loco dicemus) potus autem (quod fons tota insula nullus, neque puteus, aut aquæ dulcis flumen existat) è cisterna aut colluuione potius deciden tis pluuiæ, tam subuiridis atque fœdæ, quàm illa est quæ in veteri fossa, oppletáque ranunculis stagnare consueuit. Nihilo tamen secius, ad stomachum facere videbatur, quod in nauib. pessimã corruptissimámq. biberamus. Bellaria fuêre, otiúmque à laboribus tantæ nauigationis: statim à prandio, ad communiẽdum Castellum, quod de nomine Colinij vo-

Villagagnonis gestus inter audiendũ concionem

Quàm bene prandio simus à Villagagnone accepti.

cabatur deducti sumus. Ita nos perhumaniter accepit Villagagno, primo aduentus die. Vespe i cùm ad quietem domicilia quærerentur, Philippus & Pastores duo vile cubiculum nacti sunt in vmbilico insulæ, vtq; pietati faue re crederetur casa nobis attributa: hanc è Villagagnonis mancipiis Barbarus porrò herbis contegere, atque in littore extruere satagebat. Tum, vt Americani solent, suspensis è xilino culcitris in sublime quieuimus. Postridie cùm necesse non haberet Villagagno tam longa nauigatione debilitatos atque æstu, qui est ferè semper in Brasilia maximus, adeò vehementer vrgere: ad hæc malignè cibum præbere, videlicet bina in diem acetabula ex crudæ farinæ radicibus (quam partim aqua putri è cisterna subigentes, vt pulticulã edebamus, partim crudam, vt Barbari) labor idem, vt & diebus, qui postea consequuti sunt, renouatur. Ea certè diligentia, vt tot incommoditatibus cõflictatos, atque à mane ad vesperam in opere esse coactos, paulò inclementius accipere videbatur, quàm officium boni patris (qualem se nobis aduenientibus demõstrarat esse futurum) postulabat. Desiderio tamen arcis illius muniendæ, quàm se fidelibus extruere præ se ferebat: quodq́; Richerius è ministris ætate prouectior ad excitandos omnium animos demonstraret, in Villagagnone nos alterum habere Paulum (qui tum profectò de Christiana pietate propaganda excellentissimè differebat) nemo est inuẽtus quin vltra vires mẽsem integrum in opere uersaretur assiduè, quod ta

men præter consuetudinem accidisset. Itaque Villagagnonem pernego iure conqueri potuisse, quandiu ad Euangelij præscriptum vitã composuit: vnquam illi pro arbitrio nostram operam defuisse.

Disciplina Ecclesiastica primùm à Villagagnone constituta.

Vt autem ad rem redeam, prima nostri aduentus hebdomade, non tantùm Villagagno suffragatus est, verum etiam instituit, vt ad publicas preces quę opere, singulis diebus, absoluto, fiebant: bisque Dominico, singulę diebus reliquis horarię conciones adderentur, séque omnino velle docuit, purè vt sacramenta ex Dei verbo administrarentur, nulláque additione humana violata, vigêre prętereà disciplinam Ecclesiasticam contra eos qui delinquerent. Quibus Ecclesiasticis tanquam legibus die Dominico ad 12. Cal. April. cùm sacra Iesu Christi Cœna esset primùm celebranda, in Castello Brasiliensi Colinio, cósque ministri antè interrogassent, qui admitti debebãt: quòd in suspicionem venisset quidam Ioannes Cointas qui Hector etiam vocabatur, quõdamè Sorbonę doctoribus, ab eo petiêre, vt antequã ad Cœnam accederet, publicè fidem edere vellet: Ac obsequutus ille coram omnibus Papismum eiurauit.

Dies quo cœna Domini primũ in America celebrata est.

Papismum Cointas eiurat.

Villagagno etiam concione peracta, zelo se ardere simulans, erectus in pedes docuit, centuriones, magistros nauium, nautas, reliquosq́. qui concioni cùm interfuissent, Religioni tamen puræ nomina nondum dederant, huiusce mysterij nõ esse capaces, ideo egredi iussos sustinere nõ potuit vt administrationẽ panis, atque

atque vini cernerent. Pręterea vt Castellum, sicuti aiebat, Deo dedicaret, fidémque coram Ecclesia ederet, genibus in puluinum è bombyce (quē illi perpetuò ferebat minister) positis, alta voce duas preces pronuntiauit, quarū exemplum nactus, quò quisque intelligat certiùs, quàm istius hominis difficile fuerit ingenium pernoscere, hîc ascribere fideliter visum est, ne immutata quidem literula.

Deus oculos aperi, ósque mentis meę dirige, te vt laudent, precentur, tibíque agant gratias, pro bonis quę tu in nos excellenter effudisti. Deus omnipotens, viuus, immortalis, pater ęterne Filij tui Domini nostri Iesu Christi, qui tua prouidentia, omnia in cœlo & in terra cū Filio gubernas: quemadmodū infinita bonitate tua, Electis à condito mundo patefecisti: & nominatim per filium tuum, quem in terram misisti, & per quem nobiscum te communicas, vt qui alta voce dixeris, Illum audite, ac post eius ascensionem per Sanctum Spiritum in Apostolos effusum: tuæ maiestati corde cōfiteor coram Ecclesia tua quam hîc ædificasti, me omnibus externis viribus meis & prudentia cognouisse, quicquid inde boni emanare videtur, mera tenebrarum esse opera, sapientia carnis, zelo vanitatis polluta, solius corporis cōmodo atque vtilitati seruiēs. Quare spōte mea profiteor me adēpta tui Spiritus lāpade, ad peccādum modò esse idoneū, remotáq. omni gloria, prędico, si qua luce ac scintilla virtutis commendari potest, illud à me opus inceptum, ad solum te bonorū omniū autorē

Preces Vilagagnonis antequam Domini cœnam perciperet.

pertinere. Hac fide præditus, toto corde, Deus meus, tibi ago gratias, quòd me à negotiis huiusce mundi auocato, in quibus vitam ambitiosè traducebam, me tamen illuminatione tui spiritus hîc constituere dignatus sis, vbi totis viribus palam tibi seruiam, sanctúmque regnum tuum adaugeã. Præterea mihi sedẽ pacatã iis optare liceat, qui nomẽ tuũ publicè inuocare nõ possunt, te vt sanctificẽt atque adorẽt in spiritu & veritate agnito Filio tuo Domino nostro Iesu Christo, qui vnus est mediator, vita nostra atque dux, solumq́. nostræ salutis meritum. Tibi etiam ago gratias Deus optime quòd me in loca ista deductum, inter eos qui de nominis tui excellẽtia nunquam audierãt, à Satana autem tanquam illius hæreditas possidebantur, ab eorum tamen improbitate conseruâris, quamuis humanæ vires deficerent, atque etiam vt nostro tantùm audito nomine timerent, effeceris: nosq́. palantium & dispersorum laboribus educaris. Ad ferinósque impetus coercendos, immissis atrocibus morbis, eos qui erant magis cauendi è medio abstuleris, cæteris ad eam paucitatem redactis, vt res nouas moliri non audeant. Qua de causa, cùm sedẽ nobis huc rectà, duce te appulsis, tutò ponere licuit: tùm Ecclesiam inter nos ædificare, vt in vnitate ac timore sancti nominis tui ambulantes, ad vitam æternam deduceremur. Itaque quoniam tibi complacitum est, Domine, regnum tuum in nobis stabilire, oro te per Filium tuum Iesum Christum, quem hostiam esse voluisti, nos vt in tua charitate cõfirmet,

Hoc additum est, quòd eo anno Barbari extra ordinem febre pestilentiali laborantes multos ex suis amisêre.

adauge

adauge tua dona in nobis, in primis verò fidem; nósque tuo Spiritu sanctificatos illumina, vt toto animi affectu tuæ gloriæ seruiamus. Benedic etiam Domine & Pater, huic castello Colignio Galliæque, Antarcticæ, quò inuictum sit iis receptaculum qui citra omnem hypocrisim, vt te glorificent, huc sunt appulsuri: Itaque ab hæreticorum perturbationibus liberati te vnum verè colamus. Fac etiam vt Euangelium hoc in loco vigeat, tuósq; seruos erige ne in errores cùm Epicureorum tum aliorum Apostatarum labantur, sed in vero tuæ veritatis cultu ad verbi tui normam constanter perseuerent. Tu quoque Deus Optime Regem nostrum (qui quod ad hanc vitam supremum in nos habet imperium) eiúsque vxorem & familiam protege, eósque quibus vtitur à consiliis, Gasparem item Colignium cum vxore ac liberis, eiúsque studium iuuandæ huius Ecclesię magis ac magis inflammato. Mihi verò seruo tuo humillimó prudentiam quæ me regat largire, ne à recta via deflectam, sed omnibus Satanæ auocamentis tua gratia adiutus possim occurrere, téque Deum misericordem perpetuò agnoscere cum Filio tuo Iesu Christo, qui tecũ regnat cum Spiritu Sancto in Apostolos effuso. Creato igitur cor rectum in nobis, mortifica nos peccato, regenera in hominem interiorem vt iustitiæ viuamus, carnem domito vt actionibus animæ à te inspiratæ apta sit, tuæ vt voluntati in terra pa-

reamus quemadmodum in cœlo Angeli. Ne autem eorum penuria quæ ad vitam sunt necessaria in bonitatem tuam diffidentia peccemus, tua prouidentia & victum largire, & sanitati prouide. Ac veluti cibus terrenus calore ventriculi coctus abit in sanguinem & alimentum corporis: sic nostrum omnium animas Filij tui carne & sanguine pascito, cúmque nobis nos in illo forma, denique expulsa omni malicia (qui à Satana est cibus) substitutis autem charitate ac fide, nos in filiorum loco habeas. Cùm autem in te peccauerimus, pro tua misericordia, sanguine Filij tui peccata ablue (nosti.n. naturaliter in nobis Adami rebellionẽ hærere) peccatum nec posse animam tibi sanctè parere imperfecto repugnãti corporis organo. Quamobrem tui Filij merito ne peccata nobis, imò sacrificium mortis eius imputato, quam fide cum illo perpessi sumus in illo nempe insiti perceptione corporis eius in Eucharistiæ mysterio. Præterea concede, vt exemplo Christi qui pro *interfectoribus* precatus est, si qui in nos deliquerunt, eis parcamus, simúsque non vindictæ, sed ac si amici essent de eorum cõmodis soliciti. Si quando autem felicitatis mundanæ splendoris & honorum recordatione perculsi fuerimus: contra verò paupertate atque onere crucis fermè oppressi, quãdoquidem nos ita exercere tibi visum est, ne mũdanis saginati deliciis in te rebellionem moliamur: erige nos, & afflictionum acerbitatem

tãtem tempera, ne quam ſeuiſti in cordibus noſtris ſementẽ ſuffocet. Te oramus etiã, Pater cœleſtis, vt à conatibus Satanæ nos cuſtodias, quos à te abalienare molitur. Serua nos ab eius miniſtris, atq; infeſta barbarie, cuius in medio nos collocaſti: abige etiã qui fidei Chriſtianæ Apoſtatæ huc & illuc vagantur, ad tuam obedientiam illos reuoca, datóque vt tandem reſipiſcant. Euangelium ſalutare tuum per orbem vniuerſum publicetur, Qui viuis & regnas cũ Filio tuo, & Spiritu Sãcto in æternum. Amen.

ALTERA PRECATIO AD Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, quam continuò Villagagno pronuntiauit.

IESV Chriſte Fili Dei viui, æterne, conſubſtantialis, ſplendor gloriæ Dei, & imago viua, per quem omnia condita ſunt, qui genus humanum rato Dei decreto damnatũ quòd rebellaſſet Adamus, (is enim vt vita æterna frueretur, à Deo è terra deſumptus, nequaquam virili ſemine contaminata vnde peccandi neceſſitatem hauriret, omni virtute libero etiam arbitrio præditus perfectionem conſeruãdam, carnis tamen concupiſcentia iactatus reliſque Satanæ inflammatis excitatus peccato inferior in ſe iram Dei prouocauit:) vnde certiſſima cõſequebatur hominum perditio niſi te pro immenſa tua & inenarrabili charitate, Deo pa-

tri obtulisses, te enim pro Adamo substituisti, atque vt nos purgares, fluctus omnes maris illius indignationis paternæ tulisti. Quẽadmodum autem Adamus è terra minimè quidem corrupta eductus est absque vllo virili semine: ita cõceptus es è Sancto in vtero virginis, ad similitudinem carnis Adami tentationibus obnoxiæ assiduéque vexatę supra omnes homines absque peccato: denique tuo corpori voluisti Adamum eiúsque posteros inserere dum pascis eorum animas carne tua & sanguine tuo, mortémque subiisti vt tanquam corporis tui membra in te alantur, Deóque Patri tuo sint accepti, tuam enim mortem ac si perpessi essent perinde satisfacientem pro eorum peccatis offers. Quemadmodum autem diffusum est in posteros Adami peccatum, & per ipsum mors: sic à Patre impetrasti vt credentibus iustitia tua imputaretur, quos manducatione carnis ac sanguinis tui tecum vniuisti, ac in te ipsum trãsformasti tanquam nutritos carne tua, quę verus est ad vitam æternam cibus, quo filij sint iustitiæ non autem iræ. Quãdoquidem igitur tot bonis nos cumulasti, ad dextrámque Patris sedẽs ęternùm pro nobis intercedis, summóque sacerdotio fungeris secundùm ordinẽ Melchisedech, miserere nostri, serua nos, fideíque incrementum dato, Patri offer confessionem quam corde non minùs ac ore coram Ecclesia tua edo, sanctifica me tuo Spiritu, quemadmodũ his verbis es pollicitus,

Non

Non relinquam vos orphanos, hîc etiam Ecclesiam promoue vt tranquillè degentes purè te colamus qui viuis & regnas cum patre & Spiritu Sancto in secula seculorum. Amē.

His duabus recitatis precationibus, ad mensam Domini primus accedit Villagagno, genibúsque in terram positis, è Ministri manu panem & vinum recipit. Atque vt paucis expediam non multò pòst, cuiusdam ex antiquis dictum comprobauit, difficile esse diu virum bonū simulare. Illi enim & Cointæ, quamuis vterque Papismum eiurasset, (ac sanè iam tum nemini non patebat quicquid ab illis factum esset, ostētationem redolere,) litigare quàm doceri magis erat in votis. Quo factum est vt breui spatio interiecto de nonnullis doctrinæ capitibus, præsertim verò de Cœna Domini, disceptare cœperint. Quamuis enim Transsubstantiationem Papisticam repudiabant, commentúmque illud crassissimum, & absurdissimum esse prædicabant, Consubstantiationem verò minimè probabant, ab iis tamen erant longè alieni, quæ à Ministris ex Dei verbo docebantur: nimirum panem & vinum, in corpus & sanguinem Domini nullo posse mutari modo, nec rursum hæc illis includi: sed in cœlis Christi corpus esse, vnde seipsum vi Spiritus Sancti signa percipientibus fide in alimentum spiritale communicat. Quicquid sit (aiebat vterque) hæc verba, *Hoc est corpus meum, hic est sanguis meus*, non alium admittunt sensum, nisi vt

Ad Cœnam Domini accedit Villagagno.

Disputatio Villagagnonis & Cointę aduersus Ministros.

corpus & ſanguis Chriſti ſignis contineãtur. Quòd ſi quærat quiſpiam, quo tandem ſenſu Tranſubſtantiatione & Conſubſtantiatione repudiata? Illud equidem neſcire me non diffitebor:ac ſanè ipſos nõ minùs ignoraſſe exiſtimo. Etenim, cùm euincerent noſtri ex complurium Scripturæ locorum collatione, huiuſmodi loquẽdi formulas nõ niſi figuratè accipi, Scripturámque conſueuiſſe Sacramentorum ſigna pro rebus ſignatis vſurpare: illi verò quid contra afferrent ſolidi nihil haberent, nihilò tamẽ ſecius obſtinatis animis in hæreſi permanebant: ignoratáque qua id fieret ratione non tantùm carnali modo Chriſti carnem, ſed etiam in Ouetacatium morem crudam deglubere volebant. Interim Villagagno animum ſuum diſſimulabat diligenter. Itaque ſibi optatius nihil eſſe, quàm vt rectè doceretur, teſtatus, Charterium è Paſtoribus alterum, naui Braſilio, Americaniſque mercibus onuſtę impoſitum (quæ prid. Non. Iun. ſoluit) in Galliam eo conſilio remittit, vt ſuper quæſtione de Cœna Domini, ſententias noſtrorum afferret Doctorum, in primis verò Iohannis Caluini, cuius arbitrio acquieſcere ſe dicebat omnino velle. Ac ſanè ab eo nõ ſemel verba hæc audiui, D. Caluinus ex iis eſt vnus qui ab Apoſtolis extitere doctiſſimi, nec vllum legi Doctorem, qui meo iudicio rectiùs, puriúſue Scripturam eo expoſuerit. Vt autem ſe reuerentia in Caluinum duci teſtaretur, nõ modò proli-

Charterium Paſtorem in Galliam remittit Villagagno.

prolixè quo in ſtatu eſſet iis narrauit literis quas ad Caluinum reſcripſit, ſed etiam peculiariter manu propria (quod à me in Præfatione eſt commemoratum, atque ex epiſtola data prid. Cal. Apri. 1557. videre eſt) Braſilico pigmento quæ ſubiecimus verba adſcripſit. *Addam conſilium quod literis tuis adhibuiſti: ſumma animi contentione operam daturus vt ne vel tantillum ab eo deflectamus: hoc enim certè nec ſanctius, nec rectius, nec ſanius vllum eſſe, perſuaſum habeo. Quamobrem etiam literas tuas in Senatu noſtro legendas, deinde in acta tranſcribendas curauimus: vt ſiquando à curſu aberrare contigerit, earum lectio ab errore reuocet.* Quinetiam Nicolaus quidam Carneus, cui literæ illæ erant commiſſæ, cùm ad Cal. April. profecturus, valediceret, nobis renuntiauit ſe in mãdatis à Villagagnone habere, vt Caluino ſignificaret, conſilium quod dediſſet in perpetuum monimentum in æs inciſum iri. Itémque vt aliquot ex Francia viros & mulieres, & pueros ſecum rediens adduceret, ſumptibus ſe ſuffecturum. Priuſquam verò vlterius progrediar, prætermittendum minimè exiſtimo, puerulos decem Barbaros nouem circiter annorum in Galliam miſſos. Hi ab hoſpitibus noſtris bello capti à Villagagnone verò empti, poſtquam Richerius paſtor à cõcione manus illis impoſuiſſet, precéſque ſimul omnes ad Deum fudiſſemus, vt eſſent tanquam primitiæ miſeri illius populi, nauibus impoſiti ad Nonas Iun. tandem in Gal-

Pueri decẽ Barbari in Galliã miſsi.

liam deuecti, Henrico tum Regi oblati sunt, qui primariæ autoritatis viris bonam partem donauit, nominatim verò Passio vnum, quem Baptismo quoque initiandum curauit, eúmque ego post meum in Galliam reditũ apud illum agnoui. Præterea ex Villagagnonis domesticis iuuenes duo ad 3. Non. April. iuxta Ecclesiarum reformatarum ritum vxores duxerunt puellas duas, ex earum numero, quæ nobiscum transportatæ fuerant. Quæ à me propterea commemorantur, quòd non modò nuptiæ Christiano ritu tunc primùm in America sunt celebratæ: sed etiam quòd è Barbaris plerique, qui ad nos eo die accesserant, mulieres indutas (cuiusmodi nullas ante id tempus conspexerant) maiori cum admiratione contemplabantur, quàm Ecclesiasticas ceremonias, ipsis alioqui planè incognitas. Cointa itidem ad 16. Cal. Mai. matrimonium contraxit cum adolescentula, Rothomagensis cuiusdam cognata, cui nomen Roqueto: hic non multò post nostrum in Americam appulsum puellam hanc mercium omnium quas aduexerat testamento hærede facta, vita functus erat, merces verò erant cultelli, pectines, specula, panni crispati, hami, aliaque id genus commercio cum Barbaris habendo accommoda. Quæ quidem hæreditas commodùm Cointæ obuenit: quippe vniuersam in vsus suos transtulit.

Nuptiæ primò in Brasilia Christiano ritu celebratę.

Reliquæ duę (nam quinque numero fuisse,

in

in deſcribenda nauigatione noſtra, à me antè demonſtratum eſt)non multò pòſt duobus è Neuſtriis interpretibus nupſere: atque ita nullæ inter nos puellæ mulieréſue Chriſtianæ ſuperfuerunt innuptæ.

Porrò, cùm hîc de matrimoniis mentio inciderit, ne id duntaxat videar, quod in Villagagnone vituperandum eſt, attingere, quod verò laudandum ſilentio præterire, aliquid obiter in eius commẽdationem dicam. Neuſtrij quidã naufragi inter Barbaros agebant, multò antè quàm illuc appuliſſemus: hi abiecto Dei timore, ſeſe cum indigenis mulieribus & puellis crebris ſcortationibus cõtaminabant: de quibus liberos quos ſuſceperãt annos iam quinque natos vidi. Itaque Villagagno, cùm, vt iſtorum profligatam libidinem coërceret, tum etiam vt eorum omniũ, qui noſtram inſulam incolebant, à tanto facinore patrando animos auerteret: ex totius Senatus ſentẽtia legem tulit, qua Chriſtianis omnibus ſcortationem cum Barbaris mulieribus capitalẽ fecit: addita legi exceptione, tum demum licere cum illis matrimonium contrahere, ſi ad Dei cognitionem vocarentur, Baptiſmóque initiarentur. Sed vt nullà extitit, quæ ferinis moribus exutis Seruatorem Chriſtum vellet agnoſcere, licet crebris cohortationibus Barbaræ illius gentis aures quotidiè perſonarent, ita tantiſper dum ego in terris illis ſum verſatus, Gallorum nemo exſtitit qui vllam in vxorem duxerit. Ac

Optima lex à Villagagnone lata.

quemadmodum lex illa verbo Diuino dupliciter nitebatur: ita etiam, cùm ab omni Villagagnonis familia, tum à nobis vniuersis studiosissimè fuit obseruata. Quinetiam, etsi post meum in Galliam reditum, acceperim solitum esse Villagagnonem in America stupris & libidinibus cum Barbaris mulieribus se inquinare: nihilò tamen seciùs ingenuè profiteor eum ne in minimam quidem huius criminis suspicionem quamdiu ibi viximus, incurrisse. Quinetiam legem à se latam adeò inuiolatè obseruandam curauit, vt ex interpretibus quendam suspendio adiudicare voluerit, quòd scortationis cum muliere, quam antè compresserat reus peractus esset. Verùm amicis apud eum intercedentibus, capitali pœna liberatus, pede catena vinctus est, ac pro mancipio habitus. Itaque quantum cernere mihi datum est, hac in parte laude dignus est Villagagno. Vtinam verò in cæteris eodem se gessisset modo, Ecclesiæ magno cessisset emolumento, quo boni cōplures hodie fruerentur. Sed ille tanto veluti oestro contradicendi transuersus agebatur, numquam vt in ea simplicitate acquiesceret, quam accuratè retinendam esse quibuslibet verè Christianis Sacræ docent literæ, cùm de administratione Sacramentorum disseritur. Is enim, quæ consequuta est, Pentecostes die, qua Cœnam secundò celebrauimus, palinodiam recinens, apertè iis est refragatus, quæ ipse proposuerat, cùm Ecclesiasticam institueret

Cœna secundò à nobis in propugnaculo Colignio celebrata, obiectionésque Villagagnonis.

tueret disciplinam:(quo tempore, quemadmodum in superioribus dictum est, volebat humana omnia procul amoueri figmenta, & facescere:) Asseuerabat enim ex authoritate Cypriani,atque Clementis,aquam in Cœnæ celebratione vino infundendam esse, nec, vt id modò fieret,præfractè,ac necessariè iubebat:verùm etiam credendum esse impudenter affirmabat,panem consecratum ęquè corpori,atque animæ prodesse. Sal præterea, & oleum Baptismi aquæ immiscendum censebat:neque licere Ministris ad secundas nuptias conuolare:ad cuius sententiæ confirmationem, locum Diui Pauli ad Timoth. detorquebat, *Episcopũ oportet vnius uxoris virum esse.* Tandem consilio alieno penitus repudiato,à se vno duntaxat in posterum pendere voluit, nullóque fundamento nitens, in iis quæ perperam ex Scriptura proferret,omnia susdéque inuertere pro arbitrio aggressus est. Atque vt cuilibet patefiat, quàm validis vtebatur argumentis,ad ea, quæ semel probare instituerat,confirmãda:è Scripturę pluribus,à me vna duntaxat in medium proferetur sententia. Id igitur quod ex ipsius ore audiui aliquando,cùm quendam è suis ad hunc modum erudiret.

1. Tim. 5. 2.

Nunquámne legisti in Euangelio historiam illius leprosi, qui Christo dixit, Domine, si velis, potes me purgare: cui simul ac Iesus respondit, volo, purgator, statim purgatus est? ita etiam (aiebat insignis ille Scripturæ interpres) cùm Christus de

Locus Scripturæ à Villagagnone adaptatus.

pane dixit, Hoc est corpus meum, nulla adhibita interpretatione alia, credendum est illud in ipso pane inclusum esse: neque est quod moremur Genevenses illos. Præclara scilicet vnius Scripturæ loci ex alio interpretatio. Tam sanè acuta atque illius qui in Concilio quodam, ex illo Geneseos, vbi docemur Deum creasse hominem ad imaginem suam, neruosissimè concludebat, habendas igitur esse imagines. Itaque sententia feratur ex isto Villagagnonis (qui tantum posteà de se sermonem excitauit) festiuæ Theologiæ præclaro specimine, an nō præstantissimus ille Theologus (quod de se, repudiata Religione vera thrasonicè prædicare non erubuit) Caluino silentium imponere, quíque illius partes tueri vellent, vincere disserendo facilè potuisset. Alia insuper ex illo quamplurima de Sacramentis audiui non minùs ridicula, quibus tamen commemorandis supersedeo: propterea quòd, post reditum eius in Galliam, non modò Petrus Richerius suis eum coloribus depinxit: sed & alij deinceps ita detersum, depexúmque dedêre, vt palmam, idipsum in posterum præstare cupientibus, præripuisse videantur.

Duo ista depectẽdi & detergendi verba libellos duos aduersus Villagagnonem designant.

Eodem tempore ad eruditionis venditationem publicè prælegere Cointas cœpit: ac Euangelium secundum Ioannem exorsus, (cuius quàm difficilis & ardua sit explicatio, iis est cognitum, qui Theologiam profitentur) tãto cũ iudicio enarrabat, vt tertio quoque verbo extra oleas (vt aiũt) vagaretur, nihílque

hisque fermè nisi alienum afferret: quo tamen vno administro tunc vtebatur Villagagno ad veram Euangelij doctrinam oppugnandam. Quid ergo? obiiciet aliquis, Franciscanus ille Andreas Theuetus, qui grauissimè conqueritur in sua Cosmographia, *cùm Ministri à Caluino in Brasiliam missi, summa erga se inuidia flagrarent, munerique suo se interponerent, impedimento sibi fuisse, quominùs miserorum Barbarorum errantes animas Christo lucrifaceret:* (hæc enim sunt illius verba) obmutescebátne tunc temporis? An saluti Barbarorum animosiùs incumbebat, quàm Ecclesię Romanæ defensioni, cuius se veluti fulcrum, & columnam iactitat? Hanc Theueti vanitatem refellere procliue est. Superiùs enim demonstrauimus, eum in Galliam ante nostrum in eas terras appulsum rediisse. Itaque monitos iterum lectores velim, vt quemadmodum in explicandis nostris cum Villagagnone, Cointáque disputationibus, ad castellum Coligniũ in Brasilia habitis, nulla Theueti mentio facta est, neque posteà fiet: ita Theuetum à Ministris, de quibus tamen loquitur, conspectũ fuisse neque Ministros ab illo. Quamobrem veluti præfatione in hunc librum, à me demonstratum est, cùm egregius iste Catholicus Romanus à nobis abesset eo tempore, maríque quadragies centenis millibus passuum interiecto vallaretur: quò tutior esset à Barbaris, quos in suam necẽ à nobis excitatos fuisse, non erubuit falsò prodere: nugis o-

Tom.2.lib. 21.cap.4.

Theueti vanitas.

Cosmograp. tom.2.lib.2. cap.2.

mnibus valere iussis, zeli, quo se erga Barbaros flagrasse profitetur, cùm interpellatus est à Ministris, exemplum afferat multò certius: denuò enim affirmare libet, tam illud esse falsum, quàm quod maximè.

Villagagno Caluinum vituperat, quem antea laudauerat.

Verùm, vt vnde sum digressus, eò redeam: statim post Cœnam Pentecostes die celebratam, Villagagno se opinionem, quam antea de Caluino conceperat, prorsus exuisse demonstrat: eum teterrimum hæreticum à fide aberrantem pronuntiat, nec responsum sibi expectandũ arbitratur, quod ab eo per Charterium Pastorẽ postularat. Exinde nos toruè intueri, animúmque à nobis abalienare, cõcionibus interesse rarò, quas etiã sub Maij mensis exitum vltra dimidiam horam prorogari vetabat. Ita Villagagnonis simulatio & hypocrisis quæ diu in pectore latuerat, tandem foras erupit, vt eum planè (vt aiunt) intus, & in cute nosceremus. Ac si quæratur quænam horrenda istius defectionis causa fuerit: non ita planè constat. Quidam enim nostrûm sibi omnino persuadebant, inde id accidisse quod à Cardinali Lotharingo, aliísque qui ad eum è Gallia scripserant per quẽdam nauarchum qui circa id tempus ad Friense promontorium sexaginta millibus citra insulam, in qua morabamur, appulerat, grauiter fuisset reprehensus, quòd à Catholica Romanensi Ecclesia desciuisset: hísque literis eũ ita perterritum fuisse, vt sententiam repentè mutauerit. Post meum tamen reditum accepi,

Defectio Villagagnonis à Religione reformata, illiúsque defectionis occasiones.

pi, Villagagnonem cum Cardinali Lotharingo consilium iam iniuisse, antequàm è Gallia excederet, de vera Religione simulanda, vt faciliùs authoritate Colignij maris præfecti abuteretur, Ecclesiæque Geneuensi, & Caluino præsertim imponeret: quemadmodum initiò diximus, ad manum colligēdam, vtrisque scripsisse. Vtcunque res se habeat, id verè affirmo, eum post defectionē, conscientia, veluti à carnifice quodam excruciata, ita tetricum, & morosum euasisse, nemo vt ad eum vellet accedere. Ac identidem per corpus Diui Iacobi (hanc siquidem deierandi formulam crebrò vsurpabat) deierans se caput ei brachiáque, & crura comminuturum esse minabatur, qui vel tantillum sibi stomachum moueret. Verùm enim verò cùm se hic locus offerat, vt de eius crudelitate aliquid commemorem, insigne eius exemplum demonstrabo, quod præsente me tunc edidit in quendam Gallum Rochæum nomine, quem catena vinctum tenebat. Huic resupino, atque humi abiecto prælongis fustibus ventrem adeò per satellitem cecidit, vt miser ille spiritum ægrè duceret. Quibus minimè contentus, altera corporis parte contusa ictibus, ita truculentus ille miserum compellabat per corpus D. Iacobi, sceleste, alterum porrige latus: præterea infelici hominem sorte, abiectum humi, confectum plagis, mortíque proximum coëgit arti operam nihilò dare seciùs, quàm antè consueuisset: faber autem

Villagagnonis conscientia excruciata, eiúsque ordinaria deierandi formula.

Villagagnonis crudelitas.

erat lignarius operis inteſtini. Eadem animi lenitate, ac manſuetudine erga pleroſque vtebatur, qui etiam erant in vinculis, quòd eandem cum infelici Rochæo illo cauſam ſuſtinerent. Cauſa porrò erat, quòd cùm eos indignis modis antequàm appuliſſemus, Villagagno tractaret, communi conſilio decreuerant eũ in mare præcipitem dare, vt qui grauiùs multò premerentur, quàm ſi ad triremes amandandi fuiſſent. Ex quibus fabri quidam lignarij ob eius crudelitatem, ſe cum Barbaris in continentem recipere maluerunt (à quibus etiam benigniùs habebantur) quàm cum eo verſari diutiùs. Eum etiam crudeliorem triginta, quadragintáve, tum viri, tum mulieres Barbari ſunt experti, lingua ipſorum Margaiates appellati. Ii à confœderatis Tououpinambaulſiis bello capti erant, ac Villagagnoni pro mancipiis traditi. Cuius in Barbaros feritatis exemplum proferre viſum eſt. *Mingantius* quidam ex iis vnus erat: hunc præſente me, tormentum vlnis complecti cùm adegiſſet, lardo igne liquefacto, ac in clunes guttatim diſtillante cruciauit, cùm ne culpam quidem obiurgatione dignã admiſiſſet. Tot, ac tantis calamitatibus Barbari conflictati, ad hunc ſæpe modum querebantur. Si tot ærumnis nos ab iſto *Paycola* (hoc enim nomine Villagagnonem compellabant) expoſitum iri duxiſſemus, longè ab hoſtibus dilaniari, deuorariq; maluiſſemus, quàm ad iſtum abduci. En obiter humanitas

Barbari Villagagnonis mancipia male ab ipſo tractati.

eius

eius particulam paucis attigi. Hæc verò ſatis eſſet attigiſſe, niſi, vt ſupra commemoraui, primo aduentu noſtro, velle ſe diffluentem in veſtibus coërcere luxum diſertè denuntiaſſet.

Itaque neceſſariò dicendum videtur, quàm egregio cæteris exemplo hac in re præluxerit: nempe vt, cùm non ſolùm è bombyce, lanáque pannis, verùm etiam vndulatis complurium colorum abundaret: in arculis tamẽ à teredinibus, ac tineis corrũpi mallet, quàm veſtiendæ familiæ diſtribuere, cuius plerique nudi ferè incedebant. Sibi verò diebus hebdomadæ ſingulis, mutanda comparauit ſena veſtimenta: ſuo ſingulis colore attributo, rubro, luteo, ceruino, albo, cæruleo, viridi, congruentibus inter ſe perpetuò tunica, & femoralibus: quæ quàm bene tum ipſius ætati, tum dignitati quadrarent, cuiuis exiſtimandum relinquo. Inde tamen id commodi capiebatur, quòd ex colore illius veſtimenti, quo indutus erat, facilè conijciebamus, qualis eo die futurus eſſet: adeò vt viridis & luteus color mali perpetuò quiddam portẽderent. Inprimis verò cùm talari vndulata veſte, nigro è bombyce lymbo circundata, indutus eſſet, mirum dictu quantam de ſe ridendi materiam præberet: ita vt non illepidè à ſuis hiſtrionis effigiem præferre diceretur. Proinde, ſi de hac veſte quicquam audiuiſſent, qui ad ſummum maximè illius ruentis ollæ labrum Barbari cuiuſdam inſtar, nu-

Villagagnonis habitus.

dum delinearunt: minimè dubium eſt, quin pro inſigni ornamento veſtem illam ei impoſuiſſet, vt & ſuam ei crucē, fiſtulámque collo appenſam reliquerunt.

Ac ſi quis reprehendat nimis me curioſè iſthæc rimari (prout etiam fateor, quæ attigi poſtremò, eſſe indigna quæ memoriæ prodantur) facilis eſt reſponſio. Etenim cùm Villagagno furētis Herculis, maximè poſtquàm in Galliam reuerſus eſt, perſonam induerit, aduerſus eos, qui Religionem ex verbo Dei reformatam profitentur: demonſtrandū exiſtimaui, in ſingulis quas ille amplexus eſt religionibus, quàm inculpatè ſe geſſerit: maximè cum ob eas, de quibus in pręfatione dixi, rationes, pauca elegerim è multis.

Cauſa noſtri à Villagagno ne diſceſſus

Internuntio tandem Philippo ei denuntiauimus, quòd Euangelicam profeſſionem exuiſſet, neque vlla conditione alia eius imperio eſſemus obnoxij: nos in poſterum operam, in muniendo præſertim Caſtello denegaturos eſſe. Qua audita re, interdixit, ne bina illa farinæ ex radicibus confectæ acetabula, quæ (vt à me commemoratum eſt) diebus ſingulis dabantur, nobis ampliùs præberentur: ſperans hac ratione futurum vt in ſummum diſcrimen adduceremur, aut fame etiā necaremur: tantum verò abfuit, vt noſtrûm quiſquam id ægrè tulerit, vt contrà lætaremur: multò enim plus farinæ à Barbaris falce vna, vel duobus, tribúſue cultellis mercabamur, quàm ſex ille menſibus diſtribueret. (Ii ſiqui-

ſiquidem noſtram ſæpe inſulam lintribus adibant: vt & nos ipſi mutuò Barbarorum pagos ad commeatum expediendum, petebamus.) Itaque quòd cibaria non eſſent attributa, nos ab eius ſacramento penitus eſſe liberos duximus. Ac certiſſimum eſt rem vi aggreſſurum fuiſſe, niſi vehementer ſuis diffiſus eſſet, quorum primarij nobis apertè fauebant. Tamen rem tentare voluit: cùm enim ego, Ioannéſque Gardienus è continente reuerteremur: (vbi tũc circiter quindecim dies inter Barbaros egeramus) is veniæ ignorationem ſimulauit, quam impetraueramus à Barreo ipſius Legato, antequam ex inſula egrederemur. Itaque acceſſit legi, quam ipſe tulerat, violatæ: hac cauebatur, ne abſque venia Caſtello quis excederet. Quare nõ modò eam ob rem nobis manus inijci volebat, verùm etiam eò crudelitatis procedebat, vt pedibus, tanquam mancipiis catenam aptari iuberet. Cui pœnæ eò magis fuimus affines, quòd qui nos deduxerat Philippus, quíque, vt nõnulli aſſerebant, demiſſiùs Villagagnoni, quàm eius ferret dignitas obtemperabat, non modò non opitularetur: verùm etiam oraret, vt ſupplicium illud vnum, alterúmue diem ſuſtineremus, à vinculíſque nos liberatum iri polliceretur, vbi primum ira Villagagnonis paululùm deferbuiſſet. Attamen nos id nunquam eſſe paſſuros diſertè reſpondimus: tum quòd lege non teneremur, tum verò præcipuè quòd, (vt diximus) cùm fidem

Villagagnõ nititur nos in ſeruitutẽ redigere.

fregiſſet, qua receperat, ſe inter nos religionis verę diſciplinam conſeruaturum eſſe, addicti eius eſſe imperio in poſterum recuſaremus. Accedebant eorum exempla, qui catena vincti, indigniſſimè, crudeliſſiméque palàm accipiebantur. Quo ille reſpõſo ceſſit: animaduertebat enim quindecim eſſe, aut ſexdecim è noſtris tanto amicitiæ vinculo inter ſe cõiunctos, alter vt alteri iniuriam fieri ægrè pateretur: adeò vt difficillimè, ſi vlteriùs progrederetur, in ſuam nos poteſtatem redigeret. Præcipui etiã inter ipſius milites (quemadmodum ſuperiùs attigi) quòd religionem veram profitebantur, iniquo animo illius defectionem ferebant. Ita vt niſi eſſent veriti, ne Colignius, qui authoritate regia fretus eũ miſiſſet, neque qualis poſteà extitit cognouiſſet, offenderetur, quidam ex noſtris hac occaſione oblata hominem in mare præcipitem dediſſent. Eius carnem, & latos humeros piſcibus nutriendis aptos eſſe iocabãtur. Maxima tamen pars benigniùs cum eo agendum ſatiùs eſſe duxit. Conciones etſi publicè ſemper haberentur, (quas vel non audebat, vel non poterat interturbare:) attamen ne ampliùs nobis offendiculo eſſet Cœnam celebrãtibus, ab eo tempore noctu eo inſcio celebrabamus.

Queſtio vtrũ Cœna ſine vino poſſet celebrari.

Et quoniã in poſtrema in illis terris Cœnæ celebratione, nobis ex vino illo quod ex Gallia aduectum fuerat, cyathus tantùm ſuperfuit, cúmque aliũde habere minimè poſſemus,

ſemus,exorta fuit quæſtio inter nos, vtrùm ſcilicet,vino deficiente, poſſet alio potus genere celebrari. Quidam præter cæteros Scripturæ locos,hunc etiam afferentes,quo Chriſtus in Cœna inſtituenda,poſt gratiarum actionem, Apoſtolis expreſſè teſtatus eſt, ſe *non amplius ex vineæ fructu bibiturum eſſe*: cenſebant deficiente vino,ſatiùs fore abſtinere à ſigno,quàm illud ipſum mutare. Alij contrà aſſerebãt,cùm Chriſtus in Iudæa verſaretur, eum mentionem vſitati potus feciſſe: credi verò par eſſe, ſi inter Barbaros verſatus fuiſſet,non modò Americanam ceruiſiam:verùm etiam farinam ex radicibus,qua illi pro pane vtuntur, Cœnæ Sacramento adhibiturum fuiſſe. Ac proinde concludebant,vt,quemadmodum ſigna panis, ac vini mutare nollent, quandiu ea præſtò eſſe poſſent: ita minimè dubitaturos,pane,ac vino deficiẽtibus, Cœnam celebrare iis rebus adhibitis, quæ ad vitam hominum fulciendam,panis,ac vini locum vſúmque obtinerent. Et quamuis plerique in poſtremam ſententiam inclinabant, quia tanta rerum penuria non fuit, quæſtio illa remanſit ſub iudice. Verùm enimuerò hæc placida diſputatio nullius inter nos diſſidij cauſa fuit,qui per Dei gratiam perpetuò fuimus animis coniunctiſſimi, vt libentiſſimè optarem, inter eos omnes, qui religionẽ verè Chriſtianam profitentur,tam bellè cõuenire, quàm eo tempore inter nos conueniebat.

Matt.26.26.
Marc.14.25.

Causa ob quam Villagagno in munitione sua nos diutiùs manere non permiserit.

Vt verò finem imponã iis quæ de Villagagnone dicenda fuerũt, sub exitum Octobris, iuxta tritum illud prouerbium, quo fertur, In amicitia dissuenda, debere homines fucum facere: magis ac magis nos, Euangelicámque doctrinam execratus, apertéque significans sibi ampliùs in animo non esse, vt in sua Insula, Castellóque moraremur, statim egredi iussit. At si collibuisset, quemadmodum suprà demonstrauimus, à nobis Villagagno pelli insula facilè poterat. Verumtamen, tum vt de nobis omnem conquerendi materiam præcideremus: tum ne nota Euangelio inureretur, ad cuius præscriptum nos vitã instituere velle, eáque de causa in Americam venisse, iam antè Gallia, cæteræque nationes audierant, sine vlla contentione ei loco cessimus. Itaque cùm octo circiter menses apud Insulam, Castellúmque Colignium mansissemus: cui etiam muniendo vehementer nostræ desudauerant operæ: in continẽtem exacti progredimur, ibíque expectauimus mẽses duos, dum è portu Salutari appulsa nauis, (cuius cũ magistro conuenimus, in Galliã nos vt transportaret) onustáque Brasilio vela faceret. Interim Ganabaram *sinum* ingredientes sinistro in litore, locóque à Gallis Laterana dicto consedimus, mille passibus à Castello Colignio. Quemadmodum verò frequẽter, & familiariter inde apud Barbaros commeabamus, inita cum Barbaris consuetudine, vnà cominari, agere, ambulare: illi se humanissimos

Locus quem in continẽte Americæ incoluimus.

mos præbere,(vt eũ benignitate facilè superarent, qui ne dicto quidem violatus à se nos expulisset) hospites inuisere, cibariis etiam, rebúsque necessariis adiuuare cœperũt. Hactenus quæ Villagagnonis fuit in religione inconstantia, quàm crudeliter sub religionis specie nos accepit, quæ eius disputationes, ad Euangeliúmque repudiandũ extitêre causæ, qui sermones quotidiani, quæ sæuitia in domesticos, qui cultus corporis, breuiter dictũ sit: quem autẽ dedit nobis cõmeatum, quámque proditoriè nos dimiserit in tempus illud reijcio, quo ad reditum in Galliam naues ascendemus. Interea Villagagnonem suos in Castello miserè afflictãtem paululùm relinquens, primò eius propugnaculum describã, sinúmque cui imminet.

CAP. VII.

Descriptio sinus Ganabaræ, qui & Geneurensis appellatur: Insulæ, Castellique Coligny, atque insularum adiacentium.

CVM sinus iste à Barbaris Ganabara dictus, eo tempore, quo illic agebamus, inter cæteros eius regionis portus, nauibus Gallicis notissimus fuerit: abs re non existimaui alienum, si peculiarem eius descriptionem hoc

loco proponerem. Ille à Lusitanis Geneurensis appellatur, quòd Calend. Ianuar. primò eum intrasse credatur: tribúsque viginti gradibus iacentem vltra Æquinoctialem lineã, sub Capricorni tropico: Cuius rei meminisse Lectorem cupio, vt Theueti agnoscat impudentiam. Is in libro vir. Illustr. *Quoniambecum* laudans, ait, me, aut alium impostorem, hunc sinum ad tres & viginti gradus, prope polum Antarcticum collocasse, quum tamen nunquam aliter, quàm hîc scripserim. Quæ alij de sinu isto scripserunt, prętermitto, eúmque quatuor & viginti passuum millibus patêre affirmo. In quibusdam verò locis in latitudinem crescere, donec 14. aut 16. conficiat. Et quamuis ij montes, quibus iungitur, non adeò sint excelsi, atque ij sunt, quos Geneuensis lacus alluit, rectè tamen cum eo comparari potest propter vicinitatem vndique terrarum.

Comparatio lacus Geneuensis cum fluuio Genabara in Brasilia.

Ostium eius periculosum est, quia relicto mari trium Insularum incultarum oræ legendæ sunt: vnde magnum nauibus periculum imminet, ne scopulis allisæ penitus frangantur. Deinde prætemauigandum est fretum, quod cùm trecentos in latitudinem passus non habeat, enascitur sinistrorsum è monte, ac rupe pyramidis formam imitante: quæ nõ modò est immensę magnitudinis: verùm etiam eminùs artificio quodam elaborata videtur. Propter eius autem rotunditatem, & quòd ingenti turri persimilis esset, hyperbolicè

licè à Gallis *le Pot de beurre*, appellata fuerat. Paulò vlteriùs intra ſinum ipſum rupes extat ſatis plana, quæ in circuitu patet circiter centum & viginti paſſus. Hæc à nobis *Le Ratier* dicebatur, quam Villagagno cùm primùm appuliſſet, impoſita primùm ſupellectile, ac impedimentis, muniri poſſe ſperabat: vi tamen vndarum inde pulſus eſt. Ea porrò, quam incolebamus inſula, duobus eſt paſſuum millibus vlterior: hęc (vt cõmemoraui) erat inculta ante Villagagnonis aduentum. In circuitu circiter paſſus mille complectitur, latitudinẽ ſexies ſuperante longitudine: ſcopulíſque ad libellam ſummæ aquę extantibus cingitur, qua de cauſa naues citra tormẽti iactum accedere nõ poſſunt: éſtque ideò naturâ munitiſsima, vt adiri ne nauigiolis quidem poſsit, niſi è portus latere ex aduerſo ingredientis Oceani. Hæc ſi diligenter cuſtodita fuiſſet, nec expugnari, nec intercipi potuiſſet, quemadmodũ à reditu noſtro fuit à Luſitanis occupata, eorũ qui relicti eſſent culpa: ab vtraque parte eminebat colliculus, cuius in faſtigio tuguriolum Villagagno extruxerat: rupi verò quinquaginta, aut ſexaginta pedes in altitudinẽ porrectæ, & ad inſulæ cẽtrum ſitæ, ſuũ impoſuit prætorium. Reliqua in planiciem redacta, domiciliis continebantur, quæ, annumerata omni Villagagnonis familia, octoginta circiter homines incolebant. Illa omnia ſi prætorium excipias aliquot fabrilibus lignis ædificatum & propugnacula qualicunque cæmento ſuperin-

Rupes vocata vas butyraceum.

Muſcipula.

Deſcriptio Inſulæ & propugnaculi in quo Villagagno habitabat.

ducta, parua erant tuguriola, prout Americani ſolent, lignis extructa rotundis, herbáque contecta, dum paucis artificium munitionis illius, quam Villagagno nuncupauit Coligniũ in Gallia erectum Antarctica. Id autem ab eo factũ eſt, vt Gaſpari Collignio Galliæ Thalaſsiarchę gratularetur: néque immeritò. Nunquam enim ſine illius fauore, ac ope (vt anteà commemoraui) cùm iter illud agere, tum vllam in Braſilia munitionẽ exædificare potuiſſet. At cùm illius viri longè nobiliſsimi memoriam immortalitati commẽdare vellę, præ ſe ferret, (Nam, vt eius defectionem taceam, violatámque fidem qua receperat, antequam è Gallia excederet, ſe verum Dei cultum in Braſilienſi ora inſtauraturum eſſe:) quantam quæſo anſam Luſitanis arcem à ſe deſertam, nunc obtinentibus præbuiſſe putatis erigendi trophæa de nominę Collignio, Gallięque Antarcticæ, quod illi tractui fuerat impoſitum?

In quibus commemorandis ſatis mirari nequeo, Theuetum Anno 1558. biennio poſt ſuum in Galliam reditum, vt Henrico ſecundo adularetur, qui regnum tunc temporis adminiſtrabat, in deſcribendo ſinu iſto, & propugnaculo Colignij, ad dextrum latus in continente vrbem depinxiſſe, quam Henricopolin nominat. Et quamuis tempus ei ſatis ſuperfuerat ad illius erroris emendationẽ, nihilominus in ſua eum Coſmographia extare voluit. At ego vehementer affirmo, cùm è

è Brasilia migraremus,id quod contigit plus octodecim post Theueti profectionem mẽsibus,pagum nullum, vrbem verò multò minus, eo vnquam in loco fuisse, vbi suam falsò Henricopolin collocat. Atque etiam fluctuans vrbis sæpe nomen inuertit,quam primò vernaculo sermone Ville-Henry,secũdò Henry uille nominat, idẽ etiã tertiò facturus,si ea de re loquatur in posterum. Inde apertè liquet, hominem somnia tantùm afferre,ac vanam quandam picturam. Cæterùm quis non animaduertit, multò magis Theuetum nomine Regis Henrici abusum esse, quàm Villagagnonem Colignij, quod imposuit propugnaculo suo? Errore autem denuò repetito, videtur Principis memoriã prorsus conspurcare voluisse. Rectè, Plutarchus, Augustum Cæsarem excandescere, ait, solitum,si quid de se nisi grauiter, & à viris præstãtibus memoriæ proderetur:eum quòque magistratibus in mandatis dedisse, ne paterentur nomen suum à morionibus, histrionibúsque haberi ludibrio. Alexander publico edicto cauit,ne ab alio,quàm Apelle pingeretur:regium quippe nomen in pretio esse debet. Vt autem obuiam respondenti Theueto eam, locum cuius meminit, eum esse nego quem nos Laterariam vocabamus, in quo operarij nostri taguriola quædã ædificauerãt. Attamen fateor,vbi primùm Galli consedere, montem extare, quem de Regis nomine,Henricum appellarunt: vt alterum

Vrbs imaginaria in operibus Theueti.

etiam posteà Corquillercum diximus, de cognomine Philippi Corquillerci, cuius ductu illuc appuleramus. Sed si tanta est inter mõtem, & vrbem discrepantia, quãta inter templum, & vaccam, Theuetum in describenda Vrbeurica, aut Henricurbe delirasse quis dubitet, aut imponere Lectori' voluisse? Ego autem, ne de his præter veritatem loqui videar, eorum appello testimonium, qui iter illud confecerunt: sedeãt etiam inter iudices, qui Villagagnonem simul comitati, quorum adhuc nonnulli supersunt, an in eo loco extiterit quoddam vrbis vestigium: & non potius totum illud figmentum poetarum somniis valde sit affine. Quoniam autem (vt in præfatione dixi) Theuetus, me, sociósque sine causa est adortus, molestè ferre nõ debet, si vnius facere iacturam vrbis hac mea defensione cogatur. Cæterùm multos in eo præterea errores notaui, quos singillatim exponam, nisi se his contentum esse demonstret. Malè me certè habet quòd interrupta sermonis serie, huc delapsus sum, sed cùm id veritatis tuendæ gratia fecerim, liberum facti mei iudicium Lectoribus relinquo.

Vt igitur quæ restãt de Ganabarasim persequamur, sciendum est vltra propugnaculum, decem ferè millibus pulcherrimam, fertilissimámque insulam iacêre: ea cùm in circuitu duodecim passuum millibus pateret, Magnæ insulæ nomen à nobis sortita est. Quinetiam quòd à Tououpinambaulsiis fœ-

Magna insula.

deratis

deratis incoleretur,eam frequenter petebamus, ad exportandam farinam, aliáque necessaria.

Sunt præterea in illo sinu maris multæ insulæ incultæ,in quibus pręstantissima ostrea reperiuntur. Barbari quidem in litoribus se submergentes,manibus adferunt lapides ingentes exiguis ostreis (illi *Leripes* vocant) circumdatos,quæ sic petris adhærent, vt vix sint auellenda. Horum plenos lebetes coquebamus,& in quibusdam exiguas gemmas reperiebamus. Leripes ostrea.

Hic fluuius multorum piscium genere abundat,in primis mulis quàm optimis, suibus marinis, & mediocribus aliis, quorum nonnullos,in capite de Piscibus, describam. Hic verò ingentes, ac monstrosas Balenas silentio præterire nolo, quæ pinnis aquam superantibus,nobis ita fiebant obuiæ,vt tormentulis facilè peterētur. Veruntamē istiusmodi globis eas valde lædi non existimo,tātum abest,vt interfici possint:eáque de causa recedebant à nobis innoxiæ,quòd pelle sint durissima,crassáque pinguedine.Harum vna, quatuor,& viginti à Castello miliaribus Friē se promontorium versus in vadis adhæres- cens, Oceanum repetere,quòd eā aqua profundior defecerat,non potuit:ad quam tamē accedere ausus est nemo, antequàm expiraret,quippe cùm suis conatibus vicinam terrā concuteret, & à quatuor millibus passuū exaudiretur. Postquam verò vitam exhalauit, Balenæ. Balena in vadis.

multi ex Barbaris, & noſtris fruſta quædam carnium deciſarum abſtulerunt:reliquum autem eo in loco remanſit. Eas verò carnes parui faciebamus, propter inſipidum guſtũ: pinguedinem verò colliquabamus, vt oleo expreſſo ad lucernas vteremur. Lingua verò,quæ pars exiſtimatur præſtantiſſima, ſale condita fuit, Thalaſſiarchæ in Galliam tranſmiſſa.

Fluuij dulces.

Duo ſunt etiam flumina, quæ ad extremitatem ſinus terra vndique circundata, cum eo coniunguntur. In iis ego aliquoties cum Gallis nauigaui,& multos Barbarorum vicos in vtroque littore ſitos inuiſi. Hæc ſunt quæ in hoc ſinu præcipua cognoui, atque etiam arcis poſſeſſionem Gallis ereptam eſſe,tantò magis doleo: quantò hæc rectè cuſtodita, vt erat facillimum,tutum nobis perfugium, & Gallis commodiſſimam nauigandi occaſionem præbere potuiſſent. Vltra quadraginta, aut ſexaginta paſſuum millia Platam verſus, & fretum Magellanicum, alter eſt ingẽs maris ſinus, à Gallis Vaſarum dictus, ad quem appellunt,illuc qui nauigant,ſicut & ad Friẽſe Promontoriũ, quod & primùm tenuimus cùm Braſiliam peteremus.

CAP.

CAP. VIII.

De ingenio, robore, ſtatura, nuditate, ornamentis corporis virorum, & fœminarum Braſilienſium, apud quos annum ferè ſum commoratus.

HACTENVS ea quę in mari vidim', dũ Braſiliẽſiũ regiones petijmus, deſcripſi: quis fuerit in Inſula, & Colignio Caſtello rerum ſtatus, tantiſper dum illic viximus: qualis denique ſit Ganabara ſinus demonſtraui: Nunc antequàm naui conſcenſa reditum in Galliã parẽ, vitæ genus, & alia hîc à noſtris incognita, paucis deſcribere volo.

Vt autem ordine cuncta exequar, Barbari Americani, qui terram Braſilij incolũt, *Tououpinambaulſÿ* nominantur, quibuſcum ego circiter annum familiariter ſum verſatus. Ii corpus nec prodigioſum, nec monſtroſum habent, ſed noſtro, qui in Europa viuimus, perſimile, quod ad ſtaturam ſpectat. Sunt quidem fortiores, robuſtiores, ſaniores, & minùs obnoxij morbis. Pauci apud eos ſunt claudi: pauci altero priuati oculo: deformes ferè nulli: licet etiam centeſimum, ac vigeſimum ætatis annum ſæpe attingant, (per lunas enim annos numerare norunt) pauci tamen caneſcunt. Id verò regionis illius temperiem indicat, quæ quum nullis frigoribus,

Statura, ac diſpoſitio Barbarorum

AEtas Barbarorum.

aut pruinis torreatur, virides herbas, agros, & arbores ſemper habet: ipſi quoque moleſtiis, ac curis omnino vacui, iuuentutis in fonte labra rigaſſe videntur. Et quoniā fontes lutoſos, & ſcaturigines peſtilentes non adeūt, è quibus mala omnis generis oriuntur, quæ nos ante tempus attenuant, macerant corpus, animum excruciant, denique perimunt: vtrumque nihil eorum ad illos pertinet: diffidentia, auaricia, litibus, inuidia, ambitione denique non laborant. Colore prorſus nigro non ſunt, ſed tamen ad nigredinē accedente, propter ſolis vehementiā, quemadmoū Hiſpanis, ac Prouincialibus vſuuenire videmus.

Barbari rerū mundanarū neglectores.

Cæterùm viri, fœminæ, infantes nudi prorſus incedunt, nec vllas corporis partes vnquam tegunt, nullo eius nuditatis pudore. Attamen villoſi non ſunt, vt quibuſdam viſum eſt, imò ſimul atque pili in corpore apparent, aut vnguibus, aut forcipibus paruulis, quas à Chriſtianis accipiunt, euellunt: barbam ipſam, palpebras, ſupercilia eradicant, vnde luſci, toruóque aſpectu fiūt. Idem legimus in inſula Cumana vſurpari à Peruenſibus. Caput quidem illi capillis veſtitum habent, qui maribus ab ineunte ætate à vertice ad ſinciput raduntur, vt monachorum coronam dicas: ad occiput verò comam nutriunt noſtrorum more maiorum, quam, vbi ad collum vſque fluctuat, reſecant. Hîc, ne (ſi fieri poſſit) aliquid à me prætermittatur, quod ad hanc tractationem pertineat: illud

Nuditas Barbarorum in genere.

In eos qui Barbaros villoſos eſſe putant.

Hiſt. gē. Ind. lib. 2. cap. 79.

lud addam, esse nimirum in illis terris herbas quasdam duorum digitorum latitudine: hæ paululum incuruæ, in orbem & longitudinem excrescunt, veluti calamus, qui contegit spicam milij illius prægrandis, quod apud Gallos triticum Sarracenum nuncupatur. Vidi aliquando senes (non tamen omnes, nunquam adolescētes, multò minùs pueros) qui duobus illius herbæ foliis acceptis, filóque xylino virilia contegerent; atque etiam fasciis, ac linteolis, quæ à nobis habebāt, obuoluerent. Qua in re primo aspectu elucere videretur scintilla quædam naturalis verecundiæ, si modò id ea de causa facerent. Etsi enim id penitiùs nunquam sum scrutatus: nihilominùs tamen arbitror id ab illis fieri tegendi alicuius morbi gratia, quo in senectute partes illæ conflictantur.

Quare senes Americani interdū virilia tegant.

Hoc insuper de more habent, vt ab infantia puerulis omnibus labium inferius pertūdāt, eóque in foramine os quoddam perpolitum, ac instar eboris candidum inseratur, minimarum figura pyramidum, quæ supra mensam in quincuncem ordinatæ, verticillo petuntur. Pars fastigiata pollice vno, duobúsue digitis extrinsecus porrecta, inter gingiuas, & labium retinaculo adhæret: ídque pro arbitrio auferunt, reponúntque. Os verò illud fastigiatum, ac candidum, in adolescentia tantùm gestant. Cùm verò ad grandiorem ætatem peruenêre, cúmque lingua sua *Cono-*

Labium perforatum & eius perforationis ratio.

mi-ouaſſou vocari incipiunt, (quod grandem, aut craſſum adoleſcentem ſonat) foramini labiorum inſerunt lapillum viridem, ex genere pſeudoſmaragdi, qui ſimiliter obice quodam intrinſecus retentus extrinſecus apparet, capitati argentei rotunditate, ac latitudine, craſſitudine autem duplici. Atque etiã nonnulli reperiuntur, qui digiti longitudine geſtent, eúmque teretem. Cuius poſtremi generis vnus à me in Galliam allatus eſt. His lapidibus interdum ſublatis, Tououpinambaultij, linguam foras per rimam illã labiorum, animi gratia egerunt, ita vt gemini oris effigiem ſpectantibus præbeant. Vtrùm verò ſpectaculum iſtiuſmodi placeat, an deformes admodum hac ratione fiant, facilè eſt iudicatu. Alios inſuper vidi, qui lapillos eiuſmodi virides in labiis geſtare non contenti, vtriſque malis eundem ad vſum perforatis, includebant.

Lapilli virides labiis inserti.

Malæ perforatæ ad lapillos inserendos.

Quod ad illorum naſos attinet, cùm apud nos obſtetrices ſoleant ab ipſo puerorũ ortu, vt formoſiores, ac productiores efficiant, digitis extendere: contrarium prorſus inſtitutum apud Americanos noſtros obtinuit. Puerorum enim pulchritudinem naſi depreſſione metiuntur. Itaque ſimulac ex vtero matris prodiêre, pollice naſus eis deprimitur, perinde atque catellis in Gallia quibuſdam fieri ſolet. A quibus longè illi diſſident qui quodam in Paruani regni tractu, feruntur tã-

Hiſt. vniu. Ind. lib. 4. cap. 108.

to

to esse naso prædi ti, vt ex eo smaragdi, cyanij, aliíque lapilluli, cùm candidi, tum rubri, filo aureo suspendantur.

Nostri præterea Brasilienses cõpluribus, pigmẽtis & ac coloribus sibi corpus variegãt: inprimis verò crura, ac tibias adeò inficiunt atro colore, ex succo fructus cuiusdã, ab illis *Genipat* dicti, vt eminùs animaduersa, femoralib' sacerdotalitiis induti esse videãtur. Ea porrò nigredo expressa ex illo *Genipat* fructu, ita illorum cuti adhęrescit, vt decem aut quindecim diebus elui nequeat, quamuis se frequenter abluant.

Barbari nigro colore infecti, & variis colorib. picti.

Adhæc meniscos etiam habent octo digitis longiores, ex osibus apprimè læuatis, ac instar alabastri candidis (quæ *Yaci* appellãt) mutuato à Luna nomine, quam ita vocant: hos funiculo xylino ad pectus è collo appensos demittunt.

Menisci ex ossibus candidis.

Similiter frustula complura testę pręgrandis lapide quodam diu multúmque attrita perpoliunt. Rotunda deinde, ac instar denarij tenuia efficiunt, vt vmbilico pertusa, filóque xylino traiecta, pro torquibus collo inserunt: (hæc *Boũ-re* ipsorum lingua vocantur) vt apud nos catenulæ solent aureæ. Id porrò, quod à multis buccinum appellatur esse crediderem, ex quo plerasque mulieres, zonas apud nos gestare videmus: cuius & quidem præstantissimi, plusquàm tres vlnas habebam, cùm in Galliam appulissem. Bar-

Boũ-re torques.

bari præterea torques (quos ab illis *Boü re* dici, anteà commemorauímus) conficiunt ex quodam genere ligni nigri,ac solidi , cuiusmodi sycomorum esse Matheolus testatur: quod ad eam rem valde accommodatum est: quoniam ad grauitatem , ac splendorem gagatis accedit. Maximã præterea vulgatarum gallinarum copiam habẽt Americani: quarũ progeniem à Lusitanis acceperunt. Albis sæpenumero plumas detrahunt,ac ferramentis quæ nunc habent: anteà vero cùm illis carerent, lapidibus peracutis molliores plumulas minutatim concidebant. Illis aquæ feruidæ,ac bullienti impositis, ac rubro coloris brasilico tinctis : postquam se gummi quodã ad id accommodato, illeuerunt , contegunt, atque ornant corpus,brachia,tibias,variísque depingunt coloribus : ita vt instar pipionis, aliarúmue auium recèns exclusarum,lanuginem quandam habere videantur. Vnde verisimile est,vt,cùm quidam nostrates in eas terras peruenissent,eósque ita initio ornatos prospexissent,nihil penitius de eis perscrutati,hunc rumorem sparserint, Barbaros scilicet prorsus esse villosos.Res tamen longè secus sese habet,vt qui tales naturâ non existãt. Proinde rumor ille ex rei ignoratione manauit,cui deinde nimiùm leuiter fides adhibita est. Quidam etiam memoriæ prodidit Cumanos sese vngere solitos gummi quodã,vnguẽtóue glutinoso,ac deinde se plumis vario-

Barbari plumis ornati crediti sunt villosi.

Histor. gen. Ind.lib.2. cap.79.

variorum colorum conueſtire.

Ornatus verò capitis *Tououpinamkiorum* noſtrorũ hęc eſt ratio: præter ſincipitis abraſionem in coronæ monaſticæ formã, crinéſque occipitis quos ad collum ſummitti diximus, ſolent inſuper auiũ plumas, roſei, rubei, cuiuſuis denique coloris aptiſſimè cõpoſitas colligare, eáſque ad frontalium vſum adhibere. Hæc non malè galericula referunt non ita pridem à nobilioribus fœminis noſtratibus vſurpata: Quę proinde à Barbaris noſtris accepiſſe non immeritò dicantur. Frontale autem iſtud vernacula lingua eſt *Tempenambi.* Frontalia ex plumis contexta.

Inaurium quoque ex oſſibus albiſſimis apud eos magnus eſt vſus, oſſibus illis nõ abſimilium quæ perforatis ſuis labiis adoleſcẽtes imponere diximus. Apud eos auis eſt *Toucan* nomine, atra, toto corpore ceu coruus, circa ingluuiẽ plumis tenuiſſimis fuluo colore, torque miniato ab imo circundatis. Partis iſtius pellem detrahunt, detractam ſiccãt, (auis nomẽ retinet) ſiccatam vtrique genæ applicant cera agglutinatam, quam *Trayetic* nuncupant. Quibus ita aptatis, dicas vmbones lupatarios ex ære, inauratos ab illis geſtari. Inaures.

Præterea ſi ad bellum ſeſe accingant, aut pro more, de quo alibi, & ſolenni pompa captiuum deuorandum ſunt mactaturi, vt ad ornatum & elegantiam nihil deſit, veſtes in-

duunt, pileos aptãt, armillas brachiis imponunt ex plumis viridis, rubei, cærulei, & cuiuſcunque alius coloris compactas, eximiæ pulchritudinis. Quibus artificioſiſſimè aptatis & interſertis atque adeò calamo tenui arũdineo filóque xylino admodum cõcinnè cõpactis & connexis, vt vix vllũ credã in Gallia eſſe phrigionem qui maiori induſtria plũmas illas tractare & aptare poſſit. Dicas veſtes hac ratione contextas è villoſo ſerico confectas eſſe. Eundem ornatum ligneis ſuis clauis adhibent quibus ad hunc modum ornatis elegantius dici nihil poteſt.

Ornamentorum poſtremum genus eſt, quod Struthicamelorum pennis leucophæi coloris, quas ab accolis accipiunt (ex quo licet colligere grandiſſimas illas aues in regionibus illis verſari, quas tamen illic me non vidiſſe ingenuè fateor) hoc modo conficiunt: caules ordine ab vna parte diſponunt, plumę ab altera eminent, atque in orbẽ circumflectuntur in modum conopæi vel roſæ. Itaque fit pennarum faſciculus quem ſua lingua *Araroye* appellant. Hunc tergo imponunt, filóque xylino alligant, caulibus cutem eorum contingentibus. Quo cùm ſunt ornati caueam pullis includendis tergo impoſitam geſtare videntur. Fuſiùs alibi à nobis dicetur, eos qui bellicoſiſſimi volunt haberi, quo fortitudinem ſuam palam faciant, multóſque à ſe interfectos hoſtes eſſe demõſtrent, captiuos denique vorãdos multos ma-

Pennarũ faſciculus.

ctasse iactent, pectus, lacertos & femora incidere, incisuras verò illas atro quodam puluere inficere, quo, ad mortem vsque earum vestigia conseruantur, itaque aspicientibus thoraces & femoralia Heluetico more incisa repręsentant.

Barbarorum incisuræ.

Compotationibus autem seu *Caouinationibus* & saltationibus illis si sit indulgendum, in quibus certè vt plurimùm occupãtur, quo magis animum excitent, præter horrendos clamores & eiulatus quos emittere cõsueuere, fructus colligunt, corticis duri satis, echinum forma & magnitudine referentes, cuius exsiccati nucleum auellunt, atque in eius locum lapillos immittunt: huius generis multos filo attexunt, tibiísque apponunt: non minorem concitati, strepitum ederẽt, ac teste limacum, si eo aptarẽtur modo, quin à saltatoriis crepitaculis non longè absunt. Quæ quidem cupidissimè exoptant Barbari cùm ad eos comportantur.

Crepitacula è fructibus.

Fert insuper ea regio arborem, cuius fructus Struthiocameli ouum crassitie adæquat, formáque refert. Hunc perforatum (eo quo à puerulis nuces apud nos perforãtur modo) lapillísque aut milij crassioris (de quo suo loco) granis immissis, baculóque sesquipedali traiecto, instrumentum *Maraca* nomine fabricant. Strepitum edit ingentem, adeò vt suillas vesicas pisis plenas superet: quò fit vt à Barbaris nusquam non manu geste-

Maraca instrumẽtum.

tur. Quæ ſit Barbarorum de iſto *Maraca* atque eius ſtrepitu opinio, præſertim cum plumis egregiè ornatum, certóque deſtinatum vſui fuerit, tum à nobis dicetur cùm de eorũ religione agemus. Hactenus de natura, veſtitu, & ornatu quo *Tououpinambaulſy* noſtri vti conſueuere, paucis dictum eſto. Veruntamen appendicis vice addam, criſpatum pannum, rubri, viridis, flauíque coloris à nobis magnâ copiâ aduectum fuiſſe, ex eo veſtes omnis generis cõficiebamus: quas deinde permutatione facta cum cibariis, cercopitheris, pſittacis, braſilio, goſſypio, pipere indico, aliíſque id genus quę à mercatoribus aſportari ſolent, Barbaris dabamus. At plerique nuda corporis parte reliqua, laxa & vndãtia femoralia ſolùm induebant: Alij contra, femoralibus contemptis, tunicam nates pertingẽtem induebant. Mox autem emenſis aliquot paſſibus, & in ſeipſos oculis identidem conuerſis, non ſine noſtrorum riſu & cachinnis, exutas illas veſtes domi reponebant, quoad rurſus eas induere in animum inducerent. De induſiis quoque & pileis idem iudicium.

Barbari ex parte nudi, ex parte verò induti.

Quæ de externo corporis habitu cùm virorum tum puerorum dicenda fuerunt, ſatis fuſè perſecuti nobis videmur. Itaque ſi ex hac noſtra deſcriptione Barbarum animo ſibi repręſentare quis cupiat: in primis nudũ virum imaginetur, cuius membra aptè & cõcinnè fuerint compoſita, pili euulſi, capilli ad ſin-

Epilogus 1.

ſinciput abraſi, labia, genæq́; perforatæ, quibus oſſa præacuta aut virides lapilli fuerint inſerti, auriculę in auribus traiectæ, corpus variis fucatum coloribus, femora & tibię atro illo fuco è *Genipat* infectæ, collum torque ex minutis cochleæ *vignol* fruſtulis ornatum: talem certè habebis qualem in ea regione cõſpeximus, atque in hac tabella depictũ, conſpiciendum exhibemus, torque tantùm oſſeo ornatũ lapillóque labio inſerto in cuius altera manu arcum remiſſum, in altera ſagittas impoſuimus.

Præterea ad hanc tabellam implendam, huic *Tououpinambaultio* vnam ex vxoribus ſuis appoſuimus, puerulum ſuum pro more mitellæ xylinæ impoſitum in vlnis gerentem, qui viciſſim vtraque tibia matris latus amplexatur. Lectum etiam è goſſipio retis ad formam in aere ſuſpenſum adiunximus; fructúmque eorum optimũ *Ananas*, de quo poſtea, depinximus.

Iam verò ſi alia forma Barbarum animo informare placet, ridiculo illo amictu detracto gummi viſcoſa vniuerſum corpus erit perliniendum, deinde plumæ minutim conciſæ ſuperiniiciendæ. Hac verò artificiali lanugine indutus vbi fuerit, quàm lepidus ſit futurus non neceſſe eſt dicere. Epilog. 2.

Deinde ſiue naturalem retineat colorem, ſeu variis coloribus aut plumis fucatus fuerit, veſtes illas, pileos, armillas plumaceas quas deſcripſimus adhibeto. Tum maximè ornatum eſſe conſtabit. Deſcriptio 3.

At ſi veſtes illas criſpati panni admouere viſum fuerit eíſque (quemadmodum facere eos demonſtrauimus) alia ex parte nudis tunicam impoſueris, cuius altera manica ſit luteo altera viridi colore, ad certiſſimas morionis notas perparum deerit. Deſcriptio 4. Denique inſtrumentum *Maraca* his adiungere ſi lubet, pennarúmque faſciculum *Araroye* tergo aptatum, crepitacula quoque ex fructibus tibiis alligata, eam referet formam quã ſaltaturus aut compotaturus obtinet. Barbarorum inter ſaltandum & potãdũ ornatus.

Reliquam Barbarorum in ornandis corporibus industriã, iuxta integram quam ante edidimus descriptionem, vix multi exprimerent typi, qui etiam nisi adhibitis coloribus rem totam commodè haud repręsentarent: veruntamen præter ea quæ iam ante cõmemorauimus, cùm ad arma & prælia eorum ventum fuerit, toto corpore incisos, clauis ligneis instructos truculento aspectu homines dabo. Attamen hos in præsentia omittamus, ornatúque suo & voluptatibus (quibus non imperitè indulgent) frui sinamus. Cultus verò fœminarum quas illi *Quoniam*, & quibusdam in locis ex quo commercium cum Lusitanis habent *Maria* nominant, quantò sit præstantior dispiciamus.

Americanæ fœminæ nudæ incedũt.

Nuditas in primis, sicut initio huius capitis monuimus, cum viris illis est communis, pilos quoque consimiliter omnes euellunt, ne palpebris quidem & superciliis exceptis. Ad comam quod attinet, ab illis differunt: viri enim, vti dictum est, ad sinciput abradunt, ad occiput verò demittunt: fœminæ contra non modò alunt: sed etiam more nostratium frequenter pectere & abluere solent. Quinetiam xylina vitta rubro colore infecta constringere & cõplicare illis est familiare. Passis tamen & oberrantibus capillis vt plurimùm incedunt, quippe iis circa humeros circumfluentibus & volitantibus delectantur.

Inaures mõstrosæ.

Alterum quoque discrimen in eo positum est, quòd perinde vt viri, labia non perforãt:

ac

ac proinde gemmis siue lapillis faciem non exornant. Auriculas tamen adeò traiiciunt, vt detractis inauribus digitum capiant: inaures istæ ex prægrandi illa cochlea *vignol* candore & longitudine candelam mediocrem adęquant: quo fit vt humeros, atque adeò pectus ipsum pertingentes si eminus conspiciantur, vestigatoris canis pendulas aures referant.

Faciei verò hunc adhibent cultum. Accersita ad hoc ministerium socia vel vicina circulum penicillo in media gena delineat, in cochleæ verò formam fucum ceruleum, flauum, rubrum tantisper circunducit dum vniuersam faciem coloribus illis distinxerit ac variarit: Quinetiam palpebrarum ac superciliorum locum (quod fœminas parum pudicas in Gallia factitare audio) penicillo oblinit.

Mira Americ. fœminar. fucandarum ratio.

Armillas etiam ex compluribus candidissimis osium frustulis in squamæ modũ incisis contexunt. ea tamen adeò aptè & concinnè cera gummi permixta iungunt, vt nihil suprà. Hæ longitudinem palmi obtinent: ac non malè brachiale illud referunt quo folliculo pellendo vtuntur apud nos. Torques quoque candidissimos quos *Boũ-re* nuncupant gestare illis est familiare: collo tamen non appendunt, qui mos est virorum, sed iis in armillarum modum brachia inuoluunt. Hũc in vsũ vitreos globulos flaui cærulei, viridísque coloris quos filo traiectos habeba-

Armillę prægrandes ex compluribus ossium frustulis cōpositæ.

mus ſummè exoptabant, *Maurobi* appellãt. Hos, ſiue ad earum pagos accederemus, ſiue ipſæ Caſtellum noſtrum adirent, vt à nobis extorquerent oblatis fructibus aut aliis quibuſdam, crebrò blandiſsimis his verbis vrgebant, *Mair, deagatorem, amabé Mauroubi.* hoc eſt, Galle, bonus es, da mihi armillas ex vitreis globulis. Eadem prorſus ratione pectines quos *Guap* aut *Kuap* vocãt, ſpecula quoque *Aroüa* reliquáſque merces quibus delectantur flagitabant.

Certum fœminar. Am. de veſtibus reiiciendis conſilium.

Mirum verò mihi præ cæteris hoc videbatur, quòd licet corpus, brachia, femora, tibiáſque variis coloribus non ita frequenter diſtinguant, nec plumarum ornamentis vtantur, veſtes tamen ex criſpato panno ; à nobis ſæpiùs vnà cum induſiis oblatas; vt induerẽt nunquam impetrauimus. Etenim in ea pertinacia permanebant, à qua nondum demotas eſſe exiſtimo. Excuſationem ex recepta ab omnibus accolis conſuetudine captabant, Solere omnes ad obuia quæuis flumina & fontes ſubſidere, vt hauſta manibus aqua, caput aſpergant: contingere nonnunquam vt (anatum more) vno die decies immergantur: veſtes ſi toties ſint exuendæ, moleſtiſsimum fore. Præclarã certè & ſpecioſam cauſam. Atqui, quã neceſſe erat admittere, quippe cum illis diſceptando nihil promouebamus. Adeò autem nuditas eſt illis cordi, vt non modò *Tououpinambaultiorum* fœminæ liberæ quæ in continente verſabãtur, veſtes

Barbararum fœm. de crebra ablutione conſuetudo.

vestes omnes pertinaciter reiicerent, sed etiam captiuæ pretio à nobis emptæ, quibus pro mãcipiis ad Castellum nostrum muniẽdum vtebamur, cohiberi non poterant quin animi gratia, noctu, indusiis reliquísque panniculamẽtis depositis ante somnum per insulã nudæ oberrarent. Denique si penes eas accipiendarum aut reiiciendarum vestium fuisset potestas, à nobis verò ad eas induendas flagris adactæ non fuissent, æstum solis perferre, lacertósque & humeros lapidibus & humo comportandis lædere maluissent.

Captiua fœmina mirum in modum nuditate delectatur.

Hæc de ornamentis, armillis, reliquóque Americanarum fœminarum mundo paucis fuere dicenda. Itaque nullo addito epilogo prout cuique visum fuerit, animo concipiendas relinquo.

Quis sit infantium ab vtero matris ornatus tum à me dicetur cùm de Barbarorũ coniugiis agemus. Hic locus postulat vt aliquid de maiusculis, hoc est, tertium aut quartum annum excedentibus, quos vulgò *Canomimiri* nuncupant dicamus. His certè non parum delectabamur: siquidem, præ nostratibus puerulis, corpore præpingui, osse candido labio inserto, circumtonsis capillis; corpore nonnunquam depicto, nobis ad pagum accedentibus, gregatim choreas agitantes ob uiam veniebant. Vt autem aliquid premij à nobis referrent, sæpius blanda ista verba repetebant *Coutouassat, amabé pinda*. hoc est, Socie da mihi hamos. hos si quando à nobis im-

Canomi-miri pueruli.

petrabant(quod non rarò contingebat) hamósque decem vel duodecim minores arenæ aut pulueri imponebamus, tum illi confestim exultare,& humi fusi terram instar cuniculorum radebant. Quæ res non minimæ erat voluptatis.

Barbari cur exactè exprimi non possint.

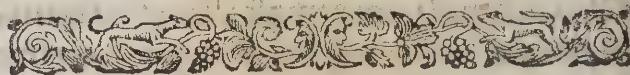
Denique quanuis Barbaros cuiusuis ętatis per annũ integrũ quo apud eos vixi sollicitè admodum sim contemplatus, adeò vt idea quædam etiamnum animo meo inhæreat: fateor tamen ob varios gestus à nostris prorsus alienos,literis eos picturáve exactè referre difficillimũ esse. Si quis igitur plenã voluptatem ex illis capere cupit, vt ipsam Americam adeat autor fuerim. At verò,dices,non vnius esse iter diei. Id quidem ego confirmo: ac proinde nonnisi cautè suscipiendum esse suadeo. De illorum casis, supellectile, cubandi ratione,aliísque non paucis, prout res tulerit, posthac dicturi sumus. Priusquam autem huic capiti finis imponatur,in eos aliquid dicendum videtur qui aut opinantur tacitè,aut etiam scriptis mandarunt commercium illud adeò frequens cum Barbaris nudis ac præsertim cum fœminis, ad lasciuiam & libidinem prouocare: dico igitur,quamuis in speciem nuditas illa concupiscentiæ esca non immeritò censeatur, tamen, vt res ipsa comprobauit, inculta illa nuditate certũ est, multò minùs opinione viros ad libidinem pellici. Itaque ausim asseuerare splendidum illum cultum,fucos,supposititias comas, capillos

Americanarum nuditas cultu nostrarum fœminarum minùs noxia.

pillos calamiſtratos, ampla illa & tanto artificio complicata, amictoria pretioſa, mammillaria, laciniatas & vndantes veſtes, cæteráque eiuſmodi, quibus fœminæ noſtrates tam ſedulò formam mentiuntur, plura incõmoda & mala parere, quàm faciat Barbararũ nuditas, tametſi forma ab illis non vincãtur. Ita vt ſi pluribus ſeruato decoro hæc perſequi liceret, efficaciſsimas huic ſententiæ meę ſubiicerẽ rationes, refutatis omnibus argumentis quæ in contrariam partem afferri poſ ſint. Ac ne diutiùs immorer, eorum teſtimonium hîc appello qui mecum in Braſiliam nauigarunt, quíque vtraſque conſpexerunt. Hæc tamen ita accipi nolim, acſi nuditas illa mihi vllo modo contra Scripturæ autoritatẽ probaretur. Teſtatur enim Adam & Euam, poſt peccatum, agnita nuditate, pudore ſuffuſos fuiſſe. Eorum etiam deteſtor hæreſim qui violata naturæ lege, non ſatis hac in parte à miſeris noſtris Americanis ſeruata, morem illũ turpiſsimum inuehere moliti ſunt.

De Barbarorum nuditate quid ſentiat autor.

Sed quæ de Barbaris iſtis à me dicta ſunt eò certè tendũt vt conſtet, nos nihilo minùs culpandos eſſe, qui iſtis damnatis quòd abiecto pudore nudi incedant, in aliud externè peccamus, cultu nimirum noſtro nimio. Atque vtinam noſtrûm quiſque modeſto cultu habita neceſsitatis & honeſti ratione potiùs quàm faſtus, & vanitatis, vtatur.

CAP. IX.

De crassis radicibus, & crasso milio, ex quibus Barbari farinam conficiunt, qua in panis vtuntur locum: déque eorum potione quam Caou-in *appellant.*

QVANDOQVIDEM externum ornatum habitúmque Barbarorum superiori capite accepimus, à recto ordine alienum non videtur, si de eorũ cibariis hoc loco disseramus. Hoc autem in primis est notandum, licet frumentum nec habeant nec ferant, vitésque minimè colant, nihilominus tamen, (quod experientia non semel sum edoctus), lautè admodum eos viuere quantumuis pane & vino carentes.

Sine pane & vino lautè viuunt Barbari.

Aypi & Maniot radices.

Duorum generum radices habent, quibus *Aypi* & *Maniot*, nomina indidere: Hæc intra tres quatuórue menses adeò crescunt, vt sint longitudine sesquipedales, femoris crassitudine. Erutas fœminæ (neque enim circa isthæc occupantur viri) igne exsiccatas, *Boucano* nimirùm impositas, nonnunquam etiam recentes, acutis silicibus posti infixis atterunt, prout caseum & odoratas nuces corradere solemus, farinámque candidissimam ex ea conficiunt. Tum verò cruda illa farina, atque adeò succus albus, de quo mox, qui ab ea expri-

primitur, recentis & liquidi amyli triticei, aquâ diu madefacti, saporem prorsus refert. Adeo vt cùm post meum in Galliã reditum alicubi me pręsente fieret, odor ille memoriam refricauit eius quo Barbarorum casæ, tantisperdum ex radicibus farina conficitur, perfundi solent.

Ad farinæ istius apparatum fœminæ Brasilienses, vasa fictilia prægrandia, vt pote quę singula capiant modia, satis commodè effingunt. Quibus ad ignem positis farinam immittunt, continuóque dum coquitur, dissectę cucurbitæ altera parte, qua pultarij loco vtũtur, permouent. Cocta tragematis minoris formam habet.

Duplex istius farinę genus ab illis conficitur: Alia enim percocta est & dura, *Ouy-entan* appellant, quam in militiam profecturi secũ ferunt quod diutiùs conseruetur: Alia verò minùs est cocta & mollior, *Ouy-pou* nominant: hæc priore est eò præstantior, quòd dũ recèns ori admouetur ac manditur, panis cãdidi medullæ saporem refert. Prior verò ille sapor, de quo egi, inter coquendum, in gratiorem & suauiorem mutatur.

Ouy-entan durior farina.

Ouy-pou mollior farina.

Quamuis autem hæ farinæ, præsertim recentes saporis sint optimi, summam alendi habeant facultatem, ac facilis earum sit concoctio, nihilominùs tamen pani conficiendo (vt ipse sum expertus) nullo modo sunt aptę. Massa quidem conficitur, quæ non dissimili à triticea modo intumescit, speciéque est op-

Farina ex radicibus ad panem conficiendũ minùs apta.

tima, ac inſtar ſimilaceæ candida: inter coquendum tamen adeò exſiccatur & aduritur cruſta, vt pane ſciſſo fractóue interior pars ſicca & ad priſtinam farinæ formam redacta reperiatur. Quibus adducor vt credam eum qui primus retulit, (cùm non ſatis diligenter quod à me dictum eſt perpendiſſet) eos qui viginti duobus, aut tribus gradibus vltra Æquatorẽ porrecti ſunt (quos *Tououpinambaultios* eſſe planè cõſtat) pane ex lignis attritis confecto veſci ſolitos, quod de radicibus iſtis de quibus agimus eſt intelligendũ, hallucinatum fuiſſe.

Hiſt.gẽ Ind. lib.2.cap 92.

Vtraque verò farina pulmento conficiendo, quod à Barbaris *Mingant* nuncupatur, præſertim ſi pingui quodã iure diluatur: tunc enim orizam refert, atque eo condita modo optimi eſt ſaporis.

Mingant pulmentum & radicum farina.

Cæterùm *Tououpinambaultij* noſtri cùm viri tum mulieres, nec non ipſi puerùli ab ineunte ætate huiuſmodi farinam ſiccã panis vice edere conſueuerunt. Cui rei adeo apti frequenti vſu ſunt facti, vt ſummis digitis è figulinis vaſis deſumptam certa manu, ne minima quidem excepta mica, eminùs in os coniiciant. Hunc morem imitari aliquoties tentauimus, at farina illa vultum inſpergebamus, in hoc nimirum negotio minùs exercitati, ac proinde, niſi mimicos moriones referre volebamus, cochlearibus vti neceſſe erat.

Barbari periti ſſimè farinã in os coniiciunt.

Galli ad farinam in os iniiciendam inepti.

Porrò radices illæ *Aypi* & *Maniot* interdum recentes fruſtatim conciduntur, ex quarum

rum farina, humida quidem illa, pilæ amplæ à mulieribus compinguntur, è quibus intra manus compreſſis ſuccum, lactis inſtar, cãdidum ac liquidum exprimunt. Eum vaſis figulinis exceptum ſoli exponũt, cuius calore ad modum lactis coagulatur. Edendus verò in patellis teſtaceis infunditur, ac deinde, prout ſolemus oua frigere, excoquitur. Succus ex humida radice expreſſus eſculentus.

Præterea radix *Aypi* non modò ex farinæ vſu probatur, ſed etiam ſub cinere cocta vtiliter comeditur: quippe & teneraſcit, & diffinditur, caſtaneæque in prunis coctæ, cuius ſaporem refert, eſt perſimilis: ac proinde ita parata edulis eſt maximè. At radicis quæ *Maniot* dicitur longè alia eſt ratio, niſi enim in farinam redacta erit atque percocta, periculoſiſsimè editur. Radix ſub cinere coctus.

Vtriuſque caulis, quæ forma inter ſe ſunt perſimiles, Iuniperi humilis magnitudinem æquat: foliíſque Pæoniæ ſimilitudine. Quod verò in hiſce Braſilicis radicibus, *Aypi & Maniot* maximè eſt admirandum, totum in copia poſitum eſt, earum rami qui calamos cannabinos fragilitate adæquant, quanta copia perfringi ac in terram quàm altiſsimè defigi poſſunt nulla adhibita alia cultura bimeſtri aut trimeſtri ſpatio radicum copiam gignunt. Quæ ſit radicum iſtarum caulis & foliorum forma. Mira ratio radices illas propagandi

Mulieres quoque amplum illud milium, de quo dictum eſt, quódque vulgò à nobis triticum Saracenum, à Barbaris *Auati* dicitur, præacuto baculo in terram defixo ſe- *Auati*, miliũ amplum.

runt: ex eo item farina ab illis conficitur, quam eodé prorsus modo coquunt & comedunt quo superiorem diximus. At verò crediderim (contra quàm à me dictum fuerat prima huiusce historię editione. duo enim distinguebam quæ vbi penitius perspexi, vnũ idémque esse iam comperio) hoc *Auati* nostrorum Brasiliensium idem esse cũ eo quod Indorum Historiographus *Mais* nominat, quod, vti ipse testatur, Indis frumenti vsum præbet. Illud his verbis describit.

Mais Peruanum triticũ.

Harundo *Mais*, inquit, in hominis altitudinem, ac nonnunquam ampliùs adolescit, satis crassa est, foliis palustrium arundinum persimilis, spica nuci pinastrio simili, grano amplo, nec rotundo, nec quadrato, nec longitudine cum nostro tritico comparanda, à semente mensibus tribus metitur: imò irriguis locis XLV. diebus. Ex vno grano 100. 200. 300. 400. 500, nonnunquam etiam 600. gignuntur. His abundè docetur quæ sit illius regionis fertilitas, quam nunc Hispani occupant. Quidam scriptis mandauit adeò fertile esse in Occidentali India solum, vt frumentum, hordeum, miliũ denique ad cubitos quindecim adolescat. Hęc sunt quæ panis vicem apud Americos supplere animaduerti.

Hist. Gen. Ind. lib. 5. cap. 215.

Calcondilus de bello Turcic. lib. 3. cap. 24.

Hispani ac Lusitani qui sedes in illis terris fixerunt magna frumenti ac vini copia abundant, ex quo apparet Brasiliensium oram horum esse maximè feracem. Quòd autem iis rebus Barbari carent, ipsorum inscitiæ tribuendum esse. Nos verò frumẽtum & vinea-

Americanũ solum tritico & vino accommodatum.

rum palmites eò comportauimus, expertíque ſumus vtrumque illic optimè prouenire poſſe, ſi modò agri eo labore quo apud nos colerentur. Vites enim à nobis plantatæ rami fluxerunt, maximo feraciſſimi ſoli argumento. Quod ad fructus attinet primo anno racemi nati ſunt acidi, qui non modò non matureſcerẽt, ſed etiã in dies indureſcerent. At verò quantum à peritis vinitoribus, non ita pridem edoctus ſum, conſtat nouelleta primo & ſecũdo anno labruſcas nullius pretij plerumque producere. At veriſimile eſt Gallos ſi vitem illam colere perrexerũt optimas ex ea vuas collegiſſe.

Frumentum verò ſecale à nobis ſata folia quidem emiſerunt, ínque ſtipulam ſunt faſtigiata, ac ſpem fecerũt, in ſpicis nulla grana extiterũt. Hordeum grana permulta produxit, & ad iuſtam maturitatem peruenit: vnde credibile eſt illud ſolum nimiùm celeriter extruſiſſe frumentum, & ſecale, quæ diutius in terra foueri expetunt, quàm hórdeum, ita vt nec florere, nec grana proferre potuerint. Eam ob cauſam, quemadmodum in Gallia agros, vt ſint fertiliores, ſtercoramus, contrà illam terram aſſiduo cultu, ac verſatione defatigandam eſſe arbitror, vt eo modo ferẽdis frugibus ſit aptior.

Americanũ ſolũ ob pinguedinem frumento noſtro ferendo ineptum.

Quis verò dubitat eadem commoda ex illis terris quæ Luſitani iam percipiũt, Gallos ſi diutius manſiſſent, percipere potuiſſe? Quòd certè feciſſent, ac frequenter, niſi Vil-

Apoſtaſia Villagagnonis in cauſa quòd Galli non ſint in America.

lagagno puriorem Religionem deseruisset, eò commeassent. Ac sanè cùm tellus lōgè plures quàm facit, incolas alere possit: vt ego verè affirmauerim millena me tum præstantissimi totius Galliæ agri iugera possidere potuisse. Atque hoc obiter dictum sit, vt iis satisfiat, qui curiosiùs inquirunt, an apud Brasilienses frumentum, ac vinum prouenire possint, si modò excolantur.

Vt autem eò redeam vnde digressus sum, priusquam de carnibus, fructibus, piscibus, & aliis Barbarorum cibis, nostris prorsus absimilibus, loquar, vt meliùs quæ dicenda proposui distinguam, quę sit ipsorum potio, quáque conficiatur ratione, edisseram.

Brasil. fœminæ potum cō ficiunt.

Hîc primò notandum est, viros, vt in paranda farina operam non ponunt, sed curam illam mulieribus relinquunt, illud idem hoc in negotio illis vsuuenire. Quin à conficienda potione multò religiosiùs cauent, præterquā quòd radices *Aypi*, & *Maniot* eo modo quo diximus, paratæ, præcipuum ipsis cibum subministrent, potionem quoque ex illis hac ratione conficiunt. Eas in primis postquam minutatim consciderunt quomodo hîc rapas ollæ inijciendas, solent, inque vasis luteis suffeefaciunt, quoad mollescant, emollitas ab igne remouent, ac deferuescere sinunt. His ita expeditis, earum pleræque circa ingentia illa vasa sedentes frusta illa mollita mādendo comminuūt, deinde singula manu ab ore excipientes in aliud vas igni impositum deijciunt,

ciunt,vt ibi rurſus ferueãt:baculo autem continuò agitant donec ſatis ferbuiſſe iudicent: tum ſecundò à flammis ablatum in alia vaſa è cannis, quorum ſingula cadum minorem Burgundium æquant, minimè colatum reponunt: vbi verò rurſus ferbuerit, deſpumatúmque fuerit, cannas illas operiunt quoad,eo quo dicemus modo,ebibant. Vaſa porrò illa de quibus vltimo loco dixi, figurã earum cuparum imitantur,quibus ad lixiuiũ paſſim vtuntur Borbonij,& Auerni,ore tamẽ aliquantò anguſtiore.

Eędem quoque Braſilienſes fœminæ feruefacientes, ac ore mandentes milium illud quod *Auati* nominãt,potum eadem prorſus ratione conficiunt cum ſuperiori. Nominatim verò fœminas eã artem exercere repeto. Nam quamuis diſtinctionem inter virgines & mulieres, quæ propterea non abſtinent à virorum conſortio (vt malè Theuetus ſcripſit)ea in re nõ viderim: nihilominꝰ hoc ſibi firmiter perſuadent Barbari,potionẽ nullius ſaporis futurã,ſi radices aut milium ipſi mandant.Deinde tam hoc indignum arbitrãtur, quàm ineptum eſt quod à ruſticis Seguſianis factitatur,qui & nent,& colum geſtant.Hanc potionem Barbari vocant *Caou-in* quæ ſubturbida & ſpiſſa eſt,ac ferè lactis ſaporẽ imitatur:rubeam etiam habent, & albam, vt & nos vinum.

Potus ex milio.

Sing. Amer. cap. 24.

Quoniam autem radices iſtæ, ac milium quolibet tempore in eorum regione prouc-

niunt,ideo quotiescunque visum est potum eiusmodi conficiunt tanta copia, vt semel plusquam triginta cados sexagenum sextariorum Parisiensium in ipsorum ædibus dispositos viderim: vbi pleni,opertíque remanent donec illi ad compotandum conueniãt. Priusquam verò quæ sit compotandi ratio referam, exclamando præfari liceat. Procul estote Germani,Flandri,Heluetij,omnésque adeò qui strenuè potando palmã petitis. Vos enim audito Barbarorũ potandi modo sponte illis cessuros esse video.

Americani potatores eximij.

Ergo cùm potationem aggrediuntur,prę sertim cùm captiuum mactare adhibitis solemnibus ceremoniis, de quibus postea fœminæ lentum ignem circa vasa accēdunt, vt potus ille tepescat. tepido enim delectantur, contrario prorsus à nostro more, qui vinum frigidissimum expetimus. Id vbi factum est, primùm aperiunt cadum,& poculorum loco cucurbitæ amplę altera parte, quæ tres Parisienses sextarios capiat,hauriunt. Tum viri saltando ad illas accedunt, plenósque cyathos ab ipsarum manibus accipiunt, illæque identidem bibunt,& vno haustu plena pocula absorbent. Haustus verò tantisper repetunt, dum in cadis omnibus vel vna *Caou-in* gutta restat. Ego quidem ipsos tres dies & noctes continuè bibentes conspexi: quin etiam cùm vsqueadeo essēt expleti, potúque oppresi,vt oneri ferendo impares essent, operi sese denuò applicabant, quia incepti cer

Caou-in ante quam bibant calefaciunt.

tami-

taminis defectio ignauiam argueret.

Illud quoque est obseruãdũ, Tououpinãbaultios inter bibendum nihil edere atque inter comedendum omnino non bibere: quo fiebat vt nostrum viuendi morem valde mirarentur, cùm nos alternatim bibere, ac edere conspicerent. Ac siquis eos hac in re cum equis comparet, faceti cuiusdam responsum afferam, qui dicere solebat discrimen in eo esse, quòd Barbari aquatum minimè essent deducendi, quódque periculum non esset ne postilenas abrumpere cogerentur. Et quamuis ad cibum sumendum horam statutã non habeant, sed ad libitum vrgente fame, vel de media nocte comedant, neque vllum in bibendo modum seruent, in cibo tamen maximè sunt sobrij. nonnulli os manúsque ante, ac post pastum abluunt: quod ad os spectat, id fieri puto, quòd alioqui viscoso humore impeditum illis esset futurum, propter eas farinas quibus panis loco, vti diximus, vtũtur. Mirum illi silentium tempore cibi obseruant, ita vt in aliud tempus referãt ea de quibus colloquuturi sunt. Nos autem cum violato ipsorum instituto, vt in Gallia vsuuenit, inter prandendum sermones misceremus, ab illis irridebamur.

Tououpinãbaultij inter edendum nõ bibunt.

Barbari quoties esuriunt edunt.

Itaque tantisper dum hæc celebratur compotatio, Americani hilares canunt, saltant, choreas agitant: quin etiam se mutuò hortantur vt in bello sint strenui, & quamplurimos hostes capiant: deinde instar gruum ordine

diſpoſiti ſaltant per domum in quam conuenerant, curſitant, donec cados penitus exhauſerint.

Ebrietatis Barbarorum argumētum.

At certè quòd ebrietatis palmam referant non infirmum hoc eſt argumentū, quòd nōnulli in iſtis ſympoſiis 4. Caouini ſextarios exhauriant: ſed tum maximè ſunt, quum plumis inſtructi (vti antea diximus) captiuū aliquem mactant, & deuorant: tunc enim Ethnicorum more Bacchanalia ſua celebrāt. Par cius quidem vicini inter ſe in pendulis illis lectis è goſſypio contextis ſedentes compotant: ſed cùm ſinguli alicuius pagi incolæ conueniant ſæpius ad compotationes immodicas, nunquam ad cibos, hoc fit vt raro mediocres illæ & modeſtæ compotationes locum habeant.

Nuſquam verò, ad compotationes ſeu mediocres, ſeu immenſas accedunt, quin (vt antea diximus) ad expellendas ſolicitudines ad choreas conueniant. Sed præterea peculiare hoc eſt iunioribus nondum coniugatis vt pennarum faſciculis tergo annexis, & *Maraca* manibus admoto, nec nō aridis illis fructibus traiectis filo, tibiiſque aptatis ſtrepitū edentibus, (vt antea dictum eſt) totā noctem huc & illuc circumcurſent oſtiatim ſaltātes: ita vt iis viſis & auditis ſæpius in mētem veniret eorum inſania, qui in quibuſdā Galliæ locis vernaculè Famuli dicuntur. Solent iſti tempore cōſtituto ſanctis & patronis vniuſcuiuſque parœciæ ſumma cum pompa decer

nendis

nendis ſtultorũ amictu incedere, tibiis multis tintinnabulis reſonãtibus, atque adeo per ædes & plateas choreas agitantes, ac maximè Pyrricham illam ſaltationem, huc & illuc diuagari.

Hîc verò quiddam notatu dignum ſuccurrit, in omnibus Barbarorum choreis, ſiue alij alios conſectentur, ſiue in circulum diſponãtur, vt pluribus alibi dicturi ſumus, nuſquam tamẽ mulieres aut puellas viris interſeri: quin potiùs ſeorſim ſaltare ſolitas. Mulieres ſiliçqueà Barbarorum choreis ſeiunctæ.

Priuſquam verò narrationem inſtitutã de compotationibus noſtrorum Americ. cõcludamus, facetam admodum hiſtoriam, tragicam tamen recitare placet, vt à nemine ignoretur quàm largè eſſent vinum hauſturi ſi copia illis ſuppeteret. Quidam *Mouſſacat*, id eſt paterfamiliâs mihi narrauit.

Contigit nobis non ita pridem (inquit vernacula lingua) vt dromadẽ *Peros* (ſic illi Luſitanos cum quibus inimicitias gerunt, nuncupant) opprimeremus, mactatis & deuoratis quos in ea nacti ſumus hominibus, cùm merces eorum à nobis expilarentur, prægrandes offendimus *Caramemos* ligneos (quo nomine dolia, & reliqua vaſa ſignificant) potione quadam oppletos: Quibus ab altera parte apertis ecquid rei ineſſet periculum facere placuit. Ego verò (inquiebat vetulus ille) quodnam eſſet genus illud ignoro, nec ſatis ſcio an etiam apud vos tale exſtet. Hoc tamẽ ſcio nos vbi ad ſatietatem potauimus, totos tres Faceta Braſiliẽſis *Mouſſacat* de vino narratio.

dies adeò ſopitos fuiſſe, vt ægrè excitati tertio die fuerimus. Plena nimirum fuiſſe vaſa illa conijcio generoſo Hiſpanico vino, quo imprudentes Barbari Bacchi feſtum celebrarint. Mirum proinde non eſt vini illius vaporibus correptos, cõfeſtim ſopitos fuiſſe prout ab illo vetulo referebatur.

Nos verò commanducatum illum fœminarum in ſuo *Caou-in* conficiendo initiò abhorrebamus: quem vt vitaremus, radices aliquot *Aypi* & *Maniot* cum quadam milij copia contuſas feruefecimus gratiorem potum confecturos nos eſſe opinantes: ſed experientia edocti ſumus rationẽ hanc nõ ſuccedere. Quo factũ eſt vt paulatim Barbarico *Caou in* aſſueuerimus: Attamen illius vſus nobis non fuit perpetuus. Nam ſaccari cannis, quarum copia nobis ſuppetebat in aquam refrigeratã ob perpetuum regionum illarum æſtum, per aliquot dies madefactis, potum parabamus gratiſſimi ſaporis. Frigidam quoque nonnũquam bibebamus. Illic enim fontes ſunt limpidiſſimi, flumina quoque aquæ dulcis, ob aeris temperiem ita probatæ & ſalubris, vt nemini quantumuis largè pota periculum crearet. Hîc mihi ſuccurrit, aquam dulcem à Barbaris *vhete*, ſalſam verò *vheen* appellari. In qua dictione efferenda præ cæteris laborabamus: ab illis enim imo gutture pronuntiatur, quo modo ſuas gutturales Hebræi ſolent efferre. Denique quia non dubito quin ea quæ radicibus & milio fœminarum dentibus attritis

Aquæ Braſilienſium optimæ.

tritis ad *Caou-in* parandum diximus ſtomachum multis ad nauſeam vſque mouerit, quò faſtidium illud abſtergant, peto ab illis vt rationem qua muſtum apud nos exprimitur animo repetãt. Enimuerò ſi vinitores, vindemiarũ tẽpore, in iis præſertim locis quæ vina generoſiſſima gignũt, nudis pedibus, nõnunquam, calceis indutis labra vinaria ingredi vuáſque calcare, ínque ipſis torcularibus immundiſſimè tractare meminerint, multa cõperient non mundiora illo radicum commãducatu. Si verò quis inſtet feruendo ac deſpumando vinum purgari, reſpõdeo *Caou-in* quoque eadem penitus ratione ſordes omnes abijcere, ac proinde parem vtriuſque eſſe hac in parte rationem.

Caou-in cum vino collatio.

CAP. X.

De feris, pragrandibus lacertis, ſerpentibus aliiſque Americæ monſtruoſis animantibus.

PRIVSQVAM vlteriùs progrediar, ſtatim ab initio huiuſce capitis lectorem breuiter admonere viſum eſt, nullas è quadrupedum genere animantes, figura noſtratibus omnino ſimiles in toto Braſilienſi orbe reperiri, neque ſolere *Tououpinambaultios* ex iſtis aliquas niſi

Animalia in America naſcuntur à noſtris prorſus diſsimilia.

perquam rarò cicuratas domi educare. Vt autem generatim describam animantes feras, quæ à Barbaris *Soo* appellantur, ab iis quæ vsui humano accommodatæ sunt facere initium decreui. Primo illa videtur loco esse ponenda, quæ & vulgaris est maximè: hanc *Tapiroussou* appellant, pilo subrubescenti atque promisso, vaccam magnitudine ac forma valde referentem. Attamen quum cornibus careat, sitque contractiore collo, auriculis longioribus & pendulis, siccioribusque tibiis atque gracilioribus, vngula continua & asini vngulæ persimili, meritò quis eam vaccæ asinique naturæ participem esse diceret. differt nihilominus ab vtroque plurimùm, quòd & breuissimam gerat caudam, (obiterque hîc monendus est Lector, permulta in America gigni animantia, quæ omninò sine cauda sint) & dentes habeat multò acutiores. nec hominibus propterea quidquam periculi ab ea potest creari, quum in fuga potiùs, quàm in viribus salutem ponere consueuerit. Eam Barbari sagittis confixam; vt & alias plerasque interficiunt, aut fossa excauata, decipulisue alius modi ingeniosè fabrefactis, venari solent.

Tapiroussou fera quæ asinũ & vaccam refert.

Cæterùm fera illa, magno est in pretio apud Barbaros, pellis gratia quam simulatque illi detraxerint, dorsi corium in orbẽ circumcidentes, ad solem exsiccant, in parmásque fundi mediocris cadi magnitudine conformant, quibus in bello tela hostium excepta repel-

Parmæ ex corio Tapiroussou

repellunt. Tantam verò duritiem pellis ad solem siccata cõtrahit, vt nullius ictu teli quãtumuis magno impetu vibrati, transigi posse, facilè credam. In Galliam duas eiusmodi parmas studiosè efferebam: redeuntibus verò fames ita molesta fuit, vt omni commeatu assumpto, ne Cercopithecis quidem & psittacis, eiusdémque generis animantibus exceptis, quæ ex regione illa nobiscum aduehebamus, parmæ illæ duæ, carbonibus impositæ, fuerint etiam ad depellendã famẽ comedendæ: quibus reliquæ pelles, quæ, vt suo dicam loco, in naui erant, additæ sunt.

Porrò *Tapiroussou* caro ad bubulæ gustũ ferè accedit. Hanc suo Barbari more coquunt, *Boucanare* patria lingua appellant. At quoniam vocabulum illud iam vsurpaui, & posteà sæpius repetendum erit ne diutiùs lector hæreat, oblata occasione, quid hoc rei sit exponam.

Tapiroussou carnium sapor.

Americani defixis in terra ligneis quatuor furcis crassitudine brachij, trium pedum interuallo, quadrati figura, æquali verò trium ferè pedum altitudine, baculos in transuersum duobus à se inuicem distantes digitis superimponunt, itaque ligneam cratem comparant: hanc sua lingua *Boucan* nominant. In ædibus permultas huiusmodi crates habent, quibus carnes in frusta concisas imponunt & lento igne siccis è lignis excitato, vt ferè nullus existat fumus, quandiu fert voluntas coqui hunc in modum patiũtur bis horano

Boucan & Barbarorum culina.

Conseruandorum ciborum apud Amer. ratio

ſpatio inuerſas. Et quoniam ſale cibos minimè condiunt, quemadmodum hîc mos eſt, vno tantùm coquendi remedio vtuntur ad eorum cõſeruationem. itaque etiamſi 30. vno die feras quales hoc capite deſcribem⁹ eſſent venati, omnes fruſtatim conciſas illis cratibus ingererent, quàm citiſſimè fieri poſſet, ne corrumperentur: ibi ſæpiùs circumactæ aliquando plus quatuor & viginti horis torrẽtur, donec pars interior carnium æquè cocta ſit atque exterior, eáque ratione omnes ſint à corruptione tutæ. Nec in piſcibus apparãdis & conſeruandis alia eſt ratio, quos quũ nacti ſunt, magna copia ad farinam conficiendam exſiccant, eos præſertim quos patria ipſi lingua *Piraparati* vocant, qui germaniſſimi ſunt muli, de quibus dabitur aliàs dicendi locus. Iſtæ autem crates apud Barbaros carnaria & promptuaria meritò habenda ſunt: ideóque vix eorum pagos adire licet, quin ferarũ piſciúmque carnibus onuſta conſpiciantur: ſæpiùs etiã vſuuenire ſolet, vt poſtea dicemus, ſi adeas Barbaros, vt iſtiuſmodi crates humana carne refertas, quam ſcilicet, de victis hoſtibus interficiendis & comedendis, vt opima ſpolia reportant, intueare. Hactenus de Americana *Boucanatione* dictum ſit, cui cùm Barbaris placet elixæ carnes ſuccedunt, quod cum bona Theueti venia ſcribã, qui hoc negare auſus eſt.

Farina è piſcibus.

Humanæ carnes Boucan impoſitæ.

Vt autem inceptã ferarum deſcriptionem perſequar, ſecundæ magnitudinis partes deferen-

ferendæ videntur cuidam ceruorum generi, quod illi *Seouassous* nominant, sed cùm hoc differunt à nostris, quòd multò sint humiliores, quódque minora gestent cornua, tum etiam illo, quòd æquè pilos demittant, atque nostrates capræ. Aper autem Americanus, quem illi *Taiassou* vocant, corporis mole, auriculis, capite, pedibus, atque iis quæ apud nos gignuntur forma valde similis est, dentibus etiam & prolixis & acutis, vehementer damnosus: tamen cùm & macilentior existat & gracilior, frendeátque terribiliter, illa quoque deformitate insignis est. Habet à natura foramen in dorso, quemadmodum in capite suem marinum habere dixi, quo spiritum emittit adimítq;. Ne quis verò istud prodigiosum existimet, Autor Gener. Indic. Hist. memoriæ prodidit apud Nicaraguenses qui non multùm à noua Hispania distát, sues nasci quibus vmbilicus in dorso est: qui procul dubio, ad idem genus cum iis de quibus hîc trado, reuocandi sunt. Cæterùm *Tapiroussou* & *Seouassou* & *Taiassou* reliquas Brasiliensis oræ feras magnitudine superant.

Seoussou genus ceruorum.

Taiassou aper.

Sues quibus foramen est in dorso.

Lib. 5. cap. 204.

Maxima Amer. animantia.

Est quoque apud Americanos fera quædã rufa quam *Agouti* nominant nefrendis triginta altitudine, pede bifido, breuissima cauda, rostro & auriculis ferè leporinis, palato gratissima. Sunt & aliæ duorum aut trium generum quas *Tapitis* appellant, nostratibus non absimiles leporibus, subrubescenti autem pilo.

Agouti nefrẽdis ceruus.

Tapitis leporis genus.

Mures subrufi. In syluis quoque magnas venantur sorices sciurorum pilo & magnitudine, quæ ad cuniculorum delicias accedunt.

Pag animal maculis distinctum. *Pag* aut *pague* (quonã enim modo id pronuntient, vix ac ne vix quidem intelligas) fera est altitudine mediocri venatici canis, capite deformi, carne ad vitulinæ gustũ accedente, pelle pulcherrima, & maculis albis, leucopæis, nigrísque distincta, vt maximi apud nos pretij futura esset, si modò nancíscerentur.

Sarigoy fœtidum animal. Alia etiam inuenitur, quam *Sarigoy* appellant, quæ ob fœtorem à Barbaris non comeditur: Nos autem quibusdam excoriatis, & detracta renum pinguedine, vnde fœtor ille manabat, sine fastidio edimus: carne enim cùm tenera, tum optima est.

Tatou armata squamis. Est etiam illa quam *Tatou* vocant. Hæc non adeò cursu valet, veruntamen (vt apud nos hermalei) per dumeta reptans, durissimis est armata squamis, ita vt gladio transuerberari nequeat, pellem etiam illi detractam, ex qua Barbari permultas compingunt cistas. Caramenos ipsos nominatas, si complicaueris, digitalia esse militaria diceres. Carne candida est, optimíque saporis. Quod autem ad figuram attinet, tantæ proceritatis nullam videre licuit, quantam expressit Belouius suarum obseruationum extremo libro tertio, vbi tamen Brasiliensem *Tatou* nominatum designat.

His etiam animalibus, quæ apud America-

nos frequentissima sunt, adduntur Crocodili *Iacare* dicti, instar humanæ coxæ, longitudine iusta. At tantùm abest vt noceat, vt plenæ istis Iacaris Barbarorum sint domus, puerique sine vllo periculo cum iis lusitent. Nihilominus audiebam senes commemorātes, dum peregrinarentur, se à nescio quo Iacararum genere peti, à quo se magna difficultate sagittis tuerentur. Illud cùm appropinquare homines persentisceret ex arūdinibus erumpere dicebant, & impetum in obuium quemque facere.

Iacare Crocodili.

Cæterùm vt illa omittam quæ Plinius & alij de Crocodilis, qui in Nilo degunt, memoriæ prodidere, vniuersalis Indiar. Hist. scriptor illis in regionibus infestos fuisse Crocodilos, ad vrbem Pamana refert, qui plus cētum pedes in longitudinem patebant: quod mihi quidem mirabile & portentosum videtur, tantùm abest vt affirmem, quemadmodum falsò Theuetus obiecit, eo in libro quē de viris Illustrib᾿ edidit, de suo fabulari: Quoniābeco verba faciens: à qua calumnia quem margini adscripsi, author me vindicabit. Eis autem Crocodilis quos mihi videre cōtigit, os erat valde patulum, alta crura, cauda verò nec rotunda, nec acuta, sed ad extremum tenuissima. Vtrùm autem, vt quidam scripsêre, superiorem mandibulam moueant, ingenuè fateor me non obseruasse. Venantur insuper Americani lacertas, *Touous* illi appellant, vt nostrates rerum leucopeas & pelle variega-

Lib. 5. cap. 196.

Crododili portentosæ magnitudinis.

Touous lacertæ.

ta, vt noſtrates paruæ lacertæ. Et quãuis longę ſint quatuor, aut quinque pedes, iuſta craſſitudine, ideóque forma terribili, nihilominus in ranarum morem flumina paludéſque incolunt, nemini noxiæ. Addam pelle illis detracta exenteratæ ſi coquãtur ſummè delicatas eſſe, nihil vt in America guſtauerim ſuauius. Carne enim ſunt, vt apud nos capones alba, delicata, tenera, ſuaui, vt nihil ſupra. Initiò tamen ab iſtarum guſtu abhorrebam, poſteà verò quàm primum attigi, quod ad cibos attinet, ferebãt apud me primas lacertę.

Maximæ in America edules lacertæ.

Edules in America Bufones.

Bufones quoque permagnos habẽt Tououpinãbaultij, quib⁹ minimè exenteratis, toſtis veſcuntur. Quũ verò & medici doceãt & vulgo etiam notum ſit, & perſpectum carnem, atque ſaniem, & quicquid adeò bufonis eſt, lethale eſſe, facile quilibet me tacente propter illius regionis temperiem, aliáue de cauſa, quæ me lateat, vſu venire vt illic bufones, vt ſunt apud nos, minimè ſint venenati atque periculoſi.

Americani permagnos ſerpentes comedere ſolent.

Comedunt etiam ſerpentes craſſitudine brachij, quinque ferè pedum longitudine, quinetiam animaduerti Barbaros, vt de Crocodilis commemoraui, genus quoddã ex nigro & rubeo diſcolor, domum afferre intérque vxores & liberos proijcere, ita ſecuros vt manibus cõtrectarent. Has immanes anguillas terreſtres, fruſtatim conſcindũt apparántque. Inſipidæ tamen ſunt & per quàm exigui ſaporis.

Di-

Diuersi etiam generis serpentes apud eos gignuntur, & in fluuiis præsertim, vbi olerum instar virides apparent: longi atque graciles, quorum ictus maximè noxius est. nec non in syluis existunt lacertæ, præter eas de quibus supra mentionem fecimus valde periculosę vt ex narratione quam subijciam patebit. Itaque quum aliquando duobus Gallis comitantibus iter facerem visendæ regionis gratia, neque vt mos erat, vię duces Barbaros haberemus, ideóque oberraremus in syluis, vallémque profundam pedibus metiremur, audito strepitu venientis animalis ad nos cuiusdam, imbellem esse feram opinati, non secus iter incœptum persequentes securo eramus animo. Statim verò ad dextram triginta ferè passuum interuallo, in colle lacertum conspicimus: corpore humano crassiorem quinum aut senum pedum. Ille in modum Ostrei squamis albicātibus & asperis totus, altero pede anteriori erecto, capite sublimi, collucētibus oculis nos intueri cœpit. Quare attoniti (nemo enim fortè nostrûm sclopettam tum ferebat, gladiis tantùm eramus accincti, arcúsque nobis suppetebāt & sagittæ, quæ tela illi monstro tam duris armato squamis nocere non admodum poterat, nihilominus veriti, ne si fuga nobis consulere vellemus celeritate superius nos vnà conficeret) alter alterum trepidè quū intueretur, eodem in loco stetimus. At postquam ille prodigiosus & formidabilis lacertus, ore aper-

Autoris de prodigiosa lacerta commemoratio.

to,& quòd æstus magnus esset (sudum enim erat meridiano ferè tempore) altè anhelans, vt facilè exaudiremus, per quadrãtem horæ nos esset intuitus, derepentè mõtis verticem petiuit, tanto fragore virgultorum, atque ramorum, quantùm ceruus syluam cursu perrans vix ederet. Itaque nos, qui tum valdè timueramus de illo insequendo non admodum solliciti, Deo liberatori gratias egimus, & institutum iter denuo sumus aggressi. Mihi autem eorum opinionem recolenti, qui affirmant lacertum aspectu hominis delectari, visum est illi monstro tantùm placuisse intuitum nostrum, quantùm eius angebamur præsentia. Nec non apud eos fera gignitur è præda victum quærens, quam appellãt, *Ian-ouare*. Ea ferè tibiarum altitudine & velocitate canem equat venaticum, circa mentum verò pilo est promisso, pelle variegata, pulcráque instar lyncis, ac in reliquis vehemẽter illi similis. Barbari non immeritò feram illã valdè reformidant. Nam cùm prædæ sit assueta, quemadmodum & leo, si quem eorum assequitur in frusta concisum deuorat. Illi verò vt sunt vindictæ appetentes, nec quid eorum quæ molesta sunt inultum esse patiũtur, si quã excauatis ea de caussa foueis alióue decipulorum genere intercipiant, sagittis confixam pluribus, quo diutius langueat, lẽtè interficiunt: vtque facilius pateat, quàm malè fera illa cum Barbaris agat, cùm aliquando quinque aut sex Gallorũ de comitatu, hâc trã-

Ian-ouare fera hominibus infesta.

sirent

ſirent, monebant Americani vt nobis à *Ian-ouare* crueremus, quòd illa ipſa hebdomade tres crudeliter mortales in quodam eorum pago abſumpſiſſet.

Addendum verò huic editioni Latinę exiſtimaui, Americanos ante Villagagnonis expeditionem canes nunquam vidiſſe: ideóque cùm permagnum ex venaticorum genere canem intuerentur, quem cum aliquot paruulis eò aduexeramus, nobíſque ille applauderet, propterea quòd vt anteà commemoraui, ad *Jan-ouare* formam accedit, obſtupeſcebãt, ab illóque refugiebant. Ea de cauſa etiam Gomara in generali ſua Indiarum hiſtoria teſtatur, anno 1509. cùm Chriſtophorus Columbus primùm ad Inſulam Beringuam appulit, quæ & S. Ioannis nomine inſignitur, huiuſce regionis Indos, qui cum Hiſpanis bellũ gerebant, vehementer canem ſubrubidum timuiſſe, quietiã duorum ferè ſclopetariorum erat loco: propterea quòd non modò in Barbaros ferociter impetum faciebat, verùm etiam ſocios ab hoſtibus diſcernens quãtumuis prouocatus minimè illis erat moleſtus, quin etiam Caribas recognoſcens (peſſima & maximè deteſtanda illarum omnium regionum natio) fugientes perſequebatur in mediam vſque hoſtium aciem, qui etiam tantùm excitatus, nulla quiete fruebatur, quouſque arreptum hoſtem dilaniaſſet: pro Hiſpanis tam dextrè præliabatur, vt illo comitari tam alacriter aduerſus Indos pugnaret quàm ſi

Canes primum ab Americanis conſpecti.

Cap. 44.

tres in suo numero habuissent equites. hic tamen canis dum nescio quem Caribam nãdo persequitur, venenata sagitta ictus oppetijt, dominúmque tristem admodum reddidit, lætantésque Indos. Sic & Vallouas Hispanorum centurio fortissimus cùm primū Australē patefecit Occanum, emissis quos habebat canibus in Indos, qui aditu illum arcebant, Barbari tanto timore sunt perculsi, vt fuga sibi cõsulere cogerentur, Valloueque canes tam profuerint quàm milites omnium præstantissimi. Insuper multi reperiuntur in Brasiliensium ora Cercopiteci, paruuli atque nigri, quos illi *Cay* vocant, quibus describendis supersedebo, propterea quòd nobis sunt notissimi. Vnum hoc tantùm dicam, quum in arborum cacuminibus, quòd fructu quodam silicis vestito, instar fabarum nostratiũ viuant, procelloso præsertim tempore aceruatim garriant atque clamitant, iucundissimos esse tum aspectu tũ auditu. Cæterùm, cùm vno tātùm partu, vnicum edat fœtum, Cercopithecus simul atq; editus est in lucē, ea naturali præditus est industria, vt à collo patris matrísue firmissimè pendeat: itaque si venatores ingruãt, parentibus per ramos desilientibus via etiam fuga abripitur: Quod certè incredibile videri non debet cùm Mathæolus Commẽtariis in Dioscoridē editis, Plinio atque Aristotele authoribus affirmet, tam amãtes prolis esse mustelas, vt teneram adhuc ore comprehensam, huc & illuc circũge-

Cap. 62.

Cay cercopitheci.

Cercopithecorum in paruulis è periculo eripiendis, industria.

gestent. Quin etiam animantibus est omnibus illud à natura tributum, vt non modò conseruandæ prolis studio teneantur, sed etiam ad id efficiendum sagacitate mira sint præditæ. Qua de causa non facilè Barbari Cercopithecos quacũque sunt ætate venari possunt: sagittis tamen vulneratos deiiciunt de arboribus, ac deinde sanatos, & aliquãtisper domi cicuratos cum mercibus commutant. Verùm initio adeò sunt feri vt attrectantium digitos dentibus conuulnerẽt, adeò vt morsi dolore cogantur illos sępissimè ictibus conficere.

Modus capiendorum Cercopithecorum.

Est quoque apud Americanos alterius generis Cercopithecus, quem ipsi *Sagouin* nominant, crassitudine Sciuri, eodémque pilo rufo: Quod verò ad formam attinet rostro, pectore, collo, reliquísque ferè partibus leoni persimilis, audax etiam, nulli paruulorum animalium pulchritudine cedit, quos quidem illic viderim. Et si tam facilè mare trãsmitteretur quàm cætera, multò maioris esset pretij. Sed cùm tam infirmo sit corpusculo, vt vacillantem nauem ferre non possit, ea etiam est superbia, vt vel minimùm offensus, tædio vitam cum morte commutet. Hîc tamẽ quidam reperiuntur, mihíque fit verisimile eam esse bestiolam, de qua Marotus suum induxit loquentem seruulum, cuidam zoilo cui nomẽ erat Sago: alludẽs enim Cercopitheci nomen esse dicit Sagonem. Vt autem fatear ingenuè quòd res est quamuis fuerim curiosus

Sagouin pulchrum animalculum.

me, omnibus animantibus Americanis obseruandis,non ita fuiſſe diligentem,quàm optarem,nihilominus vt ſemel finem faciam, duo adhuc deſcribã genera, quæ figura ſunt prodigioſa vtquæ maximè.

Hay deforme animal.

Vnum quod Barbari *Hay* vocant,magnitudine canis eſt,facie Cercopitheci,vẽtre pẽdulo,quemadmodum Scrofæ parturientis,pilo leucopeato valde diluto, longiſſima cauda,pedibus in morem Vrſi villoſis, prolixis vnguibus: vt autem dum in ſyluis agit valde ſit ferum,captum nihilominus cicuratur facillimè.Nudi autẽ Tououpinambaultij non libenter cum illo colludunt,propterea quòd tum longos habeat vngues,tum acutos. Cæterùm(quæ res fortaſſe videbitur incredibilis)audiui & àBarbaris,& à quibuſdam interpretibus qui diu inAmerica ſunt commorati, neminem vnquam vidiſſe tum in ſyluis tum domi animal illud cibo frui,vt quidam aura illud viuere opinentur.

Coaty roſtro prodigioſo largo.

Alterum, de quo etiam mihi dicẽdum eſt, à Barbaris *Couty* appellatum, altitudine leporis eſt,breui pilo & maculoſo, auriculis paruulis & acutis, capite cùm paruo,tum ab oculis eminente roſtro,plus pede vno longo. ſcipionis inſtar tereti, ſubitò ad extremum decreſcente, ita vt æquè ſit omnino craſſus, ore ita anguſto, vt vix auricularem digitum recipiat. nullũ prodigioſius inueniri poteſt: deinde cùm hæc eſt capta fera collectis quatuor pedibus,aut in alterum vergit latus,aut con-

concidit, neque vnquã erigi, neque cogi potest vt vescatur nisi præbeatur formicæ, vnde etiam in syluis sibi victum parat. Octauo ferè die, quo ad Villagagnonem venimus, Barbari eius generis ferã ad nos attulerunt, quæ ob nouitatem omnes magna impleuit admiratione. Nam, vt commemoraui, cùm si cum nostratibus conferatur sit valde prodigiosa, sæpe à quodam ex nostris familiaribus excellenti pictore summopere contendi, vt tum illam, tum plerasque ceteras, non tantùm admirabiles verùm etiam nobis incognitas, penicillo repręsentarę vellet, quod maximo dolore meo nunquam ab illo impetraui.

CAP. XI.

De varietate Americanarum auium. De vespertilionibus, apibus, muscis, aliisque regionis illius insectis.

HOc etiam caput, quo de auibus agam, ab iis ordiri placuit, quæ victui humano sunt accommodatæ, generalique vocabulo à Tououpinambaultiis *Oura* nominantur: maximam illi habent earum copiam gallinarũ, quibus ab India cognomen addimus easque *Oura* aues.

Arignau-ousou Gallinę Indicæ.

Arignau-ousou appellant: me non ab eo tempore quo Lusitani apud Barbaros agũt, gallinas etiam nostrates alere solent, ipsis *Arignau-miri* dictas. Quamuis autem vt aliàs commemoraui, candidas plurimi faciãt, vt plumis auulsis, rubróque infectis exornẽt se atque vestiant, ab vtroque tamen genere plerumque abstinent, quod ad vescendum attinet. At hæc quum sibi persuadeant oua quę *Arignau-ropia* nominant, esse instar veneni, non modò stupescebãt, si oua coram illis sorberemus, verùm etiam nos increpantes addebant, non ferendũ esse dum pullationẽ anteuerteremus nos gallinam in ouo comedere. Itaque de suis gallinis æquè ferè sunt solliciti, atque de auibus quę vitam in syluis agunt. Illas vbicunque fert impetus ponere patiuntur. At gallinæ vicissim, pullos & dumis & vepribus domum deducũt, ita vt ea molestia careant Americanæ mulieres, qua nostrates, in pullis Indicis educandis, quibus etiã ouorum præbent vitellos, fatigantur. Ac tanta fit apud eos pullatio, vt iis in pagis, qui minùs sæpe ab extraneis inuisuntur, gallina Indica gladiolo veneat, qui quidem apud nos vix sestertio nummo æstimaretur: altero autem duorum obolûm quinque aut sex gallinę nostrates constent.

Arignau-miri Gallinæ nostrates.

Arignau-ropia ouum.

Gallinarum magna copia in America.

Vpec Anates Indiæ.

Vnà cum Gallinis Barbari alunt etiam domi anates Iudicas *Vpec* ipsi nominãt. Quoniam verò ea imbuti sunt superstitione Tou oupi-

oupinambaultij, fore vt si Animali tã tardo vescerentur, eandem tarditatem contraherent, ita vt si hostes imminerent, fuga sibi salutem quærere non possent, vt vel tãtillum de iis degustent non facile quisquam persuaserit, eáq; de causa sibi tẽperant ab omnibus eis animãtib⁹, quę tardè incedũt, piscib⁹ etiã vt raiis alijsque, qui nõ celeriter nare possũt. Quod ad illas aues attinet, quæ degunt in syluis magnæ caponum instar, capiuntur, illæque trium generum, quod Barbari *Iacou-in*, *Iacoupen* & *Iacou-ouassou* appellãt. Pluma est omnibus nigra & leucopeata, gustu ad phasianos accedunt, veréque possũ affirmare, nihil *Iacou* illis edi vnquam suauius. *Iacou* phasianorum genus.

Præterea duo sunt genera exquisitissimarum auium, qnibus nomen est *Mouton* Pauonum magnitudine, ijsdem plumis quibus superiores, raróque admodum inueniuntur. *Mouton* auis rara.

Macacoua & *Ynambou-ouassou*, duo sunt genera perdicũ, anserum nostratium magnitudine non absimili, quo *Mouton* gustu. Idẽ est, ferè trium sequentium sapor *Ynambour-miri* perdicum altitudine: *Pegassou*, palumbi, *Paicacu* turturis. Magnarum perdicum genus.

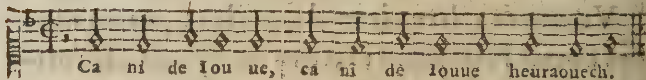
Vt autem breuiter de auibus, quæ magna copia reperiuntur, tum in syluis, fluminibus, tum etiam in littoribus finiam, ad eas veniam quæ non ita sunt ad victum accommodatæ. Inter cæteras duo sunt genera eadem magnitudine, ad corui crassitudinẽ ac-

cedentia: quæ vt reliquæ aues Americanæ rostro ſunt atque vnguibus incuruis, quemadmodum & pſittaci quorum in numero cenſeri poſſent. Quod verò ad plumam attinet, vt facile eſt iudicatu, vix crediderim in toto terrarum orbe aues inueniri tam excellenti pulchritudine, in quibus contemplãdis abundè non naturam vt profani, ſed creatorem laudandi ſuppetit materia: vtque res pateat, prima, cui nomen apud Barbaros eſt *Arat* plumis caudæ, atque alarum ſeſquipede porrectis, partim purpuræ inſtar rubeis, partim cęruleo colore, vehementer ſplendenti, cui & reliquæ partes corporis reſpondent. cùm in ſole agit hæc auis vbi plurimum verſatur, nemo vnquam illius aſpectu ſatiari poteſt.

Arat auis excellenti pluma.

Altera *Canide* dicta plumis inferioribus, quęque collũ circumagũt auri colore micantibus, quæ verò dorſum, alas, caudámque veſtiunt excellenti cæruleo cum textili aureo infernè induta eſſe videntur, supernè autem holoſerico pallio eos qui intuentur ſumma perfundit admiratione. In ſuis verſibus Barbari huius perſæpe meminerunt ad numerum cantillantes.

Canide pluma cærulea.

hoc eſt, auis flaua, auis flaua, &c. nam *Iouue* aut *Ioup* apud eos flauum ſonat. Quamuis autem domeſticæ non ſint hæ aues, frequentiùs tamen in arborum quæ in mediis Vicis

ſunt

ſunt cacuminibus nidificant, quàm in ſyluis, quò fit vt ter quatérue in anno à Barbaris deplumentur, è quibus plumis pileos, veſtes, armillas compingunt, clauarum ſuarũ capulos exornant, corpúſque ſuum cohoneſtant. Huiuſmodi ego pennas non paucas mecum in Galliam afferebam, earum præſertim quas flauo & cęruleo colore eſſe dixi, ſed vbi Lutetiam veni, aulicus quidam cui videndas exhibui, priùs importunus mihi eſſe non deſtitit quàm eas à me extorſit.

Plumæ è quibus pilei, veſtes &c. componuntur.

De pſittacis, trium aut quatuor generum illic capiuntur, maximos, & pulcherrimos *Aiourous* Barbari nominãt. His rubeo, luteo, ac violaceo colore caput eſt diſtinctum, extremis alis eſt coccineus, cauda, quæ eſt prælonga, lutea: reliquo corpore viridis. Huiuſmodi perpauci ad nos adferũtur. Præter plumarum elegantiam eo commendantur nomine quòd edocti, optimè humanum imitantur ſermonem. Vnum ab interprete quodam accepi, ab ipſo iam per tres annos educatum, qui Gallicas, & Americanas voces tã genuinè pronuntiabat, vt ſi non eſſet in conſpectu, eius vocem ab humana diſcernere vix quiſquam potuiſſet.

Aiourous pſittaci maximi & pulcherrimi.

Longè admirabiliùs erat, Mulierem in vico quodam qui ab Inſula noſtra IV. paſſuum millia diſtabat, huius generis vnum educaſſe, qui non ſecus ac ſi ratione præditus eſſet ea quæ iubebatur, caperet. Illac quoties nobis iter erat, ſtatim ab auis illius hera audieba-

Psittaci mira historia.

mus, vultísne mihi dare pectinem aut speculum, ego veò iamiam coram vobis psittacum meum iubebo canere & saltare? Si forte postulatis illius annuebamus, psittacus confestim auditis quibusdam heræ verbis, non modò saltabat in pertica cui insidebat, sed & garriebat, & sibilabat, Barbaros denique in bellum euntes mirabiliter referebat. In summa si heræ visum erat imperare vt caneret canebat, saltaret, saltabat: Contrà, si indonata paulò acerbiori sermone illi suum *Auge* hoc est consiste, imperasset, tum ille obmutescebat, nec vllis verbis efficere poteramus vt vel linguam vel pedem motitaret. Quare reputandũ Lectoribus relinquo annon Romani qui, Plinio autore, coruo à quo omnibus matutinis nominatim ad Rostra salutabãtur, funus innumeris exequiis olim celebrarunt, cúmque à quo esset interfectus morte multarunt, Si huiusmodi psittacum habuissent per quam maximi fecissent. Illum barbara mulier *Cherimbaué* hoc est dilectissimum appellabat. Ei sanè adeò Charus erat, vt quærẽtibus nobis, quo pretio mercari possemus, illa *Mocaouassou* hoc est tormentum æneum maius, per irrisionem respondebat, itaque nullo pretio ab ea extorqueri à nobis potuit,

Lib. 10. cap. 43.

Psittacorum alterum genus est eorum qui in Galliam aduchi solent, quos *Marganas* Barbari appellant, & minimi faciunt. At verò tam sunt illic frequentes quàm apud nos columbi quo fiebat, vt licet carnibus essent paulò durioribus, quòd ad perdicis saporẽ acce-

Marganas psittaci apud nos frequentes.

derent illis non rarò vescéremur.

Tertium genus psittacorum *Touis* Barbari, nautæ verò Neustrij *Moissons* vocāt: sturnorum magnitudine, caudam prælongā, croceis pēnis distinguentibus, cætera viridis est. Priusquàm autem sermoni de psittacis instituto finem imponam, succurrit nonnihil à Cosmographo quodam relatum, Psittacos nimirum in arborum ramis pendulos nidos construere, ne à serpentibus oua absorbeantur, quod quidem meras esse fabulas existimo, siquidem in arborum cauatarum antris nidos construere eos deprehendi.

Touis psittacorū genus minimum.

Inter reliquas aues Americanorum, primus locus cuidam *Toucan* nomine dabitur, cuius antè meminimus: Is columbi est magnitudini, colore atro seu coruus, excepto pectore, quod crocei est coloris, torque miniato ab inferiori parte circumducto, detracto Barbari ad genarum aliarúmque corporis partium ornatum vtuntur. Tum verò maximè apud illos est in pretio quòd saltaturi eo vtuntur. Nomen inde est sortitum *Toucan-tabouracé* hoc est pluma ad saltandum. Nihilominus tamē, tāta illis earū suppetit copia, vt cū mercibus nostratibus permutare eas non grauētur. Auis istius rostrum reliquum corpus longitudine superat, cum quo gruis rostrum minimè est comparandum, itaque pro monstrosissimo totius orbis rostro est habendum, ergo non immeritò Bellonius, vnum cum nactus esset, sub finem tertij libri descriptionis

Toucan auis columbi magnitudine.

Rostrum auis mōstrosum.

auium depingendum curauit: nomen quidem non edit, at ea omnia quæ ab illo narrantur de isto rostro necessariò sunt intelligenda.

Panou cui pectus rubrũ.

Alia est merulæ magnitudine, & colore, excepto pectore quod bubuli sãguinis rubore adæquat, à Barbaris eodem quo superius detrahitur modo, Auem verò *Panou* nominant.

Quampian auis coccinea.

Est & alia turdi magnitudine, plumis omnibus coccineis, hanc illi *Quampian* vocãt.

Minimè verò est prætermittenda auicula nõ minoris admirationis quàm subtilitatis, quam Barbari *Gonambuch* appellant, plumis albicantibus, & fulgentibus, fucum, aut scarabeum magnitudine non superat, miros tamen cantando edit concentus. Milio illi crasso quem Americani *Auati* nominãt, aut aliis altioribus herbis insidens, tam editum edit cantum, vt, nisi cõspiciatur, vix credas ab illo corpusculo tantum, támque suauem edi posse. Lusciniæ nostrę minimè cedit.

Gonambuch auis minima.

Cæterùm, quia sigillatim Americanas aues omnes, quæ à nostris nõ modò genere, sed & coloris varietate, putà rubei, rosei, violacei, albi, leucopæi, purpurei, &c. à nostris non parũ differunt, describere non possum, vnam tandem descripturus sum quàm adeò obseruant Barbari, vt eam non modò afficere damno nolint, sed afficientes inultos abire non patiantur. Columbi est magnitudiue, colore cinericio, lugubri voce eam *Tououpinambaultij* noctu frequentiùs quàm interdiu exau di-

Americ.auium varietas.

audiunt, atque ab amicis & cognatis mortuis ad se mitti credunt, tum vt bonũ omen renuntiet, tũ præcipuè vt animos addat, moneátque vt se aduersus hostes fortiter in bello gerant. Existimant præterea si rectè istęc auguria obseruent futurũ vt hostes, hac quidem in vita superent, sed & post mortem ad maiores suos animas post montes conuo laturas, vt illic perpetuas agitent choreas.

Contigit mihi semel vt in pago à Gallis *Vpec* denominato diuerterem, ibi de nocte aues illas non quidem canentes sed gementes audio. Barbaros attentissimos video. Rei totius gnarus, stultitiam illã increpo. Sed vbi Gallo mihi adstanti arrisi paululùm, vetulus quidam seuerè satis me compescuit his verbis: Tace, ne nos audiendis faustis nuntiis auorum nostrorum intẽtos auertas. Quoties enim hasce aues audimus, toties & exhilaramur, & vires nostræ augmentum capiũt. Cui ego ne gry quidem, frustra enim cum illo contendissem. In mentem tamen mihi tum veniebat eorum opinio qui asserunt animas è purgatorio igne ad suos officij monendos deuolare, Barbarorúmque nostrorum figmentum ea tolerabilius esse iudicabam: Etenim, vt suo dicetur loco, quamuis animas credant immortales, eò tamen dementię nõ veniunt, vt è corporibus semel egressas ad patrios lares redire dicant, aues istas earum esse nuntias tantummodo fingunt. Hæc sunt quæ de auibus Americanis dicenda mihi fuere.

Barbarorũ deliratio, qui auis cãtum obseruant.

Habent tamen præterea terræ illæ vespertiliones cornicularũ nostrarum magnitudine: hi noctu non rarò in casas veniunt, si verò quem apertis pedibus dormientem offendant, summum eius articulum adoriuntur, sanguinémque exugunt tanta copia, vt duos sextarios nostrates plerumque antequàm perspiciantur ebibant. Experrecti, manè cubile xylnſum cruentatum admirantur. Barbari, siue suis siue nostris id contingebat in ludibria vertebant. Mihi semel istud accidit, preterquam verò quod sannis sum exceptus, accessit & illud quod extremo illo (licet nõ infestissimus erat dolor) summi articuli læso, triduum in tibialibus induẽdis non parũ laboraui. Cumanenses quoque qui cis æquatorem decẽ gradibus iacent, grandibus istis & infestis vespertilionibus infestantur. Gener. Indic. histor. Scriptor de his rem & facetam & notatu dignam memoriæ prodidit. Monachi cuiusdam puer pleuretide laborabat, ad Sanfidem Ciribici, cuius cùm vena aperienda reperiri non potuisset, mortuus verò ipse haberetur, accedit ad eum noctu vespertilio, talúmque momordit, tãtámque copiam sanguinis hausit, apertáque vena sponte emisit æger, quanta ad valetudinem sufficiebat. Ego verò cum historiæ illius Scriptore dico, opportunissimũ & faustissimũ ægro illi fuisse istum Chirurgum. Itaque præter eam quam vespertiliones istos afferre dixi molestiam, satis docet exemplum istud postremum, non

Lib. 2. ca. 80.

De vespertilione faceta historia.

adeo

adeo noxios esse, ac fuerunt olim græcorum striges, quæ vt inquit Ouid. fast. 6.

Nocte volant puerosque petunt nutricis egẽtes,
Et vitiant cunis corpora rapta suis.
Carpere dicuntur lactentia viscera rostris,
Et plenum poto sanguine guttur habent.

quam ob causam nomen illud veneficis est attributum.

Apes Americanę à nostris sunt absimiles, ad minores muscas atras quibus æstatis tempore infestamur accedunt, fauosque suos in exæsæ arboris antro condunt. Barbari mel ceramque colligere norunt. Mixtim collecta, *Yra-ietic* vocant, *yra* enim mel sonat, *yetic* verò ceram. Seorsim positum mel, nostro more comedunt, ceram verò picis nigredinem imitantem, asseruant, massis brachij magnitudine compositis. Non tamen quod faces vel candelas ea conficiant, lucernæ enim alius apud eos vsus non est præterquam ligni cuiusdam flammam lucidissimam emittentis. Præcipuè verò ea cera vtuntur ad obturãdas ingentes illas cannas quibus plumas suas imponunt, ne à papilionibus exedantur, quos etiam hoc loco describemus.

Americanæ apes.

Yra mel *yetie* cera nigta.

A Barbaris *Arauers* appellantur, gryllorũ magnitudine, gregatim quoque ad focum vt & grylli accedunt, si quid autem offendant, exedũt, præsertim verò thoraces coriaceos & calceos ita corradunt vt superficiem penitus absumant. Si vero gallinas aut alia id genus cibaria, negligentiùs recondebamus, manè à

Arauers papiliones.

nobis ossa carnibus nudata reperiebantur.

Ton insecti genus infestissimum.

Barbaros præterea infestat exiguum insecti genus, quod *Ton* nuncupāt. In puluere nascitur, pulicis magnitudine, At vbi sub pedū & manuum vngulis sese insinuauit prurigo statim oritur, acyri modo, nisi verò confestim euellatur breui spatio, ad pisi magnitudinem accrescit, extrahíque nisi magno cruciatu non potest. Non solùm autem Barbari qui nudi toto corpore incedunt, sed & nos quoque, quantumuis bene induti hoc insecto infestabamur. Ego pro mea parte, licet diligentissimè mihi ab illis cauebam, ita fui infestatus vt vno die vltra viginti è variis mei corporis partibus sint euulsi.

Nonnullos etiam vidi minùs sibi prospicientes, quibus non modò manus & pedes ab illis infestabantur, sed & axillæ reliquęque molliores corporis partes pustulis istorum insectorum erant refertæ. Hoc illud esse animalculum credo quod Ind. Occid. hist. Scriptor *Nigua* appellat, quod ętiam apud Insulam Hispaniolam extat: Ab eo his describitur verbis. *Nigua* pulicis salientis speciem refert, puluere delectatur, nonnisi pedes infestat, quorum cuti sese insinuat, móxque lēdes maiori copia gignit, quàm sit credibile, habita subtilitatis ratione, hæ alias quoque generant, Ac nisi maturè obuiam eatur, nonnisi igne & ferro eijciūtur: si verò tempestiuè extrahas, minimo dolore curantur. Quin & addit, Hispanos quosdam adeo illis fuisse infestatos

Lib. I. ca. 30.

statos

ſtatos vt multi articulorum, nõnulli verò pedum miniſterio caruerint.

Aduerſus ea incõmoda hoc remedio Barbari vtuntur: Eas partes, quæ huic lui ſunt obnoxia, oleo quodam inungunt, ſpiſſo, rubri coloris, ex fructibus quos illi *Couroq* nominant expreſſo. hoc etiã remedio nos Galli vtebamur. Addo oleum illud curandis vulneribus aliiſque corporis humani incommodis, adeò eſſe accommodatum, vt apud Barbaros non minoris ſit pretij atque eſt apud nos, confectio illa quam Sanctum oleum nuncupant. Chirurgus noſter, in Galliam remigraturus 12, ingentia vaſa iſtius olei aſportauit, totidémque ſeui humani, quod dũ ſuos captiuos torrebant Americani collegerat.

Gignit prætereà Americanus aer ſubtiliſſimum culicum genus, quod Barbari *Yetin* nominãt, adeò lancinat etiam leuiùs indutos vt mucrones acuum referant. Ex quo facile eſt colligere quàm ridiculè Barbari noſtri conſpiciantur vbi his culicibus infeſtantur, manibus enim ſua crura, nates, humeros, brachia ita plaudunt vt aurigam flagellum quatientem referant. *Yetin* culices

In puluere quoque & ſub lapidibus latent in America Scorpiones, iis qui in Prouincia conſpiciuntur longè minores, non tamen, vt experientia edoctus ſum, ictu minùs venenato & mortifero. Hoc inſectum munditie delectatur. Cubile meum mundari curabam, Americani Scorpiones.

mundatum denuo appenderam, more ſolito, Scorpio in ruga quadam delituerat, qui mihi quidem incauto dum cubile ingredior ſiniſtræ manus pollicem perculit: Manus mirum in modum è veſtigio intumuit, ita vt venenũ fuerit corpus totum inuaſurũ niſi mihi præſtò fuiſſet pharmacopola, ad quem confeſtim me recepi: Is mortuos Scorpiones cum oleo in phiala aſſeruabat, quorum vnum vulneri applicuit. Illud remedium etſi præſentiſſimum ab omnibus habetur, tanta fuit tamen vis veneni vt per 24. horarum ſpatium ſummo dolore laborauerim. Barbari quoque eodem vtuntur remedio, ſcorpiones nimirum, ſi eos aſſequi poſſint, vulneri attritos applicant. Præterea, prout alicubi à nobis dictum eſt, eos eſſe vindictæ cupidiſſimos, immo penè dixerim in noxia quæque furentes, ita vt ſi imprudentes in lapidem impingunt, rabidorum canum more eos mordeant, in animantia quæuis ſibi noxia ſedulò inquirunt, eaque quantum poſſunt penitus extirpant.

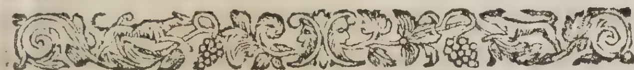
Remedium aduerſus Scorpionum ictus.

Barbari vindictæ cupidiſſimi.

Habet quoque Americana regio Cancros terreſtres, eos *Ouſſa* nominant *Tououpinambaultij*, turmatim locuſtarum more ad maris littus, & paluſtria loca conueniunt, ſi quis ad ea loca accedat hac illac fugientes videat: In truncos arborum radicéſque ſeſe recipiũt, è quibus extrahi tutò nõ poſſunt, digitos quippe & manus capientium forcipibus comprimunt: Marinis longè ſunt macriores, quoniã autem

Terreſtres Canri.

autem iuniperinas redolent radices palato minimè ſunt grati.

CAP. XII.

De nonnullis piſcibus apud Americanos maximè vulgaribus, déque eorum piſcatu.

NE idem ſæpius repetere cogar, à quo abſtinere quoad eius fieri poteſt cupio: Lectorem tum ad capita 3.4.5. & 7. hiſtoriæ huius tum ad loca alia in quibus de Balænis, marinis monſtris, piſcibus volantibus, aliáque complurium generum egimus, remitto. Eos verò hoc capite deſcribam qui maximè apud Braſilienſes noſtros ſunt vulgares, de quibus nulla eſt hactenus facta mentio.

Ac primùm quidem piſces in genere Barbari *Pira* vocant. Mullorum genera duo habent: *Kurema*, & *Parati* appellant: optimi ſaporis tum elixa, tum toſta. Quoniam verò mulli gregatim oberrant, (quod non ita pridem in Ligeri aliiſque fluminibus eſt obſeruatum) Barbari eos vbi vident telis petunt, ac nonnunquam tam certa manu, vt duos treſue vno iactu figant, transfixos natantes quæſitum eunt Barbari, vt qui mergi nequāt.

Pira piſces.

Kurema & Parati muli.

Sagittis mullos petunt Americ.

Horum piſcium caro eſt admodum friabilis, quo fit vt ſi magno capiantur numero, *Boucan* impoſiti exſiccentur, deinde friati in optimam farinam redigantur.

Camouroupouy-ouaſſou piſcis prægrandis.

Camouroupouy-ouaſſou piſcis eſt prægrandis (*Ouaſſou* enim Americana lingua grandem autoaſſum ſonat, prout accentu diſcriminatur) Huius *Tououpinambaultij* in ſuis choreis & cantibus frequentem faciunt mentionem: hæc enim verba hoc modulãtur modo:

edulíſque eſt maximè.

Ouara & *Acaraouaſſou* piſces optimi.

Duo inſuper ſunt illis piſcium genera, quę *Ouara* & *Acara-ouaſſon* nominãt à ſuperiore non abſimiles, bonitate tamen vincunt: Immo affirmare auſim *Ouara* ſalari noſtro nullo cedere modo.

Acarapep planus piſcis.

Acarapep piſcis eſt planus, inter coquendũ pinguedinem ſubflauam emittit quæ eis eſt pro condimento, eſtque carne optima.

Acarabouten piſcis ſubruber.

Acarabouten viſcoſus eſt, colore ceruino, aut ſubrubro, ſuperioribus bonitate cedit, minúſque palato ſapit.

Pira-ypochi piſcis oblongus.

Pira-ypochi longus eſt inſtar anguillæ, eſtque minimè edulis, quod etiam Americana lingua *ypochi* ſonat.

Raiæ à noſtratibus diſſimiles.

Raiæ quæ in Ganabaræ ſinu marique vicino capiuntur, nõ modò à Neuſtriis & Britannicis aliiſque noſtratibus magnitudine differunt, ſed etiã eo quòd cornua duo oblonga gerant, præterea quinque aut ſex fiſſuras in

ventre

ventre habeant, quas minimè natura ſed arte factas credas, cauda oblonga eſt & tenui, atque adeo venenata, cuius rei experimento ſum certior factus. vnam enim cepimus, inque ſcapham eduximus, quæ mox cuiuſdam è noſtris tibiam punxit, quæ ſtatim intumuit & inflāmata eſt. Hæc ſunt quę paucis de piſcibus marinis Americanis, quorum tamen numerus eſt infinitus, habui dicenda. Raiarũ caudæ venenatæ

Ad hæc flumina aquę dulcis, piſcibus mediocribus & minimis abundāt quos ſua lingua Barbari, *Para-miri* & *Acaramiri* nuncupant. *Miri* enim eorum lingua, paruulum ſonat. Huius generis duos monſtroſiſsimos paucis perſtringam. *Para-miri* & *Acaramiri*, piſces minores.

Vnum Barbari *Tamouata* appellant, palmi longitudiue, capite ampliſsimo atque monſtroſo, habita reliqui corporis ratione, pinnulas ſub brāchis habet duas, dentibus lucio noſtrate eſt acutioribus, ariſtis quoque acutiſsimis, ſquamis quoque duriſsimis, adeo vt (quot de *Tatou* iam antè dixi,) gladio trāſuerberari nequeat. carne eſt probatiſsima, & ſaporis gratiſsimi. *Tamouata* piſcis monſtroſus.

Alterum *Pana-pana* vocant, mediocris longitudinis, cuius hæc eſt forma, pelle eſt inſtar Requieuis aſpera, corpore & cauda illius non abſimili, capite plano, atque admodum deformi, quod ab aqua elatum, in duas diuidit partes, ita vt caput piſcis deformius & monſtroſius conſpici minimè poſsit. *Pana-pana* piſcis capite deformi.

De Barbarorum piſcatu quod attinet, in

Viri, mulieres, puerique peritissimè natant.

primis ad ea quæ dixi de mullis quos ſagittis transfigunt (quod etiam de reliquis quoque piſcibus eſt intelligendum quos petere in aquis poſſunt) notandum eſt, non modò viros & mulieres, ſed etiam puerulos natandi peritiſsimos eſſe. illi prædam natād mo- re barbatulorum canum in medias pet[illegible] aquas. hi ſimulac ambulare didicerunt, in flumina maríſque littus ſe coniiciunt, atque anatum more huc illuc oberrant. Cuius rei ad fidem faciendam exemplum paucis commemorabo. Die quadam Dominica manè, in quodam Caſtelli noſtri propugnaculo expatiabamur, lintrémque corticeam (quæ etiā ſuo loco à nobis deſcribetur) qua, vltrà triginta tū virorum & mulierū cum puerorum capita ad nos inuiſendos vehebantur, in medio mari euerſum. Confeſtim nauigium conſcendētes opem laturi ad eos properamus, omnes ad vnum natantes & ridentes comperimus. Quidam verò eorū his nos compellauit verbis, Quónam ita feſtinantes tenditis vos *Mair*? (quo nomine Gallos appellant) Ad vos, (dicebamus) opem laturi. Magnam, inquit, habemus gratiam: Atqui exiſtimatíſne nos quamuis in mare delapſos, in diſcrimen vitæ adductos fuiſſe? Octo dies potiùs hoc modo in aquis verſaremur, quàm vt mergeremur. magis verò metuimus ne magni quidam piſces in fundum nos pertrahāt: Cæteri verò qui inſtar piſcium placidiſſimè natabant, audita ob quā ad eos acceſſiſſemus

cauſa

causa, sannis nos exceperunt, præque risu nimio eos suum marinorum more flantes videbamus. Ac sanè, licet 500 passibus à Castello nostro aberamus perpauci eorum (idque potiùs garriendi caussa, quam vllius periculi metu) nauigium conscenderunt. Ego obseruabam eos nonnunquam nobis preire, ad libitum modò tardè, modò celeriùs natantes, quotiésque visum esset ad aquæ summum quiescere. Lintrem verò cum quibusdam xylinis lectis, cibariis, nonnullísque aliis quæ ad nos aduehebant submersum tantundem curabant quantum solicitudinis afferret nobis pomi vnius iactura. Dicebant enim, An non sunt alia in terra?

Priusquàm verò ab hoc de piscatu sermone digrediar, historiam à Barbaro acceptam prætermittere nolo Cùm inquit die quadã vna cum nonnullis aliis in summa maris malacia lintre quadam veherer ingens quidam piscis manu nauigij oram apprehendit, meóque iudicio aut euertere aut conscendere volebat: Id ego conspicatus falce quam pre manibus habebam, manum illam abscidi que in lintrem decidit, digitos vero nostris persimiles quinque habebat, præterea præ dolore quo piscis ille fuit affectus exerto supra aquã capite, ad humanum accedente, aliquãtulum concrepuit. Ego lectori dispiciendum relinquo vtrum (iuxta vulgi opinionem, qua fertur mare in se singula animalium genera habere quæ in terra conspiciuntur, præsertim

Barbari narratio de pisce, manibus & vultu humanum formam referentibus.

verò habita eorum ratione quæ de Tritonibus & Sirenibus à nonnullis sunt scripta) Sireni an verò potiùs simiæ marinæ manus illa fuerit amputata: Tamen (non quod præiudicium iis quæ in hanc rem afferri possunt allatum velim) ingenuè fateor me, qui menses nouem in alto mari versatus sum, quíque non rarò circa littora nauigans oberraui, piscem vllum, in tanta tot generum copia quæ à nobis sunt capta, non conspexisse qui adeò ad humanam accederet formam.

Spinæ quibus pro hamis vtuntur Barbari.

Atque vt tandem sermoni de Americanorum piscatu finem imponam, præter eum, de quo diximus, modum quo pisces sagittis trãsfigunt, prisco etiam suo more, spinas in hamorum modum componunt, luicámque herba quadam quam illi *Toucon* vocant conficiunt, quibus non modò in littore piscantur: sed etiam in medium mare, flumináque progrediuntur, ratibus vecti, quas illi *Piperis* vocant quásque hoc modo componunt, longurios quinque aut sex rotundos brachij crassitudine, vinculis ligneis colligant, quibus, exporrectis cruribus, ac tibiis incidentes, fuste plano pro remo vtentes, quocunque fert animus errant: Attamen rates istæ vlnæ longitudinem nõ superant, latitudine pedes duos, quo fit vt neque procellarum fluctus ferant, neque plures vno homine capiant. Noctu itaque Barbari tranquillo mari singuli illis insidẽtes ac solis radiis oppositi, simias optimè referunt, seu potiùs ranas eminùs conspe-

Toucon herba.

Piperis rates earúmque vsus.

spe-

ſpecti. Attamẽ, quia hæ rates celeriter admodum componuntur, & mergi nunquam poſſunt, ſi apud nos in vſu eſſent, cõmodiſsimas fore autumo tranandis tum fluminibus leniter fluentibus, tum ſtagnis & paludibus, quibus tranandis cùm vrget neceſsitas frequenter non parùm laboratur.

Ad hæc, Barbari noſtri non modò mirè delectabantur retiũ noſtrorũ quibus piſcabamur conſpectu, ſed & ipſi nos adiuuabãt, atque adeo ſi per nos licebat peritè ipſi piſcabantur. Hæc illi ſua lingua *Puiſſa-ouaſſou* nuncupant. Præterea Gallos eo præcipuè laudant nomine, præter alia non pauca commoda quæ ex mercibus eorum percipiunt, quod cùm anteà ſpinas ad piſcandum lineis aptare neceſſe eſſet, eorum beneficio iam copia illis ſit vnculorum illorum ferreorũ quos adeo ad piſcandum accommodatos eſſe prædicant. Ac ſanè pueruli, (vt ante dictum eſt,) ab aduenis hamos flagitare probè ſunt edocti his verbis: *De agatorem, amabè pinda*. hoc eſt, tu bonus es, da mihi hamos. *Agatorem* enim eorum lingua bonum ſonat, *Amabè* da mihi, *pinda* verò hamum. Si verò repulſam patiantur, capite conuerſo in hæc verba ſtatim erumpunt *De engaipa-aiouca*, hoc eſt, tu es nequam, es occidendus.

Puiſſa-ouaſſou retia.

Hamos maximè probant Barbari.

Itaque ſi quis gratiã inire à parẽtibus & à liberis cupit, nihil illis eſt denegandũ. Grati quidem ſunt, præcipuè verò ſenes tũ cùm minùs de eo cogitaueris, muneris accepti me-

Barbari liberalibus hominibus delectantur, moroſos verò deteſtantur.

mores,aliquid dare ſolent. Hoc ergo obſeruatum eſt à me, homines hilares,alacres, & liberales,ſummo apud illos eſſe loco: Contrà verò triſtes,moroſos,taciturnos,auaros,eóſque qui ſibi ſolis viuunt, vſque adeo deteſtātur,vt author ſim iſtius farinæ hominibus ne Barbaros noſtros adeant.

CAP. XIII.

De Arboribus,herbis,radicibus, exquiſitiſſimíſque fructibus qui in Americano proueniunt ſolo.

QVANDOQVIDEM in ſuperioribus, de quadrupedibus,de auibus, piſcibus,reptilibus, denique de omnibus Americanis animantibus,à nobis actum eſt, conſentaneum videtur vt priuſquam ad religionem,bellum, politeian, alióſque Barbarorum mores accedamus,nōnihil de ſoli illius arboribus,herbis, plantis, fructibus, radicibus, omnibus denique iis quæ vegetante anima ſunt prædita agamus,

Primò autem, quia Braſilia arbor eſt totius ſoli illius celebratiſſima,(à qua etiam nomen eſt ſortita regio illa)præcipuè ob fucum quē ex ea conficiunt infectores noſtri, eam hoc loco deſcribam. Hæc itaque arbor Barbaris *Araboutan* nuncupatur, quercum noſtram proceritate & ramorum copia adæquat. Quędam reperiūtur quarum craſſitudo trium

Araboutan Braſilia arbor eiúſque forma.

trium hominum vlnas complectentium implet. Scriptor Hist. Occid. Ind. prodidit duas in illis regionibus visas esse arbores; quarum altera vltra octo vlnas, altera sexdecim in ambitu haberet: ita vt ad culmen prioris, quæ tanta erat altitudine, vt lapidis iactũ superaret, *Cacicus* quidam casulam cùm construxisset, Ciconiæ modo, Hispanis risum cõ mouebat. Alterã admiratione dignissimam asserit. Idẽ quoque narrat in *Nicaragua* Prouincia arborem prouenire nomine *Cerba* cuius crassitudo quindecim hominum complectentium vlnas impleat. Sed vt ad Brasiliam nostram reuertamur, foliis est buxeis persimilibus. Fructum verò non fert.

cap. 61. 85, & 264.

Arbores miræ crassitudinis.

Qua verò ratione materia illa in naues importari soleat hoc loco describere visũ est. In primis verò sciẽdũ est, nisi ab incolis iuuarentur mercatores, intra annum vix nauem ea materia onerare posse, tum ob duritiem, ac proinde in secando difficultatem, tum verò præcipue, quòd iumentis omnibus careat illa regio, ac proinde humeris humanis sit comportanda. Barbari igitur, vestibus, indusiis, pileis, cultellis, aliísque mercibus conducti, non modò materiam illam securibus & cuneis secant & findunt & rotundãt, sed etiam humeris nudis impositam in naues comportant, nonnũquam verò locis impeditissimis, tribus aut quatuor passuum millibus à sylua ad littus intercedentibus. Nominatim verò dico Barbaros, ex quo Galli & Lusitani ad

Iumentis caret Americana regio.

Barbari materiã secant, & in naues important.

eos acceſſere, ſuas Braſilias arbores ſecare, earum enim exſcindendarũ (quantum à ſenioribus accepi) ante illud tempus, ratio alia nõ erat, niſi quòd igne admoto eas deturbabant. Præterea quoniam nonnullos ſcio exiſtimare materiam illam quæ ad nos aduehitur arborum craſſitudinem obtinere, de induſtria addidi Barbaros eam rotundare quo faciliùs comportari ab ipſis poſſit.

Priſcus arbores excidēdi modus apud Barbaros.

Ad hæc obſeruatum eſt à me, tãtiſper dum in America vixi, caminóque luculento ligni iſtius beneficio vſus ſum, minimè humidum hoc ligni genus eſſe quod pleriſque aliis lignorum generibus vſuuenit: immo quaſi natura ſiccum eſſe, accenſum verò perparum fumi parere. Sycomorus verò contrà (vt ait Matthiolus,) præ cæteris lignorũ generibus hoc habet peculiare, vt etiamſi exciſa ſit, humiditatem retineat, ac niſi in aquam demerſa, non exſiccetur. Aliud inſuper commemorabo, Quidam è noſtris induſia noſtra mũdare cupiebat, cineres braſilij ligni imprudens in lixiuium impoſuerat, adeo tenaciter rubeo infecta ſunt colore, vt quantumuis abluta illum nunquam mutarint, atque eo colore infecta fuerunt nobis induenda. Si verò delicati illi qui ſuas rugas dealbandas in Belgium mittunt minùs fidem his adhibeant, per me licet illis non modò periculum facere, ſed etiam ſi volẽt, ingentes illas ſuas rugas viridi infi cere colore.

Braſilicum lignum ferè ἄκαπνον.

Braſilici ligni cineres induſia rubro colore inficiunt.

Cæterùm quia non mediocriter mirãtur

Tonou-

Tououpinambaultij noſtri quum vident Gallos, aliósque aduenas è procul remotis terris venientes, tantum laboris ſumere vt Arabo u tano ſuo (id eſt Braſilio ſeu coccineo ligno) naues onuſtas reuehant. Itaque magno natu quidam ex Barbaris hunc in modum me ſuper ea re aliquando interrogauit: Quid ſibi vult, inquit, quod vos *Mair* & *Peros* (id eſt Galli & Luſitani) tam procul petitum ligna veniatis? Nulláne vobis ligna ad focum tellus veſtra ſuppeditat? Tum ego, Suppeditat verò, inquam, & quidem magna copia: ſed non ex eo genere arborũ quales veſtræ ſunt: Braſilium in primis, quod hinc noſtri non ad vrendum, vt tu exiſtimas, ſed ad tingẽdum exportant: ſicuti & vos & funiculos veſtros bõbycinos, pennas aliáque rerum inficitis. Hîc ille protinus excipiens: Verùm tantáne eius ligni copia vobis opus eſt? Enimuero inquã, quum enim (vt hominis animum admiratione ſuſpenderem) apud nos vel vnus mercator plures coccineos pannos, plures cultellos, & forfices (nota ipſi & familiaria exempla ſubijciens) plura ſpecula poſſidet, quàm quanta huc ad vos vnquam allata ſunt: ſolus ille omne Braſilium coëmet, quo plures hinc naues onuſtæ redeunt. Ah! (inquit Barbarus) mira mihi narras. Mox eorum quę audiuerat memor, percontari vltra perrexit: At, inquit, vir ille adeo locuples, quem tu refers, non moritur, Moritur, (inquam) vt & alij homines. Ibi tum ille (vt iſti Barbari commẽtari amãt,

Barbari cuiuſdam cum authore colloquium.

& cœptum ſermonem nullis interruptum diuerticulis ad finem vſque haud abſurdè pertexunt) querere ex me. Ergo, inquit, eorum quę iſte moriens bona reliquit, quis hęres eſt? Liberi eius, inquam, ſi habet: ſi nō habet fratres, ſorores, aut proximi eius agnati.

Quum hæc dixiſſem, Equidē (inquit meus ille haud ſanè ineptus ſenex) facilè hinc animaduerto vos *Mair*, (id eſt Gallos) eſſe inſigniter fatuos. Nam quid traijciendo mari tātopere vos fatigari neceſſe eſt, in quo ſuperando (ſicuti nobis quidē huc appulſi dicitis) tantū malorū exhauritis? Nēpe vt liberis veſtris aut ſuperſtitibus cognatis opes quęratis? Tellus quæ nos aluit, nō illis quoque alendis ſufficiet? Nos quidē, & liberos, & ꝓpinquos habemus, eóſque, vt tu vides, ſumma caritate amplectimur: ſed quum confidamus fore vt poſt mortem noſtram terra quæ nos aluit, eadem & illos quoque enutriat, in eo acquieſcimus.

Sententia eximia à Barbaro prolata.

Et certè in hanc ſententiam, præclarè Socrates olim cuidam vehementi ſtudio ſuadenti vt ſe liberis etiamnum paruulis ſeruaret incolumem, Liberi, inquit, Deo qui mihi eos dedit curæ erunt: Ageſilaus verò Lacedæmoniorum rex amicos admonebat ne tam pecuniis quàm fortitudine, ac virtute ſtuderent diteſcere: quòd fruſtra parat opes, qui veris animi bonis vacat. Quæ ſententię ab Ethnicis profectæ admirationem non paruam merentur. Prior enim conuenit cum eo quod ſcriptum eſt, Ero Deus tuus & ſeminis *tui*

post te. Altera verò respondet dicto illi Christi, Operemini non cibo qui perit, sed cibo illi qui permanet in vitam æternam, quam Filius hominis dabit vobis. Ioan.6.27.

Hactenus paucis, sed fideliter narrationẽ ab Americani Barbari ore acceptam recitaui. Quamobrem, gens illa quæ adeò Barbara à nobis habetur, non modò lepidè eos irridet qui magno suo periculo Brasilio ligno quę-rendo ex quo quæstum faciant mare traij-ciunt: sed etiam quãtumuis obcęcata (quandoquidem naturę & soli fertilitati plus quàm nos Dei potentiæ & prouidẽtię tribuit) aliquando cum raptoribus in iudicio surget qui Christianum nomen præ se ferunt, quorum tam est Europa ferax quàm Brasilia immunis, quoad incolas attinet. Quare, prout à me dictum est, immortale odium aduersus auaros à *Tououpinambaultijs* geri, vtinam auari omnes qui cùm satiari nusquam possint cõtinuò pauperum medullam & sanguinem exugũt, in illis terris essent relegati, vt ab iis iã furiis aut Dæmonibus exagitarentur. Necesse mihi fuit magno nostro pudore in Barbarorũ gratiã qui adeo res mũdanas cõtẽnũt, digredi. Addere autẽ non incommodè meo quidẽ iudicio possum rem ab Ind. Occid. histor. scriptore memorię proditã, de quadam Barbara gente Peruana, quæ cùm primùm Hispanos versantes in suis locis sunt cõspicati, tum quòd barbari essent, tum verò præcipuè quòd luxui indulgerẽt, verebantur ne ab Libr 4.cap. 108. In errores Barbarorum accusatio.

illis ipſi corrũperentur aut auiti mores immutarentur, eos abeuntes increpabant, his nominibus, Spuma maris, ſine patribus homines, inquieti, quíque nullibi conſiſtere poſſunt ad laborandum, quo victum ſibi parent.

Palmarũ in America 4. aut 5. genera.

Sed vt arborum Americanarũ deſcriptionẽ perſequar, Palmarũ quatuor aut quinque genera illic reperiuntur: inter quæ frequẽtiſſima numeratur ea, quam illi *Gerau*, alia quoq; quam *Yri* nominãt: Attamẽ quemadmodum fructus nulli à me ſunt conſpecti, credo etiã nullos edi. *Yri* quidem fructum rotudũ producit inſtar ſpineorũ prunorum ad effigiem racemi amplioris tãti ponderis vt ægrè vna manu ſubleuetur, ſed nucleus tantùm ceraſei craſſitudine, eſt edulis. Præterea in culmine harum palmarum eſt turio quidam albus, qui à nobis veſcendi gratia abſcindebatur: Philippus verò qui hæmorrhoidibus laborabat aſſeuerabat illi morbo remedium eſſe, cuius rei fides penes medicos eſto.

Turio in capite palmarum edulis.

Ayri hebeni ſpecies ſpinoſa.

Alia quoque eſt arbor, à Barbaris *Ayri* appellata, quæ licet foliis palmæ ſit perſimilis caudice ſpinis circumquaque armata acuum mucronum ſpecie & aculeo. Fructus mediocri craſſitudine, cuius in medio nucleꝰ eſt niuali albedine, qui tamẽ edulis non eſt, quam hebeni genus eſſe credo: præterquam enim quod colore eſt nigro tantáque duritie, vt Barbaris clauis ſuis & ſagittis partim conficiendis, (quas fuſiùs cùm de bellis eorum agetur deſcribam) ſit in vſu, læuigatum eſt

quo-

quoque ac lucidiſſimum, adeo denique graue vt in aquam deiectũ ad imum ſtatim feratur.

Compluria quoque lignorum multiplicis coloris in America reperiũtur genera, quorum nomina ſigillatim edere non poſſum. Nonnulla vidi, buxi colorem imitantia, alia violacea, è quibus fruſtula quædam in Galliã aduexeram, alba vt charta, rubra, diuerſi à Braſilio generis, è quibus etiam clauas ſuas Barbari conficiunt: vnum quoque quod illi *Copau* nominant, cuius arbor nuci Iuglandi eſt perſimilis, nucibus tamen caret, materia quoque affabrefacta eaſdẽ cũ nuce maculas habet. Denique nonnulla reperiuntur, quorum folia ſunt capitati numi craſſitudine: alia, quorum etiam folia ſunt latitudine ſeſquipedali, atque adeo complurium generum quæ omnia ſigillatim recenſere longũ eſſet.

Ligna varij coloris.

Copau arbor nuci perſimilis.

Arborũ folia craſſiſſima, alia quoque ampliſſima.

Ad hæc arbor in illis naſcitur terris pulchritudinis eximiæ, atque etiam, (quod eſt maximum) adeo ſuauis odoris, vt dum à fabris vel ſcinderetur, vel expolliretur fruſtula à nobis collecta vel fragrantiſsimam roſam referrent. Contra alia illic adoleſcit quam Barbari *Aou-ai* nominant allij teterrimo odore, quem dum ſecatur, aut vritur nemo eſt qui ferat: foliis eſt à pomis noſtris nõ abſimilibus: fructus verò eius (qui proximè ad echinũ formâ accedit) præſertim verò nucleꝰ adeo eſt venenatus vt comederi veneni præſentiſsimi effectũ referat. Nihilominus tamẽ Barbari noſtri, quòd ex eo crepitacula ſua

Lignum roſei odoris.

Aou-ai lignum teterrimi odoris.

Complures Americanæ arbores fructus ferunt venenatos.

componunt, fructum illum plurimi faciunt. Hîc quoque animaduertendum est, Brasiliã (vt mox dicemus) poma complurium generum optima ferentem, abundare etiam arboribus, quæ pulcherrimos quidem fructus edunt, ad vescendum tamen inutiles. In litore præsertim multæ sunt arbusculæ, quarum poma mespilis nostratibus valde similia, periculosè comeduntur. Idcirco Barbari cùm Gallos, cæterósque aduenas ad poma illa colligenda accedentes conspicantur, suo idiomate *Ypochi* crebrò vsurpantes, vt ab eis abstineant, admonent.

Hiuouraé guaiaci species.

Hiuouraé, cui cortex est semidigitati crassitudine, sapore gratus, præsertim recẽns ab arbore extractus, genus est Guaiaci, quantum accepi à duobus Pharmacopolis, qui mare nobiscum transmiserant: eáque Barbari vtuntur ad morbum, quem *Pians* appellant, qui, vt postea dicam, æquè apud eos perniciosus est, atque apud nos lues Venerea.

Choyne arbor ex cuius fructu Barbari suũ *Maraca* conficiunt.

Arbor *Choyne* Barbaris appellata, mediocri altitudine, foliis, forma & viriditate lauri, pomis, magnitudine capitis infantis, ad figuram ouorum Struthiocameli accedentibus, quæ quidem non sunt edulia. Ex his *Tououpinambaulty* ob duritiem corticis integra quædam in longitudinem, latitudinémque perforantes, quibus *Maraca* conficiunt (de quo iam ante mentio facta est, fiétque in sequentibus:) illa etiam ad calices, aliáque vascula, excauant, dimidiántque.

Inter

Inter arbores quoque Brasilienses numeratur *Sabaucaie*, pugnis ambobus pomo ampliore, formámque calicis imitante: in cuius imo exigui quidam nuclei amygdalinis similes comperiuntur, eundem quoque ferè cum amygdalis saporem referunt. Cæterùm cùm pomi istius putamen vasis conficiendis sit aptissimum, arbitror illud esse quod vulgò nucum Indicarum nomine appellamus, aut certè ex illarum genere. Matthiolus enim suis in Dioscoridem commentariis aliarum nucum Indicarum meminit, quæ formâ sunt rotundæ, ac magnorum melonum instar ab arbore dependent: quarum ego in illis regionibus, prout sunt ab illo depictæ, ac descriptæ, putamina vidi, quæ torno expolita hîc solent à nostris hominibus argento includi. Præterea cùm in illis terris versaremur, quidam Petrus Bordonius nomine artis tornandi peritissimus, varia eáque pulcherrima vascula fabricauit, cùm ex istis *Sabaucaie* fructibus, tum ex aliis versicoloribus lignis, quorum partem Villagagnoni dedit, à quo plurimi fiebant. Verumtamen aliquãto post indignissimam reportauit mercedem: ex eorum enim fuit numero (vt à me suo loco dicetur) quos Villagagno propter Euangelij professionem in mare demersos suffocauit.

Sabaucaie arbor cuius fructus vasis conficiendis est accõmodatus.

Petrus Bordonius tornator peritus, quam mercedem à Villagagnone retulit.

Est præterea in illis terris arbor proceritate sorbi nostræ, cuius pomũ Barbari *Acaiou* nominant, amplitudine, & figura oui gal-

Aca-iou fructus edulis.

linacei, quod vbi maturuit, colore ad aurum inclinato inſtar cotonei mali, non modò vtiliter comeditur, ſed etiam ſubacidum, nec minùs palato gratum ſuccum emittit, qui calore æſtuantes iucundiſsimè refrigerat. Attamen cùm difficulter è proceris illis arboribus decutiatur pomum illud, nonniſi à Cercopithecis qui illis veſcuntur excuſſa habebamus.

Paco-aire frutex tenera.

Paco-aire frutex eſt decem aut duodecim pedum altitudine, caudice femorali nõnunquam craſsitudine, qui tamen adeo eſt tener vt gladio vno ictu ſecetur: pomum *Paco* vocant Barbari palmi longitudine, formâ cucumeri non abſimile, eiuſdem etiam coloris cùm ad maturitatem peruenit. Hæc autem poma naſcuntur vt plurimum viginti aut vigintiquinque ſimul & confertim in ſingulis ramis, quæ Americani legentes in caſas ſuas important tanto pondere quantũ altera manu ferre poſsint. Ad pomi verò iſtius bonitatem quod attinet, vbi maturuit, calyce ad modum recentis ficus auulſo, grumoſum apparet: quo fit vt mandentibus ficum referat, vnde à nobis ficus nominabatur: ſapore verò vel delicatiſsimas Maſsilienſes ficus ſuperat: itaque non immeritò inter optimos totius oræ illius fructus recenſeatur. Memoriæ quidem eſt proditũ, Catonem cùm Carthagine Romam rediiſſet, miræ magnitudinis ficus attuliſſe: verùm quoniam antiqui de his noſtris nullam mentionem fecerunt, credibile

Paco poma oblonga

Paco ficus ſapore.

bile est alius fuisse generis, ab istis de quibus sit sermo. Foliorum verò *Paco-aire* forma foliis lapathi aquatici non est absimilis: tanta tamen sunt magnitudine, vt vulgò lõgitudo ad sex pedes, latitudo vltra duos protendatur: quo fit vt nulla ratione adduci possim vt credam in Europa, Asia, & Africa tantæ longitudinis & latitudinis folia extare. Nam etsi Pharmacopolam quẽdam audiui asseuerantem se vidisse folium Petasitis latitudine vlnæ cum quadrante, hoc est (siquidem rotunda est hæc planta) cuius circunferẽtia tres vlnas cum quadrantibus tribus suo ambitu caperet: nusquam tamen accedebat hæc amplitudo ad nostri *Paco-aire* magnitudinem. Verum quidem est foliorum illorum crassitudinem longitudini non respondere, imò exilia maximè esse, assiduè tamè erecta, adeo vt venti paulò vehementioris, (quo regio illa frequentissimè vexatur) mediana tantùm costa impetum ferat: reliquum verò ita disseçatur vt eminùs conspicienti hi frutices plumis struthiocamelinis ornati esse credantur.

Paco-aire folia immensæ magnitudinis.

Mattheolus commentariis in Dioscoridẽ de palma & dactylis agens, scribit quandam esse plantam in Aegypto, Cyproque nascentem, quam Veneti inde redeuntes Musam appellant, & Musas similiter fructus: quámque optimè eo loco depinxit: cuius descriptionem, quia non parum ad nostrum *Paco-aire* accedit, hoc loco adscribere placet. Musa igitur, inquit ille, adolescit ad quinûm, se-

Musa arbor eiúsque descriptio.

nûmúe cubitorum proceritatem è ſtolonibus alterius ſata:folio eſt arundineo, quod tamen perquàm longo,latóque ambitu ſe diffundit,adeò vt in longum trium cubitorum menſuram quandoque excedat,in latum verò ſeſquicubitum ſpatietur, lata, craſſáque per medium excurrente coſta. Torreſcunt folia æſtate ſui naturâ, vel etiam fortaſſe ſolis ardore,adeo vt menſe Septembri eorum coſtæ prorſus nudæ cernantur,decidente foliorum materia,quòd admodum ſit tenuis. Caulis ſquaroſo foliorum cortice veſtitur, palmæ, vel arundinis modo. Ramos habet nullos; ſed caudice tantùm conſiſtit. E vertice germen emergit materie molli,longitudine ferè cubitali,à quo alia ab origine,ad ſummum prodeunt germina ternûm, quaternûmue digitorum inuicem diſtantia:è quibus circumueniunt fructus, parui cucumeris magnitudine,qui per maturitatem quadantenus flaueſcunt,cortice fici,qui eodem modo digitis detrahitur.Subſtantia pulpæ conſiſtit melopeponum modo,nullo intus oſſe, neque ſemine.Primum guſtantibus fructibus inſipiditatem quandam præ ſe ferre videntur,adeò vt primo ſtatim guſtu non placeant, verùm qui eſui aſſueſcunt, iis indies magis delectãtur:quippe qui quadam occulta ſaporis ſuauitate allecti, quæ niſi tractu temporis cum palato init gratiam, nunquam ſaturi videantur.Ita Muſam(inquit Matthiolus) mihi deſcripſere qui ex Aegypto,& Cypro ad nos reuer-

uertuntur. Sed quænam antiquis Musa fuerit planta, quid referam non habeo. Fusiùs hoc ille persequitur allato Theophrasti, & Serapionis testimonio, vt videre cuiuis licet. Alibi quidem de ficu Indica (puta Oriẽtali) agit, cuius pictura quam eo loco exhibet, indicat arborem esse monstrosissimæ formæ: ac veritus ne Lectori tædium afferam, (præsertim cùm minùs ad *Paco-aire* nostri formam accedat) intermissam repetam historiæ meæ seriem: siqui verò plura nosse cupiant, eos ad 145. commentariorum illorum libri 1. caput remitto.

Quod igitur attinet ad Xyla frutices, quæ in mediocrem proceritatem assurgunt, in Brasilia magno reperiuntur numero: flores instar campanularum lutearum citrullinarũ emittunt: vbi verò efformatum est pomum, non modò ad fageam glandem proximè accedit, sed etiam maturum in quatuor diuiditur partes, quæ per floccos pilæ magnitudine xylum emittunt, quod Barbari *Ameni-iou* nuncupant. In floccorum illorum medio reperiuntur grana quædam nigra compacta, atque admodum compressa ad renis humani formam, cuius compacturæ magnitudo fabam non superat. Porrò Barbaræ fœminæ xyli illius colligẽdi, & nendi ignaræ nõ sunt, eo siquidem cubilia sua conficiunt ad eũ qui à nobis dicetur, modum. — Xyla arbores. — *Ameni-iou* Xylon.

Præterea quamuis olim (quantum accepi) in America nullæ crescerent aurei ac citrei — Aurea & citrea mala

mali, hodie tamen cùm Lusitani multas maritimis oris quas accolunt consueuerint, non modò indies propagantur, sed etiam poma ferunt aurea (quæ à Barbaris *Margou-ia* appellãtur, prædulcia, & amborum pugnorum crassitudine, citrea quoque & ampliora, & maiora numero.

magna in America copia crescũt.

Saccari quoque cannæ optimè in illis terris crescunt, & maxima copia: Attamen cùm nos Galli, & hominibus, & machinis ad eliciendum saccarum idoneis nondum essemus instructi (vt sunt Lusitani in iis quæ occupãt apud Barbaros locis) in aqua cannas illas vt saccari saporem induerent, madefaciebamus: prout ante est à nobis dictum cap. 9. vbi de Barbarorum potu egimus: alij succum & medullam earum exsugebant. Hoc porrò loco rem multis fortasse admirandam narrabo, cannas huiusmodi nonnunquam mucescere sinebamus, & in aqua madefaciebamus, quæ contra saccari qualitatem, quam dulcissimam esse nemo ignorat, adeò acida fiebat, vt aceti nobis esset loco.

Saccari cãnę in America nascuntur.

Acetum è cannis saccari.

Similiter in syluis non rarò arundines nascuntur crassitudine cruris humani: sed quemadmodum supra dixi de *Paco-aire*, adeo sunt teneræ vt singulæ earum vno ictu gladio secentur adhuc stantes, aridæ verò tanta duritie vt fissis illis, & in modum chirurgicorum scalprorũ efformatis sagittas suas ita arment Barbari vt vno iactu feras humi fundant. Sed quando de cannis & arundinibus incidit sermo,

Arundines quibus Barbari sagittas suas armant.

mo, Calcondilus hist. de bello Turc. scribit in India Orientali arundines reperiri tantæ magnitudinis ac crassitudinis vt nauigij vicem prestent, non modò tranandis fluminibus, sed etiam singulę quadraginta tritici medimnos capiant, medimno sex modios Græcos continente. Libr. 3. cap. 14.

Ad hæc Matthiolus suis in Dioscoridem commentariis ait, arundinem quæ magna cõpia in Italia nascitur palis vitium apta, ad decem cubitorum altitudinem exsurgere, lãceæ crassitudine, & pari firmitudine.

Mastiche etiam in hac nostra America in dumetis nascitur, quæ vnà cũ aliis propè infinitis herbis & floribus odoratis, terram suauissimo odore perfundit. Mastiche.

Quamuis autem ea quam incolebamus regio, quę nimirum Capricorni tropico subest, à tonitruis horridis (quæ Barbari *Toupan* vocant) imbribus vehementioribus, ventísque rapidissimis non sit immunis, tamen quia nusquam in ea gelu, nix, nec grando conspicitur, ac proinde suis nunquam spoliantur arbores frondibus, vtpote quę frigore non infestentur, per totum annum eo vigent modo, quo mense Maio solent apud nos syluæ. Præterea quando huc vsque sum progressus, iuuat commemorare, cùm mẽse Decembri non modò breuissimi sint dies apud nos, sed etiam frigore rigentes manus perflemus, glaciésque naso dependeat, tum temporis A-

Americana regio à niue gelu & grandine immunis.

Arbores assiduè virentes in America.

mericanos diebus longiſſimis vti, tantóque ęſtu torreri, vt ego ſocijque ad 25. Decembris fluuijs illũ ardorẽ ſolari cogeremur. Verũtamẽ, quod ſphęrę nõ ignaris facile eſt intelligere, cũ dies ſub tropicis nuſquã tã longi, neque rurſum tam breues atque in noſtro climate exoriantur, multò ſunt æquabiliores multò clementiore cœlo vtuntur incolæ. Hæc mihi dicenda fuere de arboribus Americanis.

Cœlum ſub tropicis clementiſſimũ.

Plantarum, herbarúmque facturus mentionem, ab iis exordiar, quas tum fructibus, tum effectis aliis antecellere exiſtimo: ac primùm quidem planta quæ fructum *Ananas* edit, forma iri ſimilis, foliis incuruatis, in ambitu diuiſis, ad aloë accedentibus, eiuſdem cum carduo maiore formæ, pomũ verò melonis mediocris eſt craſſitudine, nucíſque pineæ forma, in nullam reclinatum partem ad cinaræ noſtræ modum creſcit.

Planta foliáque *Ananas*.

Cæterùm *Ananas* illa cùm ad iuſtam peruenerunt maturitatem, colore ſunt aureo cœruleum imitante, odorem Idei rubi fructus edit, adeo vt à nobis in ſyluis aliíſque locis, vbi naſcuntur, errantibus ex odore facilè deprehenderentur: ſapore adeo dulci vt à nullis ſa'gamis noſtris ſuperetur. Itaque optimum eſſe totius Americæ fructum exiſtimo. Ipſe vnum aliquando compreſſi, ex quo cyathum ſucci elicui qui maluatico vino nihilo cedere mihi videbatur: fœminæ verò Americanæ caniſtros iis plenos, quos *Panacous* nuncupant, vnà cum *Pacos* illis, de quibus paulò antè

Ananas optimus totius Americæ fructus.

antè mentionem feci, aliíſque fructibus ad nos afferebant, quos ſingulos ſingulis pectinibus, aut ſpeculis mercabamur.

Inter ea quæ in America naſcuntur ſimplicia, vnum eſt quod *Tououpinambaultij* noſtri *Petum* nominant: eodem cum lapatho maiori noſtro modo creſcit, altitudine nonnihil ſuperat, foliis ab eo non abſimilibus, quæ tamen propius ad Conſolidam maiorem accedunt. Hæc herba ob inſignem, qua eſt prædita, vim, magno apud Barbaros eſt in pretio. Hoc autem modo ea vtuntur, Collectam manipulatim in caſis appendunt, & exſiccãt, dein quatuor aut quinque folia alio ampliori folio inuoluta accendunt, oríque accenſa admouent, fumúmque attrahunt quo, licet naribus, labiiſque perforatis exeat, adeo ſuſtentantur, vt ſi ad bellum proficiſcantur, aut alia vrgeat neceſſitas, eo per triduũ, aut quatriduum alantur. Benzo quoque Noui Orb. hiſt. ait Indos Perúanos peregrè profecturos, herbam (quam Coca ipſi appellant) ore clauſam, veluti panchreſtrum quoddam pharmacum circumferre: quippe eius præſidio freti integrum diem nullius nec cibi, nec potus egentes iter faciunt. Matthiolus quoque poſt Theophraſtum ſcribit Scythas glyciriſſa cõtentos abſque alio alimẽtorum præſidio decem, duodecímque dies degere: Quæ *Petum* Barbarorum noſtrorum non malè reſpondent. Ea quoque in alium vtuntur vſum: nam quod è cerebro humores ſuperfluos eliciat,

Petum admirandæ vires.

Fumus *Petũ* quomodo à Barbaris abſorbeatur.

Lib 3.c.26.

Fumus *Petũ* cerebrum purgat.

vix vllum ex Barbaris offendas, è cuius collo fasciculus istius herbæ non pendeat, cuius fumum cõtinuò absorbent, etiam cum familiaribus colloquentes: fumus verò (vt ante dictum est) per nares, labiáque pertusa exhalat, velut à turibulo: odor verò ille minimè est grauis. Benzonis itaque interpres magno errore credidit, hanc eam esse herbam, quam Mexicani *Tabacco*, Hispaniolę verò insulę incolæ *Cozobba* nominant, cuius odorem acutum, & tetrum, atque adeò Diabolicum esse

Lib.1.c.26. Benzo affirmat. Mulieres hac herba vtentes nunquam animaduerti: cuius quidem rei causam ignoro: assero autem fumũ illum (quem expertus sum) famem non mediocriter depellere.

Nicotiana verum non est *Petum*.

Cæterùm Nicotiana, seu Reginæ herba, licet apud nos *Petum* nominetur, tamen ea nõ est de qua iam ago: quin imo duæ istæ plãtæ, neque in forma, neque in viribus vllo conuenire modo Villæ Rusticæ scriptor Gallicus lib.2.cap.79. asserit Nicotianam, quæ à Nicoto, qui primus eam è Lusitania in Galliam trãstulit, è Florida allatam esse, quę 200000, passuum millibus ab America distat. tota enim torrida Zona inter vtramque est interiecta. Præterea diligenter in plerisque hortis, quorum domini vera *petum* gloriabãtur, perquisiui, nec tamen hactenus in Gallia nostra reperi. Ne autem Theuetus (qui non ita pridem Angolismensem suam herbam adeo celebrauit, vt veram esse *Petum* affirmet) credat

à me

à me quod scripsit ignorari, de ea idem quod de Nicotiana iudico: siquidem effigies quam in sua Cosmographia depingendam curauit, plantam referat. Itaque à me illi non conceditur quod sibi assumit, se primum omnium veræ *Petum* semen in Galliam attulisse. Quin credo ob cœli inclementiam ægrè apud nos adolescere posse.

Brassicarum quoque illic vidi genus à Barbaris *Caiou-a* nominatum, quibus nõnunquã ius condiunt, foliis est latitudine & forma ad Nenufar accedentibus. *Caiou-a brassicæ.*

Quantum verò ad radices attinet, præter *Maniot* & *Aypi*, ex quibus, vt dixi cap. 9. Barbaræ mulieres farinam suã cõficiũt alias etiã habẽt, quas *Hetich* appellant: quarũ non modò æquè ferax est Brasiliẽse solum, atque Lemouicẽse, & Sabaudicum est raparum, sed etiam radices ipsæ sunt crassitudine amborũ pugnorum, longitudine sesquipedales plus minùs. Licet autẽ primo aspectu à terra auulsæ vnius generis esse videantur, quia tamen inter coquendum aliæ violaceum ceu pastinacæ, aliæ aureum ceu cotonea mala, aliæ denique album colorem induũt, trium esse generum autumo. Vt vt sit, verè possum affirmare has radices præsertim quæ aureo sunt colore in cineribus coctas piris nostris vel optimis bonitate non cedere. Earum folia quæ hederæ terrestris more humi serpunt, foliis cucumerum, aut latissimorum spinaciorum simillima, colore tamen differunt, pro-

Hetich radices optimæ & magna copia.

Mira multiplicandarum Hetich radicum ratio.

piùs ad vitem albam accedente. Cæterùm quia ſemine carent, Barbaræ mulieres quibus eſt curæ radicum iſtarum propagatio, minimo negotio (rem in agricultura inauditam) eas ſerunt minutatim: ſiquidem conciſas inſtar paſtinacarum, quibus in acetariis vtimur, ſerunt: quæ fruſtula non multò poſt totidem gignunt craſſas radices *Hetich*, quot in terrã fuerunt iniecta. Tametſi quia cibarium eſt terræ illius præcipuum, paſſimque peregrinantibus occurrunt, eas etiam ſpõte naſci exiſtimo.

Manobi auel lanarum nucum genus ſub terra naſcentium.

Barbaris quoque fructuum genus eſt quod illi *Manobi* vocant, qui ſub terra naſcuntur more tuberum, tenuibúſque filamentis inter ſe deuinciuntur, nucleum auellanę amplitudine & ſapore habent: colore tamen leucopæo, putamine piſi ſiliqua non firmiore. An verò folia, ſeménque proferat hic fructus, quamuis ſæpius eo veſci mihi contigerit, non tamen adeo eſt à me obſeruatum, vt à memoria repetere poſſim.

Matthiolus quarundam auellanarũ Indicarum meminit, quæ à Serapione, inquit, Fauſel nominantur, nuci myriſticæ perſimilium, in quodam inuolucro creſcunt Bombycis non abſimili, quæ frequenter inter alia aromata, ex India aduehuntur.

Piper Indicũ cornutum.

Præterea illic quoque magna eſt copia Indici piperis, non oblõgi (ſicut magno errore meo à Neuſtriis nautis accepto, ſuperioribus editionibus ſcripſeram) ſed cornuti à quibuſdam,

dam,(inquit Matthiolus, à quo etiam est optimè depictum.)Siliquastrũ appellat, quòd sit gustui acerrimum:foliis,vt idẽ ait hortensi Solano similibus,paulò tamen amplioribus, caule cubiti magnitudine,viridi colore,albicante & geniculato: floribus albicantibus, fructu longo corniculorum instar,qui primo exortu virescat, maturus verò adeo rufuscat, ac lęuore quodam ita pelluceat vt corallum referat: & in quo concludatur pumilum semen lentium modo compressum,vsque adeo acre, præsertim antequam sit exsiccatum, vt siquis manu attrectet,eámq; postea ori,aliíve corporis parti admoueat, pustulæ statim exsurgant,quod & ipse experimẽto didici. Quo fit vt mercatores nostrates ad tincturam tantùm eo vtantur. Barbari verò nostri cũ sale, quem conficere optimè norunt,aqua in fossis ad id reseruata,piper illud conterũt:compositionem illam *Ionquet* appellant, qua eo modo,quo nos sale in cibis vtuntur,non tamen quòd *Ionquet* buccellæ antequam in os ingerant applicẽt,buccellam enim ante, post verò *Ionquet* summis digitis apprehensum,vt cibo saporem addat,ori imponunt. *Ionquet* sal Barbarorũ.

Denique crescit quoque in illis terris fabę genus pollicis crassitudine, à Barbaris *Commenda-ouassou* appellatæ:pisa quoque alba, & leucopæa, quæ *Commanda-Miri* nuncupant: citrullæ quoque rotundæ nomine *Mauron gaus* suauissimi cibi. *Commenda-ouassou* fabæ amplæ. *Commanda-miri* pisa mi nota. *Maurongaus* citrulli.

Hæc sunt nõ quidem quæ in vniuersum de

arboribus,herbis,& fructibus Americanis dici possunt, sed quæ à me sunt obseruata per annum quo illic vixi.

Arbores, herbæ fructúsque omnes Americani à nostris exceptis tribus differunt.

Denique sicut est à nobis dictum apud Americanos,quadrupedes,nullas aues, pisces, nulla denique animantia per omnia Europæis nostris respondere:ita nunc assero,quātum per syluas,& agros errando experiri mihi datum est, nullas esse arbores, aut herbas, nullos denique fructus,qui à nostris nō sint dissimiles,his tribus exceptis plantis, portulaca,ocymo,& filice,quæ in quibusdam locis nascuntur.Quapropter quotiescunque noui illius Orbis imago ob oculos obuersatur, aërísque temperiem,animantium multitudinem,auium varietatem,arborum & plantarū elegantiam,fructuum denique bonitatem animo recolo, toties Prophetæ ista Psal.104. exclamatio mihi in mentem venit,

O quæ vis fuit illa,quæ potestas,
Quæ prudentia multiplex,creandis
Tot rebus,simul,& simul regendis!
Nam quacunque patet globosa tellus,
Vis quoque imperij tui patescit.

Ergo beatos terræ illius incolas prædico,si verum istorum omnium Conditorem agnoscerent. Atqui ad res describendas me accingo,quæ plus æquo, quàm sint ab eo alieni,demonstrant.

CAP.

CAP. XIIII.

De bello, prælijs, fortitudine, & armis Barbarorum.

QVANQVAM *Tououpinambaultij Toupinenquin* noſtri bellum immortale gerunt aduerſus varias finitimas gentes pro more reliquorum omnium Barbarorum, quartam illã Orbis partem incolentium, quæ à Magellanico freto (quod ad 50. grad. vltra Antarct. cũ Polum iacet, vſque ad terras Nouas, quarum ſitus eſt ad 60. grad. citra eundem Polum) latitudine citra quadragies centena paſſuum millia] occupat: proximi tamen & infenſiſsimi eorum hoſtes ij ſunt qui *Margaiates* appellantur, quíque eorũ ſunt ſocij Luſitani, quos *Peros* appellant. Sicut etiam *Margaiates*, nõ modò *Tououpinambaultijs*, ſed etiam Gallis eorum ſociis ſunt capitales hoſtes. Non tamen quòd Barbari iſti de finibus propagandis bello certent (plures enim agros quàm opus ſit occupant) aut de diuitiis ex ſpoliis, redemptionibus, armíſque deuictorum parandis, cogitẽt. Hæc, inquam, eos minimè mouent. Prout enim fatentur omnes, non alio permouentur affectu, quàm vt parentum, amicorúmque iam olim captorum, & ab ho-

Americæ amplitudo.

Americanis quæ cauſa belli.

ſtibus eo qui à nobis dicetur modo, deuoratorum, mortem quàm ſeuerisſimè vlciſcantur. Cui ſtudio tam pertinaciter adhærent, vt quiſquis eorum in hoſtium manus inciderit, eandem pœnam neceſſariò expectet, nimirum fore vt mactetur, deinde deuoretur. Præterea, vbi primum inter quoſdam ex illis populis bellum eſt indictum, in eo conſentientibus omnibus hoſtem cui illata ſit iniuria in perpetuum de ea vlciſcenda cogitaturum, ac proinde ignauiæ tribuēdum eſſe, ſi in ſuam redactum poteſtatem impunè dimittant: eorum inimicitiæ adeo ſunt inueteratæ, vt in gratiam inter ſe reduci nunquam poſſint. Meritò itaque dicemus Machiauelem, eiúſque diſcipulos (quibus hodie magno ſuo malo ſcatet Gallia) Barbaras iſtorum actiones imitari. Cùm enim ἄθεοι iſti cōtra doctrinam Chriſtianam & docent, & ad praxim reuocant, recenti gratia veteres iniurias non eſſe abolendas: hoc eſt, homines Dæmonum ſimiles alios aliis parcere nunquam debere, annon ſatis declarant animos ſuos tygribus eſſe ferociores?

Barbari in gratiam cum inimicis reduci non poſſunt.

Ratio autem qua *Tououpinambaultij* noſtri ad bellum profecturi conueniunt, hæc eſt, quantum obſeruare mihi licuit. Etſi Reges aut principes inter ſe nullos habent, ſed pares ſunt fermè dignitate, tamen hoc illis à natura inditum eſt (quod etiam à Lacedęmoniis exactiſsimè olim eſt obſeruatum) vt ſeniores, quos *Peoreru picheh* nominant, pro-

pter

pter rerum experientiam ſuſpiciant &obſeruent: in ſingulis itaque pagis non aſpernandum illis præſtatur obſequium. Oblata hi occaſione, vel inambulantes, aut lectis ſuis penſilibus xylinis inſidentes, cæteros his aut ſimilibus hortantur verbis.

Braſilienſes ſenioribus obſequium præſtant.

Ergóne (inquiunt alternatim loquentes, ſermone minimè interrupto) maiores noſtri, qui tot hoſtes non modò debellarũt, ſed etiã deuicerunt, & mactarunt, & deuorarũt, exemplo nobis fuere vt perpetuò domi deliteſcamus? Gentémne noſtram, quæ tanto olim cęteris omnibus fuit terrori, vt eius cõſpectum ferre minimè potuerint, magno noſtro cum dedecore, tanto affici probro patiemur, vt in laribus ipſis noſtris ab hoſtibus bello petamur? Noſtráne ignauia committemus, vt *Margaiates* & *Peros-engaipa* (hoc eſt illę gẽtes nequam,) primi in nos impetum faciant? Tum orator ille, manibus humeros, & nates plaudens, cum exclamatione hæc addit verba, *Erima, Erima, Tououpinambaults, Conomiouaſſou Tan, Tan*, &c. hoc eſt, Nequaquam, populares mei, adoleſcẽtes fortiſſimi, ita nobis eſt agendum: quin potiùs ad certamẽ nos inſtruamus, mortíque & mactationi nos deuoueamus, aut noſtros vlciſcamur.

Seniorum Americ. oratio.

His ergo ſeniorum orationibus, quæ aliquando in ſex horas producuntur, auditores, qui attentiſſimè audiunt, adeo vt ne ſyllaba quidem illis excidat, & animo & viribus aucti, in ſingulis pagis ſe inuicem compellãtes,

ad præfixum locum quàm celerrimè possunt magno numero conueniant. Verùm antequã *Tonoupinambaultios* nostros ad prælium deducamus, quibus sint armis instructi dicendum est.

Tacapé genus clauę ligneę.

Ac primùm quidem *Tacapes* hoc est clauas, aut enses rubro, aliâs nigro ligno fabricatos habent: longitudine vulgò sunt quinque aut sex pedum, extrema parte orbiculatę, aut ouali figura, latitudine pedali, crassitudine digiti pollicis in media sui parte, oræ verò commodissimè exacuatę, siquidem ex grauissimo ligno, quale est buxum, sunt confectæ: securis acutissimæ aciei perparum cedunt. Adeo vt facilè credam vnicum *Tonoupinambaultium* istiusmodi claua armatum, ac furore percitum, multum negotij duobus gladiatoribus nostratibus exhibere posse.

Orapat arcus.

Arcus insuper habent, quos *Orapats* nominant, ex eodem ligni genere rubro nimirum & atro fabricatos: ij longitudine & crassitudine nostros adeo superant, vt eos nec lentare, nec adducere vllus nostrûm possit: quin potiùs imò totis viribus puerorum decem annorum arcubus curuandis opus esse. Pro neruis ea est illis herba quam *Tocon* vocant, quæ licet admodum sit exilis, tanta tamen est firmitudine vt equi vires ferat. Sagittæ sunt vlnali longitudine: tribus iuncturis perficiuntur: media pars ex arũdine, reliquæ verò duæ è ligno sunt nigro: segmina porrò illa adeo concinnè quibusdã arborum corticibus colligan-

Tocon herba ar~~cubus~~ neruorum loco.

Sagittarum longitudo.

ligantur, vt firmiùs agglutinari nequeant. Plumulas duas illis applicant pedali longitudine, quas filo xylino: quòd gluten apud eos nõ sit in vsu, cõstringunt: ossa præacuta mucronibus aptant: aliquando arundinis siccæ frustulum palmi longitudine in modum scalpri dolatum: nonnunquam raiæ piscis caudę extremum, quæ vt alibi dixi maximè est venenata. Ex quo verò Galli & Lusitani in eas regiones commeant, recepto eorum more Barbari sagittas ferreis spiculis, aut saltem clauis acutioribus firmare assueuerunt.

Iam dictum est quæ sit illorum in versandis clauis illis suis dexteritas: ad arcus verò quod attinet, confido fore vt ij omnes à quibus sunt conspecti Barbari, confirment eos nudis brachiis tanta celeritate, támque certo ictu iaculari, vt (quod bona Anglorum pace, qui tamen peritissimi sagittarii habentur, dictum sit) sagittis suis manui qua arcum tenent impositis, duodecim ab illis citiùs quàm ab Anglis sex fuerint emissæ. Americani sagittarij peritissimi.

Postremò parmas habent ex tergo *Tapiroussou*, cuius iam ante memini, latas, planas, & rotũdas ad modum fundi tympani germanici. His inter præliandum non obteguntur ad eum quo solent milites nostri modum, sed iis dimicando sagittas hostium excipiũt. Hæc verò sunt vniuersa Americanorum arma: neque enim aliis armaturis corpus suum obtegunt: quin contra (exceptis plumaceis piceis, armillis, breuibúsque aliis indumentis Parmæ coriaceæ.

quibus corpus ſuum, vt ante dictum eſt, exornant) ſi vel induſio eſſent induti ad prœliũ profecturi, confeſtim illud exuerent, veriti ne illo intricarentur.

Ferreos enſes Barbari parui faciũt.

Vt autem ſermoni de armis Barbarorum finem imponam, illi ſiquando à nobis enſes ferreos accipiebant ſicut *Mouſſacat* cuidam ex meis vnum dono dedi, ſtatim vaginas procul abijciebant: (idem quoque acceptis cultris factitabant, eorum fulgore delectabãtur, aut ad abſcindendos arborum ramos vtiliores, quàm ad pugnam cenſebãt: ac ſanè, vt à me dictum eſt, optimè ſuis verſandis eos eſſe exercitatos, commodiùs illis vtuntur.

Cæterùm tormenta aliquot minimi pretij eò deuexeramus: hæc Barbari terni ſingula diſplodebant, vnus manibus impoſitum ad deſtinatum intentabat, alter collimabat, tertius ignem admouebat. Tamen quia cannam ad os vſque complebant, niſi carbo contuſus pulueri tormentario à nobis fuiſſet admixtus, magno eorum periculo tormentum fuiſſet diſruptum. Ad hæc nolo prætermittere Barbaros, cùm primùm tormentorum maiorum, & minorum ſtrepitum audirẽt, quodammodo territos fuiſſe, præſertim cùm nõnullos ex noſtris auem ab arbore deijcientes videbant, ferámue humi ſternentes plumbea glande, quam ipſi non cernebant, tamen arte cognita, hæc reformidare deſierunt: dicebant enim ſe celeriùs ſagittas ſex iaculari poſſe, quàm quis tormentum ſemel aptaret. Si qui

auten

autem obijciat tormentum longè altiùs penetrare: Respondeo nec thoraces bubalinos, nec hamis consertos sagittæ à Barbaris emissæ impetum ferre, quin eâ æquè ac glande tormentularia traijciantur. Veruntamen quia commodiori loco hæc à nobis dici poterũt, cùm ad Barbarorum prælia ventum erit, ne confusè agam, iam Barbarorum copias ad præliandum educo.

Ea qua dictum est ratione coacti ad octo, aut decem capitum millia, mulieribus non paucis, non ad præliandum quidem, sed ad impedimenta, & commeatus comportãdos, in castra cõuenientibus, ex senioribus ij qui hostes maximo numero interfecerunt, & deuorarunt, copiis præficiũtur: quibus ducibus itineri se accingunt. Quamuis autem incedãt nullo ordine, tamen cùm iter faciunt conglobati, fortissimis primam aciem occupãtibus, mirum est quàm commodè vniuersa illa multitudo, sine tribuno & mensore se recipiat, ita vt signo dato celerrimè in aciem conueniãt.

Seniores Barbari agminis duces.

Barbari sine ordine, incõfusè tamen incedunt.

Cæterùm nonnulli sunt qui cornibus quæ ipsi *Inubia* vocant, sesquiulnæ longitudine, & crassitudine hastæ nostratis ab inferiori parte palmi latitudine, instar buccinæ milites cient, tum patriâ excedentes, tum etiam castra mouentes. Nonnulli etiam fistulas ex ossibus hostium olim mactatorum & deuoratorum, gerunt, quibus assiduè in itinere canunt, vt sociorum animos excitent, studiúmque hostes consimiliter mactandi, augeant.

Inubia cornua ingẽtia.

Fistulæ ex ossibus humanis.

Si verò, quod frequenter contingit, nauigio expeditionem in hostes facere placeat, litora legunt, nec alto mari se committunt. In suis verò se lintribus disponunt, eos *Ygat* nominant, singuli constãt ex singularum arborum cortice detracto in hunc vsum destinato, tantæ tamen amplitudinis vt singuli quinquagena capiant hominum capita. Itaque stantes pro more suo nauigium agũt remo vtrinque plano, quem medium comprehendunt. Hi porrò lintres cùm plani sint, minimo negotio aguntur. Eorum tamen in alto mari, vel oborta tempestate vsus est nullus. Sed in summa malacia Barbaris nostris ad militiam proficiscentibus, classem sexaginta huiusmodi lintribus constantem conspicias. Hi tam celeri æquor percurrunt motu, vt mox oculos fugiant. Atque hi sunt exercitus *Toupinẽquin* terrâ, maríque.

Ygat linter corticeus.

Hoc instructi modo quinquaginta nonnunquã passuum millia in hostium fines progrediuntur. Primóque hoc vtuntur stratagemate, fortissimi quique cæteros cum mulieribus, & impedimentis post se relinquũt itinere vnius, aut duorum dierum: summo cum silentio accedunt, syluásque occupant insidias hostibus struẽtes, quibus adeo sunt intenti vt non rarò per 24. horas illic delitescant. Hostes verò si ex improuiso fuerint adorti, quotquot viri, fœminæ, ac pueri occurrunt, non modò deducuntur, sed etiam mactantur ab hostibus in patriam reducibus, frustatímque

Primum Barbarorum stratagema.

Bon-

Boucan imponuntur,ac tandem deuorantur. Atque eò faciliùs incautos opprimunt,quòd pagi(nam vrbes nullæ ſunt illis) mœnibus non cinguntur,caſarúmque, (quæ tamen 80. aut 100 paſſus in longitudinem protendun-tur)fores nullę ſunt,earum verò loco palma-rum ramos ; aut herbæ *Pindo* caulē ad ianuas ſuas apponunt. Quoſdam tamen pagos, qui hoſtibus ſunt contermini, iam palis ex pal-mis longitudine 6.pedum munire & circun-uallare didicerunt,præterea ſtipitibus ligneis præacutis muricum loco aditus muniunt: i-taque ſi hoſtes noctu aggredi pagos illos vo-luerint, quod illis eſt familiare, pagani tum in eos tuta via irrumpunt, quo fit vt ſiue pugnam,ſiue fugam capeſſant,nuſquam eua-dant,quin aliqui pedum vulneratorum do-lore proſternantur, qui confeſtim ab paga-nis torrentur,& eduntur.

Si verò aperto Marte pugnare conten-dunt, copiis vtrinque eductis, vix credibile eſt quàm atrox, quámque horrendū ſit præ-lium:cuius ipſe ſpectator fui,ac proinde me-ritò de eo referre poſſum. Ego cum Gallo altero,paulò curioſiùs (magno noſtro peri-culo, ſi enim à *Margaiatibus* capti aut læſi fuiſſemus, deuorationi fuiſſemus deuoti) Barbaros noſtros in militiam euntes comi-tari volui. Hi numero 4000.capita cum ho-ſtibus ad littus decertarūt,tanta ferocitate vt vel rabidos & furioſos quoſque ſuperarent.

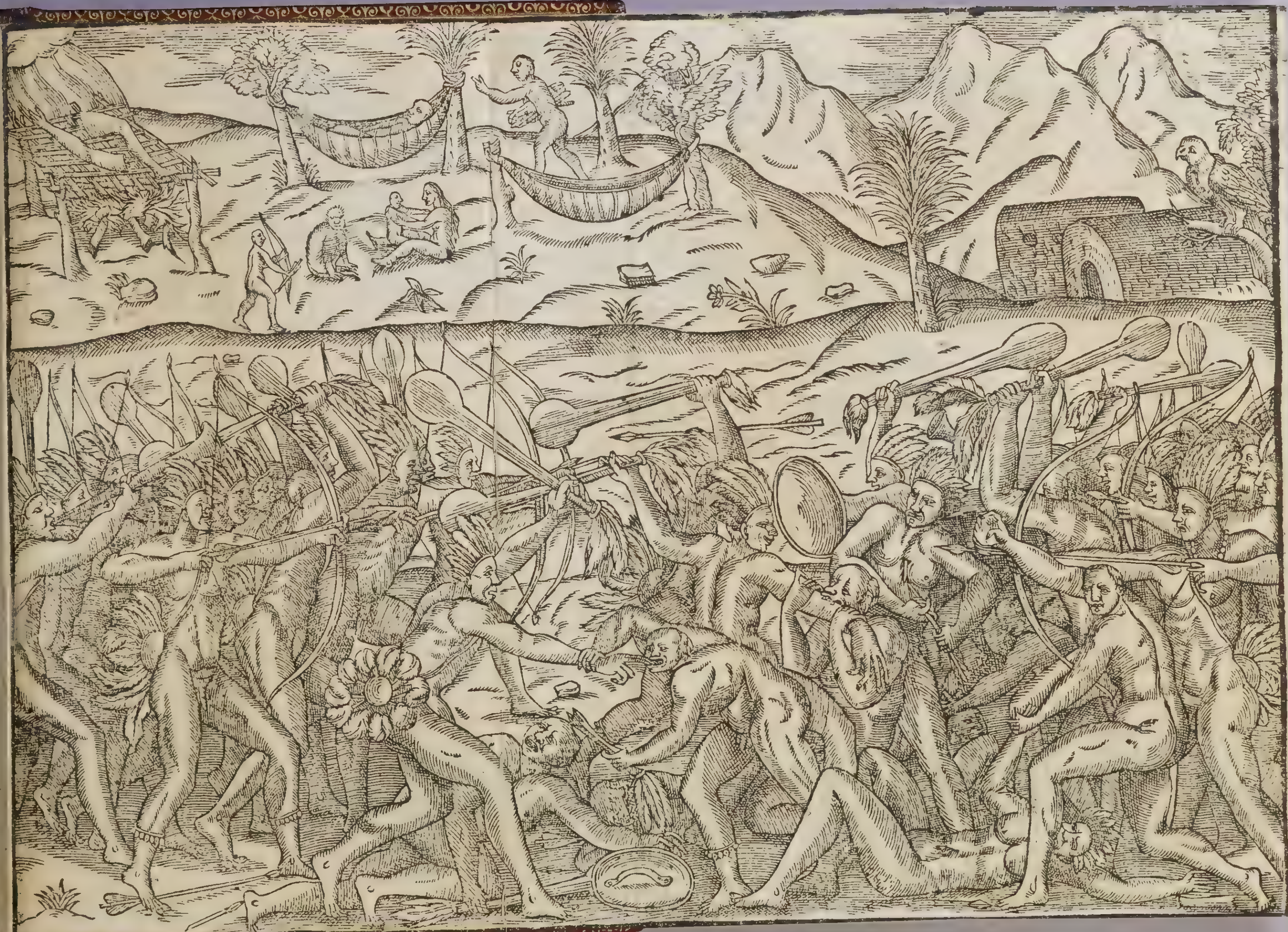
Tououpinambaultij, cùm primùm hostes conspexêre, in tãtos, támque editos vlulatus perruperunt, vt qui lupos hîc venantur, cum illis vlulatibus comparandos minimè edant: clamor verò aërem adeo feriebat, vt tonitru vix exaudiri tum potuisset. Accedentes verò propiùs clamores ingeminabant, cornibúsque concrepabant, fistulis denique canebant, minas alij in alios intentabant, ossáque mortuorum hostium ostentabant: dentes item quorum nonnulli filo traiectos vltra vlnas duas collo appensos gerebant: denique gestibus horrorem spectantibus incutiebant. Ad manus autem vbi ventum est, longè in peius res ruere: tanta enim sagittarum nubes est vtrinque emissa, vt muscas volantes multitudine imitarentur. Saucij verò non pauci strenuè tela à corpore auellebant, quæ rabidorum more canum mordebant, nec tamen propterea prælio abstinebant. Hæc enim gens adeo fera est, & truculenta, vt tantisper dum virium vel tantillum restat, continuò dimicent, fugámque nunquam capessant. Quod à natura illis inditum esse reor. Etenim à Nobili quodam accepi viro Gallo, qui militiam colit, bellorum ciuilium nostrorum tempore, in legionibus Gallicis Americanos milites duos fuisse, qui strenuè & fortiter se gerebant: quapropter à Centurionibus plurimi fiebant. Quod tamen in eam accipi partem nolim,

Ad prelium venientium Barbarorum vlulatus.

Ossium mactatorum ostentatio.

Barbari ferocissimi.

lim,

lim quasi affirmarem nullos in illis reperiri posse, qui ignauiam Asianorum, mollitiem Europæorum aut Afrorum imitarentur: asſidua enim exercitatio militē ſtrenuum facit. Vtut ſit, vbi manus cum hoſtibus *Tououpinambaultij* conferre ceperunt, clauis illis ſuis vtrinque acerrimè ferierunt, adeo vt obuium quemque non modò humi ſternerent (non ſecus ac lanij boues) ſed etiam penitus mactarent.

Vtrùm generoſis inſideant equis annon, à me non quæritur: Lectorem enim memorem eſſe credo eorum quæ ſuperiùs à me dicta ſunt, equis aliiſque iumentis Barbaros penitus carere, ac proinde pedites omnes incedere. Ego verò qui aliâs ſæpe equũ mihi optarem quem Barbaris conſpiciendum præberem, tum ſanè optimum cui inſiderē, præſentique me periculo liberarem, votis omnibus exoptabam: Quippe mihi fit veriſimile, Barbaros ſi cataphractarum militem noſtratem equo generoſo inſidentem, ignémque hinc è tormentulo erumpentem, illinc, verò equum reſiliētem cōſpicerent, *Aignan*, hoc eſt cacodæmonem adeſſe credituros. Tametſi à quodam memoriæ eſt proditum, magnum illum Attabalipam Peruenſium Regem, quamuis equum ante conſpexiſſet nullum, tanta fuiſſe animi magnitudine, vt Piſarro (qui cùm vt ſeſe oſtentaret, tum vt Indos Attabalipam ſtipantes perterrefacè-

Barbari equos ſi viderent quid de illis ſentirent.

Hiſt. Gen. Ind. lib. 4. cap. 113.

ret, continuò equum ſuum glomerato greſſu ſolo inſultantem agitabat,)propiùs ad Regem accedente, ſpumáque ab equi ore in regis vultum deſiliente, minimè tamẽ commotum fuiſſe, quin morte plecti eos imperaſſe qui equi horrore ſtupefacti terga vertiſſent. Quæ res (inquit hiſtoriographus) Barbaris fuit terrori, noſtris verò admirationi.

Iam verò, vt narrationis ſeriem repetam, ſi quis quærat quid tu, coméſque tuus tantiſper dum prælium committebatur, annon vnà cum Barbaris dimicabatis? Ingenuè fateor nos, qui adeò imprudenter Barbaros eſſemus comitati, imprudentiam illam altera cumulare noluiſſe: ſed paullum à conflictu remotos, ſpectaculo illo contentos fuiſſe. Teſtor intereà me, qui non ſemel tum equitum tum peditum copias ingẽtes in aciem inſtructas, hîc conſpexi, tanta nunquam voluptate videndis peditum legionibus armis fulgẽtibus, quanta tum pugnantibus iſtis *Tououpinambaultijs* perfuſum fuiſſe. Præterquàm enim quod ſibilantes, ſaltantes, & celeriter admodum & dextrè ſeſe in orbem glomerantes, iucundiſſimè ſpectabantur, accedebat inſuper telorum nubes denſiſſima, quorum pẽnæ rubræ, cœruleæ, virides, roſeæ, aliorúmq; id genus colorum, ſoli obiectę radiabant, veſtes itẽ, pilei, armillæ, cæteráque ex plumis compacta ornamenta, quæ mirum in modũ ſpectantium oculos fulgore feriebant.

Corpora teláque Barbarorum plumis ornata.

Hoc prælio trium horarum ſpatio confe-

cto

cto, multis vtrinque cæsis & sauciis, *Tououpinambaultij* nostri victoriam reportarunt, captiuósque, cùm viros tum fœminas plus minùs triginta ad suos deduxerunt. Nos verò qui officium aliud præstiteramus nullum, nisi quòd strictis gladiis, tormentulísque vt Barbaris animos adderemus, nonnunquam displosis præliantes spectaueramus, (quòd maximè gratum sit illis si cum ipsis ad bellum proficiscantur hospites) tantam de nobis cõcitauimus opinionem, vt ab eo tempore seniores peculiari nos beneuolentia & amore sint complexi.

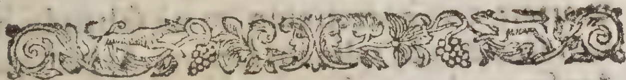
Captiuis itaque in medio agmine collocatis, nonnullisque ex robustioribus funibus vinctis, ad Ganabaræ sinum tendimus, à quo passus circiter XXIV.M. aberamus. Vndique verò ex fœderatis permulti saltantes, tripudiantes, & plaudentes nobis gratulatum obuiam veniebant. Denique cùm ad locum insulæ nostræ oppositum peruenimus, ego comésque meus scapham conscendimus, ad castellúmque nostrum reuertimur. Barbari verò in continente pagos suos singuli repetiere. Paucis pòst diebus Barbari quidã ex iis qui captiuos apud se habebant, ad castellum nostrum accessere, quos per interpretes rogamus, vt mancipia aliquot Villagagnoni vendant. Sic captiuorum pars magna ex Barbarorum faucibus est erepta: ægrè tamen, & inuitis Barbaris. Quod mihi non multò post est apertissimè indicatum. Mulierem quãdam

Captiui vincti.
Barbarorum ob victoriã reportatam plausus.

Captiui à Gallis empti.

cum puerulo ſuo vix dum bimulo emebam, pretium erant merces quædam, quarum ęſtimatio ad tres libellas Francicas accedebat, venditor autem meus ita cõquerebatur, Quid in poſterum futurum ſit neſcio, ex quo autem *Paycolas* (ſic Villagagnonem nominabant) huc appulit, vix dimidiam captiuorum noſtrorum partem comedimus. Puerulum illum mihi reſeruare vehementer cupiebam, ſed Villagagno, reſtitutis mercibus meis & matrem & filium vendicauit. Matri nonnunquam dicebam fore vt cùm mare tranſmitterem, puerulum huc tranſportarem. Illa verò (adeo vindictæ repoſcendæ animis gentis illius hæret cupido) reſpondebat malle ſe vt à *Tonoupinambaultijs* voraretur, quàm vt in tam remotas terras deportaretur: ſperare ſe vt grandior factus ad populares ſuos quoquo modo elapſus ſe reciperet, ac cognatorum ſuorum mortem vlciſceretur. Nihilominus tamen (vt ante eſt à me dictum) è quadraginta aut quinquaginta mancipiis quibus ad Caſtelli noſtri munitionem vtebamur, decem pueros ſelegimus quos nauibus impoſitos ad Henricum ſecundum tum Galliarum regem miſimus.

CAP.

CAP. XV.

Captiuos suos quo tractent modo Barbari, quibúsque cæremonijs in ijsdem mactandis & edendis vtantur: quibus per occasionem immanissimæ crudelitatis alia exempla adiecta sunt.

NVNC superest vt dicamus quonam modo captiui à victoribus excipiantur. Vbi primùm in victorum fines sunt deducti, non modò exquisitissimis alũtur cibis, sed etiam vxores viris dantur, (non autem viri fœminis) Immò non dubitabit is qui captiuũ apud se habet, filiam suam aut sororem in vxorem illi dare, quæ viro diligentissimè ministrabit. Cæterùm cùm mactationis tempus non sit præfixum, sed modò citiùs, modò tardiùs expediantur prout fuerint vtiles, viri quidẽ aucupio, venationi, & piscatui: fœminæ verò hortis colendis, aut ostreis colligendis: omnes tandem suûm more saginatos mactant, vorantque his ritibus.

Captiui quo modo excipiantur ab hostibus.

Primùm finitimis omnibus res denuntiatur, tum virorum, fœminarum, puerorum fit concursus ad locum vbi est futura mactatio. Ibi matutinum tempus potando transigunt. Inter quos captiuus ille, quem non latet eam in se cudi fabam, plumis ornatus, non modò

Ad captiui mactationẽ conuentus.

mortem non horret: quin immò ſaltando, bibendo, ridendo reliquos ſuperat. At poſtquã per ſex aut ſeptem horas vnà cum cęteris perbacchatus fuerit, duo tréſue ex robuſtiſſimis eum arreptum funibus xylinis, aut ex arboris illius cortice (quam *Yuire* vocant, quæque tiliæ eſt perſimilis), medium, minimè renuentem quamuis vtróque ſit brachio ſoluto, cõſtringũt: pérque pagum quaſi in triumphum deducunt. At verò, num putas propterea eum caput dimittere vt ſolent hîc ſontes? Minimè verò id quidem. Quin contrà incredibili audacia res ſuas geſtas apud eos à quibus conſtrictus detinetur enumerat, his verbis. Ego, ego ipſe fortiſſimus, ſic veſtros olim cognatos vinxi, tum ſe laudibus magis ac magis euehens, modo in hanc, modò in illam conuerſus partem, alium quidem ita compellat. Heus tu, patrem tuum ego voraui, alium verò ô bone, fratres tuos mactaui & *Boucanaui*. Tot denique viros, fœminas, puerulóſque, ex vobis *Tououpinambaultijs* bello à me captos deuoraui vt numerum aſſequi non poſſim. Cæterùm ne ignorate populares meos *Margaiates* tot in poſterum mactaturos eſſe quot è vobis intercipere poterunt: atque ita mortem vlciſcantur meam.

Captiuus vinctus per vicũ circumducitur.

Tandem, poſtquam omnium oculis ſatis ſuperque fuit expoſitus, duo illi lictores à quibus conſtrictus tenetur, circiter tres vlnas ab eo recedunt, funẽ tamen pari longitudine firmiſſimè vterque contrahit: adeo vt captiuus

tiuus gradũ præcisè sistere cogatur, progredi autem aut regredi minimè possit. Vincto lapides aut testæ confractæ adferuntur. Tum lictores parmis ex tergo *Tapiroussou* (cuius antè memini,) sese obtegũt, captiuúmq; his compellant verbis. Mortem tuam ante obitum vlciscere: Ille confestim lapides in eos summo impetu cõtorquet qui se circumstãt quorum numerus plerumque ad quatuor millia accedit. Ex his minimè est quærendum quàm multi vulnerentur. Equidem in vico quodã quem *Sarigoy* appellãt vidi captiuum eiusmodi tanto impetu lapide mulieris crus pertigisse, vt cõfractum illud esse crederem. Porrò lapidibus, ac cespitibus, quos potuit colligere absumptis, prodit is qui mactationi se accingit, quíque per totum diem latuerat, clauam ligneam plumis decoram manibus gerens, pileo quoque ac cæteris ornamẽtis plumeis ornatus: atque ad captiuum accedit, eúmque his compellat verbis. Annon ex *Margaiatiũ* es gente nobis infensissima? Annon tu ipse ex nostris amicis & cognatis cõplures mactasti, ac deuorasti? Cui captiuus, animo quàm antea longè præsentiore, sua sic respondet lingua, (*Margaiates* enim à *Toupinambaultijs* sermone non sunt dissoni,) *Pa, che tan tan aiouca atoupauè*. hoc est, vtique sum fortissimus, atque ex vestris quàm plurimos mactaui & deuoraui.

Captiuus præcisè reuinctus mortem imminẽtẽ vlciscitur.

Mactatoris cũ captiuo colloquium.

Deinde,quo magis hostes suos vrat,vtraque manu capiti imposita, in hæc erumpit verba: O quàm strenuè in eo me gessi! O quàm gnauiter vestros bello lacessiui, cepique, quos penè innumeros voraui. aliaque id genus multa subiungit. Mactator verò addit, Idcircò tu qui in nostra es potestate, mox à me mactaberis, *Boucanóque* assatus à nobis voraberis. Quid tum? (inquit ille, ne fractiori quidẽ animo pro sua gẽte mactationẽ subire paratus, ac Regulus ille quondã pro Rep. Romana mortem oppetijt) mei quoque cognati mortem vlciscentur meam. Ad hæc, vt pateat istos mortem (quàm tamen mirum in modũ reformidant) prorsus cõtemnere, quòd beari se credant publico illo & solenni supplicio: exemplo rẽ cõfirmabo. Fortè in pago quodam Insulæ maioris quam *Piraui-iou* nuncupant diuerti, mulieremque offendi mox isto supplicij genere interituram, ad hanc accedo propiùs, moneo vt se *Toupan* cõmendet (nam ad illius captum sermo erat accommodãdus. *Toupan* verò non Deum, sed tonitru sonat,) atque ad eum prout à me docebatur preces conciperet. Ista verò nutato capite me deridens respondit, Quid verò mihi es daturus si id quod vis exequar? Tum ego, Miserrima muliercula, mox rerum omnium istarũ vsus tibi nullus erit. Itaque de anima tua quã immortalem esse credis (quod faciũt Barbari omnes vt mox sequenti capite dicemus) seriò cogitato. Illa verò rursum me irridens, est

Mira captiui confidentia mortem cõtemnentis.

Barbara mulier mortem contemnit.

mactata.

Sed vt ad rem redeam, variis disceptationibus vltrò citróque habitis, nonnunquam inter colloquendum, mactator qui præsto adest, claua lignea vtraque manu in altum sublata, orbiculo extremo, captiui caput totis ferit viribus, adeo vt paucissimo sanguine effuso, altero ictu non sit opus. Hinc prouerbium illorum, quod iam apud Gallos nostros erat in vsu, Confringam tibi caput, pro eo quod solent altercantes milites aduersario minitari his verbis, Ego te confodiam.

Captiuus vno ictu mactatur.

Barbarorum prouerbium à Gallis vsurpatum.

Captiuo in hunc modum mactato, si coniugatus erat, (vxores enim nonnunquam illis dari diximus) vxor illius cadaueri adhærens, aliquantulum luget, aliquantulum inquam, nam Crocodilum imitatur, quem ferunt, antequam hominis à se necati cadauer deuoret, lachrymas emittere solitum. Non absimili modo illa postquam lachrymis extortis luctum simulauit, viri sui carnibus omnium prima nisi quis anteuertat vescitur. His ita gestis reliquæ mulieres, presertim vero anus, quæ cùm sint humanarum carnium appetentiores, iuniores continuò eos à quibus captiui detinentur hortari solent vt confestim morti addicant) aquam feruentem admouentes ad cadauer accedunt, quod adeo fricant, lauant & calida perfundunt, vt cute sublata pari sit cum nefrendibus assandis candore.

Luctũ simulat vxor captiui mactati.

Captiui cadauer nõ secus ac nefrens calida perfunditur.

Deinde captiui dominus assumptis secũ quanto

quanto numero visum fuerit sociis, cadauer diuidit, ac tanta celeritate frustatim discerpit, vt lanius apud nos vix reperiatur vllus qui veruecem celeriùs in frusta secare possit. His accedit quod prout venatores, hîc cerui capti viscera canibus venaticis porrigunt, Barbari consimiliter hostium suorum mactatorum sanguine liberos illinunt suos vt ad ferociam crudelitatémque animos illis addant.

Cadauer captiui incredibili celeritate in frusta secatur.

Hæc porrò immanis crudelitas, apud Barbaros frequentissima, per se est quidem abominanda. Atqui portentosius id esse videtur quod patratum à Iudęis fuisse legimus, (quos tamen humanitate cæteras gentes antecellere par erat, prohibito à Deo, sanguinis esu) Illi enim tumultibus concitandis, vt tradunt historiæ, deditissimi, Traiani tēporibus adeo horrendas seditiones excitarunt, eóque crudelitatis & immanitatis processerunt, vt cæsis quadraginta hominum millibus in Ægypto, Cirene, & Cypro, eorum carnibus vesci, sanguinéque vultū oblinire suum sustinuerint. Quin multos à vertice transfixere medios, eorúmque pellibus induti immanissimam præ se ferentes rabiem obambulauere. Quæ historia si nō absoluat, saltem extenuet Americanorum crudelitatem. Cæterùm ex quo Christiani ad eos accessere cum mactatorum corpora, tum animantia omnia, reliquósque cibos cultris secāt. Antea verò, quātum à senioribus accepi, lapidibus præacutis ad eum vsum accommodatis vtebantur.

Barbarorum pueri cūt hostium sanguine illinantur.

Iudæorum immanis crudelitas.

Lapides cultrorū vsum Americanis olim præbebant.

Captiui carnes *Boucano* impositę.

Singula porrò cadaueris frusta, atque adeò ipsa viscera abluta, & expurgata, *Boucano* imponuntur. Hæc tantisper dum coquuntur, anus continuò *Boucano* adhærent, mirum enim in modum carnes humanas appetunt, adipémque à *Boucani* baculis diffluentem excipiunt. Adeo eorum sapit palato vt continuò adolescentes ad capiendos hostes hortentur, qui cibum eiusmodi suppeditent. Digitos quoque suos adipe illo conspersos lingentes, conclamant suum *Yguatou* quod sonat, bonus est. Habes, Lector, quantum obseruando assequi potui, qua ratione Barbari Americani captiuos suos assant, more nimirum penitus nobis ignoto, nimirum *Boucanando*.

Barbaræ anus adipem diffluentem lingunt.

At verò quoniam cap. 10. de *Tapiroussou* agens, *Boucani* formam fuse descripsi, ne tautologia laborare videar, ad locum illum Lectores remitto. Intereà verò eorũ error à me refutabitur qui suis chartis Barbaros nostros carnem humanam verubus perinde ac nos armos veruecinos assantes depinxerunt, duos etiam prægrãdibus cultris ferreis carnes dissectas ad speciem suspensas exponere sunt commenti, prout hîc bubula venalis exponitur. Sed ista tam vera, quàm ea quę fabulosè de Panurgo Rabelesius refert, quòd lardo transfixus & semiassatus tandem euaserit, arguunt chartarum illarũ authores crassissimæ ignorantiæ. Hæc vt confirmem addo. Brasilienses nõ modò à nobis differre assandi modo

Chartarum Cosmographicarum error.

do, ſed etiam noſtrum morē illis planè fuiſſe incognitū tum etiam cùm apud illos degebamus. Etenim ego & ſodalis quidā meus in vico quodam Indicam Gallinā cum nonnullis aliis volatilibus veru ligneo impoſitis noſtro more ad ignem verſantes aſſabamus. Quod factum Barbari in ludibria vertebant, nec priùs adducti ſunt vt crederent carnes quæ continuò agitarentur percoqui poſſe, quàm ipſi periculum fecere. Ergo (vt vnde digreſſus ſum eò redeam) vnius aut plurium captiuorum carnibus (duos ſiquidem aut tres nonnunquam vno die mactant) in eum modum aſſatis, turba illa vniuerſa quæ mactationi interfuit *Boucano* circumit exultans, membráque hoſtiū torrentia toruis intuetur oculis, deinde quantūuis multi particulā ſinguli arripiunt: non tamen cibi cauſa, (quod ſuſpicari non immeritò quis poſſet) iſthæc perpetrant: quamuis enim ſine controuerſia carnes humanas ſapore cōmendent, vltionis tamen potiùs iis edendis quàm victus rationem habent: anus excipio carnium illarum, vt dixi, auidiſsimas. Huc verò tendūt, vt mortuos ad oſſa vſque corrodentes ſuperſtitibus metum incutiant. Quippe, quò animos ſuos truculentiſsimos & ſæuiſsimos expleant, nulla eſt cadauerum illorum particula, ab extremis articulis ad naſum vſque aures & verticem (quæ excepto cerebro) ab illis non exedatur. Ptolemęi itaque Lathuri Regis Ægypti barbaries eò fuit immanior, quòd licet

Barbari noſtrum aſſādi morē ludibrio habent.

Barbari ſinguli captiui carnium fruſtum arripiunt.

humaniore eſt diſciplina excultus, ad tãtam ſit delapſus crudelitatem, vt cæſis xxx. Iudęorum millibus captiuos cęſorũ carnibus veſci adegerit. Cæterùm *Tououpinambaultij* noſtri in ſingulis pagis aceruatim mactatorum caluarias diligenter aſſeruant, (prout apud nos in cœmiteriis ſolẽt) Gallis verò ad eos commeantibus fuſiſſimè rerum ſuarum geſtarum præconium perſequuntur, aceruóſque illos quaſi trophæa quædam, fortitudiníſque ſuæ monumenta oſtentant. Præterea grandiora crurum & brachiorum oſſa non negligenter recondunt, fiſtulis (vti dictum eſt) conficiendis: dentes quoque auulſos filo traijciunt, & circa collum obuolutos geſtant. Gen. Ind. Hiſt. ſcriptor de Inſulæ *Zamban* malis agens, refert eos hoſtiũ ab ſe mactatorum capita ædiũ ſacrarũ valuis affigere ſolitos: dentéſq; collo appẽſos ad oſtentationẽ geſtare.

Caluarũ acerui à Barbaris cùr aſſeruentur.

Lib.2.cap.71.

Mactatores verò iſti ſummo illud tribuũt decori, patrato enim egregio illo facinore, ſecedunt, pectúſque, brachia, crura, ſuras & reliquas corporis partes incidunt, inciſuráſque vt perpetuo cuti inhæreãt vnguento neſcio quo illinunt, atróque puluere inſpergunt; quem nulla temporis diuturnitas delere poteſt. Creduntur autem eo plures mactaſſe hoſtes quo pluribus ſcatent inciſuris, ac proinde fortiſſimi cenſentur. Quæ vt faciliùs à quibuſuis percipiantur ſequenti pictura expreſſimus, Alterum quoque Barbarum ſagittam arcu iaculantem adiunximus.

Hæc pictura superiori pag. 186 collocanda erat, quæ verò ea pag. habetur in istius loco hîc debuit poni.

Denique vt tandem horrendæ isti tragœdię finem imponamus, si fortè contingat vt mulieres quæ captiuis nupserant grauidæ ex illis sint factæ, Barbari (dictu horrendum, visu verò maximè stupendum) liberos nonnunquã recens natos, raró paulò adultiores vorant, hanc autem causantur rationem, pueros illos ex hostium semine progenitos esse. Barbari verò hostes suos quibuscum continenter bellum gerunt funditus aboleri non modò percupiunt (eandem enim crudelitatem *Margaiates* in *Tououpinambaultios* exercent) sed etiam mira perfundũtur voluptate si videant hospites suos eodem esse animo. Etenim carnes humanas nobis ab illis appositas quoties reiiciebamus, (quod à me & plerísque ex nostris semper est factum, neque enim per Dei gratiam adeò immanes vnquam fuimus vt eas vel attingere religio nobis non esset) nos non satis fideles sibi censebant. At meo maximo dolore referre cogor, Neustrios quosdam interpretes, qui apud Barbaros nouennium exegerant, sese vt ad illorum mores accommodarent vitam atheorum more transigentes, non modò crebris scortationibus sese cum Barbaris fœminis inquinabant, adeo vt vnus ex illis trimulum puerulum ex vago illo concubitu sustulerat: sed etiam exuto omni humanitatis sensu, Barbarósque immanitate superantes, à se permultos *Margaiates* & mactatos & deuoratos fuisse gloriabãtur. Porrò vt quæ sit *Tououpinambaultiorum* in ho-

Horrenda crudelitas.

Neustrij interpretes vitam atheorũ more transigunt.

hostes suos crudelitas pergã describere, contigit eo tempore quo apud illos degebamus, vt de vico quodam in maiori insula sito cogitarint. Pagus hic à quibusdam *Margaiatibus* incolebatur qui tamen *Tououpinambaultiorũ* ingruente cum *Margaiatibus* bello *Tououpinambaultijs* in deditionem venerant, perque totos viginti annos pacificè apud illos egerant. At tandem inter *caouinandum* sese mutuò incitantes & animos addentes, pagi illius incolas vniuersos internecioni deuouẽt. Decretum exequi non cunctantur, noctu inopinantes intercipiunt & semisopitos opprimunt, adeò vt non sine commiseratione clamores & eiulatus audirentur. Galli re audita circa mediam noctem eò properant armati, pagus enim à castello nostro non longius X passuũ millibus aberat. verùm antequàm eò aduenissent, Barbari rabie & præda incitati obuios quosque trucidarant, casásque vt latentes extruderent incenderant; adeò vt perpaucos superstites nostri inuenerint. Quinimmò ex nostris nonnulli asseuerabant se non modò adultos frustatim concisos, sed etiam infantulos lactantes integros *Boucano* impositos vidisse. Ex adultioribus tamen aliquot mari sese commisere, & noctis tenebris obsecundantibus natantes euasere, inque nostrum Castellum se recepere. Quod vbi resciuerunt Barbari non æquo tulerunt animo: immò suos hostes à nobis detineri mussitantes conquerebantur. Tandem verò mer-

Pagus à Barbaris vastatus.

Barbaties horrenda.

cibus quibuſdam à nobis placati fuere, clientes verò noſtros, Villagagnoni mancipia reliquere.

Interiectis aliquot diebus, ego cum quibuſdam aliis Gallis in pago ab indigenis *Pirani-iou* nominato, in inſula illa maiore animi gratia exſpatiabamur, inopinantes captiuum iuuenē, forma & ſtatura non mediocri, in cõpedibus ferreis quas Barbari à Chriſtianis acceperant, detentum offendimus. Is lingua Luſitana nos compellat, (duo ex noſtris ob Hiſpanici ſermonis peritiã eius verba capiebant) ſignificat ſe in Luſitania fuiſſe, Chriſtianum eſſe, Baptiſmo initiatum, Antonio ſibi nomen. Præterea, quamuis natione *Margaias* eſſet, quòd frequenti cum Luſitanis commercio ferinum ingenium ex parte exuerat, innuit ſe vehementer optare, ſi qua id ratione fieri poſſet, ab hoſtium manibus euadere. Tũ nos, præterquàm quòd noſtrarũ erat partium quotquot dabatur è Barbarorũ faucibus eripere, auditis vocibus Chriſtiani & Antonij longè vehementiùs commoti ſumus, & miſeratione ducti. Atque ita è nobis vnus, qui linguam Hiſpanicam callebat, quíque fabrilem exercebat artem, recepit ſe poſtridiè eius diei limam ad compedes diſſecandas allaturum: monuítque vt ſimulac ſolutus eſſet, (nam à nemine obſeruabatur) in dumetis ad maris littus ſeſe abderet, tantiſper dum

Margaias in Luſitania baptiſatus captiuus.

Barba-

Barbaros colloquio occuparemus: nos ſcapha exceptum, in Caſtellum noſtrum tranſducturos: quò ſi perduceretur, minimo negotio cum Barbaris de ſua redemptione tranſigi poſſe.

His non parùm recreatus gratias egit, ſéque ſingula exactè exequuturum ſpondet. At Barbari licet ſermones vltrò citróque habitos non cepiſſent, nonnihil tamen ſuſpicãtes, ſimulac è pago egreſsi ſumus vicinitate demum, ídque tumultuariè coacta, miſerum Antonium mactant. Nos poſtridie limam afferentes, per ſpeciem farinæ aliorúmque cibariorum quærendorum pagum illum repetimus: atque à Barbaris quærimus vbínam captiuus ille, quem pridie videramus. Illi nos in caſam proximam deducunt, carniúmque Antonij fruſta *Boucano* impoſita oſtendunt. Deinde nos abs ſe eluſos fuiſſe ſuſpicãtes per ludibrium caput oſtẽtabant, nóſque cachinnis excipiebant.

Non multò pòſt duos quoque Luſitanos Barbari noſtri cepere: quos ex improuiſo in Tuguriólo luteo, in mediis ſyluis conſtructo, non procul ab Caſtello ſuo quod *Morpion* vocant, adorti fuerant. Luſitani quidem totius diei ſpatio Barbarorum impetum ſuſtinuerant, at tandem cùm eos tela cæteræque munitiones deficerent ſtrictis maioribus gladiis, quos nos ambarum manuum dicimus, in Bar-

Luſitani duo à Barbaris capti, & deuorati.

in Barbaros irruunt, ac complures cædunt, multos quoque vulnerant. Barbari contrà pertinaciter obſiſtũt, ſingulis potiùs occumbendum ducunt, quàm victoria non parta pedem referre. Itaque tãdem Luſitanos captos abducunt è quorum ſpoliis ipſe veſtes bubalinas à Barbaro emi. Vnus quoque ex interpretibus argenteam lancem emit, quam Barbari cum multa alia ſupellectile in illo tuguriolo erant deprædati, quámque, pretij ignari, cum duobus cultellis permutarunt. Porrò Barbari in ſuos pagos reuerſi Luſitanis per ludibrium barbam conuellunt, doloríſque impatientes derident, híſque verbis increpãt. Quid? vóſne qui nuper impetum noſtrum tã fortiter ſuſtinuiſtis, nunc cum mors erat fortiter obeunda muliebri eſſe animo? Ac tandem more ſolito eos immaniter mactant deuorántque.

Exempla quidem permulta de Barbarorũ crudelitate præter iſta à me poſſent afferri, niſi quæ attulimus ad horrorem cuilibet incutiendum ſufficere exiſtimarem. Verumenimuerò vt ij qui hæc tam horrenda paſſim apud Barbaros vſurpata legent, norint permulta quoque non minùs deteſtanda alibi geri, præter eam quam commemorauimus Iudæorum crudelitatem qui Traiani temporibus quadraginta hominum millibus cæſis non modò eorum carnes deuorarunt, ſed etiam ſanguine vultum obliuerunt, pelléſque induerunt: Præter etiam horrendum Ptolomæi

męi Lathuri Regis Ægypti facinus qui triginta Iudęorum millibus cæsis, captiuos occisorum carnibus vesci vi adegit, alia quoque exempla in medium afferam. Chalcondilus historia de Imperij Græci lapsu & Turcici incremento, (quod verè tragicum dixeris) scribit Turacanum vnum ex Amurati II. Legatis, Albanorum copiis instructa acie deuictis fusisque captiuos 80. immaniter trucidasse, quorum capita trũcata, in pyramidis formam coäceruari iussit, quasi partę victoriæ insigne trophæum. Amuratus verò vltra istmi angustias transducto exercitu, trecentos milites qui noctis tenebris obsecundãtibus in proximum montem confugerãt, intercludit. Illi cõmeatus inopia in deditionem venerũt honestas expectantes conditiones, At Amuratus omnes in vnum locum conuenire mandat, ac coram se iugulandos curat. Idem Amuratus, cuius nondum erat sæuitia expleta, ex omni captiuorum copia sexcentos adolescentes forma præstantes, sua emit pecunia: quos deinde patris Manibus immolat quasi peccatorum expiatio in tanta sanguinis humani profusione esset posita. Sed isthæc ludi iocíque dicantur præ sceleratissimi Mechmeti XII. Turcarum Imperatoris crudelitate, qui non modò Imperij administrationis Amurato successor fuit, sed maximè in omni immanitatis genere, immo quem in hac parte magno superauit interuallo. Vt enim omittam florentissimæ simul ac celeberrimę vr-

Lib. 5. c. 5.

Trophæum ex capitibus humanis.

Lib. 7. c. 4.

Imanitatem Amuratus immanitate cumulat.

Lib. 8. c. 6.

Cõstantinopol. expugnatio, regnante Mechmeto 12. Tur. Imp. ad 56. Cal. Iũ.

bis Constantinopoleos expugnationem quę ipso regnante Anno salutis 1453. Ad V.Cal. Iunias contigit, qua sanguine omnia, horrore, morte, fugientibus & persequentibus, victoribus & victis repleta erant: Adeo vt cæsorum & eorum qui præ ingenti irruentium multitudine suffocati erant cumulus portarum fornices superaret: Peculiaria quædam de monstri illius crudelitate posteris mādata recēsebo. Viginti Albanos milites, qui Thrasia, quam ipse expugnarat, relicta, in oppidulum quoddam Phiasiæ, Rupellam nomine, sese receperant, rotario supplicio brachiis cruribúsque conquassatis semiuiuos in summo cruciatu languentes desperabundos reliquit. Insuper immanissimo illi monstro non satis erat quoscumque in oppidis aut castellis offendebat ferro cædere, prout Leontarij contigit, vbi ne vnus quidem superstes est relictus, adeo vt sex mille hominum cadauera, præter ingentem equorum & pecorum copiam, illic fuerint numerata: Sed inaudito hoc supplicij genere complures insuper affecit. Acinace peracuto singulos homines in duas partes vno ictu circa transuersum septū diuidi iubebat, artificio barbariem omnem superante: bis enim singuli mortis persentiebant dolores. Vtraque pars per aliquod tempus præ summo quo opprimebatur cruciatu huc & illuc non sine gestibus horrendis sese volutabat. Trecenti milites in oppido Mitylene anno 1459. quo capta est vrbs illa, hoc imma-

Lib. 9. cap. 1.

Mechmeti in ipsa bruta animātia crudelitas.

Monstrosa crudelitas. Lib 9. cap 7. & Lib. 10. cap. 12.

immaniſſimo ſupplicij genere ſunt affecti. Quingenti quoque alij ab Omare Baſſiano Conſtantinopolim miſſi, quos in oppidulo à ſe expugnato ceperat eadem occubuerunt morte. Horum Cadauera poſtquã aliquandiu in area in qua laniati fuerant neglecta iacuerũt, bos horrẽdè mugiẽs ad ea accedit, vnámque cadaueris partẽ cornu attollit, alióq; loci cõportat, tum alterã petit prióriq́ue adiũgit. Quæ res cùm à multis perſpecta fuiſſet breui ad Mechmetum perfertur: Ille mirum in modum anxius, cadauer illud diſiungi, partéſque ſeorſim ad priſtinum locum comportari iubet. Bos inſequitur repetitis mugitibus, cadauer verò illud, inter cætera agnoſcit, denuóque cornibus ſublatum aliò aſportat. Mechmetus hoc portento vehementer commotus (ac meritò quidem) è veſtigio, cadauera ſepeliri iubet, bouẽ verò ad ſua pecuaria deducendum, ac per reliquũ vitæ tẽpus alendũ curat. Tradunt nonnulli cadauer illud à boue canibus Turcis clementiore aſportatum Veneti cuiuſdam corpus fuiſſe: alij Illyrico tribuunt. Atqui vt vt ſit (inquit Chalcondylus) hoc oſtento multum fœlicitatis genti à qua ille oriundus erat, portendebatur.

De boue qui herum mortuum agnoſcit mira hiſtoria.

Vladi verò ſæuitia humanis auribus tinnitum longè grauiorem ciebit, idcircò de ea referre vltimo loco viſum eſt. Vlando attributa Moldauia Mechmeti liberalitate in gratiam fratris cuiuſdam Vlandi quo ſceleratus

Vladi immanitas horrenda & cæterorum omniũ atrocitatem ſuperans.

Mechmetus ad nefarias libidines abutebatur, hoc primo veluti auſpicio prouinciam illā adminiſtrare cœpit. Potentiſſimos quoſque Moldauienſes, ac primariæ autoritatis viros, à quibus propter authoritatem & gratiam, ne defectionem molirentur ſibi metuebat, corripit, eóſque non contentus eſt vulgari aliquo ſupplicio è medio tollere, ſed viuos omnes palis tranſfixos ſummo cum cruciatu extinxit. Immo eorum familias ne vxoribus quidem & infantibus exceptis, eodem furore ſuſtulit. Adeo vt breui temporis ſpatio triginta & eo ampliùs hominum millia ab eo trucidata fuiſſe à multis confirmetur. Mortuorum porrò bona & honores ſatellitibus ſuis eſt largitus. Mechmetus certior factus Vladū de defectione & rebellione in ſe cogitare, quendam ſuum à ſecretis Catabolmum nomine, natione Græcum per ſpeciem amicitiæ ad eum mittit, eo cōſilio vt Vladum ad ſe blādis verbis pertraheret. Eodem quoque tempore Mechmetus ad Chamum quendam cui Valaquiam prouinciam clàm demādarat, literas dat, mandátque vt quacumque ratione vi, dolóue Vladum corriperet: eo nihil gratius ſibi accidere poſſe ſignificat. Hi duo communicatis conſiliis Vladum intercipere conantur, Vladus verò nullo modo perturbatus confirmatis militum ſuorum animis, reliquis omnibus in fugam verſis Chamum & Catabolmum cum quibuſdam aliis viuos capit. Quos cruribus & brachiis abſciſ-

Libro 9. cap. 12. 13, & 16.

ſis

ſis palis viuos affixit. Chamo verò, prout eius poſtulabat dignitas eminētiorem tribuit locum. Quod ab eo hoc conſilio factum eſt, vt ſubditis ſuis terrorem incuteret , ac ne tale quid in poſterum auderent niſi idem ſupplicium ſubire vellent, anſam præriperet. Prętereà exercitum ingentem ſumma celeritate conſcripſit, Danubiúmque flumen tranſiit, atque in Mechmeti ditionem quam flumen illud alluit, magno irruit impetu, eámque eſt populatus, pagos incendit, fœminas ipſas, immò infantes, in cunis vagientes ferro cecidit. Quacũque verò iter faceret immaniſſimè ſæuiebat, & vaſtitatis vbique notas inurebat. Quibus ad Mechmetum perlatis, maximè vero nuntio de Legatorum morte crudeliſſima, ac in primis de Chamo tam atroci ſupplicio affecto, qui præcipua in aula miniſteria olim geſſerat, Mechmetum non parum commouerunt. At longè moleſtius illi fuiſſet tantam iniuriam ab infimæ ſortis homine ſibi illatam inultam relinquere. Itaque cum inſtructiſſimo exercitu valaquiam ingreſſus, & Legatorum ſuorum cadauera palis adhuc affixa conſpicatus, nouo quaſi dolore, & nouo furore fuit percitus. Cadaueribus autem illis auulſis & ſepultis, tria paſſuum millia eſt progreſſus, ac in lanienam illam incidit ab Vlado in ſubditos patratã, quæ res horrorẽ conſpicantibus mouebat. Erat enim locus aliquantulum editus, & in omnes partes apertus, duo paſſuum millia in longitudinem ob-

horrendum viſu ſpectaculum.

tinebat,latitudo mille occupabat: Innumeri rotis,palis,crucibus,furcis,cadaueribus onustus ceu ſylua quædam conſitus erat. Ex cadauerum facie perhorrida, cruciatus quos ante obitum pertuliſſent cōijcere facile erat. Laniatorum numerus ad millia viginti facinoris atrocitatem augebat. In his erant infantuli maternis adhærentes vberibus,lactantes enim ſuffocati fuerant. Inauſpicatæ præterea aues,aerem ſeu nubes atra condenſabāt,ac in corporum humanorum concauo vnde iam antè viſcera extraxerant, nidos ſtruebant. Quibus conſpectis Mechmetus,ingenio alioqui barbaro & crudeliſſimo, apud ſe cogitans vnius homunculi,& quidem abiectiſſimæ conditionis, atrocitatem ac immanitatē crudeliſſima queque facinora ab ſe patrata longo interuallo ſuperaſſe, modò obmuteſcebat, modò miſericordia quadam ducebatur, atque apud ſe muſſitabat, mirum nō eſſe quod ſceleratus ille ſubditis ſuis adeo formidoloſus eſſet, quandoquidem tale facinus patrare ſuſtinuiſſet: Ideóque difficillimum eſſe ſtatuebat hominem ab ſua ditione depellere,qui & imperio ſuo & ſubditorum obſequio tam inſigniter vteretur. Mox verò collecto animo, neminem eſſe qui carnificem illum non contemneret arbitratur. Quinimmo Turcæ ipſi tam horrendo κοιμητηρίῳ conſpecto, Vladum adeò atrocis facinoris authorem diris deuouebant. At Vladus omnibus illis neglectis, Mechmeti exercitui continuò inſta-

instabat, eúmque modò in alis, modo in nouissimo agmine lacessebat, atque ita non paucos singulis diebus perimebat, damnúmque non minus equitibus ac Arapibus afferebat. Tamen (ne vlteriùs in his recensendis progrediar) ille suo tandem periculo est edoctus sæuitiam illam qua in subditos vsus erat, dum res suas egregiè stabilire volebat, multò plus detrimenti quàm commodi sibi attulisse. Nã paulatim suis à se deficientibus Mechmeto prouinciã cedere, atque in Hungariam profugere coactus est. Eò vbi appulit, ob scelera quæ mille suppliciis expiari non potuissent in vincula coniectus fuit. Quatuor hęc monstra coniuganda & quasi concathenãda duxi, vtpote quæ infernali remigio sint aptissima, Turacanum videlicet, cuius (quantumuis flagitiosissimi) nequitia penè nulla videatur si cum Amurato conferatur: Quem rursus crudelitate & sæuitia superauit Mechmetus: Omnes verò sceleratissimus & immanissimus Vladus magno post reliquit interuallo. At verò (inquies) Turcæ isti fuerunt, inhumanissimi, quos merito Brasiliensibus ἀνθρωποφάγοις immaniores dixeris.

Quare vt paulò attentius ad ea quæ apud nos geruntur animum aduertamus, quæro in primis quid à fœneratoribus & rapacibus auaris præstetur? qui sanguinẽ & medullas tot viduis, tot orphanis exugunt, ac proinde viuos deuorant, quos semel iugulasse satiùs esset quàm languentes diutiùs detinere? Annõ

Fœneratores barbaris Americanis immaniores

feritate & crudelitate Barbaros Americano
Mich.3.3. ſuperãt? Atque hinc fit vt exclamet Prophe
ta. Quod comedunt, caro eſt populi mei, &
cutem eorum ab eis nudant, ac oſſa eorum
diffringunt: diuidúntque vt quod eſt in olla
& velut carnem quæ eſt in lebete. Iam verò
de carnium humanarum eſu ferino prorſus &
tygrino, quot quæſo, hîc apud nos reperti ſũt
cum in Italia, tum in aliis regionibus, ex ii
qui Chriſtianum præ ſe ferunt nomen, qui eò
immanitatis delapſi ſunt, vt ſæuitiam ſuã ex-
plere cupientes, cor iecúrque inimicorũ ſuo-
rum deuorarint? Penes hiſtorias innumeras
de rebus iſtis ſcriptas fides eſto, ſingula enim
perſequi ſi cupiam tempus me deficiat. A
ne in aliena inquiram, Quæ lingua, quis cala
mus immania facinora referat quæ in Gallia
noſtra ſunt patrata? Tædet me certè, tam hor
renda commemorare, Gallus enim ſum. Fu-
neſtiſsimis bellorum ciuilium temporibus,
quibus ab hinc annis xx. iuxta eorum calcu-
lum qui diligentiùs iſthæc ſunt perſecuti, de-
cies quater centena hominum millia interie-
runt, inter quos quadraginta reperiuntur no
biliſsimorum virorum millia, qui vniuerſo
terrarum orbi, deuincendo, vel ſaltem Græ-
ciæ Turcarum Tyrannide tam diu oppreſſæ
in libertatem aſſerendæ ſuffeciſſent. Atque
vt aliquid afferam è tot in vulgus emiſsis in-
gentibus voluminibus, quibus prouinciarũ
locorum, vrbium, homicidarum, atque adeo
trucidatorum ipſorum nomina eduntur, quæ
con-

consultò à me omittuntur, ne ea quæ iam consenuisse videntur recrudescant: Nobilis cuiusdam viri reformatam religionem profitentis viscera auulsa fuere, ac primò per totam vrbem circumducta deinde in vrbis fossas ad sterquilinium coniecta sunt. Cor autem, & iecur, baculis affixa, instar trophęi verè Diabolici circumgestata fuere. Quin eo vsque perrupit scelesti cuiusdam rabies, vt iecinoris illius particulam cani obiecerit, canis verò homine longè humanior attingere recusauit: tum immanis herus canem nō sine blasphemis vocibus hoc sermone insequebatur, Nunquid tu quoque es Lutheranus? Alibi vir quidam insignis & de literis optimè meritus, ventre, vultúque humo pertingente, in publicam vrbis plateam pertractus, primò semiustulatus in mare deijcitur, tum extractus canibus lacerādus obijcitur. Mechmeti immanitatem superiùs meritò sumus detestati, qui vno Acinacis ictu medios homines dissecabat, duabúsque veluti mortibus mulctabat: At si istum de quo agimus dispiciamus quater eum necatum fuisse comperiemus, nam vultu ventréque terram euerrēte pertractus, quodammodo mactatus fuit, deinde vstulatus, tertiò submersus, quartò à canibus dilaniatus. Non multò clementiùs cum alio actum est cuius cerebrum lapidibus comminutum fuit, deinde in flammas coniectus est, indéque extractus, muro est appositus vt quibusuis tormentulorum displo-

Consule historiam ecclesiasticam Gallicam. Anno 1580. excusā lib. 3. pag. 374.

Canis hominibus ipsis longè humanior.

Lib. 3. pag. 383.

Tomo 2. lib. 7. pag. 356.

dentibus ſcopus eſſet. Puerpera quædam die à partu quarto de lecto deturbata & in infimos gradus deiecta fuit. Infantulum verò cui diligentiſsimè in vlnis poſito cauerat, lanij illi crudeliſſimè ei auellũt muróque allidũt, vocibúſque blaſphemis Lutheranorum progeniem eſſe extirpandam prædicabant. Cor ex cadauere iacente ab militibus ſeu potiùs furiis eductum mordebatur: illi verò mutuo
387. ſibi illud porrigentes ſe præſagijſſe iam antè dicebãt, Hugonottum à ſe comeſtum iri. Mulieri honeſtiſſimæ, veſtibus penitus nudatæ, vbera in orbem exciſa fuere, tum patratis in
400. eam nefandis ſceleribus, in proximum flumẽ deiecta eſt duabus eius filiabus tam horrendum facinus ſpectantibus. Itali quidam in
454. religionis odium puerulum viuum in duas diſſecant partes, eiúſque iecur deuorãt. Ado-
517. leſcenti cuidam oculi pugione effoſi ſunt, tũ vlmo eſt ex pedibus ſuſpenſus tormentulorúmque glandibus eſt confoſſus. Viri qua-
531. tuor veram religionem profitentes carceribus noctu educti in pontem deducti ſunt, vbi primùm veſtibus omnibus exuti ſunt, tum miſerè excarnificati ſunt, ſicarij enim eos minutim concidentes per ludibrium ſeſe inuicem compellant, neſcio an brachium poſſem amputare, tum crebris ictibus alius brachiũ, alius collum, alius caput contundebat, donec ſemiuiuos in ſubiectum flumen coniecerunt, at humus eorum ſanguine infecta horrorem prætereuntibus incutiebat. Carnifices verò ad

ad eluendam crudelitatis suæ notam humum multa aqua perfundunt. Sed efficere non possunt quin sanguis ille continuò apud Dominum personet, qui cùm sanguinem humanum à brutis effusum reposcere non cunctetur, quid de hominibus est statuendum à quibus adeò iniustè effusus fuerit, quique hac ratione Dei imaginem violare nō dubitarint? Quidam Euangelij minister multis acceptis vulneribus, ambobus oculis effossis, tū fune pedibus alligato, huc & illuc est pertractus ac tandem palo alligatus, in struem lignorum coniectus est, atque ita viuus exustus. Gen.9.5.6. 585.

Vt autem appareat nullius conditionis homines à tanta barbarie fuisse immunes, Quidam ex summi senatus præsidibus, senex, & venerandus, qui quidem iam pridem Religionis reformatę opinionē habebat, quam tamen (quæ erat illius timiditas) palàm professus nunquam erat, baculis primùm immaniter verberatus, ac penè mactatus est. At sicarij cum satis amplos loculos pro libidine non inuenissent, eū pecunias suas deglutiisse prætexentes capite ad pectus vsque in aquam demerso, ex pedibus suspenso, adhúcque viuo, ventrem dissecant, visceráque in flumen proiiciunt. Cor verò hastæ affigunt, perque vrbem circungestant, in hæc erumpentes verba. En vobis cor nefarij illius Hugonottorū Præsidis. Quid plura? Nunquid ex humanis auriculis frictura est confecta? Nobilis quidam adolescens glandibus scopetariis ictus, 595. 596. pag.608.

nudúſque in dumum ſpinis conſitum coniectus eſt, atque ibi ardentiſsimis ad Deum
Lib.8.pap. 728. precibus animã agit. Prouecta ætate vir pugionibus confoſſus & lapidibus obrutus, canibus obiectus eſt. Ex permultis cadaueribus viſcera extracta ſunt, ſicariis exclamantibus annon quis eſſet qui Hugonotti viſcera emere
717. re vellet. Sed, ô rem nefandam & inauditam!
Lib.9 775. 777.778.& 823. annon pueruli aſſati fuere? viríque viui terræ mandati? Quinetiam inuentum eſt cadauer multis confectum vulneribus ſale aſperſis.
260. Quo nimirum ſupplicij verè diabolici genere miſer ille crudeliſsimè fuit excruciatus.
785. Præterea ducenti vigintiquinque homines brachiis adnexo fune colligati fuerunt quaterni, & quini, nudi, oculis ad ſolẽ poſitis, at-
795. que hoc modo enſibus, ſecuribus, & pugionibus confoſsi fuere, ſtramine incenſo pudendis eorum ambuſtis. Vir pugione cõfoſſus cum ſtatim animam non ageret crebris ſecuris ictibus confeſtim mactatus fuit. Alius letali vulnere percuſſus in lecto decumbe-
815. bat, huic malę ad aures vſque diſſectæ ſunt, tum in ipſo cubili iugulatus eſt.

Sed ne in iſtis hiſtoriis recenſendis quæ libris quos ad marginem adnotauimus memoriæ proditæ ſunt, æquo ſim prolixior, præſertim quum tabellis iam pridem excuſis depictæ ſint, quæ hæc præ ſe ferunt nomina, Lanienæ Vaſsiacę, Lanienæ Turonenſes, Lanienæ Cadurcorum, aliæque in Gallia noſtra patratæ: Quid quęſo, dicturi ſumus de cruenta

tá illa Tragœdia quæ initium habuit Lutetiæ die 24. Augusti, Anno 1572. qui dies D.Bartholomeo dicitur sacer, atque Gallicis in kalendariis meritissimè rubrica est adnotatus? Cuius quidē culpam in eos non reiicio, quos authores minimè habuit. Quámque Rex noster pacis edicto summo suo dolore actam fuisse iure declarauit. Inter cætera innumera, quæ tum per vniuersum regnum crudelissimè sunt admissa, annon cadauerum humanorū adeps, ex Arari flumine (in quod proiecta fuerant plusquam Americana aut Turcica feritate mutilata,) extractorum Lugduni auctione publica venumdatus fuit? Nonne iecinora, corda, aliæque humanorum corporum partes ab immanissimis sicariis, quósque inferi ipsi abominantur; deuoratæ fuerunt? Nunquid Antissiodori, viri cuiusdam pij, nomine Cor-regis, atrociter excarnificati, cor in frusta concisum venale est à carnificibus expositū, ac deinde ad prunas tostum & deuoratum? Innumera etiamnum sunt in viuis hominum millia, qui de istis ante nostra tem pora inauditis cumulatissimè testabuntur. Libris quoque (vt iam dictum est,) hac de re scriptis & excusis posteris mandabuntur. Ac ne plura persequi cogar, (nam horret animus, deúmq; precor vt tanto vulneri remedium adhibeat) sæuitia cum sæuitia, immanitásque cum immanitate comparetur: trésque aptentur tabulæ contiguæ, in quarum

Vide Comment. Gallica. & historiā nostri temporis.

Gallica immanitas cum Americana, & Turcica comparatur.

prima Barbari Americani depingantur, Clauis ſuis ligneis captiuos mactantes, fœminæ quoque cadauera, calidâ perfundentes, tum corpora fruſtatim conciſa, brachia etiam, crura, fœmora, capita *Boucano* impoſita, inter coquendum horridè contrahantur & deturpentur, ipſi denique Barbari geſtu quàm fieri poterit immaniſsimo carnes illas vorantes apponantur.

In ſecunda Turacanus tiara amictus, pyramidem ex humanis capitibus crudeliter obtruncatis conſtruens. Amuratus quoque & Mechmetus Turcarum imperatores adhibeantur: quorum prior, innumeris necatis hominibus eorum ſanguine Patris Manibus litet: Poſterior rotario afficiat ſupplicio complures milites, alióſque in duas partes vno acinacis ictu diſſecet, atque ita bis mori cogat. Addatur Vladus, qui ſubditos palis transfigat, & quidẽ magno numero, effingantur quoque rotæ & patibula, tanta copia vt ſyluam efficiant, humanis cadaueribus onuſta, infantuli ab matrum vberibus pendeant, vultu quos dolores moriendo perſenſerint, deformitate indicante: Coruis aliíſque inauſpicatis auibus circumuolantibus, atque in mediis quorum antè oculos, & viſcera deuorarint nidos conſtruentibus: Ceteráque ad rem exaggerandam adiiciantur, quæ ex deſcriptione ſuperiùs allata pictor excogitare poterit.

In tertia, furentes & rabidi Galli, na-

turæ

turæ leges & Principum ſuorum edicta violantes, qui veluti Tortores & carnifices immaniſſimi, homines ex pedibus ſuſpendant, facie ad humum inuerſa, ventrem ferro diſſecent, viſcera eximant, per vicos circumducant, & in fœdiſſima quęlibet ſterquilinia conijciãt: Qui humana corda & iecinora verubus & longuriis tranſfixa circumgeſtent, eáque modò cruda, modò in prunis toſta vorent, immò cani deuoranda porrigant, qui horrore percitus aufugiat, taliáque monſtra humanitate ſuperet: Qui ſemiuſta corpora humana, in mare proijciant, rurſúmque extrahant, muróque applicent, ac tormenta diſplodentibus pro ſcopo proponant: Qui adipem humanum educant, venąlémque inſtar bubuli ſeui exponant: Qui quorundam capita lapidibus comminuant, corporáque in flãmas conijciant, ac poſtea canibus dilanianda proijciant: Qui muliebres mammas circumſecent: Qui puerperas è cubili auellant, puerulóſque muris allidant, nonnullos inſtar nefrendis aſſent: Qui viris quibuſdam oculos pugionibus eruant, quos arbore ex pedibus ſuſpenſos tormentulorum glandibus conficiant: Qui de media nocte nudos homines ad pontem quendam ſicis diſſecent, minutímque concidant, inque ſubiectum flumen dent præcipites: humo cruore adeo infecta, vt tortores ipſos horrore perculſos notam illam eluere oporteat: Qui Eumenidũ furorem longè ſuperantes, auriculas humanas in

ſartagine frigant, omaſorúmque inſtar comedant: Qui viuos homines ſepeliant: qui minutatim corpora concidant, vulneráque ſale aſpergant, vt grauiori cum dolore coniunctam mortem comminiſcantur: Qui complures ſimul vinctos, nudato corpore, ſoli oculis oppoſitis, gladiis, ſecuribus, pugionibus dilanient: quorum pudenda accenſo ſtramine amburant: Qui corpus ſica confoſſum necdum exanimatum, ſecuri mactent: Qui viro, vulnere lethali accepto ac in lecto decumbente, vtramque malam ad aures vſque diffindant, eúmque inſtar ouis iugulent.

His, inquam, ita depictis, quæ minimè exaggero, ita enim geſta ſunt, immo maiori quàm quæ verbis exprimi poſſit, crudelitate: Quænam trium harum tabularum immanior & viſu magis horrenda eſt iudicanda? Nunquid hæc poſtrema? hæc vtique. Itaque non abs re quidam, cuius nomen me ignorare ſanctè affirmo, poſt Gallicam illam lanienam quam reliquas omnes omnium temporum immanitates longo interuallo ſuperare videbat, verſiculos Gallicos ſcripſit, quos ita expreſſimus.

Exulta Pharao, Neróque ſæue,
Herodéſque, & Achabe: nam furore
Gallo ſæuitia eſt ſepulta veſtra.

Immo addere poſſumus ſæuitiæ omnia quæ vnquam extiterunt exempla, ſiue apud

Scy-

Scytas, aut Tartaros, siue apud alias nationes, ne excepta quidem immani Triumuiratus Romani laniena. Quapropter ne deinceps Barbarorum ἀνθρωποφάγων crudelitatem adeò abhorreamus, quandoquidem non minor, immo longè immanior apud nos passim locum habet. Illi enim feritatem in hostes suos tantum exercent: Nos verò, vt constat ex iis quæ relata sunt, cognatorum, vicinorum, propinquorum sanguine manus nostras commaculamus. Itaque monstrosissima quæque vt videamus in Americam vsque non est excurrendum. Verùm hîc forsitan Catholicus quispiam Romanus obijciat, quid? tu inuidiam omnem in nostros deriuas, de vobis autem Religiosum nomen profitentibus, ne verbum quidem. An scelerum immunes, & quasi Angeli in armis fuistis? Ego verò respondeo, quantum obseruando assequi potui, primo quidem ciuili bello ex nostris nõ paucos tales extitisse, præsertim si cum vestrarum partium hominibus conferantur: Secundo autem non parum à pristina pietate degenerasse, ac proinde humana æquo plura perpetrasse: Tertio verò in peius ruentes, præsertim ex quo vobis admixti fuerunt, non negarim complures deploratæ spei homines in furias degenerasse. Quibus æquiores ab eo tempore minimè nos præbuimus, ac iis, aduersus quos sese bellum gerere profitebãtur, buibus tamen meliores non essent: Quod apparet vel ex ea, quam edidi, historia de fa-

Religiosi bellorum ciuiliũ in peius ruere cœperunt.

me & obſidione Sancerrana, cui ipſe interfui, Anno 1573. nec non ex iis quos in ipſo exercitu conſcripſi commentariis. Eorum itaque peccata minimè diſſimulaui, à quorum partibus ſtabam in optima cauſſa, quantumuis peſſimè acta. Atque vt hoc etiam loco teſter quanto cum dolore Galliam à ſuis alumnis ſanguine fœdatam conſpexerim, facinus narrabo cuius recordatio animũ meum ſine fremitu nunquam ſubit, adeo mẽti meæ, immanitatis illius imago adhæſit.

Noſtri oppidulum quoddam (cuius nomẽ conſultò non edo) obſedêre, oppidani rei militaris imperiti, ſeſe ad defenſionem parant, auxilium præſto ſibi affuturum rati: itaque tormenta crebrò diſplodunt, ac nõ modò milites quoſdam interficiunt, ſed etiam ex ducibus nonnullos vulnerant, Item equos præſtantiſſimos. Quæ res noſtros non parum exacerbauit. Denique cohortes aliquot ex noſtris ſub veſpertinum crepuſculum, Ducum induſtria deductæ, ac ſermone animatæ muris ſuccedunt, ſcalas admouent, conſcendunt, oppido denique quamuis munitiſſimo, fortitérque ab ciuibus propugnato, adeò vt nõ ſemel noſtros mœnia iam occupantes propulſarint, vi potiuntur: obuios quoſque ferro transfigunt, immo ne vnum quidem virum ſuperſtitem fuiſſe credo, niſi ſi qui abditiſſimis latibulis ſeſe commiſerant. Ego tum in vrbe vicina ab noſtris occupata eram. Po-

ſtri-

ſtridie cum quibuſdam aliis ad expugnatum illud oppidulum accedo, vt quid ibi contigiſſet viderem. Tantam nimirum ſtragem nactus ſum vt totus cohorruerim:quippe iugulatis pleriſque, locóque decliui, vndiquáque ſanguinis riuuli defluebant.Ego tã atrox facinus conſpicatus, quod tamen infectum fieri nequibat, Præfectum rogo,liceat cadauera illa terræ mandare,quod lubens conceſſit. Ruſticos duos latentes metu conſternatos magno labore inuenio, eos mortis metu eximo:tres ingentes foſſas ab iis excauari curo:vnam in Sacello, reliquas duas in hortis, pro temporis opportunitate commodis, illa enim die eò vnde migraram redeundum mihi erat.Cadauera vndiquaque ſcalis & aſſeribus impoſita ad foſſas illas cõportari iubeo. Inter mortuos ſeptem mulieres repertę ſunt tréſque pueruli.Eueſtigio Præfectum adeò, rei atrocitatem oſtendo,iuſta Dei iudicia tãtam crudelitatem vltura nobis imminere expono.Ille diligenti facta inquiſitione, refert ea non conſulto ſed per imprudentiam contigiſſe,dum noctu milites oppidum ingreſſi domos intrant,lucerníſque minimè accenſis obuios quoſque trucidant, vel in ipſis cubilibus vbi permulti latitabant : veriti ne oppidani inſtauratis viribus noui quidpiã molirentur. Ego ad inſtitutum opus reuertor. Mortuorum, qui numero erant centum & quinquaginta plùs minùs,aceruo iuſto. Fœminæ viros ſuos & affines ſingulę perquirũt,

Funeſtũ ſpectaculum.

Fœminæ & pueruli ab Religioſis per imprudentiam interfecti.

quarum pleræque lugentes & lachrymantes me quem ſedulò de ſepeliendis illis curam gerere videbāt, rogant liceat ſibi linteis ſuos inuoluere. Id verò per me omnibus quibus ea res erat cordi licuit. Sed (Proh, facinus indignum! atque irati in te Dei certiſſimum iudicium, miſerrima Gallia, apud quam iuſtis ſuppliciis minimè profecit, tu enim magis ac magis induruiſti.) mulier quædam ſuos inter cadauera requirit, virum primò conſpicit, vnúmque ex natis: tum alterum mox animaduertit: ſuos deinde fratres duos conſpicatur. Hæc iuſtiſſimo mœrore ac dolore (ſi quę vnquam mulier) perculſa, puerulum ſeptem annos natum quem manu tenebat his compellat verbis: Ah mi filiole, quàm verè orphanū te homicidæ iſti effecerunt! Patrem tuum, duos fratres, duos etiam auūculos tibi hodie abſtulerunt. Quanto tum dolore perculſus fuerim quærendum minimè arbitror. Ac ne quid diſſimulē, immo quas pepererint miſerias bella noſtra ciuilia commonſtrem (hic enim eſt ſcopus meus vt agnito malo, noſtro ſaltem cauti fiamus periculo) miles quidam è noſtris legionibus (noſtrum non dicam) repertus eſt adeo humanitatis ſenſus expers, vt audita homicidarum voce quam mœſtiſſima illa mulier emiſerat, viris quinque illa cæde amiſſis quibuſcum tam arcto amoris vinculo erat coniuncta, eam confoſſurus pugioni manum admouerit. Illum ego compeſco, quæróque nunquid me agnoſcat: probè ex-

Facinus lugendum.

bè excipit. (nos enim cuilibet ſatis eramus noti, vtpote qui miniſterio noſtro in ipſo exercitu fungeremur.) Tum doceo miſerrimam illam mulierculam in tãta animi ægritudine ferẽdam eſſe: Se niſi ferreus ſit, mecũ gemitus illius luctibus adiungere debere, ob tam immane facinus, quod omnium noſtrũ peccatis acceptum erat ferendum: Simúlque miſeri illius populi reliquias conſternatas metu conſolor, ac periculi, quo nondum liberatas ſe eſſe credebant, metu eximo. Miles verò ille ſeu ebrius, ſeu potiùs inſano aut Diabolico furore percitus, gementi illi mulieri denuo minatur. Ego verò qui amicis verbis erga immaniſſimum illum nihil profeceram, denuntio, ſi eam attingat, fore vt noſtrum alter ſepeliendorum augeat numerum. Hoc ego narraui exemplum, vt quanta confuſio noſtros quoque inuaſerit palàm faciam. Noſtrum omnium Deus miſereatur: Enimuerò ſi Gallos ob inſignem ſuam comitatem & manſuetudinem olim per vniuerſum terrarum orbem adeò celebratos inſpiciamus: eos ab auitis moribus vſque adeo degeneraſſe comperiemus, vt crudelitate vincant non modò cęteras omnes gentes, vt ſatis demõſtratum eſt à nobis, ſed & feras ipſas, Leones, Tigres, vrſos, lupos, ipſúmque adeo *Iannou-are* Americanum. Deum Opt. Max. rurſus oro vt Gallorum tot ſceleribus condonatis, faxit tandem vt ad ſanam mentem redeant.

Miles naturę affectu vacuus ac Diabolico furore percitus inter Religioſos.

CAP. XVI.

Quid nomine religionis apud Barbaros Americanos veniat: De erroribus in quos ab impostoribus, quos Caraibes *vocant inducuntur: Déque crassissima Dei ignoratione quæ apud eos obtinet.*

1.de legib.

QVAMVIS Ciceronis illud dictum, nullam esse gẽtem neque tam immãsuetam, neque tam feram quæ non, etiamsi ignoret qualẽ Deum habere deceat, habendum sciat, communi omnium calculo pro axiomate certissimo habeatur, tamen quomodo erga *Tououpinambaultios* nostros constet, non satis scio. Nam verum Deum ignorãt. Nullos quoque Deos falsos siue cœlestes siue terrestres agnoscunt, nec colunt: ac proinde locum vllum publicũ in quem religionis ergò conueniant non habent. Contrà quàm ab Ethnicis olim, ac etiãnum ab Idololatris nostri temporis vsurpatur. Nominatim verò ab Indis Perüanã prouinciam incolentibus, quę cum *Tououpinambaultiorum* regione est continens, ab eáque distat passibus 1000000, qui Soli & Lunę sacrificant. Mundi quoque creationem ignorant, dies nominibus non discriminãt, alium alio non præferunt: hebdomades, menses & annos non obseruant, Tempora Lunis dimetiun-

Toupin. verũ & falsos Deos ignorant, mundíque creationem.

metiuntur: Scripturę, siue sacra illa sit, siue prophana, non modò penitus sunt ignari, sed etiam Characteribus quibus animi sensa notare possint penitus carentes, Quum primò in eas terras venissem, verba & sentētias aliquas vt sermoni eorum assuescerem scribebam, eásque mox coràm ipsis legebam. Illi præstigias id esse rati, inuicem his verbis alij alios alloquebantur: Non mirum! istum qui heri ne vnum quidem verbum idiomatis nostri callebat, nunc vi & ope huius chartæ, quæ illum nostra eloqui docet, ita peritè ea sonare vt à nobis intelligātur? Barbari Hispaniolam Insulam incolentes idem prorsus de hispanis qui primi ad eos accesserunt, iudicabant: Hæc sunt historiographi verba. Indi animaduertētes Hispanos etiam absentes, mutuò inter se colloqui literarum beneficio, credebant vel eos prophetico agi Spiritu, vel literas ipsas loqui. Quo factum est vt Barbari, veriti ne peccata innotescerent sua, ita sese in officio cōtinuerint, vt ab eo tēpore, nec mētiri, nec quicquā Hispanis suffurari ausi fuerint.

Quid de scriptura sentiāt Barbari.

Hîc si quis hoc argumentum dilatare cupiat latissimus ei pateat campus tum ad scripturæ artem laudibus prosequendam, tum ad demonstrandum quanto nos Deus affecerit beneficio, nos, inquam, Europæos, Asiaticos, & Afros, præ Barbaris istis quartā orbis partem incolentibus. Illi enim mentis conceptū nonnisi expressis vocibus exponere possunt, Nos verò scripturæ adminiculo, aliorum arcana cognoscimus, nostra verò consilia cum

Scripturę ars excellentissimum Dei donum.

eis communicamus, qui vel in remotissimis degũt terris. Ac sanè præter bonas artes quas ex libris addiscimus, (quæque Barbaris sunt ignotæ) scripturæ quoque ars inter excellentissima quibus nos Deus cumulauit dona est recensenda.

Minimè autem moror quod Socrates (vt refert Plutarchus) dicebat: Literas quas vulgus putat repertas iuuandæ memoriæ, vehemẽter illi officere. Olim enim homines si quid audissent dignum cognitu, nõ libris sed animo inscribebant: hac exercitatione confirmata memoria facilè tenebant quicquid volebant: & quod quisque sciebat habebat in promptu. Post, reperto literarum vsu, dum libris fidũt, non perinde studuerũt animo infigere quod didicerant. Ita factum est, vt neglecto memoriæ cultu, minùs viuida esset rerum cognitio, & pauciora quisque sciret: quandoquidem tantum scimus, quantum memoria tenemus. Quam ego sententiam, præsertim in Philosopho, ac Græciæ sapiente dignam iudico reprehensione. Nam & Cicero, cæterique docti, post eum, historiam, quæ sine librorum vsu commodè contexi non potest, matrem esse temporum affirmarunt. Illud quidem verum est, Patres qui ante Mosis scriptorum omnium primi, tempora vixerũt permulta, & quidem optima, quæ non commentariis, sed menti & memoriæ mandabãtur posteris per manus tradebant. At longè tutiùs illud est factum ex quo obtinuit scriptura.

Ergo, vt ad *Tououpinambaultios* nostros

redeamus, Quoties cũ illis colloquebamur, ac mentio de Deo incidebat, dicebamus nos credere in vnum Deum creatorem cœli & terræ, qui vt orbem & quæcunque in eo ſunt, condidit, ita omnia pro arbitrio gubernat. Illi vbi hæc audierant, alij alios intuentes, & in hanc vocem (quæ admirationis nota ipſis familiaris eſt) erumpentes, *Teh*! defixi & ſtupefacti hærebant. Prætereà, quoniam, vt ſuo dicemus loco, Tonitru fragore vehementer terrentur, (id *Toupan* vocant) ſi eorum conſulentes ruditati occaſionem inde arriperemus, eos edocendi, diceremúſque Deum illum eſſe de quo verba illis faciebamus, qui, vt ſuam indicaret potentiam, cœlum terrámque eo modo concuteret: illi excipiebant Deum illum à quo adeo terrerentur eſſe nequam. Hæc eſt hominum illorum miſerrima conditio. At, quærat fortaſſe quiſpiam: fierine poteſt, vt brutorum inſtar Americani ſine religione viuant? Ego verò reſpondeo, quod iam antè attigi, perparum ab eo abeſſe, nec credere me gentem vllam in toto terrarum orbe eſſe quæ ab omni religione ſit magis aliena. Attamen vt etiam exponam quantulum lucis inter denſiſsimas tenebras quibus obcæcantur perſpexerim, Affirmo eos non modò immortalitatem animarum credere: ſed pro certo quoque habere, poſt mortem eorum animas qui virtutem coluerint (virtutem autem illi definiunt ſuo more, nẽpe vltionem ſumere de hoſtibus & quam plurimos mandere) pòſt altiſsimos montes euo-

Barbari de Deo vero audientes admirabundi defixi manent.

Toupan tonitru.

Pſal. 29.

Americani animarum credunt immortalitatẽ.

lantes, patrum & auorum suorum animis aggregari, ibíque in amœnissimis hortis perpetuis deliciis ac tripudiis lætum æuum agere: (Hæc est longa illa Socratis peregrinatio, hi Poetarum Elysij campi) ignauorum contrà manes, qui sine vlla propugnandæ patriæ cura inglorij vixerunt, abripi ab *Aygnan*, (sic illi cacodæmonem vocant) & cum eo sempiternos inter cruciatus viuere.

Ioseph. de bello Iudai. lib. 2. cap. 7.

Constat etiam Essenios Græcorum sententiæ suffragantes, olim credidisse bonas animas carnalibus vinculis releuatas vltra Oceanum degere, (cui furori si fides esset adhibenda, Brasilia denotaretur) vbi eis sit reposita perfruitio: Illic quippe esse regionē, quæ neque imbribus, neque niuibus, neque æstu aggrauetur, sed quam Oceano oriens Zephyrus, & leniter aspirans amœnet: malis autem animabus affirmant (seu potiùs somniant) procellosa loca & hyberna destinari plena gemitibus exercēdarum sine fine pœnarum. Cæterùm miserrimi nostri Barbari, in hac etiam vita misere ab Cacodæmone torquentur. (quem alio nomine *Kaagerre* vocant) ipse enim eos nonnunquam vidi etiam nobiscum colloquētes protinus instar phreneticorum exclamantes! *Hei, hei*, opem ferte nobis, nos enim verberat *Aygnan*. Immò affirmabāt illi cacodæmonem ab se conspici modò beluæ specie, modò auis, modò etiam portentosa aliqua forma. Quia autem magnopere mirabantur nos ab cacodæmone non infestari.

Aygnan cacodæmon Barbaros vexat.

Itaque dicentibus nobis tormẽtis illis à Deo illo nos eximi, de quo frequenter illis verba faciebamus, qui Aygnano longè superior esset, ac ne nobis molestiam vllam pareret obesset, non semel contigit, vt periculo vrgẽte, se in Deum credituros pollicerentur, malo autem liberati promissionis erant immemores. At verò vt constet tormenta quibus infestantur ludicra non esse, ipse eos nonnunquã vidi, malum illud recordantes adeo horrore perculsos, vt præ angore sudantes manúque femur plaudentes, his verbis apud nos conquererentur. *Mair Atourassap, Acequeiey Aygnan Atoupaué.* Hoc est mi stulte, mi socie, Cacodæmonem præ reliquis omnibus malis reformido. Si verò quis nostrûm contrà his eũ compellabat verbis, *Nacequeiey Aygnan*, hoc est ego verò Cacodæmonẽ non metuo. Tum illi sortem suam deplorantes, Ah, quam nos felices essemus, si eo, sicuti vos estis ab illo, tuti essemus! Tum nos excipiebamus, credẽdum igitur esset in eum qui *Aygnan* est potentior. At illi, vt dictum est, quamuis periculo præsente sese id facturos pollicerentur, mox ad ingenium suum redibant. Antequam progrediar vlteriùs, ad ea quæ de Barbaris animam immortalem esse credẽtibus, addam, id quod ab Occid. Ind. hist. scriptore est relatum, Barbaros Cusco vrbis accolas non modò animarum immortalitatem, sed etiã (Præter Theologorum axioma Philosophos omnes cæterósque ethnicos ac Barbaros corporum

Peruẽses Barbari, corporũ credunt resurrectionẽ.

rum

rum resurrectionem ignorasse, immò negasse) corporum resurrectionem credere. Quæ res hoc exemplo ab illo confirmatur. Indi, inquit, cùm animaduerterent Hispanos sepulchra, vt auro, cæterísque pretiosis potirẽtur, aperientes ossa proiicere, ac dispergere rogabant ne ita dispergerentur, ne illud resurrectioni obesset: illi enim (inquit) corporum resurrectionem vt & animæ immortalitatem credunt. Alius quoque author prophanus affirmat gentem Barbaram & ethnicam eò vsque processisse vt resurrectionem crederet. Hæc sunt illius veba. Postea Cæsar Ariouistum & Germanos deuicit, qui corporis erant insolita proceritate, fortitudine non minori, fortiter enim pugnabant, mortémque contemnebant, se resurrecturos opinantes.

Hist. Gen. Ind. lib. 4. c. 124.

Vide Appianum de bello Celtico. co cap. 1.

Hæc ego ideo commemoro vt intelligãt omnes, si Athei, quorum plena hîc sunt omnia, id habent cum *Tououpinambaultys* commune, quód sibi persuadent, & quidem portentosiùs quàm illi, nullum esse Deum, ab illis saltem discant Cacodæmones esse, qui in hac etiam vita eos excruciant, qui Deum, eiúsque potentiam inficiantur. Si verò obiiciant (quod faciunt nonnulli,) Cacodæmones aliud nihil esse quàm prauos hominum affectus, ac proinde stultè Barbaros ea imaginari quæ non sunt: Respondeo: si ea quæ à nobis verissime dicta sunt considerentur,

In Atheos.

nimirùm Americanos visibiliter, & realiter à Cacodæmone excruciari, ex eo patere satis quàm ineptè cruciatus ille humanis tribuatur affectibus. Etenim quînam fieri potest, vt quantumuis sint violẽti, homines vsque adeò afficiant? Ea omitto quæ quotidiana hic edocet experientia, immò etiam, nisi illud esset coràm porcis margaritas proiicere, Dæmoniacos, quorum meminit historia Euãgelica à Christo sanatos huc afferre posśim.

Deinde quandoquidem Athei isti indigni sunt penitus, quibus ea proponãtur, quæ tã disertè de animæ immortalitate sacræ testantur literæ, Barbaros denuò illis nostros opponam, à quibus, licèt obcæcatisśimis, discent animâ hominem præditum esse, quæ nonmodò nunquàm intereat, sed etiam à corpore seiuncta, vel æternæ destinetur beatitati, vel damnationi sit obnoxia.

Tertiò, ad carnis resurrectionem quod attinet, quoniam canes isti sibi quoque persuadent, corpus semel extinctum nunquam excitatum iri: Indos Peruenses illis oppono, qui falsa licèt sint imbuti religione, immò non alio quàm naturæ ducantur instinctu, cum nefariis tamen istis in iudicio sunt surrecturi. Verumtamen cùm sint Cacodæmonibus ipsis peiores, (vti iam dixi-
Iac.2.19. mus) qui Apostolo teste Deum vnũ esse credunt & horrescunt, plus æquo illis à me tribuitur,

buitur, quando Barbaros Americanos illis pro doctoridus propono. Quapropter perditorum illorum mentionem in posterum non faciam, sed eos iam inde ad Inferos relego vbi portentosorum errorum suorum fructus promeritos percipient.

Ergo vt ad institutum sermonem meum reuertar, nimirum de eo quod religionis nomine apud Barbaros nuncupari potest, si diligenter id quod iã antè attigi perpendatur, eos nimirùm quibus alioqui maximè grata esset ab omnibus perturbationibus immunitas, audito tamen tonitru inuitos contremiscere, potentiæ cuiusdã metu, cui resistere nullo modo posſint, inde facile est colligere nõ solùm Ciceronis sententiã à me initio allatã apud eos locum habere, verũ etiam metũ illum potentię Dei, quem agnoscere nolunt, ἀναπολογήτους illos redditurum esse. Ac sanè ex eo quòd Apostolus dicit Deum, qui præteritis temporibus sinit omnes Gentes suis ipsarum viis incedere, non tamen passum esse se expertem testimonij, bona tribuendo, dando cœlitus pluuias, ac tempora fructibus edẽdis apta: patet satis solam hominum malitiam obstare quò minùs ad Creatoris sui notitiam perueniant. Alibi quoque dicitur Dei inuisibilia ex creatione Mundi perspici. Act.14.17. Rom 1.20.

Itaque licèt Americani nostri ore Deum non confiteantur, quandoquidem apud sei-

pſos conuincūtur aliquam eſſe diuinitatem: Inde colligo eos nec excuſabiles futuros, nec ignorantiæ prætextum meritò captaturos eſſe. Verùm præter ea, quæ à me dicta ſunt de animæ immortalitate, quam ipſi credunt, de tonitru, quem perhorreſcunt, & de Cacodæmonibus, à quibus excruciantur: (quæ tria in primis ſunt notãda) quartum inſuper addam caput, ex quo manifeſtum erit tenebras denſiſſimas, quibus obruuntur, minimè efficere vt religionis illud ſemen, (ſi modo nomen tam auguſtum rei adeo obſcuræ conueniat) in illis non pullulet, aut penitus extinguatur.

Caraibes pſeudoprophetæ.

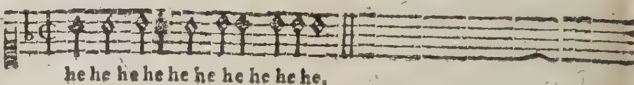
Igitur vt narrationem ipſam ordiar, in primis tenendum eſt Prophetas, ſeu ſacerdotes quoſdam apud eos eſſe, quos ipſi *Caraibes*, qui vicatim commeantes miſeris illis perſuadent, ſe (quod cum Spiritibus commercium habeant) quibuſcunque viſum fuerit fortitudinem impertiri, qua bello hoſtes ſuperētur, ſed etiam ſua ope fructus omnes, craſſáſque illas radices enaſci, quas Americanum ſolum producere diximus. Præterea (quantum à Neuſtriis interpretibus accepi, qui multos ã annos in illis terris vixerant) *Tououpinambaultijs* id moris eſt, vt tertio, vel quarto quoque anno frequentiſſimi conueniant. Cui conuentui ex inopinato vt mox dicam ipſe interfui. De quo quæ ſequuntur referenda habeo. Ego, cum Gallo quodam nomine Iacobo Ruffo, atque etiam interprete quodam

Neu

Neuſtrio peregrè profecti, in vico quodam diuertimus: poſtridie illius diei ad iter nos ſummo manè accingebamus, cùm vndiquaque confluentes accolas conſpicimus. Vici verò illius incolæ aduenientibus ſeſe adiunxerunt, ac mox ſexcentenos in area quadam aggregatos videmus. Nos conuentus illius cauſam ſciſcitamur: conſiſtimus: ſciſcitantes turbam illam in tres diuidi partes videmus. Viri omnes in caſam quandam ſe recipiunt, fœminæ in alteram, pueri quoque in tertiam confugiunt. Ego, qui *Caraibes* aliquot viris permixtos videram, inſolitum quid ab illis factum iri ſuſpicans ab comitibus meis efflagito, vt mecum rem totam obſeruaturi illic conſiſtant: quod ab illis impetraui. *Caraibes* antequam fœminas & pueros dimitterent ſumma cautione prohibuerunt ne è caſis ſuis egrederentur, ſed diligenter ad cantum attẽderent, nobis quoque indicũt vt in ea in qua erant mulieres caſa deliteſceremus. Nos qui ientaculo intenti eramus, atque eorum quæ acturi erant ignari, murmur quoddam ſubmiſſum è caſa, in quam viri ſeceſſerant erumpens exaudimus (caſa porrò illa à noſtra triginta fermè paſſibus diſtabat) mulieres quæ numero erant 200. ſtantes, auréſque arrigentes in vnum veluti aceruum ſeſe glomerant. Viris verò vocem paulatim attollentibus, adeò vt eorum diſtinctæ voces à nobis exaudirentur hortantium iſtam interiectionem identidem repetentium,

Narratio de maxima Barbarorum celebratione.

Barbarorum modulatio.

mox mulieres tremula voce eandem illam interiectionem recinentes audimus, *He,he,he,he*,&c. Vocem verò tantâ animi cōtentione sustulerunt,idque toto quadrantis horę spatio, vt nos spectatores in admirationem rapuerint. Ac sanè illæ non modo horrendum vlulabant,sed etiam magno impetu prosiliebant, mammásque suas concutiebant, spumámque ore emittebant, immo nonnullæ (non absimili ab iis modo qui comitiali morbo conflictantur(exanimes procidebant. Quo fit vt credam Cacodęmonem corpus illarum inuasisse, eásque dæmoniacas repentè factas fuisse. Præterea perspectis iis, quæ à Bodino libro cui Dæmonomaniæ nomen fecit de veneficarum exstasi, quam asserit veneficis omnibus quæ cum Cacodęmone expressum fœdus pepigerunt, familiarem esse, quæque nonnunquam spiritu rapiūtur, corpore sensus omnis experte remanēte, quamuis etiam & corpore & animo nonnunquam rapiantur. Adde(inquit ille)quod nusquam conueniunt quin choreas agant, inter quas quantum ex veneficarum quarundam confessione elicere potuit, conclamant omnes. *Har,har*(quòd optimè cum *He,he*, Americanarum nostrarum conuenit,) *Dæmon, huc salta,illuc salta*: Aliæ verò respondent, *Sabbath, Sabbath*,hoc est festum,seu quietis diem,manus,

Vlulatus gestúsque horrendi fœminarū Amer.

Lib.3.cap.3.

Lib.2.cap.3. & lib.3.cap.1.

nus, ſcopáſque, quas in manibus habent attollentes, vt certiſſimum lętitię edãt ſignum, ſéque ex animo Dæmoni ſeruire ſignificent. atque adeò vt adorationem Deo debitã imitentur. Nam in Lege diuina Iſraelitis præſcriptum erat, vt ad Dominum manus attollerent, ac coram ipſo ſeſe exhilararent. His inquam perſpectis colligo Satanam vtrarumque Dominum eſſe: eáſque eodem duci ſpiritu, nec locorum interuallum obſtare quo minùs pater ille mendaciorum hîc & illic in eos agat, qui ſibi iuſto Dei iudicio traditi ſunt. Pueros conſimiliter conclamantes cùm audiſſem (etiam ſi iam per ſemiannum cum Barbaris egeram, ac penè eorum moribus aſſuefactus eram,) tamen, ne quid diſſimulem, nonnihil tum timui, præſertim quum quis rei illius exitus eſſet futurus ignorarem, tandem quum clamoribus illis finis eſt impoſitus, viris aliquantulum ſilentibus, pueris quoque & fœminis penitus tacentibus, mox viri tam ſuauiter, tantáque cum harmonia cantare cœperunt vt miro eos videndi tenerer deſiderio. Sed cùm è caſa illa exire vellẽ, & à mulieribus detinebar, & ab Interprete admonebar, ſe (qui ſeptem iam annos apud Barbaros exegiſſet) ad ſolennia illa accedere nunquam auſum fuiſſe, deníque ſi accederem non ſatis prudenter me facturum. Quibus effecit vt periculi metu pauliſper hæſerim, attamen, quoniam ille probabilem nullam rei illius cauſam afferebat, fœminis & inter-

Deut. 12. 6. 7.

Americanæ mulieres eodem cum veneficis noſtratibus ducuntur ſpiritu.

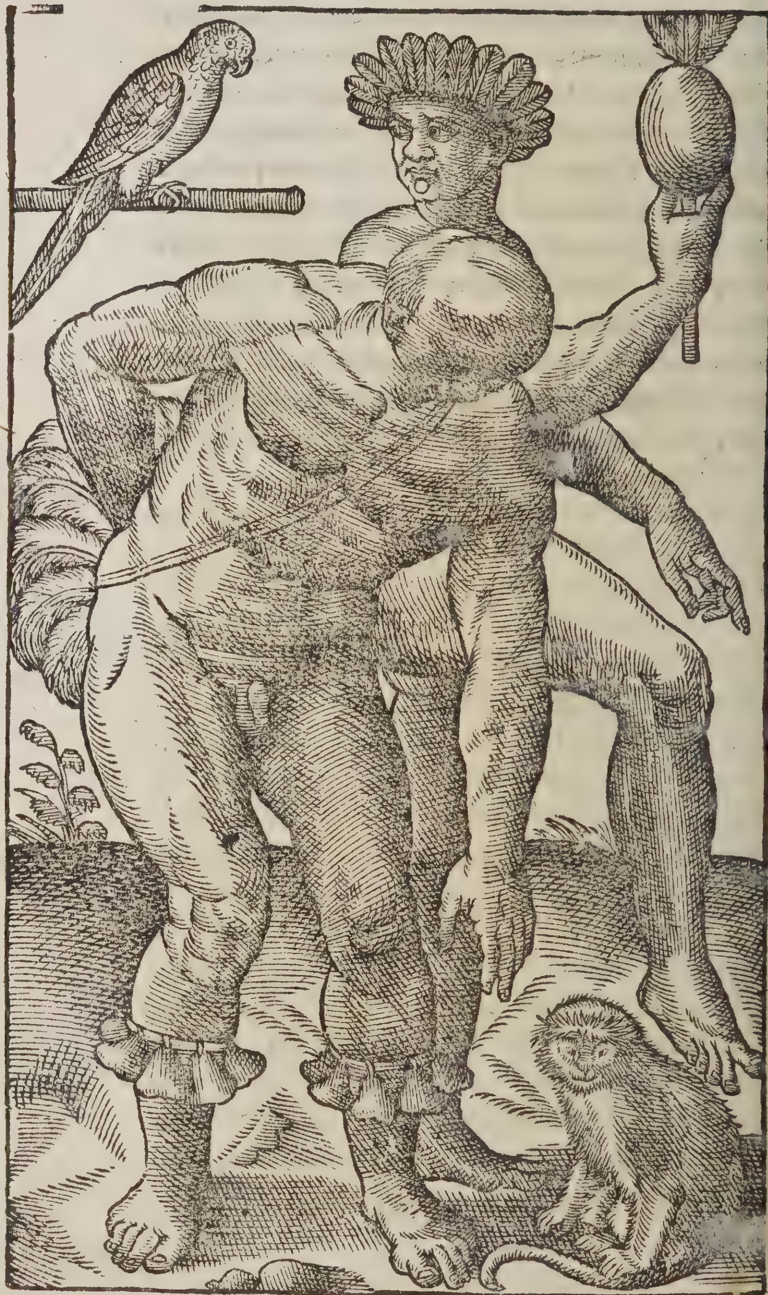
prete nonnihil reluctantibus, egressus sum: vetulorum quorundam vici illius incolarum amicitia fretus. Accedens igitur ad eum locum in quo concentum illum audiebam, ego vt commodiùs quid intus fieret perspicerem, casæ tectum manu perforaui. Sunt enim oblongæ ac rotundæ in morem pergularum hortensium nostratium, herbísque à summo ad imum contectæ. Inde comites meos digito innuens aduoco, ac tandem in casam illam ingredimur. Barbaros vt vidimus præsentia nostra non commoueri, (quod futurum suspicabatur Interpres) immò ordines optimè seruare, ac versus suos persequi: in angulum quoddam secessimus, ac otiosè eos contemplati sumus. Atque vt id exequar quod pollicitus sum superiùs, descripturum me esse alterũ chorearum genus: Hi sunt eorum inter saltandum gestus. In orbem dispositi erant, sibi mutuò adhærentes: manus tamen sic mutuò non apprehendebant proni, corpore nõnihil inclinato, alteram tãtum è tibiis, nimirum dextram, succutientes, manu dextera clunibus imposita, sinistra verò pendula, atque hoc habitu & cantilabãt, & tripudiabãt. Tres istiusmodi orbes vniuersa illa multitudo constituebat, in quibus mediis terni erant aut quaterni *Caraibes*, pileis, vestibus, atque armillis plumaceis ornati. Eorum singuli vtraque manu *Maraça* gestabant, hoc est crepitaculum illud è fructu struthiocameli ouum

Quæ sit casarũ Americ. forma.

Barbarorum in orbem saltantium gestus.

Caraibes Maraca consecrantes.

ouum magnitudine ſuperante,cuius iam antè facta eſt mentio,in eum inquiebant vſum,vt ex illis Spiritus loqueretur: atque vt ea ritè conſecrarent continuò concutiebant. Hos eo habitu commodiſſimè conferre poſſum cum circulatoribus papiſticis, qui ementita diuorum Antonij, & Bernardi fercula, aliáque idololatriæ inſtrumenta circunferentes miſeræ plebeculæ imponunt. Porrò typo, quem ſubiecimus & tripudiatorem,& *Caraibem Maraca* quatientem oculis conſpiciendum præbemus.

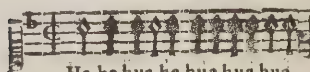
Insuper *Caraibes* illi saltantes modò progrediebantur, modò regrediebantur, nec continuò vt cæteri in eodem loco fixi manebant. Preterea obseruaui eos frequenter cãnâ prælonga, cui *Petum* herbam accensam imponebant, huc & illuc sese conuertisse, ac herbæ illius fumum in circunstantes ex suflasse cum his verbis. Accipite omnes Spiritum fortitudinis quo hostes vestros superetis. Id verò ab *Caraibibus* istis sæpius est factitatum. Rituum istorum celebratio in duas horas producta est: viris illis continuò saltantibus, & cantillantibus.. Concentus verò eorum adeò suauis erat, vt inexpertis vix sit credibile quàm optimè symphonia illa quadret, præsertim cùm Barbari musicę artis penitus sint ignari. Ac sanè cùm initiò aliquo fuissẽ perculsus metu, vt nuper commemoraui, contrà tunc tanta fui lætitia perfusus, vt non modò extra me raptus fuerim: sed nunc etiam quoties mihi in mentem venit concentus ille & exultat animus, & eo aures continuò personare videntur, præsertim verò rithmi epodiũ gratum auribus sonum exhibebat, quod post singulos versus ad hunc modum modulabantur.

Caraibes Barbaros ex suflantes.

Heu heura heura heura heura heura heura heura ouech.

Modulationi illi finem imposituri pede dextero vehementiùs quàm antea humum quatientes singuli quoque sputum emiserunt, at-

que omnes vna voce, eâque rauca, hunc crebrò repetitum modulabantur cantum.

Tum ego qui, quòd eorum linguam nondum planè callerem, non pauca eorum quæ ab illis fuerant dicta non ceperam, Interpretem rogo vt ea mihi explicare velit. Ille mihi significat istos primùm quidem auos vita functos, qui fortissimi fuerant, luxisse, tandẽ verò consolationem ex eo cepisse quòd sperarent futurum vt illos tandem pòst montes adirent, ac cum illis tripudiarent & hilaria celebrarent: deinde grauissimè *Ouetacatibus* (populi sunt non multùm ab eis remoti, quibuscum inimicitias perpetuas gerunt, quos etiam superare nunquam potuerunt.) interminatos esse, ac prædixisse futurum vt breui caperentur ac deuorarentur, prout ab *Caraibibus* ominatum erat. Insuper nescio quid cantionibus suis interseruisse de diluuio aquas olim adeò exundasse, vt vniuersam terrã operuerint: atque illa inundatione homines omnes fuisse extinctos exceptis demũ maioribus suis, qui præaltas arbores cõscenderant. Quod postremum proximè ad sacram accedit historiam & ab illis aliâs non semel audiui. Verisimile est autem illos de Diluuio quod Noachi temporibus contigit aliquid audiuisse, ac posteà (quæ est hominum in veritate obscuranda procliuitas, adde quod vt

Confusa Barbarorum opinio de diluuio.

nuper

nuper attigi, omni carent ſcripturæ genere, ac proinde difficile eſt illis res vetuſtate obſitas ab mendacio ſartas tectas conſeruare) fabulam illam confinxiſſe, Proauos nimirùm ſuos proceris arboribus conſcenſis ſaluti conſuluiſſe.

Sed ad *Caraibes* noſtros redeamus. Illi eo die ab Barbaris lautè excepti fuere, nam & cibis exquiſitiſsimis, & largo potu *Cauoin* liberaliter fuerunt tractati. Ego quoque cum ſociis meis qui inopinato Bacchanalibus illis interfueramus à *Mouſſacat* noſtris, hoc eſt patribusfamiliâs, qui victum hoſpitibus præbent, lautiſsmè fuimus excepti. Præter ea autem quæ à me dicta ſunt diebus illis (quibus hæc ſolennia tertio quoque anno celebrantur apud *Tououpinambaultsos*) exactis, aliquando quoque antequam aduenerint, *Caraibes* illi vicatim circumeunt, plumis præſtantiſsimis in ſingulis familiis iubent ornari tria quatuórue illa crepitacula quæ *Maraca* nominãt: quibus ita ornatis, longiorem baculi quo transfiguntur partem humi defigunt, tum cibum potúmque eis apponi iubent. Quo fit vt miſeri illi ex impoſtorum illorum perſuaſione credant fructus illos excauatos atque ad illum modum ornatos, cibos abſumere. Quare ſinguli *Mouſſacat* diligenter eis apponunt non modò farinam cum carnibus & piſcibus: verùm etiã *Caouin*. Quinimmò *Maraca* illis in terrã ita defixis totos dies quindecim ſumma cum diligentia

Maraca Apparatus.

Craſſa ſuperſtitio.

ministrant. Denique miseri illi post fascinationem illam tantam de *Maraca* illis (quæ continuò manu gestãt) opinionem induunt, vt sanctitatem illis tribuentes, affirmẽt dum ab se concutiuntur spiritum quendam secum è mediis illis colloqui. Adeò autem erãt præstigiis illis fascinati, vt si nos illac iter facientes conspectis delicatioribus quibusdã cibis quos *Maraca* suis apposuissent, edendos accipiebamus, (quod sæpe factum est à nobis) Barbari magnum aliquod infortunium inde nobis euenturum rati, non minùs offendebantur, ac solent superstitiosi, ac Baalis sacerdotum successores, si libationes idolis suis oblatas abripi videant: Quibus tamen in Dei contumeliam tum ipsi, tum meretrices cum spuriis suis aluntur. Præterea si ex eo arrepta detegendi eorum errores occasione, significaremus se ab *Caraibibus* decipi non modò in eo quod *Maraca* edere ac bibere docerent, sed præsertim in eo quod falsissimè iactarent sua opera, fructus & radices crassas quibus vescerẽtur, nasci: quod soli Deo in quem crederęmus esset acceptum ferendum: hęc inquam tanti erant apud eos momenti, ac si quis hîc in Papam obloquatur, vel Lutetiæ Genouefæ ferculum pluuiam ciere negarit. Quam ob causam impostores illi *Caraibes* non minore nos prosequebantur odio, atque olim Baalis pseudoprophetæ Eliam suas præstigias detegentem. Ac proinde conspectum nostrum fugiebant. Cæterùm licet *Tououpinambaultij* nostri,

Crassissimus error.

1. Reg. 18. 19.

Veritas mendaciũ fugat.

nostri, vt à me initio huius Capitis est dictũ, externo ritu nullo, immò ne adgeniculatione *Caraibes* suos nec *Maraca*, nec rem vllam creatam colant, multò minùs adorant, vel inuocant. Exemplum subiiciam earum quas in illis obseruaui religionis reliquiarum. Cùm forte aliquando cum aliis Gallis aliquot in quodam pago essent (*Ocarentim* ipsi nominãt) & in aperto ac propatulo coenaremus, confluentes Barbari eius vici incolæ, nostri contemplandi non conuiuandi gratiâ (nam hoc de more habent, vt cum iis quos maximè colunt nusquam conuiuentur) maiores natu præsertim, cum multis beneuolentiæ signis nos tanquam stipatores nostri circunstabãt. è naribus piscis cuiusdam os longitudine trium quatuorue pedum, in serræ formam, præ manibus habentes pueros à nobis arcebant his verbis: Procul este, nebulones: estis enim indigni qui ad viros istos accedatis. Nos verò ne minimo quidem verbo dicentes interfati, attentè & tacitè intuebantur. Donec peracto conuiuio magno natu quidam quum obseruasset nos à precibus cibum auspicatos, precibus cibum auspicatos, precibus quoque cœnam clausisse, accedẽs ita infit. Quid sibi vult hic ritus, quo vos modò vsi estis cùm sublatis pileis omnes præter vnum qui loqueretur silentium tenuistis? ad quem pertinebat ea oratio quam ille habuit? Vestrûmne præsentium ad aliquẽ, an ad ab-

Vetuli Barbari quomodo Gallos excipiant.

ſentium? ibi ego opportunè oblatam eam
Occaſio veri Dei annuntiandi Barbaris. occaſionem arripiens, vt apud eos de vero
Dei cultu loquerer: cùm præter eius pagi am-
plitudinem & frequentiam, Barbaros etiam
ſolito attentiores animaduerterem: rogare
Interpretem noſtrum vt ſuis verbis meum
illis ſermonem quoad capere ipſi poſſent ex-
plicaret. Tum à quæſtione ſenis exorſus, pre-
ces noſtras ad Deum dirigi reſpōdi: eúmque,
etſi ſub ipſius aſpectum non caderet, non
tantùm liquidè audiuiſſe nos, ſed etiā quid-
quid pectore occultum haberemus, id per-
ſpicuè cognoſcere. Inde ad creationem mun-
di delapſus, in primis laboraui, vt docerem
hominē nobiliſsimum inter creaturas à Deo
eſſe conditum, vt eo magis celebrandæ opi-
ficis ſui gloriæ ſtudeat. Ac nos quidem quòd
ipſum coleremus eius manu infinitis pericu-
lis longiſsimæ nauigationis in tam vaſto ma-
ri eripi, eiuſdémque ope fretos ab omni *Ai-*
gnan metu tum in hac, tum in ventura vita eſ-
ſe liberos. Quare ſi *Caraibum* ſuorum impo-
ſturas, & Barbarum deuorandæ humanæ car-
nis morem abiicere vellent, eadē prorſus Dei
dona conſequuturos, quæ nos habere cerne-
rent. Multa præterea de humani generis labe
ac ruina, vt corū animos ad Chriſtū præpara-
remus ſubiecimus, quoad eius fieri potuit
accommodatis ad eorum captum rationibus
Act.14.15. & exemplis: (prout legimus à Paulo & Bar-
naba factum, qui Liſtrenſes ab idololatria ad
verum

verum Dei cultum reuocaturi docebant, vt à vanis rebus, quibus dediti erant ad Deum viuum conuerterentur qui, fecit cœlum & terram & omnia quæ in eis sunt) quæ in præsens fusiùs persequi supersedeo. Illi quum nos ingenti cum admiratione duas amplius horas perattentè auscultassent: tum vnus ex iis authoritate & ætate grauis, in hũc modum disseruit: Mira, equidem, optima & nobis non antè audita, hîc dixistis, Ac vestra quidẽ oratio mihi in memoriã redigit, quæ nobis sæpe auos nostros narrantes audiuimus: Nempe iam inde à priscis temporibus, & tã multis ab hinc Lunis quot iam meminisse non possumus (quippe illi Lunarum numero aut vicibus, non mensibus atque annis, temporũ spatia definiunt) venisse in has terras quendam *Mair*, (id est Gallum seu qualibet alia è gente aduenam) vestro more vestitum & barbatum. Atque eum, vt ipsos sub Dei vestri obsequium duceret, eadem oratione apud eos esse vsum qua nos hodie affamini. Sed, vt nobis quoque à Patribus per manus traditum est, eos illius verbis fidem adhibere noluisse. Itaque mox successisse alium, qui Ensem, symbolum maledictionis, illis traderet. Inde sequuta inter nos bella, neque ex eo mutuis cædibus alij in alios sæuire desiitimus. Nunc verò postquam diuturno vsu his assueuimus, si nunc repentè auitum morem exueremus,

Barbari de vero Deo sermonem audientes obstupescunt.

Notatu dignissima Barbari narratio.

apud vicinas gentes ludibrio & deriſui eſſemus.

Hîc nos ſumma contentione ac vehemẽtia teſtari, tantum abeſſe, vt finitimorum ludibriis moueri oporteret, vt cõtrà, ſi ſummum illum & cœli & terræ opificem seriò colerent, de omnibus, qui ob id vltrò moleſti eſſent, victoriam referrent. Poſtremò eam verbis noſtris efficaciam addidit Dominus, vt non multi tantùm Barbarorum, ad eam quã ex nobis didiciſſent legem, deinceps vitam compoſituros, nec cæſorum hoſtium carnes vltrà eſturos, ſe promitterent: ſed ſecundum hoc Colloquium, poſitis humi genibus, nobiſcum Deo gratias agerent. Ea oratio quæ ab vno è noſtris clara voce in medio eorum cœtu ad Deum concepta fuerat, mox illis per interpretem expoſita eſt: nos ab illis in penſilia è bombyce cubilia, dormitum deducimur: Sed nondum ſomnus nos corripuerat, quum ecce iſtos cantantes, & conclamantes audimus. Sumendam de hoſtibus vltionem, & plures quàm antea eſſe mandendos. En inconſtantiã miſeri huius populi, & humanæ naturæ triſte exemplar. Mihi tamen equidem perſuadeo, ſi Villagagno nunquam à vera Religione deſciuiſſet, & nos diutiùs in illis terris morati eſſemus, fore vt aliqui tandem Chriſto lucrifierent.

Barbari Dei cultui adhęrere pollicentur precibúſque interſunt.

Id mihi ab illo tempore non ſemel in mẽtem venit quod dixerat ille à maioribus ſibi per

per manus traditum fuiſſe, *Mair* quendam, hoc eſt noſtratem hominem, (neque enim Gallúſne fuerit an Germanus multum laboro) ad ſe deuectum, verum ſibi Deum annuntiaſſe: Ac quærere apud me cœpi an non ex Apoſtolis quendam innuant. Ac ſanè, quamuis eos libros meo calculo comprobare nolo, qui præter Dei verbum de Apoſtolorum peregrinationibus mira narrant, Nicephorus de Diuo Matthæo agens, ſcribit illum apud Cannibalas Euangelium prædicaſſe, qui & ἀνθρωπόφαγοι ſunt, nec multum ab Tououpinambaultiis diſtant. Sed multò magis mouet me Diui Pauli, quem ex pſalmo 19. deſumpſit locus, In omnem terram exiuit ſonus eorum, & in fines orbis terrarum verba eorum, quod à doctis quibuſdam interpretibus ad Apoſtolos refertur. At enim quandoquidem cõſtat Apoſtolos in remotiſſimas vſque orbis partes penetraſſe, quid incommodi ex eo conſequetur, ſi aſſeramus vnum aut plures Apoſtolos in Americam commeaſſe? Faceret illud quoque ad generaliſſimam expoſitionem, quam nonnulli afferri volunt dicto illi Chriſti, fore vt prædicetur Euãgelium regni in vniuerſa terra. Quod tamen præciſè de Apoſtolorum ætate affirmare nolim. Confirmo tamen (quod à me iam initiò eſt dictum) me noſtra memoria Euangelium apud Antipodas annuntiatum vidiſſe & auidiſſe. Itaque & obiectio ſoluetur quæ illi loco fieri ſolebat, & Barbari in extremo die magis

Lib. 2 cap. 41.

Rom. 10 18.

Mat. 24. 14.

Euangelium noſtra ætate apud antipodas annuntiatum.

fient ἀναπολόγητοι: Ad reliquum verò Americanorum sermonem quod attinet, quo affirmant maioribus suis recta docenti & monenti obsequentes se præbere recusantibus, gladium datum fuisse, quo etiam nunc se mutuò trucidant: non alienum ab eo videtur, id quod est in Apocalypsi equo rufo insidenti datum fuisse vt tolleret pacem è terra, vt alij alios mactarent, datúmque fuisse ei gladium magnum. Hæc sunt ipsa Ioannis verba, quæ, quo ad literam (vt loquũtur) ad *Tououpinambaultiorum* nostrorum sermonem proximè accedunt: Attamen, ne sententiam detorquere, néue longiùs petita afferre videar, locum hunc aliis applicandum relinquam.

Cap. 6. 4.

Interim alterum succurrit exemplum, ex quo patet Barbaros illos Brasilienses, si modò diligenter docerentur, satis dociles esse, vt ad veram Dei cognitionem perueniāt. Exemplum illud hoc loco inseram. Ego cibariorũ parandorum causa, in continentem transductus, cum Barbaris duobus *Tououpinambaultijs* ac tertiò *Oueanen* (quæ gens est *Tououpinambaultijs* fœdere iuncta) qui cum vxore amicos inuiserat, atque tum domum redibat. Cum his tribus iter per syluam faciens, noua arborum herbarúmque specie, simul canoro auium concentu, ad prædicandas Dei laudes imitatus, totum psalmum 104. alta voce cecini. Tres illi mei comites adeo cantu (neque enim verba capiebant) sunt delectati, vt *Oueanen* ille finito psalmo vultu maximè hilari

Nota sermonis seriem & questiones Barbari.

lari his me compellarit verbis. Tu sanè suauissimè cecinisti.ac tuus cantus mihi in memoriam reuocauit gentis cuiusdam, quæ & vicina est nobis & socia modulationem: Quo nõ mediocri affectus sum lætitia. At (inquit) illius verba capimus, tua verò minimè: Quęso igitur vt quidnam id sibi velit quod cecinisti nobis exponas. Ego, tum quantũ potui copiosè (solus enim tum Gallus cum illis eram, duo verò me in proximo vico opperiebantur) exposui me in genere Deum celebrasse, ob rerum conditarum pulchritudinẽ, ac earum administrationem: Speciatim verò id illi à me tributum fuisse, quod solus homines cæteráque animantia alat, quódque arbores ac plantas, quæ in vniuerso sunt terrarum orbe eius vi ac potentia enascantur. Cantionem porrò illam iam olim ante decem Lunarum millia (quæ sola est illis temporum distinctio) à Dei illius mei Spiritu dictatam fuisse, atque ab Propheta ex nostris summo cantatam, & posteris in eundẽ vsum traditam. At hæc Barbari, (prout sunt ad ea quæ dicuntur attentissimi, & cœptum sermonem minimè abrumpunt) hunc meum sermonem, quem in semihoram produxeram auidè excipientes ingenti cum admiratione in exclamationem hanc eruperunt. *Thè*! quàm vos *Mair* (sic illi Gallos appellant) fœlices estis, qui tot arcana sciatis quæ nobis miseris occulta sunt! Inde ex illis quidam vt mihi gratularetur animalculũ *Agoti*,

Barbari suã agnoscunt obcæcationem.

quem gerebat,(de quo Ca.10.)ita me cōpellans dono dedit. En tibi quia ſuauiter acciuiſti.hāc ego digreſsionē haud grauatè adiunxi, vt docerem Barbaros Americanos quantumuis in hoſtes ferociſsimos,non adeo eſſe agreſtes vt ea quæ audiunt cum iudicio non diſcernant. Immò auſim affirmare illos ſermonibus texendis aptiores eſſe quàm ſint ruſtici noſtrates,atque adeo ex illis permulti,qui vel magnificè de ſe ſentiunt.

Iam ſupereſt vt quæſtionem expediam, quæ hinc oritur, vnde nam Barbari Americani genus duxerint.Ego verò primùm aſſero quidem eos ex vno filiorum Noachi originem traxiſſe, ſed à quo non ita conſtare: Quòd neque ex ſacra hiſtoria,neque ex profana confirmari poſsit. Conſtat quidem Moſem,vbi de Iapheti filiis verba facit,eos Inſularum incolas fuiſſe aſſerere, ſed quia omnes in eo conſentiunt, quòd eo loco Moſes Græciam,Galliam,& Italiam deſignet, quas regiones,quod interiectum ſit mare, inſulas appellat,minimè conſentaneum eſt illud ad Americam referre. Neminem quoque credo aſſenſurum ſi dicantur à Semo oriundi à quo Iudæi & ſemen benedictum: licèt ipſi quoque vſque adeo fuerint deprauati vt eos tandem meritiſsimè, reiecerit Deus. Itaque quandoquidem illi earum rerū penitus ſunt ignari,quæ ad ſalutem æternā ſpectant, (quā in ſolo Chriſto ſumus adepti,) ſintque gens (ſi quæ alia)à Deo maledicta & derelicta:etſi

Vndénam originē traxerint Barbari.

Gen.10.5.

ad

ad hanc vitã quod attinet, iam demonſtraui atq; demõſtrabo etiã deinceps, eos de rebus iſtis caducis non admodũ ſolicitos eſſe, quo fit vt vitam hilarem ac ferme curis vacuam tranſigant, contra quàm faciunt noſtrates non pauci, terrenis iſtis adeo inhiantes, vt veriùs languere quàm viuere dicãtur) probabiliùs eſſe videtur eos à Chamo originem trahere. Quam ſententiam hac coniectura, veriſimillima confirmo. Cùm Ioſue iuxta promiſſiones Patriarchis factas mandatúmque ſibi peculiariter datum, in terram Chanaan ingrederetur, teſtatur Scriptura, tãtum terrorem irruiſſe ſuper illius terræ incolas, vt diffluxerint metu Iſraelitarum: vnde etiam fieri potuit (quod aliorum pace dixerim) vt Americanorum noſtrorum Maiores, Iſraelitarum conſpectum fugientes mari ſe commiſerint, ac tandem in terram Americam appulerint. Quinetiam Gomara, hiſtoriæ Indicæ ſcriptor, vir eruditus, exiſtimat Peruenſes, (quorum terra Americæ eſt continens) à Chamo originem ducere, ac maledictionis diuinæ in Chamum hęredes eſſe. Quod mihi in mentem venerat & in commentarios retuleram, annis 16. antequam Gomaræ libros conſpexiſſem. Huic quoque ſententiæ id ſuffragari videtur, quod in Sapientiæ libro ſcriptum extat, cap. 12. ver. 4. 5. Antiquos habitatores terræ ſanctæ, viſcera comediſſe humanarum carnium. Attamen quia multa aduerſus iſthæc afferri poſſunt, prout multos in ob

Americani feliciter hãc tranſigunt vitam.

Ioſ. 2. 9.

Lib. 5. c. 217.

iectionibus afferendis laboraſſe ſcio, nihil mihi hac de re ſtatuendum exiſtimo. Ergo fruatur vnuſquiſque ſua ſententia, vt vt ſit, ego pro mea parte, certiſſimò ſcio eos homines eſſe, ex Adami corrupto ſemine prognatos, ac tantum abeſt vt eorum in diuinis rebus ἀναισθησία perſpecta, fides mea, quæ aliũde, per Dei gratiam firmatur, concuſſa aut labefactata fuerit, multò minùs, vt inde, Atheorum & Epicureorum more, aut nullum eſſe numẽ, aut ſi quod ſit rerum humanarum curam abieciſſe cõcluſerim: Cùm potiùs agnito in illis maximo diſcrimine quod eſt inter eos qui Spiritu Sancto & Sacrarum literarum lumine ſunt illuſtrati, & alios qui cæcitati ſuæ ac reprobo ſenſui ſunt traditi, magis ac magis fuerim in amplexanda cœleſti veritate confirmatus.

CAP. XVII.

De coniugio, polygamia, & conſanguinitatis gradibus quos Barbari obſeruant: déque liberorum apud eoſdem educatione.

Conſanguinitatis gradus.

IN coniugiis hi tantum obſeruantur conſanguinitatis gradus: Nemo eorum matrem, ſororem, vel filiam in vxorem ducit: reliquorũ ratio nulla habetur: patruus neptem ducit, atque ita deinceps. Tamen, vt infrà dicetur in Collo-

Colloquio Americano, nemo filiam aut ſororem ſui *Atouraſſap* matrimonio ſibi iungere poteſt. Is autẽ *Atouraſſap* dicitur, cuius tanta eſt cum quodam neceſſitudo, vt bona inter vtrumque ſint communia. Ritibus verò ſeu ceremoniis nullus eſt locus. Qui viduã aut virginem cupit, comperta amatæ voluntate parentes, aut ſi deſint, propinquos adit, rogátque num filiam ſuã ſibi nubere velint? Si annuant, eam continuò domum deducit, nullo conſcripto dotali inſtrumento (perſcriptoribus enim apud Barbaros nullus eſt locus) atque pro legitima vxore habet. Si vero repulſam patiatur, abſque vlla animi perturbatione, cœpto deſiſtit. Sed notandum eſt polygamiam apud eos in vſu eſſe, ac proinde cuilibet viro tot vxores ducere, quot viſum fuerit licere. Immo quò plures quis habuerit, eò fortiorem & generoſiorem cenſeri. Inter cæteros quendam vidi qui octo Domi haberet, atque de illis non raro permulta in ſui commendationem prædicaret. Id verò eſt maximè mirandum quòd in tãta vxorum multitudine, licet vna præ cæteris à viro diligatur, cæteræ nuſquam illud ægrè ferãt, aut Zelotypia ducãtur, aut apertè muſſitent. Itaque tranquilliſſimè & maximè concorditer viuunt, ſua xylina cubilia texentes, rem familiarem curantes, hortos conſtruentes, radices plantantes. Diſpiciant verò omnes, annon (etiamſi polygamia à Deo non eſſet prohi-

Polygamia.

Cõcordia inter Americ. mulieres admiranda.

bita) inter mulieres nostrates tam bene conuenire posset. Meliùs sanè cum quouis ageretur si ad triremes demãdaretur, quàm vt tãto rixarum inuolucro implicaretur. Huius rei

Gẽ. 29. & 30. testis est Iacobi Sancti Patriarchæ anxietas, ductis Lea & Rachel quantũuis sororib⁹. Qui verò fieri posset vt nostrates mulieres plures vnà simul viuerent? vt vna illa quæ à Deo in adiutorium viro data est non rarò instar mali cuiusdam genij domestici eum vexet? Attamen non eo hæc à me dicuntur animo, quasi eas insimulare velim quæ sese in officio continent, hoc est, obsequium cultúmque viris debitum exhibent: quin immò has quæ sibi hac ratione laudem conciliant, tanto magis laudandas, quam reliquas vituperãdas existimo. Atqui, vt ad institutum de Americanorum coniugiis sermonem reuertar, sciẽdum est adulteras mulieres adeo Barbaros

adulteriũ abhorrẽt Am. abominari, vt sola naturæ lege ducti, hęc obseruent, in viri sitam esse potestate adulterã, vel mactare, vel saltem summa cum ignominia & opprobrio dimittere. Hoc quidem verum est eos de innuptarum pudicitia conseruanda non admodum sollicitos esse: immò facilè cuiuis eas prostituere. Ita vt (quod iam à nobis est dictum) permultas in variis pagis ab Neustriis Interpretibus compressas viderim, quibus tamen nulla ob eam rem ignominiæ nota inusta erat. Nuptæ verò diligenter caueãt ne hac in parte peccent, ni mactationis aut ignominiosæ dimissionis pœnam

velint

velint incurrere.

A me præterea eſt obſeruatum, (quamuis illi regionem calidam incolant, ac contrà quàm de Orientalem plagam incolentibus vulgò dici ſolet,) Iuuenes cum mares tũ fœminas libidini non admodum deditos eſſe. Atque vtinã noſtrates æquè ſibi hac in parte temperarent. Verùm ne plura quàm par ſit illis tribuam, memini eos nonnũquam inter rixandum, conuitium hoc *Tyuire*, hoc eſt, ἀρσενοκοῖται, mutuò ſibi obiicere ſolitos, ex quo conijcere eſt (neque enim pro comperto habeo, nec aſſeuerare velim) flagitiũ illud apud eos locum habere.

Grauidæ mulieres, ab grauioribus oneribus tantùm abſtinent, reliqua munia conſueta exequũtur. Ac ſanè mulieres multò labore viros antecedunt, viri enim (niſi quod aliquãdo matutino tempore, nuſquam meridiano, arbores quaſdam ad hortos conſtruendos collocant) tempus inſumunt in militia, venatione, piſcatu, clauis ligneis fabricandis, arcubus, ſagittis, alijſque id genus. Ad mulierum partum quod attinet, non auditione accepta, ſed viſu percepta referemus. Ego aliúſque Gallus in vico quodam diuerteramus, circa mediam noctem clamorem muliebrem ingentem exaudimus, ſurgimus, eam ab belua *Jan-ouare* interceptam rati, accurrimus, mulierem parturientem offendimus, cui vir obſtetricabatur: is puerulo in vlnas recepto, dẽtibus vmbilicum abſcidit, naſum verò de-

Grauidę mulieres Americ. quomodo ſe gerant.

viri Amer. vxoribus obſtetricantur.

pressit,(illi enim puerorum formam in simitate collocant contrà quàm faciant obstetrices nostrates,quæ infantulorum recens natorum ad elegantiam protrahunt) quod etiam apud cæteros omnes locum habet editus in lucem infantulus statim lauatur,ac coloribus atro & rubro ab patre depingitur:tum,fasciis minimè inuolutus, xylino cubili pensili imponitur. At si masculus fuerit, pater ligneum gladiolum,pusillum arcum,& paruas sagittas iam inde ab natiuitate ei dabit, lectulóque cum puero imponet, ac puerulum osculis, hísque compellabit verbis. Mi fili,vbi adoleueris,ad vltionem de hostibus tuis sumendã fortis esto. Ad nominum impositionẽ quod attinet , memini eum de quo modò egi ab parente *Orapacen* nominatum fuisse. Quæ dictio arcum & neruum sonat: vox enim est composita ex *Orapat* quod est arcus , & *Cen* neruus. Eadem quoque in aliis seruatur ratio. Nam illi sine delectu rerum sibi cognitarum nomina liberis imponunt , vti nos canibus, alijsque nostratibus brutis: verbi gratia, *Sarigoy*,quadrupes animal: *Arignan*,gallina: *Arabouten brasilia arbor*: *Pindo*,herba prægrãdis: & sic de aliis.

Quare Barbar. infantulis deprimatur nasus.

Infantuli crepundia.

Quę sit Americ. nominũ imponendorum ratio.

Alimentum est præter lac maternum, farina mãsa, & tenerrimum quodque cibi genus. Puerpera biduo tãtùm, aut ad summũ triduo discumbit , deinde puerulo mitella xylina imposito vel hortum petit, aut ad cætera expedienda negotia proficiscitur. Quæ tamen

Infantulorũ alimentum.

non

non ita ſunt accipienda, quaſi noſtratium mulierum cõſuetudini detractum quicquam velim, quæ ob aeris intemperiem viginti minimùm dies reſupinæ in lecto iacent: Quæque adeo ſunt delicatæ vt nulla vrgente neceſſitate, ſimul ac liberos ſunt enixæ, procul ab ſe eos ablegent, atque adeò vel inſciis ipſis extingũtur, vel ſaltem iam grandiuſculi ſint, oportet vt luſibus eas oblectent, antequam domum admittantur. At vero ſi delicatulæ quædam querantur iniuriam ſibi à me fieri, qui eas cum Barbaris mulieribus comparem, quarum, inquient, ruſticitas nihil habet cum ſua teneritudine commune: Equidem ad leniendum acerbum iſtud dictum eas ad Bruta ipſa animantia remittam. Quæ quidem vniuerſa ne exceptis minimis auiculis vna veluti voce eas docebunt generi animantium omni à natura eſſe inditum, vt de prolis educatione ſit ſolicitum. Atque vt tandem obiectiones omnes anteuertam, quæro ab iſtius farinæ mulierculis annon ſint delicatiores regina quadam Gallica? quæ cum comperiſſet puerulum ſuum alienæ mulieris lac exuxiſſe, materno accenſa affectu, adeo excanduiſſe fertur, vt non priùs conquieuerit, quàm Infantulus lac alienum euomuiſſet?

Sed ad rem, apud nos hęc obtinuit opinio, puerulos, niſi diligenter faſciis inuoluerẽtur, ac conſtringerentur, diſtortis futuros cruribus: Atqui aſſero iſthæc minimè à Barbaris curari (vt pote qui infantulos recens natos

nudos ac minimè religatos lectis xylinis imponant)quorum tamen liberi omnium mortalium rectissimè incedunt. Fateor equidem aeris temperiem ad id plurimùm valere, ac proinde concedo, puerulos nostrates hyemis tempore diligenter esse inuoluendos ac fascijs in cunis religandos, quod alioqui frigori ferendo sint impares. At æstate ac temperatis anni tempestatibus, præsertim cum gelu non riget, (cum bona tamen aliorum venia) censuerim, quantum experientia assequi potui, infantulos vinculis illis esse soluendos atque in libertatem vindicandos, genere quodam cubilis ad id excogitato ex quo decidere minimè possent. Ac sanè in hac sum sentētia, non parùm incommodi afferre calorem summum, quo æstatis tempore puerulis apud nos fasciis reuincti quasi percoquuntur.

Infantuli Americ. mundissimi absque linteorum vsu.

Ne tamen plura quàm par sit Satagere me ab nonnullis obijciatur puerulos nostrates parentibus & nutricibus educādos relinquo. De Americanis verò, addo matres quæ & linteis carent, & foliorum (quorum tamen maxima illis suppetit copia) ad hæc ministeria non vtuntur adminiculo, frustulis ligneis tam diligenter posteriora infantulorum abstergere, vt ab omni sorde continuò sint immunes. Adultiores quoque eandem seruant rationem, quos etiam (in fœdam istam materiam paulisper digrediens) commemorare libet, in casis quidem mingere consueuisse, nec tamen fœtorem vllum inde oriri: licet igni-

bus

bus crebris ferè iugiter colluceant, atque arena sint stratæ: at quoties aluum sunt exoneraturi, procul ab ædibus secedere solitos. Præterea, cùm Barbari de liberis suis singulis sint soliciti, quorũ in singulis familiis magnus est numerus, (non tantus tamen vt occurrat Pater qui sexcentos filios susceperit, prout Gen. Ind. Scriptor affirmat se regem vidisse cui tot essent liberi, quod meritò quidem inter prodigia est recẽsendum,) tum verò maximè mares diligunt quod soli bello sint apti, ac vindictæ de hostibus sumendæ sint cupidissimi. Iam verò si quis quærat quonam eos imbuant à teneris eruditionis genere? Respondeo: ex iis quæ à me capitibus 8. 14. & 15. de eorum ingenio, bellis, ac hostiũ deuorandi ratione dicta sunt, facile esse colligere, eos, quibus scholę ne auditione quidem notæ sunt, bonas artes minimè edocere. Ac proinde, eos tanquam veros Lamechi, Nimrodi, & Esaui successores, non modò venatores esse, & bellatores: sed etiam hominum mactatores & deuoratores.

Cap. 96.

Gen. 4. 23. & 10. 8. 9. & 27. 23.

Quibus in rebus occupentur Barbari.

Insuper de *Tououpinambaultiorum* coniugio dicere quantum feret pudor, pergens, Assero (contrà quam ab nonnullis est confictum) viros naturalem verecundiam seruãtes, nusquam cum vxoribus coràm congredi. Qua in re, non modò sunt Cynico illi præferendi qui ἐπ᾽ αὐτοφώρῳ deprehensus impudentissimè respondit, se hominem plantare: sed etiã fœtidissimis nostratibus hircis, qui homi-

Naturalis verecundia in Americanorum coniugiis seruatur.

num conſpectum turpia quæque admitten tes minimè fugiũt. Præter ea quæ dicta ſun notatu eſt imprimis dignum, nos qui in ter ris illis per annum integrum viximus, fœ minam nullam menſtruis laborantem vnqu conſpexiſſe. Ego crediderim fluxum illuc ratione nobis ignota eas diuertere. Puella enim annos duodecim natas vidi, quarun latus ab axilla ad genu vſque animalis cuiuſ dam dente acutiſſimo, ab matribus incidere tur. Puellæ verò præ ſummo dolore fren dentes, magnam cruoris copiam emittebant Hoc illas remedio menſtrua anteuertere cõ ijcio. Hîc verò ſi à Medicis, atque aliis harum rerum peritis obijciatur, hæc cum eo quod nuper à me eſt dictum mulieres Barbaras eſ ſe fœcundiſſimas, non conuenit, quandoqui dem menſtruis ceſſantibus mulieres nec cõ cipere, nec parère poſſunt: Reſpondeo, mihi in animo eſſe quæſtionem hanc ſoluere, im mo nec plura de his adijcere.

Americ. fœminarum purgatio.

Cap. 8. ſub finem eorum refellimus erro rem qui vel ſcripſerunt, vel tacitè crediderũt, fœminarum nuditate viros ad libidinem pel lici. Nonnulla etiam de puerorum Barbaro rum educatione adiũximus. Itaque ea lector inde requirat moneo, vt fuſiori ſuppleant tractationi.

CAP.

CAP. XVIII.

Quid leges, quidque politia apud Brasilienses nuncupari possit: Quàm humaniter excipiant hospites: Déque lachrymis ac factis sermonibus, quibus hospites in ipso ingressu ab mulieribus excipiuntur.

D politiam Barbarorum quod attinet, vix credibile est quàm pulchrè inter eos sola naturæ luce ductos conueniat. Nec referri istud potest nisi summo eorum pudore qui Diuinis & humanis sunt instructi legibus. Quod tamen de tribulibus inter se, aut de fœderatis est intelligendum: etenim erga inimicos quomodo se gerant, iam est à nobis demonstratum. Si quæ tamen contentio inter quosdam apud eos exoriatur, (quod rarissimè accidit, nam toto anni spatio, quo apud eos vixi, bis tantùm rixantes videre mihi cõtigit) spectatores litem componere minimè curant: sed eos pro libidine agere, oculos licet sibi mutuò sint confossuri, sinunt. At si alter alteri vulnus inflixerit, comprehendíque possit, vulnus ei eadem in corporis parte ab vulnerati cognatis infligitur. Imò si forte vulnus mors consequatur, ab mortui cognatis de medio tollitur homicida. Denique vitam pro vita, oculum pro oculo, dentem

Barbari cõcorditer viuunt.

Homicidarũ apud Barbaros pœna.

Leuit. 24. 19. 20.

pro dente rependunt. Sed isthęc, vt dixi, rarissimè apud illos contingunt.

Pagi & familiæ Americ. quo disponãtur modo.

Res soli apud eos sunt casæ, & agri longè ampliores quàm qui incolis alendis desiderentur. Ad casas quod attinet, sciendum est primùm, singulos pagos sexcentena hominum capita capere: quare complures eadem casa habitare necesse est. Attamen singulis familiis suum occupantibus locum (absque vllo interstitio, nam nihil est quod impediat quominùs ab extremo vno ad alterum ædes illæ pateant quæ in passus 60. vt plurimum producuntur) pater quísque familias vxores & liberos seorsim positos habet. Ad hæc obseruandum est (quod est sanè mirandum) Americanos vnum locum vltra quinque aut sex menses non incolere. Sed exportata materia, atque herba *Pindo* quibus casæ eorum constant, vicos suos frequenter transportant, quibus tamen eadem semper seruantur nomina. Nos ipsi pagos nonnullos à pristino loco mille passibus remotos conspeximus. Ex quibus satis constat, non modò apud Americanos nostros ingentia non ędificari palatia (quemadmodum à quodam scriptum est Indos Peruēses domos ligneas tã magnificas habere, vt in illis cœnacula sint longitudine passuũ CL. Latitudine vero LXXX.) sed etiã à nullo casam ædificari, quam & perficere, immo vltra vicies struere ac destruere ante obitum non cogatur, si tamen iustam hominis ætatem attigerit. Iam si quæratur ab ipsis

Pagorũ apud Americ trãsportatio.

Hist. gen. Indic. lib. 2. c. 3.

cur

curuam tam frequenter ſedes mutent? In promptu eſt reſpõſio. Cœli mutationem ad valetudinẽ multùm conferre: Præterea ſe ſi ab maiorum conſuetudine recederent confeſtim interituros. Ad agros quod attinet *Mouſſacat* quiſque aliquot quidem peculiares habet quos pro arbitrio vbicũque viſum fuerit ad componendos hortos ſeligit. Sed anxiam illam curam de fundis diuidendis, & limitibus figendis, & definiendis agris Auaris & leguleiis noſtratibus relinquunt.

Quos agros peculiariter poſſideat Americ.

De eorum ſupellectile non ſemel à nobis in ſuperioribus eſt dictum. Sed ne quid eorum omittamus quæ ad Oeconomiam Barbarorum pertinẽt, hoc loco recenſebo Americanarum mulierum in goſſipio, (cuius apud eas vſus eſt multiplex tam in funiculis, quàm in penſilibus ſuis cubilibus texendis) nendo artificium.

Extractum ex flocculis, pro omni carminatione digitis aliquantulum extendunt, tum humi aceruatim diſponunt, (nam colis vti non norunt) pro fuſo virgulam habent digiti craſſitudine, pedali longitudine, qua orbiculum ligneum transfigunt, goſſipium virgulæ ſummæ alligãt, tùm ad femur (vt fuſos ſuos ſolent noſtrates) inſtrumentum illud torquentes, è manu emittunt. Orbiculus ille per domos vel plateas inſtar verticuli deuoluitur. Atque eo modo filum nent, non modò craſſum ad cubilia xylina texẽda, ſed & ſub-

Goſſipium quo modo nent Amer. mulieres.

tilissimū. Huiusmodi ego in Galliam attuli, quo thoracem è candida tela ornari curaui: cuius tanta erat tenuitas, vt à quibusuis pro lectissimo Serico haberetur.

Inis cubilia xylina.

Cubilia sua xylina *Inis* nuncupant. Fœminæ, ad quas pertinet istud opificium, textrinas habent ab nostratibus nōnihil absimiles: neque enim in planum sunt constructæ, neque tot machinamentis constant, sed editæ ad earum staturam: suo more ordiuntur, tum ab imò texendi initium faciunt. Quædā ex cubilibus illis ad formam retium, alia dēsiora instar telæ rarissimæ conficiunt. Quinque aut sex pedum longitudinem obtinent, latitudinem vlnæ: extremo vtrique fibulæ xylinæ adduntur, quibus funes annectunt: ac trabibus ad hunc vsum in casis accommodatis suspendunt. In Castris degentes, aut in syluis ad venationem aut in litoribus ad piscatum ea ex arboribus suspendunt. Hæc cubilia (nequid à nobis pretermittatur) vbi sordes vel ex humano sudore vel ex fumo, ob ignis perennitatem contraxerunt, hoc abluūtur modo. Mulieres fructum quendam in syluis colligunt, forma ab cucurbitæ planæ non absimili, verum longè ampliorem, adeò vt ægrè singula poma alterâ manu gestentur, hos fructus frustatim concidunt, atque in prægrande aliquod fictile vas coniectos aqua madefaciunt. Tum baculo vehementer mouent, atque spumam ex illis excitant,

Cubilia Barbarorū quomodo sternātur.

Spuma quæ Saponis vicē supplet apud Americ.

ant, cuius ope (loco saponis) cubilia sua ita
nundant, vt niuem vel fullonicos pannos cā-
lore adæquent. Cæterùm expertis iudican-
lum relinquo, annon suauiùs, æstiuo præser-
im tempore, in Cubilibus illis decumbatur,
quàm in lectis nostris vulgaribus: An etiam
emere in Historia nostra Sancerrana, affir-
narim longè commodiorem esse eiusmo-
li cubilium vsum in excubiis, quàm & rece-
oto more, milites in στιβαδίοις volutentur, nam
& vestes conspurcantur, & pediculi compa-
antur, & quod magis est, si ad certamen sit
onsurgendum corpus quodammodò armis
quæ continuò militibus adhærent conquas-
atur: quod in vrbis Sancerranæ obsidione ex
perti seriò sumus. Hostes enim per integrum
innum ad portas nostras permansit.

Reliquam Americanorum Suppellectilem
vt in pauca contrahamus, mulieres (quibus
res Domestica est curæ) Cannas ingentes
parant, & prægandia fictilia vasa conficiunt
ad *Caouin* suum imponendum. Ollas quoque
varia forma effingunt, pelues paruulas & me-
diocres, paropsides atque id genus alia, vasa
quæ extrinsecus quidem minimè sunt polita,
intrinsecus tamen adeò læuigata & alba ne-
scio qua infectura quæ continuò indurescit
decorata, adeò vt figulorum nostrorum indu-
striā mulieres illæ facilè adæquent. Prætereà
fucū nescio quē Leucopęū aqua madefaciūt,
deinde varias rerum formas in suis vasis af-

Ingentia, mediocria & exigua fictilia vasa mulieres Amer. fabricant.

fingunt intrinſecus, atque in iis præſertim, in quibus farinam, aliáque ciborum genera aſſeruanda reponuntur. Eorum itaque vſus eſt gratiſsimus, immò longè præſtant illa vaſa ligneis quibus non pauci hîc vtuntur. Hoc tamen pictrices illæ laborant vitio, quòd vbi penicillo quicquid collibuerit effinxerunt, ſi rogentur eadem denuò pingere, minimè poſſint: quod exemplum nullum præter phantaſiæ ſuæ induſtriam propoſitum habeant. Hinc fit vt picturarum illiuſmodi duæ vix vnquam ſimiles reperiantur.

Pocula aliáque vaſa ex fructibus. Corbes & Caniſtri.

Præterea (vt alibi dixi) Barbari cucurbitas aliáque fructuum genera habent, quæ diuidunt atque concauant, illíque pro poculis (quæ *Coui* appellant) aliíſque varij vſus vaſis vtuntur. Corbes quoque habent amplas & mediocres, atque adeò caniſtros, iuncis aut herbis ſubflauis, ab ſtramine triticeo non alienis aptiſsimè contextos. Hos *Panacon* nominant, inque illis farinam, aliáque quæ fuerint viſa imponunt. De armis, veſtibus plumaceis, Inſtrumentóque *Maraca* iam eſt à nobis facta mentio, itaque vt breuitati conſulam plura non addo. Ecce iam Caſas Barbarorum extructas atque ſupellectile inſtructas habemus, iam ipſi in illis ſunt inuiſcendi.

Sed paulò altiùs iſtud eſt repetendum. Etſi *Tonoupinambaultij* hoſpites perquam humaniſsimè excipiunt, tamen Galli, aliíque aduenæ

uenæ, qui eorum linguæ sunt ignari, initiò non parùm sunt ob tam insuetos mores attoniti. Ego quum primùm inter illos versarer (quod vigesimo circiter die post nostrum ad Castellum Collignium appulsum cõtigit) Interpres quidam ad vicos quosdam in continentem me deduxit, is quem primum vidi indigenarum lingua *Ybouraci*, Gallica verò *Pepin* de naucleri cuiusdam nomine qui quondam ad eũ locum nauem onerarat, nuncupatur: quatuor tantùm passuum millibus ab Castello nostro distat. In ipso ingressu me frequentes circumeunt Barbari, hísque compellant verbis. *Marapé-derere*, *Marapé dereré*? hoc est, quo nomine vocaris? quæ quidem voces verè mihi erant barbaræ, alius verò eorum galerum meum mihi ablatum capiti suo imponit, alius cingulum & ensem meum lateri nudo suo subligat: alius tunicam induit: méque suis clamoribus hebetant: átque meis induti spoliis huc & illuc discursant. Ego tum meorum omnium iacturam fecisse me arbitrabar, nec satis sciebam quàm tutò apud illos essem. Verùm vt ipse expertus sum, metus ille ex moribus illorum ignoratione oriebatur, illi enim idem omnibus aduenis, præsertim iis quos nondum conspexerũt, factitare solent. sed vbi animi gratia aliquantisper eo habitu obambularunt, singula præcisè restituũt. Tum fui ab interprete admonitus illos vehementer optare quod mihi nomen esset intel-

Barbari comiter hospites excipiũt

Eorum quæ authori cùm primum Barbaros adiit, acciderunt, faceta narratio.

ligere: sed in eo edendo ab nominibus apud nos vsitatis abstinendum esse, vt pote quæ Barbari nec pronuntiare, Ioannis enim loco *Nian* dicebant; nec memoriæ mandare possent: sed aliquid esse proponendum quod illis esset notum. Res tam feliciter successit vt, quantum significauit mihi interpres, qui linguæ Brasilicæ erat peritissimus, (neque enim subtilius inquirendo hæc confinxi, vt impudenter calumniatur Theuetus, ineptissimè de suo *Quoniambeco* Viror. Illust. libro disserens) nomen meum Lerij Ostreum significaret. Itaque respondi me, *Lery-oussou* vocari. Illi rem probare, atque interiectione sua admirante *Teh*! crebrò vsurpata, his me compellare. Præclarum sanè nomen! nec vnquam *Mair* vllum offendimus cui tale esset nomen. Ac sanè Circe nusquam hominem in tale ostreum transformauit, nec qui tam sedulo cum vlysse dissereret, quàm ego ex illo tempore cum Barbaris disserui. Obseruandũ est autem eos adeo tenaci esse præditos memoria, vt si cuiusquam nomen semel audierint, illud nusquam obliuioni mandent. Reliquos quos in hospitibus excipiendis obseruant ritus posteà recensebo; iam quid mihi tum primùm inter Barbaros versanti contigerit explicabo. Ego cum interprete eo die vlterius sum progressus, atque in pago *Euramiri* Indigenarum lingua, Gallica verò Goset de interpretis cuiusdam nomine, qui eum aliquãdiu incoluerat, diuertimus: occidente sole

Autoris nomen Americ. lingua.

sole appulimus, Barbaros saltantes, & *Caouinantes*, ob captiuum, quem eo die mactarant, offendimus. Carnium illius frusta Boucano imposita animaduerto. Quanto ibi horrore fuerim perculsus, minimè quærendum arbitror. Attamen id minimum fuit si cum summo metu quo postea fui consternatus conferatur. Casam ingredimur, cubilibus pẽsilibus insidemus more recepto, fœminæ eo, qui à nobis dicetur modo, lugent, Paterfamiliâs amicis nos excipit verbis. Interpres qui istis erat assuefactus, quíque eorum compotationibus apprimè delectabatur, me rerũ omnium ignarũ insalutatũ relinquit, atque ad saltantes ac *caouinantes* abiit. Ego vero qui defessus eram, postquam me farina, & quibusdam aliis cibis nobis appositis refeci, in cubili decubui. Attamẽ & strepitu Barbarorum saltantium & *caouinantium*, & captiuũ deuorantiũ, mox fui expergefactus, & (quod maximum) quodã qui captiui boucanatũ pedem manu gestabat ad me accedente, atque à me (vt postea intellexi, tũ enim verba illius minimè capiebã) annõ vellẽ ex eo edere quęrente, adeò fui metu consternatus, vt à sõnolẽtia fuerĩ penitus liberatus. Ac sanè omnino credebam gestu illo, quẽ in deteriorẽ partẽ rapiebã, ab Barbaro mihi indicari, fore vt mox carnes meæ eo modo vorarentur. Præterea vti metus suspicionem parit, in mentem mihi extemplò venit Interpretẽ prodidisse me,

atque in Barbarorum manus tradidiſſe. Quare ſi qua fugiendi patuiſſet mihi via, ego impigrè fugam capeſſiſſem. Sed vndiquaque me Barbari, quorum mentem non ſatis noueram (nihil enim mali in me moliebantur) circumſtabant. Ego in metu confirmatus futurum ominabar vt mox mactarer, quare totam noctem precibus ad Deum fundendis tranſegi. Cogitent lectores qui de iis quę à me narrãtur ſeriò cogitabunt, num mihi longiſſima viſa meritò fuerit. Prima luce Interpres, (qui totam noctem cum Barbaris genio indulſerat,) ad me redit, atque me pallidum atque febri correptum videt, ibi quærit num me malè haberem, annõ placidè quieuiſſem? Ego tum acriter eum increpare, qui me inter barbaros illos ſolum reliquiſſet, quorum ſermonem minimè capiebam:, quid multa? cum metum deponere non poſſem obnixè, rogo vt ſine mora, illinc faceſſeremus. Ille verò bono me animo eſſe iubet: ac minimè malè in nos affectos eſſe Barbaros denunciat. Rem omnem Barbaris aperit, qui mihi totam noctem, vt aduentum gratularentur, adſtiterãt: Illi ſignificant ſe de eo nonnihil ſubolfeciſſe, dolere tamen ſe quod in tanto eorum metu noctem illam tranſegiſſem. Ac tandem in cachinnos prorumpunt, quod fuit metus illius mei ſolatium. Inde ad quoſdam alios vicos ego & Interpres illi perreximus. Sed iſthæc de primo meo inter Barbaros errore dicta

cta sint satis. Ad cætera reuertar.

Hi sunt ritus quod excipiendis hospitibus Barbari obseruant. In primis oportet hospitem statim vbi in domum *Moussacat* illius fuerit ingressus, quem sibi hospitem delegerit, (quod in singulis pagis est faciendum, nec ad alium est diuertēdum, nisi illius in malam gratiam velis incurrere) cubili Xylino pensili insideat, ac tacitus ibi aliquātulum remaneat. Mox mulieres adueniunt, cubile cingunt, humíque sedentes manus oculis imponūt suis, atque eo modo faustum hospitis aduentum deflentes, innumera in illius laudem proferunt.

Mulieres Americanæ hospitum aduentum deflent.

Verbi gratià : tu tantum vt ad nos accederes laborem ſuſcepiſti:tu bonus es, fortis es. Si vero hoſpes fuerit Gallus, addunt, merces præclaras permultas nobis attuliſti, quibus hîc caremus. In ſumma, vt dictum eſt, mulieres illæ lachrymis obortis adulatoriis huiuſce modi ſermonibus hoſpites excipiũt. Hoſpes verò qui in cubili xylino ſedet, ſi gratiam vult cũ hoſpite inire, compoſito vultu, niſi seriò lachrymari voluerit (prout nonnullos ex noſtris vidi adeo fracto animo, vt fœminarum iſtarum vlulatu lachrymę illis excuterentur) ſaltem quædam reſpondẽdo, & ſuſpiria trahendo fletum ſimulet neceſſe eſt. Peracta hac lepidiſſima à mulieribus ſalutatione, *Mouſſacat* hoc eſt pater familiâs, qui etiã, vt in pictura vider elicet, in fabricanda ſagitta vehementer occupatus, ne oculos quidem quaſi non animaduertens in hoſpitem per aliquod tempus coniecerit, (blanditiæ à noſtris amplexibus admodum alienæ) tandem ad hoſpitem accedens, his eum compellat verbis. *Ere* Ioubé? hoc eſt, veniſti ne? tum vt vales? quid quæris? &c. quibus quo ſit reſpõdendum modo inferiùs in Colloquio Americ. dicetur. Quærit poſtea num eſurias? Si annuas, confeſtim cibos varij generis, putà, farinam, quæ illis panis vices præſtat, ferinam, volatilia, piſces, aliáque id genus, in fictilibus tibi apponi iubet: verũ, quod mẽſis ſcãníſque vſus non ſit apud eos, humi omnia illa appo-

Hoſpitis apud Americ. geſtus.

Mouſſacat quo modo hoſpitem excipiat.

nũtur. Ad potum quod attinet, si *Caouin* voluëris, domíque fuerit, statim tibi dabitur. Denique postquam mulieres fletibus hospitum aduentum strenuè celebrarunt, ad eos accedunt fructus aut alia munuscula ferentes, atque ita tacitè pectines, specula, vitreos globulos, quibus brachia inuoluunt, exigunt.

Porro si in eo vico pernoctare voles, *Moussacat* cubile mundissimum tibi suspendi iubet, quod circum igniculos accendi curabit, atque noctu crebro suscitari folliculis quæ ipsi *Tatapecoua* vocant ab orbiculis non absimilibus, quibus ignis inuasionem ab vultu arcent apud nos delicatiores fœminæ. Non quod frigori obnoxia sit illa regio, sed propter noctis humiditatem, maximè verò quia moribus est ab illis receptum. Sed quando in ignis mentionem incidimus, quem illi *Tata*, fumũ verò *Tatatin*, nũcupant, operæpretium puto prę̨clarã illius excitandi rationem vt exponam. Ea non minorem meretur admirationem quàm scoticus lapis, qui (vt refert singularitatum regni illius inuestigator) stuppa aut stramine obuolutus ignem per se excitat. Ergo Barbari, quod eo admodum delectentur, igne vbicunque sint, ægrè carent, siue domi, siue in syluis venantes, siue ad littus piscãtes, præsertim noctu, vehementer enim metuũt, me incauti excipiãtur ab *Aygnama* à quo (vt iam diximus) crebrò cæduntur, & affligũtur. Itaque pro eo quod nos lapide atque chalybe ad

Scoticus lapis admiranda ratione ignem concipit.

Cur barbari igne delectẽtur: atque de egregia illius apud eos excitandi ratione.

be ad ignem excitandum vtimur, cuius vſus illis eſt incognitus. Illi lignorum genera duo habent, quarum alterum eſt molliſſimum, alterum verò duriſſimum, quibus ad ignem excitandum hoc vtuntur modo: virgam ex prę- duri illius ligni pedali longitudine ab altera parte exacuunt ad fuſi modum, huius cuſpidem in fruſto aliquo mollis illius ligni defigunt, tum ſiue humi, ſiue ſtipiti impoſitum, virgam illam, manuum volis maxima celeritate voluunt quaſi ſuppoſitum ligni fruſtum perforaturi. Illa tam celeri támque violenta agitatione non modò fumus excitatur, ſed etiam ignis, itaque admoto goſſipio, vel foliis quibuſdam ſiccis (fomitis noſtratis loco) commodiſſimè ignis concipitur. Cuius rei ego ipſe feci periculum. Nec tamen mihi eſt animus ea confirmare, quę Theuetus ſcripſit, Barbaros Americanos, ante ignis vſum cibos fumo exſiccare conſueuiſſe, prout enim philoſophicum hoc ἀξίωμα quod in prouerbium abiit vt veriſſimũ habeo, ignem abſque fumo non eſſe, ſic eum indoctum phyſicum iudico, qui nobis perſuadere nititur fumum abſque igne exiſtere. Fumum hîc intelligo, cibis percoquendis aptũ, cuiuſmodi ab Theueto innuitur. Nã ſi hac ſolutione nodo illo ſe expedire vellet, ſe id de exhalationibus intellexiſſe, etiamſi concedatur calidás eſſe, nõ tamen datur eas cibos exſiccare & percoquere poſſe: quinimo & carnibus, & piſcibus potius humiditatem ſint aucturæ. Quapro-

Sing. Amer. cap. 53.

pter, quid quæso est lectoribus imponere si hoc non est? Quando igitur adeò grauiter tum in Cosmographia, tum alibi de iis conqueritur Theuetus, quos, quia res ab se commemoratas pro sua libidine non exponant, eo accusat nomine, quòd nō satis diligenter in suis scriptis sint versati: Lectorem rogo, vt locum istum diligenter obseruent de nouo isto calido, ac imaginario fumo, quem ego ad ipsius ventosum remitto cerebrum.

Aduenæ quid hospitibus rependant.

Iā igitur ad *Tououpinambaultiorum* in hospitibus excipiendis curam redeamus. Postquàm eo quo diximus modo, hospites cibum sumpserunt, atque decubuerunt, si liberales sint, viris cultros, forfices, atque volsellas, ad barbam euellendam aptas: Fœminis pectines, & specula: pueris hamos dare solent. Si verò cibariis hospes indigeat, vbi de pretio est conuentum, ea asportare licet. Porrò quia illi iumentis omnibus carēt, omnes pedibus iter facere necesse est, si aduenæ fuerint defessi, atque cultrum cuidam ex Barbaris obtulerint, ille confestim (nam ad gratificādum sunt promptissimi) operam suam offeret ad defessum gerendum. Ego ipse cùm in terris illis versarer non semel baiulis illis vectus fui, & quidem bis mille passuum itinere. Quos si vt paulisper requiescerent monebamus, illi nos his verbis irridebāt, Quid? Nósne tā effœminatos aut fracto animo esse censetis, vt oneri succumbamus? te pòtius totum diem absque vlla intermissione gestarem. Nos verò in cachin-

Barbari aduenas humeris gerunt.

Gradarij bipedes.

chinnos erumpentes gradarios illos bipedes mirabamur, atque illis animum addentes, dicebamus: Pergamus igitur.

Naturalem charitatem abūdè inter se mutuò exercent, nam & pisces, & ferinam, & fructus, aliáque quotidie alij aliis donant, immò vehementer dolerent si vicinos iis rebus quas ipsi habent indigere cernerent. Atque etiam eadem liberalitate erga aduenas vtuntur. Cuius rei exemplum vnum afferre satis erit. De periculo quodā quod euasimus, ego Gallíque alij duo, quod scilicet, mors nobis imminebat, ingenti lacerto nobis obuiam facto, capite huius libri decimo memini: nos tum à via in mediis syluis per biduum aberrauimus, ac famem non mediocrem sumus perpessi, tandem ad vicum quendam *Pauo* nomine, ad quem iam ante diuerteramus, peruenimus. Ibi nos liberalissimè ab Barbaris fuimus excepti. Illi enim auditis incommodis quæ perpessi eramus, ac præsertim summum in quo versati eramus periculum, vt ab feris deuoraremur, maximè vero vt ab *Margaiatibus*, communibus nostris hostibus mactaremur, ad quorum fines per imprudentiā proximè accesseramus: Conspectis quoque spinarum incommodis quorum miserè cutis nostra erat lacerata, adeò nostra mala grauiter tulerunt, vt verè affirmare hoc loco possim blanditias fictas quibus nostrates miseros consolari solent, longè ab sincera gentis illius, quam nos Barbaram appellamus hu-

Barbari natura duce charitatem colunt.

manitate abesse. Illi enim limpida aqua pedes nostros (quod antiquorum morem mihi in memoriam reuocauit) abluerũt, singulis nostrûm seorsim in pensili lectulo sedentibus. Tum patresfamiliâs, qui iam cibos nobis apparari prouiderant, recentémque farinã, quæ (vt aliâs dixi) candidi panis medullę bonitate non cedit, corradi iusserant, confestim nobis nonnihil refocillatis præstantissimos quosque cibos, putà ferinam, volatilia, pisces, fructúsque exquisitissimos, quibus continuò abundant, nobis apponi iubent.

Barbarorum humanitatis insigne exẽplum.

Præterea nocte adueniente *Moussacat* hospes noster, pueros omnes à nobis, vt placidius quiesceremus, remouet. Postera autem die summo manè ad nos accedit, quærítque, agite *Atourassap*, (hoc est fœderati intimi) placidéne hac nocte quieuistis? Placidissimè, excipimus. Tum ille: adhuc quiescite, filioli mei, heri enim vos admodum defatigatos esse animaduerti. In summa verbis exprimere non queo quàm humaniter & blandè à Barbaris illis excepti fuerimus, qui nos non minori prosequuti benignitate, ac Melitenses Barbari Paulum cæterósque naufragos: de quibus Lucas in Actis Apostolicis. Cęterùm nos nũquã absque pera mercibus plena peregrè proficiscebamur, quæ nobis pecuniæ instar essent apud Barbaros illos. Itaque illinc abeuntes quæ visa sunt hospitibus donauimus: nimirũ cultros, forfices, volsellas viris: pectines, specula, armillas, & vitreos globulos

Act. 28. 1. 2.

los

los fœminis: pueris verò piſcatorios hamos.

Hîc quid mihi aliquando apud eos contigerit narrare libet, vt quanti faciant merces illiuſmodi commonſtrem. Ego in quodam pago diuerteram, à *Mouſſacat* verò meo rogatus ſum, vt quid in pera mea haberem, ſibi indicarem, váſque ingens fictile mercibus meis imponendis afferri iubet: vniuerſas depromo, ordinéque diſpono: Tum ille vehementer admiratus Barbaros reliquos aduocat, atque infit. Videte quæſo ô boni, qualem virum apud me exceperim! an non liquidiſſimè apparet illum prædiuitem eſſe, quãdoquidem tantas opes apud ſe habet? Ille tamẽ merces (vt comiti meo Gallo ſubridens ſignificaui) quas tanti Barbarus ille faciebat, nimirum cultelli ſex vario capulo, totidem pectines, tria ſpecula, aliáque minimi pretij pauca, vix Lutetiæ duobus argenteis capitatis væniiſſent. Ego tum, quia homines liberales (vt eſt à nobis dictum, amãt, vt mihi authoritatem & gratiam apud illos conciliarẽ, *Mouſſacat* meo cultrorum meorum præſtantiſsimum coram omnibus donaui, quem non minoris ille fecit atque apud nos quilibet torquem aureum maximi pretii donatum faceret.

Quãti à Barbaris æſtimentur cultri, aliæque merces.

Iam ſi quæratur an tuta nobis eſſet apud illos habitatio? reſpondeo eos pro vt inimicos tam inſano proſequuntur odio, vt captos mactent voréntque: ſic vice verſa tanto, támque arcto amicos (in quorum eramus nume-

Barbari amicis fidiſſimi.

ro)amore complecti, vt potiùs quiduis subeant ad eos tuendos, quàm vt vllo eos affici incommodo patiantur. Itaque eorum expertus fidem illis iam tum maximè fidebam, ac nunc facilius fiderem, quàm plerisque Gallis infidissimis atque à proauorum fide degeneribus. Nominatim degeneres addo: nam bonis, quibus per Dei gratiam nondum penitus est destituta Gallia, vllo modo detractum nolim.

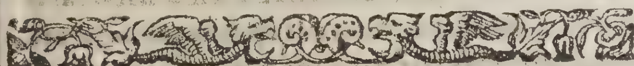
Historia de periculo in speciem imminente.

Veruntamen vt nihil quoad eorum mores attinet dissimulem, rem hîc narrabo maximè mihi in speciem periculosam. Accidit vt sex Galli casu in vicũ illum *Ocarantin* (de quo sæpe facta est mentio) conueniremus: ibi pernoctare statuimus, terníque arcu cõtendimus, ea cõditione vt victi Indicis gallinis, aliísque cibis in cœnã mulctarẽtur. Ego qui cum sociis inferior in ludo fuerã, gallinas venales conquiro. Puer quidam ex eorum numero, quos suprà Rosea naui aduectos fuisse ad linguam Americanam ediscendam demonstraui, mihi occurrit, dicítque: En tibi præpinguem Indicam anatem: Eam occide, pretiũ postea numerabis. Pareo, cóque faciliùs, quòd non semel in pagis aliis itidem Gallinas occideramus, quas cum bona Barbarorũ gratia cultris quibusdam redemeramus: mortuam manu apprehendo, domúmque in quã ad *caouinandum* frequentes Barbari conuenerant ingredior: cuiusnam sit anas preciũ numeraturus quæro: prodit vetulus quidam caperata fronte, ac suam esse significat. Pro

ea sibi numerari quod velit pretium peto. Cultrum, inquit ille. Ego haud mora prębeo: Elegantiorem velle se ait. Denuo elegantiorem offero. Nec istum placere ait: Quid ergo à me exigis? inquam. Falcem, excipit. Ego qui pretium inauditum exigi à me videbam, quíque apud me falcem tum non habebam, cultro contentus sit moneo, méque aliud nihil daturum esse. Interpres cui mores Barbarorum innotuerant (quamuis hac in parte, vt mox dicam deceptus fuit) vehementer Barbarum iratum esse significat: falcem quouis tandem pretio inuestigandam esse, atque illi pendendam. Falcem ab puero de quo nuper dixi mutuò accipio, ac Barbaro trado. Renuit. Ego nonnihil iratus, tertiò ab eo quæro quid igitur petat? Ille audacissimè, te interficere volo, ait, pro vt anatem meam occidisti. Ea enim fratris cuiusdam mei olim fuerat, atque idcirco præ omnibus meis in pretio habebam. His dictis bardus ille domũ abit, clauáque ingenti lignea sex pedum longitudine instructus ad me redit: denuóque mortem mihi minatur. Ego tum valde fui attonitus, metum tamen meum dissimulabam diligẽter. Tum interpres cubili pensili quod inter me & aduersarium meum erat interiectũ quid facto opus esset opportunè monuit. Gladium tuum & arcum ac sagittas ostentãdo, inquit his illũ cõpella. Quo cũ sibi negotium esse putet? te fortem ac strenuum esse,

nec impunè eum mortem tibi intentaturum: denique quod in animo erat dissimulans, varijs sermonibus vltro citróque habitis nullo de dissidio sedando laborante, Barbarus ille meus ebrius, quippe totum diem *Caouinando* transegerat, dormitum abiit. Ego cum interprete ad socios nostros contentionis meæ ignaros coenatum me cõfero. Nihilominus tamen totum illud à Barbaro meo ioco factũ fuerat. Norunt enim illi se qui immortales cum Lusitanis inimicitias gerunt, si velGallũ vnum occidant, mercibus penitus prohibitos iri. Ac sanè ille paulò pòst experrectus, per Barbarum quendam mihi significat, me suum esse filium, quæque abs se acta fuerant, eo tantùm animo gesta fuisse, vt quàm strenuè in Lusitanos & *Margaiates* bellaturus essem, periculum faceret. Ego verò vt occasionem omnem ei idem vel in me, vel in alium quemuis tentandi tollerem, adde quod istiusmodi lusibus delectari nemo solet: Respondeo me facilè tali parente, qui exserto gladio filiorum periculum faceret carere, immo etiam postridie eius diei domum quandam in qua erat, ingressus, vt quàm ægrè illud ferrem, seriò cognosceret, eo præsente, ac stantibus cultellos, aque hamos dono, illum verò indonatum relinquo. Ex hoc igitur exemplo, eóque cuius antè memini, de periculo quod sum imaginatus tum, cumprimùm apud illos versatus sum, satis apparet ea, quæ dixi, constare, nempe amicis eos fidis-

fidissimos esse. Illud quoque obiter est notandum quòd Senes qui securibus, falcibus, ac cultris olim caruerunt, quibus tamen ad ligna secanda, ad arcus fabricandos, sagittásque parandas tam cõmodè iam vtuntur non modò Gallos humanissimè excipiunt, sed & iuniores vt idem in posterum præstent crebrò hortantur.

CAP. XIX.

Quam curam morbis suis adhibeant Barbari: de eorum sepultura & exequijs: déque insano eorum circa mortuos luctu.

TANDEM vt huic de Barbaris Americanis sermoni finem imponamus: hoc quoque loco aliquid de eorum in morbis suis cura, ac obitu dicendum est. Ergo si fortè contingat, vt eorum aliquis in morbum incidat, partem dolore affectã vbi indicauit ægroti intimus, quidam ore exsugit, nonnunquam etiam ab impostoribus quibusdã, quos illi *Pagés*, hoc est medicos aut chirurgos, appellant. (Sunt autẽ à *Caraibibus*, de quibus antea, diuersum genus) ministerium illud præstatur. Dolorem quoque se extrahere dicunt, ac vitã producere. Febribus, aliísque vulgaribus morbis aliquando laborant: at non ita frequenter atque nos solemus. Præterea cum insanabili quodam morbo conflictantur, quem illi

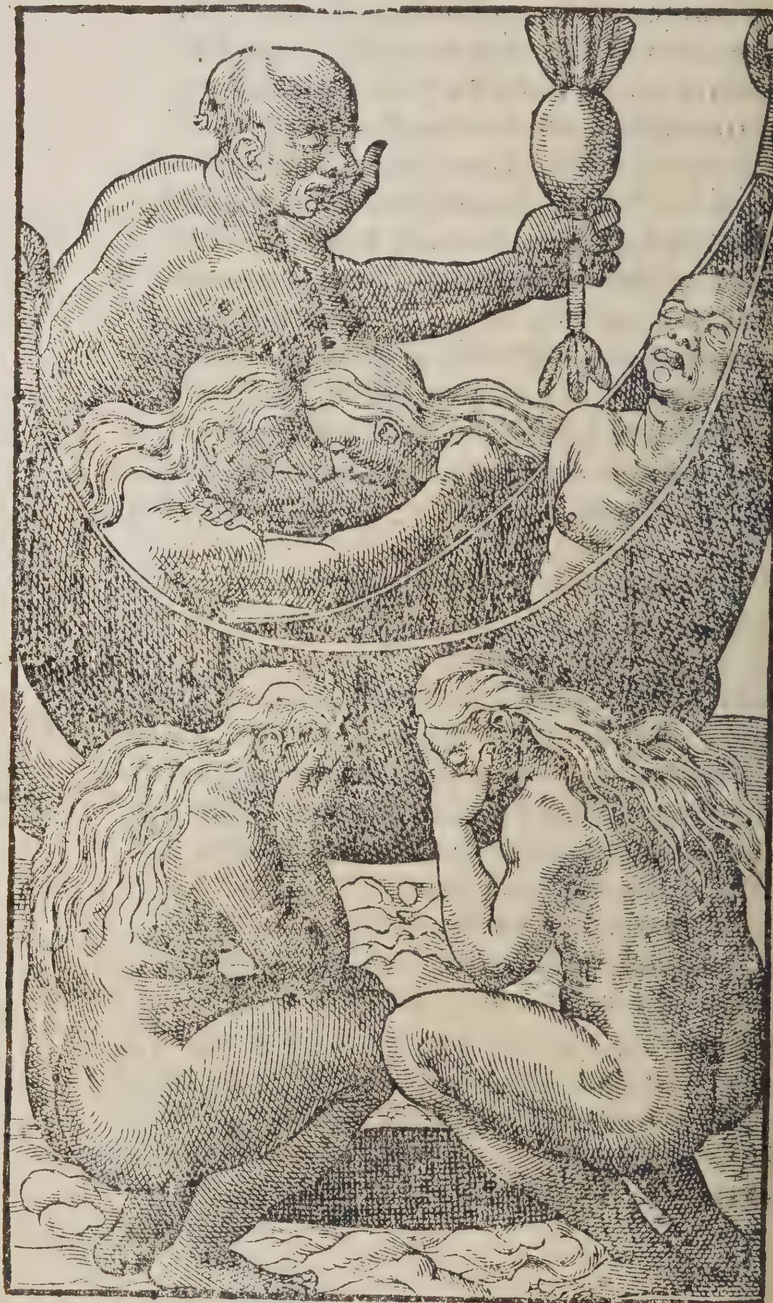
Pagés Barbarorũ medici.

Pians Vocant. Is plerumque à libidine prouenit: puerulos tamen eo infectos vidi non absimili ab variolis nostratibus modo. Contagio hæc in pustulas tãdem abit digito pollice ampliores, quæ corpus vniuersum, atque adeò faciem ipsam inuadunt. Itaque iis qui hoc morbo affecti fuerint tã insignes suæ impuritatis notæ inuruntur, atque apud nos venerea lue laborantibus. Cuius rei exemplo fuit Neustrius quidam interpres, qui crebris sese scortationibus cum mulieribus ac puellis Barbaris contaminarat. Is meritis dignissimam reportauit mercedem: nam eius corpus vniuersum, atque adeò vultus ipse, tam erat deturpatus, vt elephantiaco morbo laborantem deformitate referret: támque insignes inustæ sunt notæ, vt deleri nusquam potuerint: hinc fit vt morbus ille omnium perniciosissimus ab illis habeatur. Sed ad rẽ.

Barbari ægrotos quo modo tractent.

Ægrotanti cibum nusquam præbent, nisi ab eo petatur, inedia licèt sit periturus. Præterea morbus quantumuis sit grauissimus, valentes non desistunt saltando, cantando, bibendo, more recepto, miserum ægrum strepitu obtundere: nec conqueritur æger, quòd se nihil profecturum esse norit. At si diẽ suum obeat, cantus ille (si præsertim pater quidam familiâs fuerit) in lachrymas repentè conuertitur, tantíque eduntur gemitus, vt si fortè in pago quodam diuertebamus luctus illius tempopore, nobis vel aliò erat commigrandum, vel insomnis nox erat ducenda. In primis autem

tem non sine admiratione mulieres exaudiũtur, quæ sic vociferantur atque exclamant, vt luporum aut canum vlulatus, non humanas voces edi dicas. Has autem effundũt querelas voce tremula. Obiit fortissimus ille, qui nobis tot captiuos deuorandos olim præbebat! Tum cæteræ, ô egregium venatorem, ô præstantissimum piscatorem, ô strenuum Lusitanorum & *Margaiatium* mactatorem! In summa mulieres illæ sese mutuò ad luctum incitantes, brachiáque inuicem amplexantes, vt in subiecta pictura videre est, ab his luctibus ac præconiis non priùs desistunt, quàm cadauer elatum fuerit.

Denique Barbaræ istæ mulieres Bearnensium ritum in viris suis mortuis lugẽdis imitantur, quos quantum accepi, his prosequuntur querelis. *La mi amou, la mi amou : Cara rident, œil desplendou : Cama leugé, bet dansadou: Lo mé balen, lo m' esburbat : mati depes: fort tard cougat.* hoc est, mi amice, mi amice vultu hilari, oculis splendẽtibus, cruribus pernicibus, egregie saltator, fortis ac strenue, qui summo manè surgebas, atque ad multam noctem vigil decumbebas. Vascones quoque mulieres, quæ superioribus isthæc addunt, *Yere, yere, O le bet renegadou, ô le bet iougadou qu'here* : hoc est heu, heu, quã strenu⁹ erat deierator, quàm insignis lusor! Porrò iis quas diximus querelis Barbaræ mulieres crebrò epodiũ hoc adijciunt. Obijt, obijt is quẽ iam lugemus! Tum viri, heu! mortuus est, nec eum amplius videbimus, donec post montes cum ipso pro vt docent nos Caraibes nostri choreas agamus. Alia insuper eiusdem generis multa addunt. Eiulatus verò illi ad sex horas producuntur, neque enim mortuos suos insepultos diutiùs seruare solent. Tum excauata fossa non oblõga, vt solemus, sed in orbem, dolij maioris instar, cadauer erectum sepelitur. Patres verò familiàs defunctos cubili suo xylino obuolutos in mediis ædibus sepeliunt, plumis, alijsque quibus dum vita manebat delectabãtur, in sepulchro reconditis. Permulta in hanc sententiam antiquorum exempla huc afferri possent, à quibus idem olim erat factitatum:

Sepulchra, atque in sepeliẽdo ritus Americanorum.

Antiquit. lib.7.c.12.

cuiusmodi est illud quod Iosephus commemorat de pecuniis in Dauidis sepulchro cõditis: Id etiam quod profanæ testantur historiæ de viris illustribus, qui post obitum pretiosissimo quoque mũdo ornati sepulti sunt. Ac ne longius ab Americanis nostris recedamus, Indi Peruenses Reges suos ac *Caricos* sepelientes, magnam auri, argenti, atque gẽmarum vim in eorum conijciunt sepulchra: quę cùm Hispani scrutarentur, ingentes inde diuitias contraxerunt. Quibus rapacissimis hominibus apprimè id conuenit quod Plutarchus de Semiramide commemorat. Semiramis Regina, quę Babilonem condidisse dicitur, monumento quod sibi pararat inscripsit, Quisquis rex pecuniis eguerit, aperto monumento quantùm voluerit capiat. Darius potitus ea ciuitate, titulo credens, saxum ingens, quo claudebatur monumentum, vix amolitus, nihil quidem inuenit pecuniarum, sed ex altero saxi latere hoc inscriptum reperit. Ni vir malus esses, & pecuniæ inexplebilis, haudquaquam mortuorum loculos moueres. Sed ad *Tououpinambaultios* nostros redeamus. Ex quo Galli ad eos commeare cœperunt, ab pretiosorum in sepulchris repositione abstinuerunt. Sed inauditam ac verè Diabolicam superstitionem retinuerũt. Prima à funere nocte, Barbari, quibus hoc persuasum est, fore vt *Aygnan*, ni alios cibos offenderet paratos, cadauer effoderet, ac deuoraret, vasa nõ pauca farinę, piscium, carnium, alio-

Mũdus cum cadauere sepelitur. Consule Bẽzonem lib. 3.c.22.

Error verè Diabolicus.

aliorúmque ciborum diligenter paratorum, nec non potionis *Caouin* plena circa ſepulchrum apponunt. Quam libationem tandiu faciunt quoad cadauer penitus conſumptum eſſe credant. A quo errore eò difficiliùs dimouebātur, quòd interpretes quidam Neuſtrij, ſacrificorum Belis exemplo, non ſemel ante noſtrum aduētum cibos illos clam ſubripuerāt. Quo facto Barbaros in errore adeò confirmarant, vt quamuis cibos illos veſpere appoſitos manè ſupereſſe demonſtraremus, magno tamen labore perpaucos ab errore dimouimus. Hoc autem Barbarorum ſomniū ab Rabbinorum commento non eſt alienū: nec ab eo quod Pauſanias cōmemorat. Rabbini enim ſcribūt cadauer hominis tradi in poteſtatem Cacodæmonis cuiuſdam, quem Zazel, aut Azazel nominant: quémque principem deſerti in Leuitici libro dici affirmāt. In cuius erroris confirmationem Scripturæ locos detorquent, quibus dicitur ſerpenti, puluerem comedes omnibus diebus vitæ tuæ: atque ita ratiocinantur. Quandoquidem corpus noſtrum è limo terrę deſumptum eſt, qui ſerpentis eſt cibus, ei ſubijciatur neceſſe eſt, quoad in ſpiritualem naturā transformetur. Pauſanias etiam author eſt interpretes Delphicos tradidiſſe Cacodæmonem quendam, quem Eurinomum appellant, mortuorum carnes deuorare ſolitum, atque oſſa carnibus nudata relinquere. Qui errores ad Americanorum ſomnia proximè accedunt.

Conſule viret. Phyſic. Papal. Dialo. 3. pag. 210.

Leuit. 16. 8.

Gen. 3. 14. Iſa. 65. 24.

Denique quoties Barbari, eo quo diximus modo, vicos suos aliò comportãt, sepulchris mortuorum tegmina quædã ex herba *Pindo* imponunt. Quò fit vt viatores cœmeterij formam quandã agnoscant. Ad quę loca si quando in syluis errantes virorum defunctorum recordentur, tantos edunt eiulatus, vt procul exaudiantur. Tandem eas quò quantùm ad satietatem fuerit, lugeant relinquo. Quando igitur Barbaros ad sepulchrũ vsque sum prosequutus, de eorum moribus dicendi hic finẽ faciã. Lector tamẽ præter ea quæ attigimus, nonnulla poterit obseruare in eo quod subijcimus colloquio: quod scriptum fuit eo tempore quo in America viuebam ope cuiusdam interpretis, qui & linguę Americanę erat peritissimus, (quippe septem annos iam in illis terris vixerat) & linguam Græcam à qua non paucas voces mutuantur Barbari, optimè callebat.

CAP. XX.

Colloquium in ipso aditu Brasiliensis oræ inter indigenas Tououpinambaultios Tououpinenkin *Brasilicè ac Latinè conscriptum.*

Tououpinambaultius.

Ere-ioubé? Venisti ne?

Gallus.

Pa-aiout, Sic est, veni.

T.

Teh! auge, ny-po, Benè dixisti.
Mara-pê-déréré? Quomodo vocaris?

G.

Lery-oussou, Ostrea magna. Cognomen authoris lingua Americana.

T.

Eré-iacassopienc? Patriam ergo reliquisti vt hîc deinceps habitares?

G.

Pa. Ita est.

T.

Eori-decretani ouani repiac. Adesdum igitur, & locum habitationis tuæ circumspice.

G.

Auge-bé, Bene est.

T.

I-endê rêpiac? aout I-endérêpiac aout é éhéraire Teh! Ooúéreté Teuoy Lery-oussou ymé en!
Ecce igitur, fili mi, venit in has regiones nostri memor, papæ?

Caramémo arcæ, aliáque vasa.

Ererou dé caramémo? Attulistine capsas? Eo verò nomine comprehendimus quidquid includendis omnis generis vestimentis aptum est.

G.

Pà arout. Etiam, attuli.

T.

Mobouy? Quot?

Quotquot habueris vsque ad numerum quinque, verbis notare poteris, hoc modo. *Augépé*, 1. *mocouein*, 2. *mossaput*, 3. *oioicoudic*, 4. *ecoinbo*, 5. Si duas tãtùm habes, quatuor numerare nõ oportet. Satis enim erit si dixeris tria *mocouein*. Si quatuor habueris sic dices *oioicoudic*. Et sic de reliquis. At verò si quinarium numerum excedant, numerum quem voles totidem digitis tuis, aut si non sufficiunt, sociorum qui tibi adstant iudicare poteris: Non enim habent aliam numerandi rationem.

T.

Maé pérérout, de caramémo poupé? Quid in capsis attulisti?

G.

Vestimenta.

A-aub. Vestimenta.

T.

Maravaé? Cuius coloris?

G.

Colores.

Sóbouy-été. Cærulei.
Pirenk. Rubei.
Ioup. Lutei.
Son. Nigri.
Sobouy, massou. Viridis.
Pirienlz. Variorum colorum.
Pegassou-aué. Coloris columbini.
Tin. Albi. Et de indusiis intelligitur.

T.

T.

Máé pâmo? Quid præterea?

G.

Acang aubé-roupé, Galeros.

T.

Seta-pe? Multos?

G.

Icatoupaué. Innumeros. Galeri.

T.

Ai pogno? Id ne totum eſt?

G.

Erimen. Minimè.

T.

Eſſe non bat. Omnia nomina.

G.

Coromo. Expecta paululum.

T.

Neîn. Age igitur.

C.

Mocap, ſeu, *Mororocap*. Ignea tormenta, Catapultas vtriuſque generis: Nam *Mocap* omne genus tormẽti ſignificat: maiora etiam quæ nauibus imponuntur ad repellendos piratarum inſultus. Pronunciant autem aliquando per B. & In ſcribendo, ſi fieri poſſet, intermiſcendę eſſent M. & B. Tormenta bellica.

Mocap-coui. Attuli etiam puluerem igneum. puluis pyroîdes.

Mocap-couiourou. Cornua & alia inſtrumenta ad puluerem includendum. Inſtrumenta ad puluerem continendũ.

T.

Mara vaé? Cuiuſmodi ſunt?

G.

Tapiroußou-ak, E cornu bonis conflata.

T.

Augé-gatou-tégué. Optime dictum.

Mae pé ſepouyt rem? Quid tibi numerabitur pro

ea res?

G.

Arouri.Ea inſtrumenta tantùm attuli,quaſi dicas,nolo tam citò vendere.

T.

Iuteriectio. *Hé*!Interiectio eſt,qua vtuntur dum quis eos alloquitur,quaſi reſpondere velint,Libenter? Et tamen quieſcunt,ne importuni videantur.

G.

Arrou-ita ygapem.Cultros ferreos attuli.

T.

N aoepiac-icho pén é? Nunquid eos videbo?

G.

Bégoé irem.Quando erit otium.

T.

Falces. *N éréroûpe guya-pat?*Nunquid falces attuliſti?

G.

Arrout.Attuli.

T.

Igatou-pé?Sunt ne pulchræ?

G.

Guiapar été. Eximiæ ſunt.

T.

Aua-pomoguen?Quis eas fabricauit?

G.

Pagé-ouaſſou remymognén. Ille qui tibi notus eſt, cuiúſque nomen tale eſt,eas fabricauit.

T.

Augé-terah.Id bene ſe habet.

T.

Acêpiati-mo-mên.Papæ?Libenter eas viderem.

G.

Karamouſſee,Alio tempore id fiet.

T.

T âcépiah taugé.Iam iam videam.

G.

G.

*Eémbereingué.*Expecta adhuc.

T.

Eréroupé itaxé amo? Attulisti ne cultros?

G.

*Arroureta.*Plerosque attuli.

T.

Secouãrantin vaé? Sunt me cultri capulo diuiso?

G.

*En-en.*non. *Ivetin.* Albo capulo,
Taxe miri paruos cultros.

Pinda,hamos. *Moutemouton*, Subulas, *Arrouã.* Specula. *Kuap*,pectines. *Moúrobouyé te*, Armillas cæruleas. *Cepiah yponeum.* Cuiusmodi hîc non extant. Eæque pulcherrimæ sunt inter eas quas hîc vidimus ab eo tempore quo adferri cœperunt. hami, subulæ, specula, pectines, armillas.

T.

Easo-ia voh de caramemo t'acepiah de maé. Aperi arcam vt tua bona intuear.

G.

*Aimossaénen.*Occupatus sum.
Acépiag-oucairen desue? Alio die aperiam ad te veniens.

T.

N ârour icho p' Irémmaé desue? Nonne aliquando ad te bona adferam?

G.

M ae pererou potat? Quidnam vis adferre?

T.

Sceh dé,Nescio. Quid tu?
M aé peréi potat? Quid vis?

T.

*Soô.*feras. *Oura.* Aues. *Pira.*pisces. *Ouy.* farinam. *Yetic.*rapas. *Cõmenda-ouassou.*Magnas fabas. *Commendamiri.*fabas paruas. *Morgouia ouassou.* aurea bestiæ, aues, pisces, farina, rapæ, fabę, Mala aurea & citra.

& citrea mala. *Mae tirouén.* Omnes denique aut plerasque res.

T.

Mara-vaé sóo éréinsceh? Cuius generis animal comedere aues?

G.

N acépiah quevon-gouaaíre. Nolo ea comedere quæ hîc proueniunt.

T.

Aassenon desuoe Ea tibi nominabo.

G.

N ein. Age vero.

T.

Tapiroussou quale animal. *T apiroussou.* Fera quam sic vocant, quam semi asinum aut semi vaccam dicere possis?

genus ceruorum ac Damarum. *Sé-ouassou.* Genus cerui ac Damæ.

Aper. *T aiasou.* Aper.

Agouti. *Agouti.* Rufum animalculum nefrendis magnitudine.

Pague. *Pague.* Fera est magnitudine nefrendis, nigro & albo colore distincta.

Tapiti. *T apiti.* Genus leporis.

G.

Esse non ooca ychesue. Nomina mihi aues.

T.

Magnę aues trium generum. *Iacou.* est auis caponis magnitudine. Eius autẽ tres sunt species, Nempe *Iacoutin, Iacoupem,* & *Iacou-ouassou:* boni gust⁹ omẽs inter cęteras aues.

Moûton. Syluester pauo. Sunt autem nigri & Leucopæi, & corpus adeo magnum habent ac nostri, auis rara.

Genus magnarum perdicum. *Mocacoua.* est genus perdicis quæ corpus magnitudine caponis habet.

Ynambou- ouassou. est etiam perdix fera alterius magnitudinem æquans.

Ynambou. Perdix est non multum ab iis distans,

quas,in Gallia videmus. *Pegaſſou*.Turtur. *Paicauc*, Aliud genus turturis minoris. Turtures.

G.

Seta-pé pira ſenaé?Eſt ne magnus bonorum piſcium numerus?

T.

Nan.Tot ſunt.
Kurema.Mulus.
Parati.Mulus altero melior.
Aaara-pep.Piſcis planus delicatior aliis.
Atrara bouten. Alius lutei coloris,qui minoris eſt pretij.
Atrara-meri. Maximè parui qui in dulci aqua viuunt,boníque guſtus ſunt.
Ouara.Magnus piſcis boni ſaporis.
Kamouroupouy-ouaſſou.Magnus piſcis.

G.

Mamo-pe-dérétam? Vbinam degis?

T.

Kariauh,ora-ouaſſou-onêe.Iaueu-ur aſſic?piracam,opem,Eiraia itanem,taracouir-apã,Sarapo-u. Sunt nomina propria virorum qui Ganabarã ſinũ ingredientibus ad ſiniſtrum latus apparent,nec mihi commodè explicari poſſe videntur. Vici circa ſipas Ganabaræ.

Keri-u Ahara-u Kouroumouré,Ita-auh, Ioirarouem. Vici in ripa eiuſdem fluuij ad latus dextrum.

Maiores vici in continenti ex vtroque latere hi ſunt.

Sacouarr-ouſſou-tuue , Ocarentin , Sa popem, Nouroucuue, Araſa tuue,Vſu-potúue. Ac multi alij qui ab iis qui cum indigenis commercium habuerunt, cognoſci poterunt & à patribus familiàs,quos falſò reges vocant,qui in illis vicis habitant.

G.

Môbouy-pé toupicha gatou beuou? Quot magni sunt in his regionibus, hoc est, fortes?

T.

Séta-gué. Multi sunt.

G.

Essenon auge pequoube ychesue, Nomina mihi aliquem.

T.

Nân. Vocabulum ad reddendum eum attentum cui vis aliquid dicere.

Eapira-ui ioup. Nomen proprium hominis quod nomẽ sic exponas, caput semi caluum, & pilo admodum raro.

G.

Mamo pé se tam? Vbi habitat?

T.

Kariauh-bè. nomen compositum.

Kariauh-bè, In vico quem ita appellant est autem nomen fluminis cuiusdam à quo nomẽ vicus sortitur, quia ad eum situs est. Significat autem *Karios* domum. Componitur autem ex voce *Karios*, & *auh* quæ domum significat extrahendo *os* & addendo *auh* erit. *Kariauh. Be*, autem est articulus ablatiui & significat locum quem petis aut in quem proficisceris.

T.

Custos medicinæ aut fœmina Cacodęmone obsessa.

Mossen ygérre. Quod significat custodem medicinarum, aut ad quem medicinæ pertinent. Eo vero vocabulo vtuntur quum mulierã veneficam designare aut à Cacodæmone agitatam. Nam *Mossen*, est medicina, *gerre* proprietas.

T.

Ourauh oussou auh arentin. Vici illius maxima penna.

T.

T.

Tau-couar-oussou-tuue-gouare. In quo cannæ instar magnarum arundinum leguntur.

T.

Ou-acan. Pręcipuus locus eius vici, quod significat caput ipsorum.

T.

Soouar-oussou. Folium ab arbore collapsum. Diuersarum rerum nomina.

T.

Morgouia-ouassou. Ingens malum citreum aut aureum, Sic vocatur.

T.

Maé du. Est flamma ignis.

T.

Maraca-ouassou. Magnum tintinabulum. Tintinabulum.

T.

Mae-uocep. Res quæ partim emersit è terra, aut ex aliquo loco.

T.

Kariau piarre. Via quæ ducit ad carios. Sunt vero ipsi præcipui inter eos qui fluuium Ganabarum incolunt.

T.

Che-rorup-gatou, derour-ari. Maxime gaudeo te venisse.

Nein téréico, pai Nicolas iron. Mane vero cum domino Nicolao, sic nominabant Villagagnonem. pai Nicolas Villagẽgnõ.

Neréroupé déré miceco? Adduxisti ne vxorem? Miceco vxor.

G.

Arrout-iran-chereco augernie. Adducam quum expedita erunt negotia mea.

T.

Marape derecouran? Quid tibi est negotij?

G.

Cher auc-ouam. Domus ad habitãdum parãda est. Domus.

T.

Mara-vae-auh? Quod genus domus?

G.

Seth, Daé-ehereco-rem-eouap-rengné. Nondum ſcio quid ſim facturus.

T.

Mein tereicouap derecorem. Cogita ergo quid ſit faciendum.

G.

Peretam-repiah-iréé. Poſtquã veſtram regionem videro & aliquandiu commoratus fuero.

T.

N'éréico-icho pe deauem a irom? Nónne cum tuis, hoc eſt cum popularibus tuis habitabis?

G.

Maraui-amo-pé? Cur illud petis?

T.

Aipo-que. Non ſine cauſa dico:

Che poutoupa-gue-déri. Id me male habet, quaſi dicas, id ſcire cupio.

G.

Princeps aut ſenex, *N'én pé amotareum-pe oreroubicheh:* Núquid primarium noſtrum ſiue ſenem odio habetis?

T.

Erymen. Minimè verò.

Sérécogatou pouyr eím été mo? Niſi res eſſet maxima cura digna, dicendum eſſet.

G.

Séconaé apoau-e eugat engatoureſme, ypo[illegible]re cogatou. Eſt mos boni parentis, vt quod amat diligenter conſeruet.

T.

Bellum, *N'ereſco-icho pirem ouariui?* Nõne in bellum poſthac

hac es profecturus?

G.

Assoirénué. Aliquando proficiſcar.
Mara-pé pérouagérré réré? Quod eſt nomē veſtris hoſtibus?

T.

Touaiat ſiue *Margaiat*. gēs eſt quæ eadē eſt cum illis lingua: apud quam Luſitani habitant.
Ouetaca, Verè ſunt barbari & degunt ad fluuium *Mach-he*, & *parai*.

Nomina hoſtium Toupinam. *Ouetaca* vbi habitent.

Ouéaném. hi Barbari cæteros antecedūt, in ſyluis & montibus habitant.

Caraia. hi nobiliores ſunt, atque etiam cibis, tum aliis rebus ad vitam neceſſariis præ cæteris omnibus abundant.

Cararia. Inter alios excellentes.

Karios. Eſt populus qui degit vltrà *Touaiare*. ad fluuium Platam cuius lingua eadem eſt cum Tououpinambaultiis & Tououpinenkin. Differentia idiomatis eſt inter eos quos ſupra nominauimus. Ac primùm quidem *Toupinambaultys toupinenlzin: Touuaiarre, Tenreminon. & Kario.* Fermè eandem habent linguam.

Affinitas ac differentia lingu. inter Braſ.

Karaia. Diuerſam à reliquis habent & viuēdi & loquendi rationem.

Ouetaca. Differunt ab vtriſque & viuēdi & loquendi ratione.
Oueanem. hi etiam diuerſum & victus & ſermonis ab aliis modum habent.

T.

Modus loquendi.

Teh-oioah pœireca à paauué, iendéue.
Alius alium quærit, atque id magno noſtro bono. Nā vox hęc *iende-ue*, eſt dualis quo Græci vtūtur cum de duobus fit ſermo: hic tamen reſoluitur voce nobis.

Ty ierob ah apóau ari. Exultemus quòd nos ho-
mines inuisunt.

Apóau ae mae gerre,iendesue. Gens est nostri cō-
modi studiosa,quæ nobis bona sua largitur.

Tyréco-gatou iendesue. Diligenter eā conserue-
mus,hoc est,eā ita excipiamꝰ vt ipsi satisfaciamus.

Iporenc été-am reco iendesue. Præclara se nobis
res offert.

Ty maran-gatou apoau-apé. huic populo nos
dedamus.

Ty momourrou,mé mae gerre iendesue. Ne iniu-
riam faciamus Genti quæ sua bona nobis affert.

Typoich apoaue iendesue. Suppeditemus eis ci-
bos ad viuendum.

Typoeraca apoaué. Laboremus vt prędam pro
ipsis venemur. Vox *yporraca*, præcipuè de piscium
venatione intelligitur, sed eam ad alia etiam ge-
nera extendunt.

Tyrrout mae-tyronam ani apé, adferamus illis
quidquid inuenire poterimus.

Tyre comremoich-meiende-mae recou ssa-ue. Ne
illos male excipiamus qui nobis adferunt bo-
na sua.

Pé-peroinh auu-mecharaire oueh. Ne mali sitis
pueri mei.

Ta péré coih mae. Vt bona consequamini.

Tœrecoih peraire amo. Et vestri etiam liberi.

Nyrecoih ienderamouyn maé pouaire. Nulla bo-
na habemus ab auis nostris.

O pap cheramouyn mae-pouaire aitih. Quæcū-
que mihi auus reliquerat proieci.

Apoau maé ry oi ierobiah. Magni æstimans ea
bona quæ nobis afferuntur.

Ienderamouyn-remié piae potategue aou-aire. Quæ
cùm nostri videre optassent nec tamē viderunt.

Teh

Teh!oip otarhété ienderamouyn recohiare ete,iẽ-lesue. Id bene eſt,quanta potior noſtra conditio patrum noſtrorum conditione?

Endé porrau-ouſſou vocare. Id nobis triſtitiam omnem eximit.

Iende-co-ouaſſou-gerre. Id efficit vt magnos hortos habeamus.

En ſaſſipiram,iendere mẽmynon apé. Non amplius dolent pueruli noſtri quum tondentur.

Tyre coih apouau,ienderoua-gerre ari. Hos nobiſcum contra hoſtes deducamus.

Toere coih mocap, ó maé-aé. Habeant catapultas,quod genus armorum ſibi vendicant.

Mara-mo ſentén gatou-euin-amo. Cur non eſſent ſtrenui?

Memé-taé morerobiarem. Eſt gens impauida.

Ty ſenenc apouau,maram-iende-iron. Experiamur ipſorum vires dum nobiſcum erunt.

Ménré-taé moreroar roupiare. Illi ſunt qui debellant alios,Id eſt,Luſitanos.

Agne-he oueh. Quaſi diceret , quidquid dixi verum eſt.

T.

Nein-tya-moueta iéndéré caſſariri. Colloquamur de iis qui nos inuiſunt.Quod in bonam partem eſt accipiendum.

G.

Nein-che atour-aſſauep age igitur mi ſocie:hic verò notandum eſt voces *Atour-aſſap* & *Coto-uaſſap*, differre. Nam prior ſignificat perfectum fœdus inter eos ac nos pactũ eſſe,quo fit vt bona ſint communia. cuius Filiã aut ſororem ducere in vxorem non poſſumus : Non ita vero de Coutouaſſap:ea.n.appellatione nominis alicuius vtũtur, vt.tibiæ,oculi,auriculæ & alia pleraque eius gene Differentia inter *Atour-aſſap*,& *Coto-uaſſap.*

neris nomina.

T.

*Maé-resse,iende moueta!*De quibus loquemur?

Colloq.de variis rebus.

G.

*Sceh macrouem-resse.*De multis ac variis rebus.

T.

Cœlum, sol, Luna, stellæ, terra,mare, aqua dulcis & salsa.

*Mara-pieng vvah rere?*Quomodo vocatur cœlum?

G.

Cœlum.

T.

Cyh-rengne-tasseuouh maetirouem desue.

G.

*Augebe,*Rectè.

T.

Mah. Cœlum *Couarassi.*Sol. *Iasce,* Luna, *Iassi tata ouassou.* Stella matutina & vespertina quæ Lucifer vocatur. *Iassi-tata-miri.* Aliæ omnes stellæ paruæ. *Ybouy,*terra. *Poirauem.* Mare. *Vh ete.* aqua dulcis. *Vh-een.* aqua salsa. *Vh-een buhk.* aquæ quas nautæ vocant Somniaque.

T.

Ita,petra,metallum & domus fund.

Ita. proprie lapis est, accipitur etiam pro quolibet metallo & ædificii fundamento vt *ach ita* domus columna.

*Yapurr-ita.*fastigium domus.

Omne genus lignorum.

Iura-ita. trabes domus.

Igourah seu *y bouirah.*omne genus lignorum.

Ourapat arcus.

*Ourapat.*arcus,& quamuis nomen sit compositi ex ybouyrah,quod est lignum & apat,vncũ:Tamen pronunciant *orapat* per syncopem.

*Arre,*aer.*arr aip.*Malus aër.

*Amen.*pluuia.

pluuia.

*Amen poytou.*tempestas pluuia ingruente.

Tonitru.

*Toup-en.*tonitru:toupen *Verap* est coruscatio.

Yory-

Yory-hu. Nubes aut brumæ. Nubes.
Ybnéture Montes. Montes.
Quum. campestria loca vbi nulli montes. Planities.

T.

Taue viri auh. Domus. *Vh-écouap* Fluuius decurrens. Vici & fluuij.
Vh paou. Insula. Insula.
Kaa, omne genus syluarum & nemorum. Syluæ.
Kàa-paou. Est sylua in media planitie.
Kaa-ouan. Qui in syluis educatus est.
Kaa-gerre. Cacodęmon est qui ipsos vehementer vexat. Kaa-gerre Cacodæmon.
Ygat. Linter ex cortice arborum, triginta aut quadraginta homines ad bellum euntes capiens: accipitur etiam pro naui quam vocãt *yguerroussou.* ygal Cymba.
Puissa-ouassou. Est rete piscatorium. Rete piscatorium.
Inguea. Est magna Cymba ad piscandum.
Inguéi. Diminutiuum, Cymba quæ vsui est cum fluuij exundant.

T.

Nomoquot, mae tasse nomi désue. Quæso ne quid ampli us nomines.
Emourbéou deretam ichesue. Iam de tua patria & habitatione dissere.

G.

Augèbé derengué eporen doup. Bene est, primùm ergo interroga. Colloq. de Gallia.

T.

Ia eh marape deretam-rere. hoc faciam. Quod est patriæ ac regioni tuæ nomen?

G.

Rothomagum. Vrbs quędam nominis.

T.

Tan ouscou-pe-oum. Estne magnus vicus? Nullam ponunt differentiam inter vrbem & vicum: quia ipsi nullas habent vrbes.

G.

Pa. Sic est.

T.

Moboij-pe-perouhichah gatou? Quot habeti Dominos?

G.

Augé-pé. Vnicum.

T.

Mara-pe-sere? Quod illi est nomen?

G.

Henricus.2. *Henry.* Tempore henrici secundi hæc nauigatio fuit suscepta.

T.

Tére-porren c. Præclarum nomen est.
Mara-pé-peroubichan eta-euin? Cur non habetis plures Dominos?

G.

De principe ac subditis. *Moroéré-chih-gue.* Non plures habemus.
Ore ramouim-aue. A tẽporibus maiorũ nostrorũ.

T.

Mara pienh-pe e? Vos vero quid?

G.

Oroicôgué. Nos eo contenti sumus.
Orée-mae-gerre. Et bene nobiscum agitur.

T.

Epé noéré, coih-péroupichah-maé? Vester autem princeps bona ne habet?

G.

Oerecouh. Infinita habet.
Oré-maé-gerre a hépé. Quidquid habemus in ipsius arbitrio positum est.

T.

Oriuij pe ogépé? In bellumne proficiscitur?

G.

Pa. Ita.

T.

Colloq. de vrb. ac vicis. *Mobouy-taue-pe-iouca ny mae?* Quot vrbes aut vicos

tos habentis?

G.

Setà-gatou. Plures quàm poſsim dicere.

T.

Nireſce nouih-ichopene? Nunquid mihi recenſebis?

G.

Ypo icopouy. Id nimis longum foret

T.

Yporrenc pe-peretani? Locus veſtræ originis eſtne pulcher?

G.

Yporren-gatou. Pulcherrimus.

T.

Eugaya-pe-per-auce. Veſtræ domus ſunt ne ſimiles noſtris?

G.

Oicoe-gatou. Multùm abeſt.

T.

Mera-vaé? Cuiuſmodi ſunt ergo?

G.

Ita-gepe. Sunt prorſus lapideæ.

T.

Tourouſſou-pe. Sunt ne magnæ?

G.

Tourouſſou-gatou. Maximæ.

T.

Vate-gaton-pé. Súntne multùm excelſæ?

G.

Mahmo. Multùm. Id verò vocabulum admirantis eſt.

T.

Engaya-pe-pet-ancynim? Interior pars accedítne ad ſimilitudinem noſtrarum?

G.

Erymen. Non.

T.

De rebus ad corpus ſpectantibus,

Eſce-non de-rete renomdau eta-icheſué. Recita mihi ea quæ ad tuum corpus pertinent.

G.

Eſcendoup. Audi.

T.

I-eh. Paratus ſum.

Ché-acan. Caput meum. *De acan.* Caput tuũ. *Ycan*, Caput ſuum. *Oreacan.* Noſtrum caput. *Pé-acan*, Veſtrum caput. *An atcan.* Eorum caput Vt autem hæc pronomina melius intelligantur, perſonas ſingularis & pluralis numeri tantùm declarabo.

Primùm.

Ché. Eſt prima perſona ſingularis numeri, quæ in omni ſermonis genere, ſiue primitiuo ſiue deriuatiuo, poſſeſsiuo, aut alio denique inſeruit.
Ché-aué Caput meum aut capilli.
Ché-voua. Mea facies.
Che-nembi. Meæ aures.
Cheſshua. Mea frons.
Ché-reſſa. Mei oculi.
Ché-tin. Meus naſus.
Chè-iourou. Meum os.
Che-retoupaué. Meæ genæ.
Ché-redmua. Meum mentum.
Ché-redmiua-aué. Mea barba.
Ché-ape-cou. Mea lingua.
Ché-ram. Mei dentes.
Ché-aioeué. Meum collum, aut mea gula.

Ché-aſſeoc,

Ché-asseoc.Meum guttur.
Ché-poca.Meum pectus.
Ché-rocapé.Mea pars anterior.
Ché-atoucoupé.Mea pars posterior.
Ché-pouy-asoo.Mea spina.
Ché-roussbony.Mei renes.
Ché-reuiré.Meæ nates.
Ché-inuanpony.Mei humeri.
Ché-inua.Mea brachia.
Ché-papouy.Meus pugnus.
Ché-po.Mea manus.
Ché poneu. Mei digiti.
Ché-puyac.Stomachus meus aut iecur.
Ché-reguie.Venter meus.
Ché-pourou-asseu.Vmbilicus meus.
Ché-cam.Mammæ meæ.
Ché-oup. Coxæ meæ.
Ché-roduponam.Genua mea.
Ché-porace.Cubiti mei.
Ché-retemeu.Tibiæ meæ.
Ché-pouy.Pedes mei.
Ché-pussempé.Vngues pedum meorum.
Ché-ponampe.Vngues mearum manuum.
Che-guy-encg. Cor meum & pulmo.
Ché encg.Anima mea aut mens.
Ché enc gouere. Anima mea postquam è corpore exijt.

Nomina partium corporis pudendarum.
Ché-rencouem.
Ché-rementien.
Ché-rapoupit.

Quæ quidem breuitatis causa non fusius persequar. Notandũ verò est, nomina rerum accõmodari non posse nisi pronomina primæ, secundæ, ac tertiæ personæ vtriusque numeri attribuãtur.

Vt autem meliùs capiantur,qoc ſit exemplum.

Primo.

Che,Ego,*De*,tu.*Ake*,Ille.

Plurales.

Oree,Nos.*Peè*,Vos.*Au-ae*,Illi.

Quòd ad tertiam perſonã *ahe*.eſt maſculinum. Et pro fœminino & neutro *aè* ſine aſpiratione.Et in plurali *Au-ae*, eſt maſculini ac fœminini generis,& proinde communis.

De rebus ad domum & culinam pertinentibus.

De rebus ad familiã ſpectantibus.

Emiredu-tata.Accende ignem.
Emo-goep-tata.Extingue ignem.
Erout-che-rata-rem,adfer fomites ad ignem ſuſcitandum.
Emogi-pira,piſces coque.
Eſſeſſit.Torre.
Emoui.Elixa.
Fa vecu-óuy-amo.Fac farinam.
Emogip caouin-amo.Compone potum.
Coein vpé.Vade ad fontem.
Erout-v-icheſue.adfer mihi aquam.
Ché-renui augepe.Da mihi potum.
Quere me che remyou-recoap. Veni vt mihi cibũ præbeas.
Taie-poeh.Manus meas lauem.
Tae-iourou-eh.Abluam os meum.
Ché-embouaſſi.Eſurio.
Nam che iourou-eh.Non eſurio.
Ehe vſſeh.Sitio.
Ché-reaic.Caleo,Sudo.
Ché-rou.Frigeo.
Ché racoup.Febricito.
Ché-carouc-aſſi.Triſtis ſum.
Carouc tamen veſperam ſignificat.
Aicoteue.Me res quædam excruciat.

Che-

Che poura-oussoup. Pessimè agitur mecum.
Chero emp. Lætus sum.
Aico memouoch. Ludibrio expositus sum.
Aico-gatou. Res mihi cedunt ex sententia.
Che remiac-oussou. Meum manc ipium.
Chere miboye. Meus seruus.
Che-roiac. Qui sunt minores me & ad mihi ministrandum nati.
Che-porracassare. Piscatores mei.
Ché-mae. Bona mea, merces, suppellex. Denique quidquid meum est.
Ché-rémigmognem. Est industriæ meæ.
Ché-rere-couarré Meus custos.
Ché roubichac. Qui est maior me, quem nos Regem nostrum, ducem, principem denique vocamus.
Moussacat. Est bonus paterfamiliâs qui peregrinos viatores excipit.
Querre-muhau. Potens in bello, & in quadam re perficienda strenuus.
Tenten. Qui videtur in bello, aut in alia re fortis.
Ché-roup. Pater meus.
Che-requeyt. Meus frater natu maior. De progenie.
Ché-rebure. Minor natu.
Ché-renadire. Mea soror.
Ché-reue. Filius sororis meæ.
Ché-tipet. Filia sororis meæ.
Ché-aiche. Amita.
Ai. Mater mea Dicũt etiam *Ché-si*, Mater mea: & sępe quidam dum loquuntur de ipsa.
Ché sut. Socia matris meæ, quæ patris etiam est vxor..
Ché-rayt. Mea fila.
Chérememynou. Filij filiorum meorum & filiarũ.

Notandum est auunculum nomine patris vocari, & patrem nepotes & neptes suos filios ac filias appellare.

Verbũ apud grãmatices.

QuodGrammatici nostri verbum nominant apud Brasilienses dicitur *guengaue*, quod idem est ac loquendi modus. Vt autem aliquam eius rei notitiam habeamus, exemplum in medium proferemus.

Primum.

Singular. Indicat. aut demonstrat.

Aico, Sum. *Ereico*, Es. *Oico*, est.

Pluralis.

Oreico, Sumus. *Peico*, estis *Auraé oico*, Sunt.

Tertia persona singularis & pluralis similes sunt, nisi quòd in tertia *an aé* pluralis numeri pronomen est addendum quod significat, Illi, vt apparet in præterito imperfecto numeri singularis, quod resoluitur per aduerbium *aquoémé*. Id est eo tempore.

Aico-aquoémé, Tunc eram.
Ereîco-aquoémé, Tunc eras.
Oico aquoémé, Tunc erat.

Plus imperfectum.

Oroico aquoémé, Tunc eramus.
Peico aquoémé, Tunc eratis.
Aurae-oico-aquoémé. Tunc erant.

Pro præterito perfecto.

Singularis.

Accipiemus verbum, *Oico*, vt ante & hoc aduerbium *Aquoé-méné*, quod est temporis præteriti & plusquàm perfecti.

Exemplum.

Assauoussou-gatou-aquoéméné, Eum perfectè amaui eo tempore. *Quo-uénén-gatou-tégné*, Nũc vero nullo modo quasi dicas debebat amicitiam meã colere

colere quando ipſum amabam.

Pro futuro. *Aco-iren*, Ero in poſterum. Et ita deinceps de ſingulis perſonis tam ſing. quã plur.

In Imperatiuo.

Oico, Sis. *Toico*. ſit.

Plurali.

Toroico, Simus, *Tapeico*. Sitis.

Aurae-toico, Sint. Pro futuro vero addere oportet, *Irén*, vt ante. Et Imperando pro præſe ti dicédum eſt, *Taugé*, quod eſt, Statim.

Pro optatiuo.

Aico-mo-men. Quã libẽter eſſé. Et ſic deinceps.

Optatiuum reſoluimus per aduerbium *Iron*.

Exemplum.

Taico-de-iron, Tecum ſim, & ſic deinceps.

Participium.

Chéré coruré. Ens. Quod participium rectè per ſe intelligi non poteſt niſi addatur pronomen *de-ahe et-aé*. Pluralis quoque *Oreé, péesan aé*.

Vox indefinita pro infinito accipi poteſt. Sed ea raró vtuntur.

Coniugatio verbi *Aiout* Exemplum Indicatiuí aut demonſtratiui in præſenti tempore.

Singularis numerus.

Aiout. Venio, aut veni.

Ere iout. Venis, aut veniſti.

O out. Venit, aut venit.

Plural. numerus.

Ore-iout. Venitis, aut veniſtis.

An-ae-o out. Veniunt, aut venerunt.

In aliis temporibus accipere debemus aduerbia quæ pòſt declarabimus. Nullum enim verbũ coniugatur quin per aduerbium reſoluatur, tũ in preterito, præſenti imperfecto, pluſquã perfecto, Indefinito & futuro.

iot, honestius est inter homines, quoniam vltimus *Pe-iot*, vsurpatur in vocandis bestiis & auibus quas domi alunt.

Exemplum optatiui: tamen videtur imperare.

Singula.

Aiout mo. Libenter venissem. Et sic de cęteris personis vt in Indicatiuo: habet tempus futurum addito aduerbio.

Exemplum coniunctiui.

Ta-iout. Veniam.

Sed ad implendam significationem addenda est hæc vox *N ein*. quæ est aduerbium exhortandi, imperandi, orandi, & incitandi. Verbum hoc indicatiuo caret: attamen ab eo formatur participium.

Tovvme. Veniens.

Exemplum.

Che-rourmé-Assoua-nitin.
Ché-remiéreco pouére.
Vt veniens inuêni quod aliâs perdideram.

Senoyt-pe. Hirudo.

Inuby-a. Cornua lignea quibus barbari sonitus cient.

FINIS COLLOQVII.

Insuper vt faciliùs iudicium de rebus à nobis in hac historia commemoratis ferre possint tum ii quibuscum eundo, ac redeundo nauigaui, tum ij omnes qui me in America viderunt,(è quibus non paucos superstites esse credo) ipsique adeò nautæ, aliique qui vel tantillum ad Sinum *Ganabara* sub Capricorni Tropico vixerunt: In eorum gratiam colloquio catalogum hunc, qui nomina pagorum 22. ad quos non semel oberraui adiungere visum est.

Pagi 2. quos in America peragrauit Autor.

Ac primùm quidem hæc sunt eorum nomina qui siti sunt ad dexteram, ingredienti sinum illum. *Cariauc.* 1. *Yaboracu.* 2. Quorum postremum Galli Pepinum nominabant, de nauarchi cuiusdam nomine, qui nauem aliquando ad eum pagum onerarat.

Euramyry. 3. A Gallis Gosset nominatur de interpretis cuiusdam nomine, qui aliquandiu ibi habitarat.

Pira-ouassou. 4. *Sapopem.* 5. *Ocarentin*, pagus amoenissimus. 6. *Oura ouassououeé.* 7. *Tentimen.* 8. *Cotiua.* 9. *Pauo.* 10. *Sarigoy.* 11.

Alium præterea Galli petram vocant, ob rupeculam à mola non absimilem, quæ syluam ingredientibus iter ad istum pagum indicabat. 12. Alium quoque Galli *Vpec* nominant de Indicarum gallinarum nomine, quas Barbari *Vpec* nuncupant.

Alium

Alium præterea ſagittarum vicum appellabamus, quòd cum primùm ad eum iter faceremus, in ſyluam ingreſsi, ſagittas multas ad procerriſsimæ cuiuſdam arboris putrefactæ cacumen emiſſas defixeramus, quę in poſterum indicis vices nobis præſtarent. 14.

Qui ad dexteram.

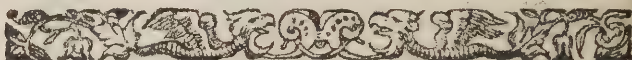
Keri-u. 15. *Acara-u.* 16. *Morgouia-ouaſſou.* 17.

Qui in Inſulam magnam.

Pindo-ouſſou. 18. *Corouque.* 19. *Pirauijou* 20. Alius præterea, cuius nomen mihi excidit ſitus inter *Pindo-ouſſou,* & *Pirauijou*, ad quem in quibuſdam captiuis emendis operam poſui. 21.

Alius quoque inter *Carouque* & *Pindo-ouſſou*, cuius etiam appellatio non occurrit 22.

Quæ ſit tum pagorum, tum ædium forma alibi demonſtrauimus.

CAP. XXI.

De nostro ab America discessu: déque naufragijs & alijs non minimis periculis, quæ primùm in reditu nostro euasimus.

VERAM discessus nostri ab America causam si quis intelligere cupit, in memoriam sibi id reuocet necesse est quod suprà Cap. VI. sub finem retulimus. Nos nimirum postquã menses octo in Insula quam occuparat Villagagno, viximus (quos ad Idololatriam vi adigere non poterat) ab eo post suam à veræ religionis defectionem eiectos fuisse. Itaque in continentem secessimus, ad sinistram Ganabaræ sinum ingredientibus, ad eum locum quem nos *la briqueterie* nuncupamus, qui ab Castello Collignio passibus. M. distat. Ibi menses duos in tuguriolis quibusdã à Gallis piscatum euntibus olim extructis degimus. Per illud tẽpus Chappellęus & Boissius quos apud Villagagnonem reliqueramus ad nos veniunt, eandem ob causam eum deserentes ob quam nos ab illo discessionem feceramus: quòd nimirùm ab Euangelio defecisset. Duo verò illi in nostrum sunt adscripti numerum qui naulum sexcentenarum Gallicarum libellarum, vnà cum aliquanta commeatus copia cum nauclero, cuius naui transportati sumus,

Lateritia, locus in America.

Chappellęus & Boissius cur à Villagagnone abscedunt.

mus,

mus,pacti eramus.

Verùm antequam vlteriùs progrediar, id est à nobis dicendum quod anteà nos dictu-ros recepimus,nimirum quo se gesserit modo in nobis dimittendis Villagagno. Legati regij nomen prę se ferebat,munúsque obibat in illis regionibus: Quare Gallorum qui eò veniebant nullus quidquam contra illius nutum adgredi ausus erat. Ille igitur tantisper dum nauis qua reuecti fuimus in anchoris stabat ad Ganabaræ sinum,quo in loco onerabatur,ex scripto nobis abeũdi potestatem facit,& literas dat ad nauarchum,quibus illi significat ne cunctaretur nos naui deportare, id quidem illi per se licere: nam (inquiebat fraudulẽter) quàm gratus fuit mihi olim eorum aduentus,quo me id assequutum esse rebar quod optabam, eorum discessione tam delector, quando mecum non consentiunt. Qua specie insidias nobis clam struxerat. Arculam enim cerata tela obuolutam (qui mos est ab nauigantibus receptus)epistolis plenã, quas ad familiares scribebat,eidem nauarcho tradit:quibus dicam in nos conscriptam clã interserit,qua primo quoque obuio regio Iudici vt in nos manus conijciat,ignique addicat‘ edicit,vtpote hæreseos criminis reos à se peractos. Atque ita merita nostra in se collata Villagagno indignissima perfidia veluti obsignauit. Quam tamen (vt mox dicetur)in cõtrarium Deus conuertit euentum: maximo enim nostro solatio, Villagagnonis verò

Villagagnonis indignissima perfidia.

ignominiæ cessit.

Tandem Prid. Nonas Ianuarij Anno 1558. nauem nostram, Iacobæam nomine, brasilio, pipere Indico, gossipio, cercopithecis, Saguinis, psittacis, alijsque id genus quæ iampridem plerique nostrum, sibi compararāt, oneratam conscendimus. Sed antequam è portu soluamus prætermittere nolo, vt magis ac magis pateat Villagagnonem vnum impedimento fuisse quominus Galli regionem illam tenuerint, Faribæum quendam nomine, Rothomagensem, nauis nostræ præfectum nauigationem illam suscepisse religiosi nominis procerum rogatu, vt terram illam exploraret, atque habitationi idoneum locum deligeret. Ac sanè is nobis significauit, nisi Villagagnonis defectio obstitisset, vltra octingenta hominum capita lōgis belgicis nauibus eò nauigatura mox fuisse. Ego verò facile credo, si Villagagno constanter in proposito perseuerasset è Gallia: vltra capitum decem millia eo commigratura fuisse, quæ & Insulam nostram ab Lusitanorum insultibus propugnassent (qua tamen non multò post discessum nostrum sunt potiti) amplissimósque ac fertilissimos agros sub regia autoritate in America incolerent. Quæ terra si id cōtigisset, Antarcticæ Galliæ nomen quod inditum fuerat, merito retinuisset.

Villagagnonis à vera religione defectio in causa est cur a Gallis America non sit occupata.

Sed vt ad rem, eodem ipso die, nimirum Prid. Non. Ian. soluimus, ac Deo duce, vasto illi Occidentali Oceano rursum nos commit-

mittimus. Recensione facta, capitum numerus ad quadraginta quinque est inuẽtus. Nauigium enim quo vehebamur oneraria erat nauis mediocris, cuius Nauarchus, nomine Baudouinus, de quo antè facta est mentio, nautas vigintiquinq; habebat, nos verò quindecim eramus. Nauigationem porrò illam nonnisi imminentis periculi cum formidine suscipimus: enimuerò plerique nostrûm ob infinitos quos inter eundum exantlauerant labores, nisi adeò iniquus nobis fuisset Villagagno, vt in Galliam remigrarent nunquam adduci potuissent: tum quòd sincerè Deum illic colere liceret, tum etiam soli fertilitate experta: quarum rerum in Gallia tum erat, atque est etiamnum longè maior difficultas. Hinc fit vt ego, qui Patriam meam semper amaui atque amo, Americę valedicturus, hoc loco fateri cogar, me non rarò Americanorum consortij teneri desiderio, apud quos integritatem ac synceritatem maiorem sum expertus quàm apud nostrates plerosque Christianum nomen præ se ferentes. Iam enim apud nos fides nulla superest, résque adeò nostra tota Italica facta est, inque dissimulationibus, atque verbis inanibus posita.

Qua die ab America dis cesserimus.

At quoniam ipso nauigationis nostrę initio Breuia erant nobis transmittenda, (sunt autem scopuli arenæ permixti) quæ in mare ad LX. pass. Mill. porriguntur, quæ etiã quàm longissimè possunt fugiunt nautę, vento non satis ad altum tenendum secundo, vt tã graue

Breuia.

declinaremus periculum retrò cedere propemodum coacti fuimus. Attamen postquam totos septem dies fluctibus agitati oberrauimus, nec multùm promouimus circa mediam noctem accidit nobis vt nautis pro more alternatim aquam è sentina ὑδράυλῳ haurientibus quamuis diu multúmque in illo perstitissent labore eã tamen exhaurire nusquam potuerunt. Nauclerus noster rem illam admiratus ad sentinam descendit, quidnam rei illud esset sciscitaturus. Nauem rimosam atque adeò aquis oppletam, vt iam paulatim demergi eam persentiremus, comperit. Quare, minimè quærendum arbitror, vtrum singulis nostrûm expergefactis vbi imminens illud periculum in quo versabamur innotuit, vehementer perculsi fuerimus nec ne. Ac sane, tam certum erat submersionis mox futuræ indiciũ, vt salutis spe omni abiecta, plerique iam mortem expectarent.

Imminens naufragium.

Veruntamen Deo ita prouidente quidam (in quibus eram) vitam suam quàm longissimè possent producere decernunt: séque colligunt, ac duobus ὑδραύλοις nauem ad horam vsque meridianam sustentant hoc est duodecim horarum spatio, quo tanta abundãtia in nauem influxit quanta totis viribus à nobis potuit exhauriri. Immo cum brasilium quo erat nauis onusta aqua attigisset, sanguinem bubulum rubore referens è canalibus effluebat. Tantisper igitur dum tãta cum diligẽtia, quantam res ipsa flagitabat, neruos omnes

con-

contendimus, secundo flante vento ad reditum in Barbarorum oram, quam (vt pote non multùm à nobis remotam) illius diei hora vndecima conspeximus proram, eò conuertimus. Interea nautæ qui cum fabro lignario sub foris erant rimulas quæ aquæ ingressum præstabant lustrantes, tã nauiter officio functi sunt, vt lardo, plumbo, pãniculis, atque id genus aliis quæ illis non parcè nobis subministrabantur, infestissimas quasque obthurant: atque ita viribus iam deficientibus paulisper leuati fuimus. Attamen vbi faber lignarius nauem vndiquaque diligenter recognouit, asseruit eam (vt pote vetustam & vermibus erosam) ad tantam nauigationem minime esse parem quanta erat ea cui iam nos accincti eramus: Autorque fuit, vt vnde excesseramus eò rediremus, ibique vel nauem aliam è Gallia venturam opperiremur, vel nouam conderemus: de qua sententia acerrimè est certatum. Nihilominus tamen vicit naucleri sententia, qui veritus vt si litus repeteret, nautis destitueretur, malle se affirmauit, vitam suam ad omnes casus obijcere (quę erat illius amentia) quàm merciũ atque adeo nauis ipsius iacturam facere. Se quidem Philippo, alijsque quibus præerat, si ad Americã oram redire animus esset, scaphã ad eos vsus daturum esse. Ad quæ propere Philippus se quidem Galliam repetere decreuisse, atque suis omnibus vt idem facerent autorem esse respondit. Naucletus verò alter excepit, na-

uigationem periculosissimã esse: ac præterea presentire se eam diuturniorem futurã quàm vulgò crederetur: ac proinde commeatum tot hominibus alendis non suffecturum. Quibus auditis ex vniuerso numero sex conuenimus, qui nauigationis pericula, ac præcipuè famem imminentem reformidantes Americanam oram à qua xx. tãtùm passuum millia aberamus, repetere statuimus.

Id consilium vt exequeremur, haud mora, sarcinas nostras in scapham coniicimus, quæ nobis data fuerat, cum farinæ exigua copia, atque aliquãtulo potu. Sed dum mutuo valedicentes bene alii aliis precaremur, quidam ex iis qui cum Philippo remanserant, summo quo me prosequebatur amore motus manũ mihi porrexit atque ita infit, obsecro te vt nobiscum remaneas, fac nos minimè in Galliã esse appulsuros, attamẽ longè maior affulget spes salutis, siue ad Prouinciam Peruensem, siue ad aliquam insulam appellamus, quàm si ad Villagagnonem reuertamur, apud quem (vt facilè est coniicere) quieti nunquam eritis. His permotus cum longiori orationi locus non daretur, ego relicta in scapha sarcinarum mearum bona parte in nauem rursus confestim conscendo, atque ita periculum summum (vt dicemus) ab amico illo sagaciter præuisum effugi. Quinque reliqui quorum nomina non sine causa hoc recensebo loco, Petrus Bordonius, Ioãnes Bordellus, Mathæus Vernellius, Andreas Fontanus,

Galliorum quinque in Americam reditus.

nus, Iacobus Ballæus, ægrè à nobis nec ſine lachrymis abſcedentes Americanam orã repetiere. Ad quam nonniſi maximo labore tandem appulerunt, atque ad Villagagnonẽ redierunt, qui tres primo nominatos loco ob Euangelij confeſsionẽ morte adfecit, vti fuſiùs à nobis dicetur ſub finem iſtius hiſtoriç.

Itaque rebus omnibus apparatis, vela damus rurſúmque mari nos committimus, putri ac vetuſta illa naui vecti in qua ceu in ſepulchro mortem potiùs quàm vitã operiebamur. Ac ſane præterquam quod maximo cũ labore Breuia illa tranſgreſsi ſumus, per totũ Ianuariũ menſem continuis procellis ac tẽpeſtatibus agitati fuimus, nauíſq; noſtra maximam aquæ copiã rimulis excipiebat quam niſi continuo exhauſiſſemus, centies de die (vt ita dicam) periiſſemus. Labor autem ille non fuit vnius diei.

Maximo igitur illo labore vltra quadringenta paſſuũ Mill. prouecti, Inſulã quandã incultam cõſpicimus, in modũ turris rotundã, quæ quãtum cõiectura aſſequi poſſum paſſus mille in ambitu habebat. Eam verò cũ ad dexteram præternauigaremus, eã non modo virentibus eo menſe Ianuario abundare animaduertimus; ſed etiã tanta auiũ copia, quarũ non paucæ malo rudentibuſque nauis noſtrę inſidentes prehendi ſe atque contrectari patiebãtur, vt eminus columbariũ forma referret. Aues in ea erant nigri, leucopei, ſubalbi atque varij id genus coloris, oẽs quidẽ inter

Inſula inculta arboribus atque auibus abundãs

volandum amplitudinem non mediocrẽ præ ſe ferebant, verum captis quibuſdã vbi plumis eas nudauimus, corpore paſſerem amplitudine non ſuperante eas eſſe comperimus. Vltrà quatuor paſſuũ Mill. progreſsi ad dexteram rupes acutas emergentes cõſpicimus, quæ res metũ dedit ne plures illiuſmodi ſub aquis laterent ad quos nauis alliſa frangeretur, quod ſi contigiſſet ab ea exhaurienda immunes fuiſſemus. Toto nauigationis illius noſtræ tempore quæ fuit quinque menſium terras nullas exceptis inſulis illis conſpeximus quas Nauiculatores noſtri in ſuis chartis minimè notatas inuenerũnt, ac forſitan etiam à nullis antea conſpectæ fuerant.

Sub finẽ Februarij menſis ad æquinoctialem circulum acceſsimus, adeò vt tribus tantum gradibus ab eo diſtaremus. Sed quia dies iã quinquaginta erant elapſi, cũ nauigationis partẽ tertiã nondũ cõfeceramus, cõmeatus verò pars bona erat conſumpta, ambigebamus vtrum ad S. Rochi promõtorium deflecturi eſſemus necne, quæ terra Barbaros quoſdam incolas habet, à quibus commeatũ nos accipere poſſe nõnulli ſpẽ faciebãt. Vicit tãdem eorum ſententia, quibus viſum eſt vt vlteriùs progrederemur, vtque cercopithecorum & & pſittacorum quos nobiſcum vehebamus, pars occideretur, atque ita commeatui parceretur

S. Rochi promõtorium.

Porrò quarto huius hiſtoriæ capite ſummos retulimus labores qui nobis inter eundum

dum fuerunt exantlandi, vbi ad circulum æquinoctialem accessimus. At verò quia ipse expertus sum, non faciliorem à polo antarctico huc tendentibus esse accessum, quæ mihi de ea re probabiliter videntur dicenda hoc loco adijciam. In primis igitur illud ponendum est, circulum æquinoctialem cuius situs est ab Euro ad Fauonium, quasi dorsum siue spinam mundi esse, iis qui ab Aquilone ad Austrum nauigationem instituunt, & cōtra, (nam alioqui sat scio in globo nihil summum nihil infimum esse) dico igitur & accessum ad mūdi illam summitatem esse ab vtraquè parte difficillimum, & in mari fluctus vtrinque æstuantes, quos tamen in immani illa abysso cernere est difficile. Ventos quoque ab eo loco erumpentes atque in contrariam partem flantes, naues ipsas Aequinoctialis circuli accessu prohibere. Cui meæ sententiæ id suffragatur quòd statim vbi vel gradum vnū ab vtrauis parte transgressi fuerint nautæ, lætitia summa exultantes, ac de reliqua nauigatione bene ominantes sese inuicem ad commeatum edendum hortantur: adeò vt naues in decliui globi versantes, non ita difficulter agantur, atque ad summitatem illam tendentes agebantur. Adde quod maria omnia inter se quamuis conuexa (quæ tamen admiranda Dei prouidentia ne terras obruant frænātur, licèt in terris fundata sint, atque adeo supra ipsam terram elata, quam in varias Insulas, & quasi particulas diuidunt

Quid causæ sit cur circa Aequinoctialē lineā difficilis sit nauigatio.

quas item inter se quodammodo concate-
natas quibusdam filamentis & radicibus, v
ita loquar, in imis gurgitibus esse existimo
cùm inquam hæc tanta aquarum moles vn
cum terra ipsa suspensa, quæque duobus axi
bus sustentata (quos axes in quadrangulis v
trique polo oppositos esse fingo, quorũ qua
tuor, decusses duas faciunt, quæ in orbem &
semicirculum sphęram totam ambiunt) per
petuo agitur motu, quòd ex æstu marino a
paret. Cùm igitur motus ille sub Aequino
ctiali circulo initium habeat, certissimum es
hemisphærio meridionalium aquarũ ad præ
scriptos limites recedente eos qui in medi
globo versantur quasi in æquilibrio nonni-
hil hac quoque ratione ab cursu cohiberi
Addo insuper, quod & alibi attigi, aëris in
temperiem malaciásque, quæ sub æquator
crebrò obtinent, non parum incommodi af-
ferre: imo obstare quo minus celeri curs
transmittatur. Hæc sunt quæ paucis ac quas
obiter de hac re mihi dicenda fuere, de qu
tamen in vtramque partem controuerti faci
lè esse existimo. Ac sanè nemo est, quantum-
uis eruditus, qui de his rebus statuere quid-
quam possit, quod non refellatur. Solus enim
Deus qui ingentem hunc orbem aqua terrá-
que constantem condidit, quémque non si-
ne insigni miraculo suspensum continet, ar-
cana isthæc omnia nouit. Ac sanè non est dif
ficile arguměta quæ passim in scholis de hac
re agitantur confutare: quæ tamen minimè
sunt

ſunt contemnenda, eo præſertim nomine quòd ingenia acuunt, dummodo iſthęc omnia non primam (quod faciunt Athei) ſed ſecundas eſſe cauſas meminerimus. Denique nihil certi hac in parte agnoſco niſi id quod ſacræ tradũt literæ. Illæ enim Spiritum illius authorem habent à quo veritas omnis manet, ac proinde ſolas illas indubitatas habeo.

Sed curſum noſtrum perſequamur. Cùm tandem ad æquinoctialem circulum paulatim maximis cum laboribus perueniſſemus, Gubernator nauis, eleuationem noſtram aſtrolabio rimatus eſt: atque aſſeruit nos ſub linea illa æquinoctiali eodem ipſo die quo Sol ad eam peruenerat verſari, nimirum 4. Id. Mart. quæ res vt apprimè notãda, quęque pauciſsimis contigiſſet ab ante illud tempus pauciſsimis contigiſſet ab illo eſt obſeruata. Pluribus hæc perſequi non lubet, cuilibet tantùm æſtimandũ relinquo quantos æſtus tum perpeſsi fuerimus, quibus Sol eſſet pro Zenith. Præterea quamuis, aliis anni temporibus Sol modò ad vnum, modò ad alterum ex tropicis exſpatietur, nullibi tamen ſiue mare ſiue teram ſpectes æſtus infeſtior perſentitur, quam ſub illa zona, ſatis id mirari non poſſum quod à quodam alioqui fide (quantum mihi cernere datum eſt) digniſsimo, eſt memoriæ proditum. Hiſpanos quoſdam per regionem quandam Peruanam iter facientes, non modò miratos eſſe quòd ſub æquatore niuem cõſpexiſſent, immò montes niue obtectos ægrè ſuperaſ-

Sub Aequatore ipſa die Aequinoctiali verſati ſumus.

Hiſt. Gen. Ind. lib. 4. cap. 126.

ſent,ſed etiam tantum frigus experti eſſent, vt ſociorum ſuorum nonnulli gelu rigore fuerint exanimati. Iam ſi vulgaris illa phyſicorum afferatur ſententia, niuem in media aëris regione creari, quàm faciat ad rẽ(quod cũ bona eruditorũ venia dictũ ſit)nõ ſatis video. Sol enim perpendiculariter in illa linea radios ſuos in terrã emittit, ac proinde aërẽ calefacit,qui niuẽ ferre nõ poteſt nedũ vt eã cõgelet concreétque. Nec magis mouet me quod de montium altitudine atque de Lunæ frigiditate vulgò dici ſolet.

Quare inſolidum quid illud eſſe ſtatuo,atque ab Philoſophorum regulis exceptum:ſolutionem verò certiorem afferri minimè puto ea quam Deus ipſe Iobo affert,cui vt oſtẽderet homines quantumuis acutiſſimos præclaris ſuis operibus rapiendis minimè pares eſſe,ait: An meos theſauros penetraſti? An grãdinis theſauros oculis perluſtraſti? Quaſi ſummus ille opifex Iobo diceret,Quem horreum mihi putas eſſe, quo iſthæc contineantur? túne iſtarum rerum cauſſas rimari potes? Minimè id quidem, tu imperitior es quàm qui iſthæc poſſis aſſequi. Iob.38.22.

Sed ad rem. Africus tandem ventus nos ab æſtibus illis ſummis eripuit,in quibus procliuius erat vt torreremur, quã in Papali purgatorio igne:ac mox arcticum polum, cuius conſpectu annum integrum carueramus,intueri cœpimus. Cæterùm ne lectores diutiùs detineam, ea minime repetam quæ à nobis

ſunt

ſunt commemorata, de permultis obſeruatu dignisſimis, de piſcibus volantibus, alijſque prodigioſisſimis, non vnius generis, qui à nobis inter eundum ſub torrida illa zona viſi ſunt: verum eos ad narrationem illam remitto.

Iam igitur eorum à quibus eripuit nos Dominus periculorum narratio eſt repetenda. Iurgium ſubortum erat inter vnum ex pręfectis nauis noſtræ, & nauiculatorem noſtrum, quo fiebat vt neuter rectè officio ſuo fungeretur. Contigit vt nauiculatore ad 7. Cal. April. vicem ſuam explente vela omnia expandi atque in altum erigi iuſſerit: turbinem verò imminentem non animaduerterit, qui repentè in vela noſtra tanto impetu irruit, (quæ vt contraherentur iusſiſſe debuerat) vt naui in latus inclinata, adeò vt mali ſummum aquam attigerit, quin & rudentes, auium caueæ, aliæque ſarcinæ paulò negligentiùs collocatæ in mare deciderint, non procul abfuimus ab exitiali ſubmerſione. Attamen rudẽtibus ſumma celeritate abſciſſis, nauis paulatim erecta eſt. Nihilominus tamen nos in ſummum diſcrimen tum deueniſſe meritò affirmare poteramus. Illi tamen quorũ culpa totum illud nobis euenerat, non illo periculo manſueti facti ſunt, atque ad concordiam allecti. Sed contra ſimul atque à periculo exoluti fuerũt, gratiarum actionis loco pugnam intentarunt inter ſe adeò obſtinatam vt periculum eſſet ne tandem ad cędem deuenirent.

Humanum ingenium ni ſi à Deo immutetur, indomitum.

Aliquot poſt diebus obtinente malicia, faber lignarius cum nautis qui de nobis leuandis à tanto labore (dies enim ac noctes in naui exhaurienda ὑδραύλοις occupabamur) soliciti erant, rimas quas obthurarent diligenter perquirunt. Sed dum quandam ſarciunt, accidit vt aſſer longitudine & latitudine pedis vnius auulſus ſit, aqua verò tanta copia tantóque impetu in nauem irruperit, vt nautas ipſos è veſtigio abegerit, adeo vt illi fabrum lignarium reliquerint ſolum, ad nos verò qui in foris eramus accedentes re ipſa minimè explicata ſummo cum pauore exclamabant, actum eſt de nobis, actum eſt de nobis.

Caſus qui ſubmerſionẽ nobis propemodum attulit.

Ad hæc Præfectus, cũ nauarcho & Gubernatore, periculo vrgẽte aſſeres nauis quę foris ſunt tegumento confeſtim in mare deijciunt, quo faciliùs educeretur ſcapha. Braſilij quoq; maximam vim aliáſque merces quarum precium ad Gallicarum libellarum millia decẽ accedebat. Illi igitur conſilium de naue relinquenda inibãt, déque ſalute quærenda in Scapha: Quam rurſum ne nimio onere opprimeretur metuebant. Quo factum eſt vt nauarchus ſtricta machæra nos omnes ingreſſu illius prohibuerit: minatus, ſe brachium illi abſciſſurum qui primus in illam ingreſſum moliretur. Igitur rabido mari permiſſos nos eſſe autumabamus. Prius tamen illud naufragium ex quo ſingulari Dei ope emerſeramus, in mentem nobis redibat, hortabatúrque vt totis viribus in eo perſtaremus, ne nauis obrueretur: cum tamen alioqui ęquè mortem

atque vitam opperiremur. Tamen tãtum effecimus vt nauem incolumem retinuerimus. Atqui non omnibus erat ea animi fortitudo: nautæ enim plerique mortis illius quod imminebat genus reformidantes, adeo obstupuerant, vt rerum omnium curã iam abiecissent: Ac sanè, merito quidem asseuerare possum impios illos atheos qui passim inter pocula eos irridẽt qui mari sese cõmittunt, quique tot pericula subeũt, si apud nos adfuissent nugas illas & ludibria sua confestim horrẽdis terroribus permutaturos fuisse. Mihi porrò dubium non est quin eorum qui isthæc aliáque quę iã commemorauimus pericula sunt lecturi plerique ex nostrate forma exclamẽt. Quàm tutum est brassicas in continente plãtare! Quàm faciliùs admirãda de Barbaris audiũtur quàm visuntur! Quàm sapienter olim Diogenes eos laudabat qui nauigãdi cõsilio inito minimè tamen nauigabãt! Atqui nondũ nostrorum hic fuit exitus malorũ: tum enim cum in istud incidimus discrimẽ ab portu ad quem tendebamus vicies centena passuum millia aberamus. Fuerunt itaque multa alia nobis subeunda pericula: quinimo (vt mox dicetur) tantã perpessi fuimus famem, vt nõ pauci ex nostris extincti ea fuerint. Sed interim subijcienda est ratio qua istud euasimus periculum. Faber noster lignarius humilis quidem staturæ vir, sed animo forti, nauis sentinam vt cæteri minimè reliquerat, sed cõtra penulam suã nauticã vasto illi hiatui admouerat, pedibúsq;, vt aquę virib⁹ obsisteret

quibus tamẽ non ſemel eſt à ſuo loco dimotus, atque in altum elatus, calcabat tum quãta poterat vocis contentione eos aduocabat qui in foris erant conſternati atque in ſummam iam deuenerant deſperationem: monebátque vt ſibi veſtes, xylina cubilia, aliáque quæ vſui erant ſumminiſtrarent, quibus quam maximè poſſent aquæ impetus tantiſper cohiberetur, dum aſſerem appararet, quo hiatus ille pernicioſus reſarciretur. Quibus diligenter ſuppeditatis, illius opera ab tam præſenti periculo liberati fuimus.

Ab eo tempore ventis adeo aduerſis vſi ſumus, vt nauis noſtra modò ad Eurum, modò ad Fauonium depelleretur, cùm tamen ad Auſtrum tenderemus. Præterea Gubernator noſter illius artis nõ admodũ peritus à curſu aberrauit, atque ita incertum curſum donec ad Tropicum Cancri peruentum fuerit tenuimus.

Præterea per quindecim dies inter herbas mari innatantes verſati ſumus, quarum tanta erat denſitas, tantáque copia, vt niſi ſecuribus eas ſecantes, nauigio, quod illis frangendis erat impar, viam feciſſemus, futurum autumo fuiſſe vt ibi ſubſtitiſſemus. Quoniam autem herbarum illa copia mare quodammodo turbidum efficiebat, nos in paludibus cœnoſis verſari credebamus: ac proinde Inſulas quaſdam in propinquo eſſe iudicabamus. Verùm iacta bolide, cui funis quingentenarum vlnarũ longitudine alligatus eſt, nec fundum

Herbidum mare.

atti-

attigimus,neque etiam Insulas vllas aut continentem animaduertimus. Ad hæc id commemorare libet quod ab Ind.Hist. de hac re memoriæ est proditum:Chrystophorus Columbus,inquit,ea quam primùm instituit nauigatione ad Indiam nouam cognoscēdam, Anno nimirum 1492.Commeatus reparandi gratia ad vnam ex Cauariis Insulis diuertit,à qua paulò pòst digressus,cùm dies permultos nauigasset,tandem ad mare adeò herbidum peruenit vt pratum referret.Quæ res non parum eum commouit quamuis nullum subesset periculum.Sed herbarum illarum descriptionem subiungere placet.Colore sunt subflauo,ad fœnum iam exsiccatum accedente, foliis à ruta hortensi non absimilibus:baccis iuniperinas referentibus: prælongis quibusdam filamentis ac fibris colligantur,non absimili ab hædera terrestri modo,atque ita radicibus expertes, mari ipso innatant. Cæterùm non satis tutò tractantur, nonnunquam etiam sordes nescio quas rubras,quarum forma ad galli gallinacei cristam accedit mari innatātes vidi,quarum adeò periculosus erat contactus,vt si à nobis attrectarentur,manus confestim intumesceret , ac rubore infestaretur.

Hist.Gen. Ind.li. 1.c.16.

Herbarum illarum marinarum descriptio.

Quisquilia rubræ mari innatantes.

At quia nuper in sermonem de bolide incidimus, de qua multa ab anilium fabularum commentis non admodum aliena sæpius audiui,nimirum nauigātes ea iacta è terra quæ inhæret,quibus in regionibus versētur agno-

ſcere quod falſiſſimum eſſe de Occidentali mari aſſero. Itaque quod res eſt ſubijciã. Bolis ergo inſtrumentum eſt trũculum piramidalem forma referens ac acuta parte perforatũ, quod funibus attexitur, ſebum verò ab altera parte applicantes in profundum demergũt nautę quoties locũ ſtationi idoneum nactos ſe eſſe putant. Cui ſi arena adhęſerit opportunam eſſe ſtationem colligũt: ſin minùs, limum aut rupes ſubeſſe cognoſcunt, cui anchora defigi minimè poteſt, ac proinde alio eſſe properandum.

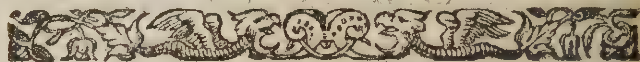
Bolis quid ſit, quiſque illius vſus.

Hæc habui dicenda ad erroris illius refutationem. Ij enim omnes qui in alto Oceano nauigarunt immenſam eſſe illius & inſcrutabilem, quantauis maxima funium copia adhibita, profunditatem norũt: Quò fit vt dies noctéſque, quãdiu ſecũdus eſt ventus, curſus ſit tenendus: obtinente verò malacia, cõſiſtere neceſſe ſit. Nauigia enim mari illi accommoda perinde ac naues actuariæ remis non agũtur. Ex quo patet nugas eſſe ea quæ vulgo referũtur: bolide humum erui, qua in quibus terris nautæ verſentur dignoſcant, cùm vaſti illi gurgites (vt ſuprà dixi(ſint penitus imperſcrutabiles: Quòd ſi in mediterraneo mari, aut in ipſa terra vt quidam de Africę deſertis referunt in quibus ſtellarum & pixidis marinæ ductu viatores iter conficiũt, locũ habeat: penes authores fides eſto. Ego quæ de Occidentali Oceano dixi vera eſſe confirmo.

Calchond. de bello Turcico.

Igitur poſtquã herboſum illud mare præter-

tergressi sumus, veriti ne in piratas incideremus, torméta aliquot ferrea aptauimus, aliáque muniméta instruximus. Quæ res nouum nobis creauit periculum. Cùm. n. tormentarius noster puluerem igni admouisset, tandiu eum apud ignem reliquit quoad vas cui fuerat impositus cādesçeret, atque adeo ignem conciperet: cuius flamma vniuersum nauigiū nostrum penetrauit. Adeo vt perparum abfuerit quin ob picem qua vndiquaque oblitū erat nauigiū flammis correpti fuerimus, quibusdam velis ac rudentibus infestatis, tribus quoque nautis grauissimè adustis, quorū vn⁹ post aliquot dies vitam cum morte commutauit. De me quod attinet nisi vultui meo pileum opposuissem, haud dubiè adustione fuisset turpatus, nisi quid grauius mihi accidisset. At illius mei pilei beneficio summis tantùm auriculis capillísque adustis incolumis euasi. Quod quidem ad decimum septimum Cal. Maias nobis contigit. Iam hoc loco aliquantulum est respirandū nobis per Dei gratiam ab naufragiis, submersione, incendióque hactenus liberatis.

CAP. XXII.

De extrema fame, tempestatibus, aliisque non paucis periculis, à quibus in Galliam redeuntes diuina ope erepti sumus.

OT tãtísque euitatis periculis è Scylla in Charibdim incidimus. Etenim cibariis nostris iam ante nõ quidem opiparis pars media repentè fuit detracta, eò quòd tum temporis à Gallia decies centena passuum millia aberamus, quam moram non tempestates tantùm, nobis attulerunt. Nam (quod etiam alibi dixi) Gubernator noster à cursu adeò aberrauerat, vt cum assereret nos ad Hispaniæ oram accedere, Insulas Essoreas legeremus, quæ ab Hispaniẽsi ora sexies cẽtena passuum millia distant. Ille igitur error eò inopiæ nos redegit, vt sub Aprilis mensis finem commeatu penitus careremus. Postremum igitur solatium fuit, vt Cellulam gypsatam, in qua commeatus recondi solent, euerreremus: in qua vermes & murium excrementa maiori copia quàm micas reperimus, quisquiliis tamen illis diligẽter collectis, ac sigillatim distributis, pulmentum cõficiebamus, quod & nigredine & amaritudine fuliginem superabat. Id genus cibi quàm palato esset gratum

Vermes ac murium exceremẽta vna cum micis panis colliguntur & eduntur.

gratum minimè est quærendum. Per illud tempus quicunque cercopithecos & psittacos reseruarant iis (quod iampridem à multis erat factum, vesci non dubitarunt. In summa, iam ipso Maij mensis initio ex nautis nostris duo fame necati sunt, atque pro nauigantium more in ipso profundo sepulti. Præterea tam dira vrgente fame totos viginti dies procellis ac tempestatibus adeò vexati fuimus vt non modò vela omnia complicare, clauúmque obligare, sed nauigium amplius regere impotes permittere illud flatibus atque vndis coacti fuerimus. Quæ res effecit, vt per totum illud tempus quantumuis vrgente fame piscis à nobis nullus fuerit captus. In summa repente nos in diram famem incidimus extrinsecus vndis, intrinsecus verò aqua petimur. Quare in eorum gratiam qui mare nondum viderunt, quos meritò me diam tantum mundi partem vidisse dixeris, hoc loco, id est in memoriam reuocandum quod psaltes de nauigantibus asserit: Psalm. 107. 23. 24.

Nautæ duo fame necati.

At vos tranantes pictis vada salsa carinis,
Maris coloni diuitis,
Magna Dei verè miracula cernitis, alti
Dispersa campis æquoris.
Nam simulac iussit, rapidi tota æquora venti
Ad ipsa tollunt sidera.
Abripitur pariter ratis, & nunc nubila tangit:
Tumente vecta gurgite,
Tartara nunc contrà præceps cõtendit ad ima,
Ipsisq; mergitur inferis, &c.

Per illud tempus cogente rerum inopia, quàm admiranda cõciperẽt vota Nautæ Papisticã superstitionẽ profitentes, Nicolao enim Cereũ simulachrũ iustę humanæ magnitudinis sese persoluturos esse vouebãt, si quando daretur vt portũ attingerent. Atqui aliud nihil illud erat quàm Baalem oculis & auribus captum compellare. At nos veram Religionem professi ad verum illum deum vota omnia dirigebamus cuius benignitatem atque fauorem toties experti eramus: cuius etiã ope in media ipsa fame non sine insigni miraculo sustentabamur, à quo etiam vno mare ipsum ac tẽpestates sedari posse noueramus.

1. Reg.18.26.

Interim licet inediæ ac proinde macie adeò confecti essemus vt nauigationis obeundis ministeriis vix ac ne vix quidem idonei essemus, egestas tamen singulos eò compellebat vt quacúmque fieri posset ratione de famelico ventre saturando cogitarent. Nonnullis in mẽtem venit vt frustula parmarum ex tergo *Tapiroussou*, de quo anteà, in aqua decoquerent, ederéntque: at illa inuentio nõ ita successit. Alij igitur eadem frustula excipientes prunis imposita torrent, quod adustum erat cultro eradunt: quod optimè successit, corium enim illud nobis famę iam cõfectis suillam cutem prunis assatam sapore referebat. Hoc facto experimento, quicunque parma eiusmodi habebant frustatim eas concidebant falcibus, aliísque instrumentis, frustáque diligenter in sacculis recondita apud

Parmæ ex tergo *Tapiroussou* manduntur.

pud se continuò gestabant, immo in tanto apud eos erant illa pretio, atque loculi auro oppleti apud auaros & fœneratores nostrates esse solent. Iosephus de Hierosolymitanis obsessis verba faciens memoriæ prodidit eos nec cingulis nec calceamentis abstinuisse, Coriáque scutis detracta mandisse. At non defuerunt inter nos qui & Coriaceos thoraces ipsáque adeò calceamenta ederent. Immo pueri, qui nobis famulabantur fame adeò pressi fuere, vt à Laternarum cornibus non abstinuerint, quarũ in nauigiis maxima suppetit copia, immo sebaceis ipsis Candelis si quas offenderent non pepercerunt. At nos summè debilitatos iugiter in exhaurienda naue laborare necesse erat, alioqui mox submersi fuissemus, inediámque nostram largo potu compensassemus.

de Bell. Ind. lib.7.c.7.

Thoraces coriacei & calceamenta ex eduntur.

Laternarum cornua candelæque Sebaceæ cibi vices præstant.

Porro ingentem bolidẽ tertio nonas Maias sub solis Occasum in aere ardentem conspeximus cuius tanta erat velis nostris reuerberatio vt ea igne iam correpta esse crederemus: attamen nullo nostro incommodo statim euolauit. Iam si quæratur vnde bolis illa ortum habuerit, Respondeo rei illius causam indagare difficillimum esse, præsertim cùm terras nouas ex quibus ichtyocollæ aduehi solent, Insulámque Canada præterlegeremus, quæ regio est frigidissima, ex calidis exhalationibus ortam esse nemo dixerit. Nos igitur vt genere omni incommodorum afflictaremur; Aquilone vento adeò infestati

Bolis ignea in aere conspicitur.

fuimus, vt totos dies quindecim calorem vix vllum persenserimus.

Tormentarius noster ad 4. Cal. Maias, cũ antè tanta fuisset fame oppressus vt psittaci viscera me præsente cruda paulò antè deglubisset, diem suum obijt, nec terræ, sed mari sepulchrali vt & superiores mortui mãdatus est. Cuius mortem eò æquiore tulimus animo quòd opera ipsius facilè careremus: Etenim si Piratę quidam eo tempore nos aggressi fuissent, non modo non propulsaremus, eos sed vltro in deditionẽ venire summis votis optabamus (quæ erat nostra miseria) dummodò cibus suppeditaretur nobis. Sed prout Deo visum est nos per totam nauigationem illam affligere, vnicum conspeximus nauigium, quod assequi minime potuimus, vela enim apparare maturè per imbecillatem nostram non licuit.

Mures captantur atque manduntur.

Cæterùm consumptis illis de quibus paulò ante memini parmis, coriis, ipsísque adeò arcarum tegumentis, breuiter quicquid famem explere poterat, nos vltimam nauigationis nostræ lineã attigisse existimabamus. Sed penuria artium inuentrix, quosdam ex nobis mures vt venarentur compulit. Illi enim fame oppressi (quòd micas cæteráque omnia quæ corrodere solebant diligenter collegissemus) turmatim per foros cursitabant. Nos verò cùm diligenter, tum ingeniosissimè iis captandis variis decipularum generibus adhibitis inuigilabamus, nonnunquam etiam

etiam noctu feliũ more eos obseruabamus. Quo factum est vt quantumuis latentes per pauci manus effugerint nostras. Ac sanè murem tum pluris, quàm bouem faceremus in continente, æstimabamus. Vidi enim qui coronata tria, nonnunquam quatuor, in singulos mures numerarent. Immo quendam obseruaui, qui cùm Chirurgus noster mures duos simul cepisset, hac voluit cum illo agere conditione, vt si murium suorum alterum commodare vellet, cum primum ad portum appelleremus, galerum, thoracem, femoralia, & tibialia ipsi penderet. Ille tamen (quòd vestes vitæ suæ posthaberet) conditionem respuit. Denique mures frequentes ac minimè exenterati in aqua marina elixabantur, qui tamen maiori nobis erant in pretio, quàm sint in continente veruecini armi.

Prætereà quo magis ac magis pateat nihil quod edule esset à nobis contemni, de quodam narrabo, qui cum Præfectus noster murem satis grandem apparasset, quatuor exsectis pedibus, quos in foris reliquerat, eos diligentissimè collegit, prunísque assauit, asseruítque se perdicum alas tàm sciti saporis minimè vnquã edisse. Ac sane, quid est quod non tanta inedia oppressi mandissemus, aut potiùs vorassemus, qui ad explendam famem ossa ipsa olim proiecta aliásque id genus sordes summoperè optabamus? Nec dubium est quin si nobis virides herbæ aut fœnũ adfuisset, brutorum more ea mandissemus. Atqui

Murium pedes diligentissimè colliguntur.

non ſolùm cum malo hoc conflictabamur, totis enim viginti diebus quibus fame illa infeſtati fuimus, neque vinum neque aqua dulcis in naui noſtra viſa eſt, reſtabat tãtum exiguus ſiceræ cadus, quem præfecti noſtri adeò parcè diſtribuebãt, vt ſi vel Monarcha quis tum nobiſcum fuiſſet, cæteris largiorem potum nõ obtinuiſſet: ſingulis autem cyathus quotidie aſſignabatur. Cum itaque non minùs ſiti quàm fame infeſtaremur, quotieſcũque decidebat pluuia linteis expanſis, ferreóque globulo in medio ſito vt commodiùs in vaſa ſubiecta inſtillaret, aquã excipiebamus. Immo eam quæ per foros effluebat, diligẽter colligebamus, nec obſtabant ſordes quæ eam longè turbidiorem ea quæ per vicos in vrbibus prꝫterfluit, reddunt, quominus à nobis ebiberetur.

Sitis fame intolerabilior.

Denique quamuis ea fames quam Anno 1574. in obſidione Sãcerrana perpeſſi ſumus, in earum numerum quæ grauiſſimæ habẽtur recenſeri debeat, vt videre eſt ex hiſtoria quã de ea re nos ipſi edidimus, quamuis diuturnior non tamen æque grauis atque ea de qua nunc agimus fuit. Sancerræ enim neque aquꝫ neque vini laborauimus inopia, præterea herbæ quædam ac radices, vitiúmque gemmæ nobis ſuppetebant. Ego ſanè ſi ob cauſſæ iuſtæ patrocinium, obſidione alicubi tenerer, tantiſperdum Deo creatis rebus benedictionem ſuam impertiri viſum eſſet, quid pelles, membranæ, bubalini thoraces, aliáque eiuſmodi ſuccum aliquantulum habentes, quibus

Sancerrana fames.

tamen quotidiano vſui quamuis minimè familiaribus, in illa obſidione famem tolerauimus, expertus, minimè vnquam famis metu in deditionem hoſtibus venirem, dummodo earum rerum copia ſuppeteret. At in illa noſtra nauigatione longè diuerſa erat ratio, eò enim redacti fuimus vt nil nobis reſtaret præter braſilium lignum, præ omnibus aliis lignorum generibus ſiccum, atque humore expers. Nihilominus tamen non defuerũt inter nos qui fame ad extremum adacti, cibi alîus inopia, lignum illud dentibus atterere conarẽtur. In quibus erat Philippus dux noſter: qui cum fruſtulum ori admouiſſet altum trahens ſuſpirium me his compellauit verbis. Heu mi Leri, pecuniam in Gallia ad quater mille libellas olim credidi, cuius apocham vtinam conſcribere tenerer, & mihi pro ea panis vnus cum cyatho vini mihi præberetur. Petrus autem Richerius Paſtor, qui non ita pridem rupellæ ad Dominum migrauit, in cellula ſua proſtratus iacebat, adeóque erat viribus omnibus expers vt caput ad Deũ oraturus minime poſſet attollere, attamen ita proſtratus indeſinenter precibus ad eũ fundendis intentus erat.

Braſilium lignum corroditur.

Philippi votum.

Richerij debilitas.

Antequam ſermoni huic finem imponam, id obiter obſeruare libet, quod in aliis quidem, maximè in me ipſo animaduerti, qui binas fames expertus ſum, eáſque eiuſmodi, vt nullum vnquam horridiores euaſiſſe credam. Corporibus inedia debilitatis, & deſi-

Inedia rabiẽ generat.

ciẽte natura, ſenſibus alienatis, ſpiritibúſque diſſipatis, non modò feroces, ſed & moroſi & iracundi fiunt homines. Illa porrò iracundia meritò rabiei genus dici poteſt: Quo fit vt appoſitè vernaculo noſtro ſermone is fame dicatur furere, qui fame premitur. Præterea quoniam experientia res omnes expreſſiùs edocet, video non ſine cauſa Deum, populo ſuo minantem famem niſi ſuis pareat præceptis, diſertè exprimere futurum vt viri illius qui fuerat mollis, & delicatus, valde malignus ſit oculus in fratrem ſuum, & in vxorem ſibi chariſſimã, atque in filios ſuos, adeò vt non det vlli ex eis de carne filiorum ſuorum quam comedet. Nam præter ea quæ in Hiſt. Sancer. commemorauimus exempla de parentibus qui ex liberis ſuis vnum comederunt, déque militibus quibuſdam qui poſtquam cadauera eorum qui bello cæſi fuerãt, deguſtaſſent, ſe decreuiſſe ſi malum illud diutiùs perſtitiſſet, viuis manus afferre, affirmare poſſum nos durante illa Nautica fame vix ac ne vix quidem pacatè alij cum aliis colloqui potuiſſe, licet Dei timore cohiberemur, immò quin (quod Dominus condonet nobis) malignis oculis alij in alios fuerimus.

Deut. 28 53. 54.

Prodigioſa multa famis tempore in mentem pleriſque venerant.

Sed vt reliquum nauigationis noſtræ curſum deſcribere pergam: Contigit rebus noſtris in peius ruentibus, vt nautæ alij duo 17. Cal. Maias fame necati fuerint. Quo tempore ex noſtris nonnulli fuere qui tam diuturnum errorem noſtrum in aquis ſecum reputãtes, nulla

Nautę fame enecti.

nulla obiecta terra animo suo fingebant nos in nouo versari diluuio. Cum igitur nautas illos mortuos in mare præcipites dari animaduertimus eundem nobis exitum omnibus impendere credebamus. Ego in tanta rerum inopia qua, vt dixi, cercopitheci ac psittaci quos vehebamus confecti fuere, ad illud vsque tempus psittacum plumis decorum, anseris magnitudine, articulatè voces multas humanas imitantem, studiosissimè conseruaram: eum Gaspari Collignio offerre sperabã, atque ea spe quinque dies cautissimè occultaram, nullo ei præbito cibo. Hunc tum vrgente fame, tum quòd vererer ne mihi noctu furto surriperetur, post alios omnes occidi. Ille mihi amicísque aliquot meis per tres quatuórue dies alimento fuit: integer autem à nobis fuit esus, nullam enim particulam præter plumas eiecimus, adeò vt non carnes tantum, sed & viscera & pedes ipsos, atque adeò vngues, vncúmque rostrum corroserimus. Auis istius mortem ęgerrimè postea tuli: dolorem auxit, quod quinto ab eius obitu die terram conspeximus. Cum igitur illius generis aues facilè careant potu, vel tribus nucibus totum illud tempus vitam illius sustentare potuissem.

At verò, dicet quispiam, quid nobis cum tuo psittaco? nósne perpetuò in miseriis illis vestris suspensos tenebis? Annon tandem aliquando malorum & quidem omnis generis satis? Nunquid aut vita aut morte finis tan-

dem dabitur? dabitur vtique: Deus enim qui (non ſanè vulgari cibo) corpora noſtra ſuſtentabat, opē nobis tulit opportuniſsimam effecítque immenſa ſua bonitate vt 8. Cal. Iun. cùm iam ad foros fermè languore confecti iaceremus, Britanniam inferiorem conſpexerimus. Veruntamen quod non ſemel à Gubernatore noſtro decepti fuiſſemus, qui terræ loco nubes nobis ac chimeras indicarat quæ properè euanuerant, ſpeculatore iterum atque iterum pro more exclamante, Terram, Terram, vix tamen vere illud dici credebamus. Atqui ſecūdo flante vento prora obuerſa mox certò cognouimus, continentem in propinquo eſſe. Iam verò vt liquido appareat quantam in miſeriam quantúmque in diſcrimen adducti fuerimus: quámque opportunè Deus ſit nobis opitulatus, huc referre lubet quod nauclerus noſter edita voce affirmauit ſtatim vbi gratiarū actiones ob imminentē liberationē noſtram egiſſet: Se nimirum omnino decreuiſſe, ſi diem vnum adhuc in illo tā miſero ſtatu permanſiſſemus non quidem ſorte agere (vt ab nonnullis, in tales redactis anguſtias eſt aliquando factum) ſed aliquem ex nobis clàm interficere qui cæteris eſui eſſet. Quæ res minimè me commouit, conſcius enim mihi eram (quamuis omnes macie eſſemus confecti) me ab illo periculo tutum ſatis fuiſſe: niſi forte cutem & oſſa nuda pro carnibus habere voluiſſet. Quoniam autem nautę noſtri Rupellam appellere

Qua die cōtinentem conſpeximus.

Piodigioſum decretum.

re

re decreuerãt, vt ibi Brasilium suum lignum venderent, cum iam ab Britãnia sex passuum millibus tantum abessemus, Nauclerus cum Philippo & quibusdam aliis scapha vecti ad oppidulum proximum (hodiernam vocant) contendunt, cibaria comparaturi. Inter quos duo ex nostris quibus pecunias speciatim numeraueram ad cibaria quædam mihi comparanda, vbi ad continentem appulerunt, nauem nostram famis domicilium esse rati, diserte testati sunt se in eam pedem nunquam relaturos: quod ab ipsis est factum. Relictis enim in naue sarcinis suis ab illo tempore eos nunquam vidimus. Attamen eorum vnus qui solus mecum è quatuordecim illis quorum nomina initio recensui, hoc anno 1584. quo historiam hanc corrigo recenseóque, quanto cum labore pristinæ restituti fuerint valetudini ad me scripsit. Nobis quid hac in parte contigerit mox narrabo. Nobis in Anchoris nostris operientibus ad nos accessere piscatores quidam, à quibus cibaria petimus, illi se à nobis irrideri arbitrati, immò ne iniuria aliqua afficerentur veriti, fugam capessunt, at nos quos vrgebat fames, eos vt consisterent cogimus, ínque eorum lintrem irruimus. Tum illi extrema quæuis sibi imminere credebant. Nos verò pacatè omnia agere, cúmque cibariorum nihil præter cibarij panis frusta aliquot comperissemus, vnus ex illis inuentus est qui exposita extrema qua premebamur fame adeò ferũ se prę-

ſtitit, vt pro panis illius fruſtulo, quod vix obolo veniſſet, ſeſtertios duodecim non dubitauit à me exigere. Noſtri autem mox cum cibariis ad nos redeunt, quàm auidè à nobis fuerint excepta neceſſe non eſt dicere. Tum in propoſito perſeuerantes, nimirũ vt Rupellæ litus peteremus, iam paſſuum ſex millia nauigaramus, cum ab Nautis qui nos aſſecuti ſunt admoniti fuimus Piratas quoſdam ad oram illam vagari. Quare poſt tot tantáque pericula, quæ Dei ope euaſeramus, ſi vltro in periculum nos coniiceremus, videntes illud nihil aliud eſſe quam Deum tentare, illo ipſo die 7. Cal. Iunias portum intramus Blauuetenſem, in Britannia: ad quod per illud tempus naues permultæ è variis regionibus reduces appellebant: quæ & tormenta diſplodebant, aliáque nauigantibus ſolemnia celebrabant, atque ob partas victorias triumphabant. Inter quas vna erat ex vrbe Samnalea, cuius nautæ Hiſpanicam ex terris Peruanis reducem ceperant. Ea pretioſis quibuſque mercibus erat onerata, cuius pretium ad ſexaginta aureorum nũmorũ millia æſtimabatur. Cuius rei fama cũ per vniuerſam Galliã ſparſa fuiſſet, mercatores non pauci Pariſienſes, Lugdunenſes, aliíque eò ad merces illas coemendas commeabant. Quæ res commodiſsimè nobis euenit: accidit enim vt cum è naui egrederemur mercatorum illorum plerique iis auditis quę perpeſsi eramus, & nos pręinfirmitate minus ad greſſus figendos idoneos ſuſtẽtarint, & opportuniſsimę admonuerint

vt ab nimio esu diligenter nobis caueremus, paulatímque vires nostras pauculo cibo repararemus, iure ex veterum gallinarũ decoctione, lacte caprino, aliisque ad viscera dilatanda accommodatis. Ac sanè cum iis omnibus qui tam salubri paruerunt consilio bene est actum. Nautę verò qui repentè ventrem cibo impleuere, non tulerunt impunè: nam è viginti, tot enim incolumes terram attigerunt, plures decem sibi mortem accersiuisse autumo: nos verò (quindecim eramus numero) qui, vt iam dixi, nauem illam in America conscenderamus in Galliam remigraturi, ad vnum omnes terra maríque incolumes tum seruati sumus. Hoc quidem verum est, nos nonnisi cute & ossibus tum constitisse, adeò vt alij alios intuentes cadauera è sepulchris eruta videre videremur. Adhæc vbi cœlũ terrestre persensimus, tantum ciborum nos cepit fastidium, vt (nam de me nominatim verius referre possum) in diuersorium tãdem delatus oblatum mihi vinum vbi olfeci, deliquium animi passus sim, ínque arcam quæ in propinquo erat delapsus. Qui verò aderãt futurum vt animã mox agerem existimabãt, habita pręsertim debilitatis meæ ratione. Atqui minimo affectus fui casu illo incommodo. Itaque in lectum decubui, támque suauiter dormiui, vt nonnisi sequenti die & quidẽ multa luce experrectus fuerim: quamuis ante decem menses in lecto non decubuissẽ, quod deo commemoro, quòd faciat cõtra eorum

Famem consequitur ciborum fastidium.

opinionem qui putant eos qui ab mollibus cubilibus desueuerũt ea repetẽtes initio dormire minùs posse. Blaueti igitur quatuor diebus transactis Hannebonem nos conferimus quod oppidulum ab Blaueto quatuor passuum millibus distat. In quo totos quindecim dies quieuimus, nosque ex medicorũ prę scripto curauimus. Quantumuis tamen diligenter nobis caueremus nemo nostrum effugere potuit quin tumore per totum corpus infestaretur, me cum tribus aliis exceptis qui ab vmbilico ad pedes vsque eo morbo laborauimus. Insuper cum διαῤῥοίᾳ & stomachi solutione conflictabamur, adeò vt intra corpus nihil consisteret eorum quæ immitebantur. Tamen medicamenti genus nobis est indicatum, quo postquam vsi sumus cõfestim ab eo morbo sanati fuimus: est autem eiusmodi. Ius hederæ terrestris est accipiendũ cum oryza probè cocta, in ipsa olla pannis veteribus restincta: quibus igni admotis ouorum vitelli sunt permiscendi. Confectionem illã cochlearibus ad modum pultis ori admouebamus. Ac sanè nos omnes morbo illo extinctos futuros fuisse nisi medicamentum illud adhibitum fuisset facilè credo. Hæc sunt denique quæ de nauigatione illa nostra habui referenda: Quæ sanè inter minimas non est reponenda si animaduertas nos gradus septuaginta tres nauigasse ab Aquilone ad Austrum. Verùm ne palmam merentibus pręripere videamur, quantula est, si cum ingenti illa

Medicamentum ad restringẽdam aluum accõmodum.

Ioan. Sebast. de Cano. Hispanus, Et Drachus Anglus vniuersum terrarum orbem circundederunt. Consule Hist. Gen. Ind. ca. 98. Iren. Popelin, de tribus mundis.

illa Ioannis Sebastiani De Cano Hispani, aut (vt quidam volunt) Veneti vel etiam vt aliis placet ab vrbe Guetária in Cãtabria Prouincia oriundi, qui vniuerso orbe circundato, quod ni fallor, contigerat ante eum nemini, post eum quidem de Dracho Anglo idem referunt, qui in patriam redux pro insignibus orbem terræ depingi curauit cum hac inscriptione, *Primus me circumdedisti.*

Cæterùm iis à me lectis quæ Hieronymus Benzo de sua in Peruensem terram, aliásque orbis illius regiones peregrinatione, quæ fuit annorum quatuordecim, scripsit: commune hoc mihi cùm illo esse animaduerti, quòd (vt ipse historię suę initio refert) annos viginti duos natus esset cùm multorum exemplo peragrandi orbis cupidus ac præsertim visendæ eius mundi partis nuper repertæ, cui Indiæ Occidentalis nomen factum est, explere animum secum tandẽ constituit? Ego verò eodem studio impulsus, totidémque annos natus, in Brasiliam nauigationem suscepi, pro vt ipse historiæ huius initio adnotaui, sed aliud est longè maiori dignum obseruatione, quòd nimirum Benzo, (licet ille de nobis nihil nec nos de ipso vnquam audiuissemus) affirmat se idibus Septembris An. 1556. in Hispaniam, peractis suis peregrinationibus, appulisse: nos verò (quod etiam super cõmemoraui) ad 4. Idus eiusdẽ mẽsis, eodẽq; anno in Brasiliã profecturi Geneuâ excessimus. Iã igitur si quis tẽporũ

Statim post Benzonis reditum accingit se ad iter Americ. Autor.

seriem obseruare velit, eorum qui in Americam nauigarunt:nos statim post Benzonis reditum essemus collocãdi. Porro cùm Benzonis historia Latino sermone primùm, ac posteà Gallico Vrbani Caluetonis amicissimi mei opera extet ex Italico conuersa, cui titulus est *Noua noui orbis historia*, adde quod author ipse inter eos qui multa obseruarũt, atque obseruata elegantissimè scriptis mandarunt, postremum non obtinet locum: necesse penitus esse existimo iis qui Americanorum mores probè nosse cupiũt, atque adeò quàm immaniter miseræ illæ gentes ab Hispanis, à quibus subactæ sunt, excipiantur, vt historiam illam diligenter perlegant. Ille autem eò maiori est dignus laude, quòd historiam suam concludat præstantissima gratiarum actione, quam ad Deum dirigit. In quo se minimè ingratum in eum fuisse, à quo beneficium hoc acceperat, vt res adeò nouas, támque à nobis remotas terras viseret, per totum quatuordecim annorum spacium, cuius etiam ope tot pericula euasisset. Illius tamen clarissimum nomen obscurare nititur Theuetus, veritatis, (siquis alius nostra memoria extitit) acerrimus hostis, suo virorum illustrium libro, quem nuper edidit. Ille enim de Francisco Pizarro Hispano à quo Attabalippa Peruensium rex fuit deuictus, verba faciens, totam Benzonis historiam ita in dubium reuocat (à cuius tamen facundia longissimè abest) vt meras fabulas esse dicas.

Theuetus Benzoni obtrectat.

Quæ

Quæ res fortè à Theueto de industria est suscepta, quòd cùm Hispania spiret, ac proinde Galliam patriam suam debito non prosequatur affectu, cuius tamen lepidissimus Benzo famæ est studiosissim⁹, aduersus eos qui quod minimo negotio Indos illos subegerint, cæteras omnes gentes tam facilè se deuincere posse iactant.

Sed vt ad nos redeam finem ac requiem laborum consequutos nos esse forsitan quis existimet: attamen nisi ille idem, cuius ope à tot naufragiis, tempestatibus, extremáque fame aliisque incommodis quę nos inter nauigandum assiduè vexarũt, liberati sumus, nos ad litus appulsos seruasset, extrema quæque nobis impendebant. Iam suprà dixi Villagagnonem tradidisse dicam in nos perscriptã, præfecto nauis illius qua reuecti sumus, vnà cum mandatis ad obuios quosque magistratus vt in nos (vtpote hæreseos criminis reos à se peractos animaduerterent, ignique addicerent. Contigit autem vt Philippo Duci nostro cum Magistratibus (ab religione quam profitebamur non abhorrentibus) cui arcula illa epistolis dicæ illi adiunctis plena tradita fuerat necessitudo intercederet. Quò factum est vt optimè ab illis excepti fuerimus contrà quàm cupiebat Villagagno, imò etiam fortunis suis non pepercerunt, quin nostris, quibus opus erat eas largirentur: Philippus quoque ab illis pecunias mutuo accepit, atque ita Deus ille qui astutos in astutia deprehendit, Prouidentia Dei admiranda.

nos ab illo periculo liberauit, effecítq; vt ſcelerati Villagagnonis perfidia detecta, id totũ ad illius contumeliam, noſtrum verò ſolatiũ redundarit. Tanto igitur accepto beneficio ab illius manu qui nos toties terra maríque ſeruauit. Nautis noſtris Hanebone excedentibus, vt Neuſtriam patriam ſuam repeterẽt, Nos etiam vt ab Britannis illis recederemus quorum idioma non minùs nobis erat Barbarum atque fuerat Americana lingua, ad Nannetes properamus, non quòd per celeres iter illud confecerimus: tanta enim erat infirmitas noſtra, vt equis, quibus inſidebamus regendis minimè pares eſſemus. Quocirca mercenarii à quibus regerentur ſingulis fuerunt mercede conducendi.

Naturæ reſtauratæ appetitus mirabiles.

Quoniam autem quodammodo reſtaurãda erant corpora noſtra nõ minùs portentoſis flagrabamus appetitibus atq; ij ſunt quos de prægnantibus mulieribus referunt: quorũ niſi ad finem properarem, exempla admirãda referre poſſem: quin etiã plerique ab vino ita abhorrebant vt ab eo per menſem integrum abſtinuerint. Tandem vbi ad Nannetum vrbem peruenimus quaſi inuerſi eſſent ſenſus noſtri vniuerſi, aures oculíque noſtri adeò hebetes repentè facti ſunt, vt formido inceſſeret ne in ſurdos atque cæcos euaderemus. Huc referri poteſt quod Ionathan Saulis filius dicebat, illuminatos fuiſſe oculos ſuos poſtquam aliquantulum mellis guſtaſſet, quibus verbis non obſcurè ſignificabat

Surditas oculorumque hebetatio ex fame orta.

1. Samuel. 14 27. 29.

ocu-

oculos anteà fuisse inedia hebetatos. Verùm tamen ab primi nominis medicis quibusdam aliísque claris viris, qui ad nos frequentissimè accedebant tanta cum diligentia curati fuimus, vt nulla tantorum malorum vestigia nobis adhęserint, quin imò de me possum affirmare, exacto ab eo tempore mense me optimum aurium oculorúmque vsum habuisse. Hoc quidem verum est me ab eo tempore stomachi debilitate semper laborasse: quę etiã fame illa Sancerrana, cuius paulò ante memini, adeo est confirmata, vt minimè dubitem ea me nunquam liberatum iri: donec me totũ Deus fœlicissima resurrectione instauret. Itaque apud Nannetes quo in loco (vt dictum est) optimè excepti fuimus recuperatis valetudine ac viribus, nostrûm singuli quò visum fuit abiere.

Antequam finem huic historiæ imponamus id vnum superest, vt dicamus de quinque illis qui Americam repetiere, tum quum primùm redeuntes, naufragium euasimus. Quę res quo modo innotuerit, paucis dicam. Viri quidam fide digni quos in America reliqueramus, quíq; nos quatuor exactis mẽsibus sunt insequuti, in Philippum ducẽ nostrũ Lutetiæ inciderunt, illíque narrarũt se, maximo suo dolore, tres ex illis à Villagagnone suffocatos ob Euangelij professionem spectasse: quorũ hæc sunt nomina. Petrus Bourdonus, Iohannes Bordellus, Matthæus Verneulius, quin etiam integram tum confessio-

nis tum mortis eorum historiam, descriptam attulisse significarunt, iisque tradiderunt. Quam ego haud multò pòst ab illo accepi. Eam vbi legi perspexique fidos illos Christi seruos à Villagagnone tantisper morte plexos fuisse, dum nos cum tempestatibus ac variis periculis conflictabamur: in memoriam mihi reuocaui me vnum (vti suo dictum est loco) ex scapha illa eductum fuisse, in quam ingressus iam eram in Americam remigraturus: ac proinde, & mihi quidem esse de quo maximas Deo gratias agerem, quòd me nihil minùs cogitantem, à tanto liberasset periculo, atque etiam mihi in primis onus illud incumbere, vt trium illorum martyrum fidei confessio memoriæ proderetur, atque in eorum referretur album qui nostra memoria, ob Euangelij confessionem, fortiter mortem oppetierunt. Eodem illo anno historiam illam Iohanni Crispino nobili typographo, tradidi: quam martyrum Catalogo inseruit, vna cum eorum laborum descriptione, quos pertulerunt ab eo tempore quo à nobis discesserũt, donec Americam terram attigerint. Eò igitur Lectores remitto: hoc enim loco mentionem eorum fecissem nullam, nisi ea quam diximus causa adactus eò fuissem. Hoc vnum addam, Villagagnonem, quòd primus piorum sanguinem in orbe illo nuper reperto, fuderit, meritò à quodam Americanum Cainum nominatum fuisse. Iam iis est satisfaciendum à quibus quisnam fuerit exitus il-

Cõsule Martyrum nostri tẽporis hist. lib. 5.

lius quæri ſolet. Eum nos in Caſtello Colli-gnio (quemadmodum fuſiùs in hiſtoriæ pro-greſſu dictum eſt) reliquimus, quod tamen non multò poſt deſeruit, cuius etiam culpa ab Luſitanis captum fuit, vnà cum tormentis bellicis liliis Gallicis inſignitis non ſine im-mani Gallorum, quos in eo reliquerat, cæde, aliud nihil de illo ab eo tempore audiui (nec ſanè multũ in inquirendo laboraui) niſi quod poſt ſuum in Galliam reditum religioſis quã peſſimè potius tum voce, tum ſcriptis excep-tis inueterata malicia magis ac magis con-firmatus, obijt tandem Anno 1577. mẽſe De-cembri, in prædio quodam Melitenſi, ordini attributo, cui nomen Bellouaco: quod ab ſuo quondam famulo, mihi eſt renũciatum. Imó à quodam ipſius nepote, quem cum illo in America videram, accepi tàm malè ante obi-tum, rebus ſuis eum proſpexiſſe, vt ſuorum conſanguineorum nullus fortunis ipſius au-ctus fuerit poſt obitum, vt neque dum vita manebat, id eſt ab eo nunquam non negle-ctos fuiſſe.

Villagagnonis obitus.

Denique quandoquidem (vt ex hac hiſto-ria ſatis apparet) & in genere & ſpeciatim tot periculis, tótque mortis abyſſis ere-ptus ſum, an non meritò cum ſancta illa Sa-muelis matre exclamare poſſum, Iehouam morte afficere, & in vitam reſtituere, demit-tere in ſepulchrum & educere? poſſum ſanè. Et quidem, ni fallor optimo iure, ſi quis alius

1. Sam. 2. 6.

noſtra memoria. Attamen ſi huius eſſet loci, addere poſſem Deum immenſa ſua bonitate me ab infinitis aliis, in quibus verſatus ſum, diſcriminibus eduxiſſe. Quare, ſi mare elementum adeò furens, me non abſorpſit, ſi Barbari anthropophagi, quibuſcũ fermè annum vixi, me non deuorarunt, faméſque extremæ quas toleraui me non necauerunt: an non patria mea Gallia, tygride immanior erit ſi violentam atque immaturam mihi afferat mortem? Vtcunque tamen ſit ego qui mortem filiorum Dei (in quorum numerum me aſcitum certo ſcio) coram eo pretioſam eſſe noui, totum me ipſius voluntati permitto. Hæc tandem ſunt quæ à me tum in ipſo mari, eundo, ac redeundo, tum in terra America, apud Barbaros obſeruaui. Me autem nõ latet tam amplum argumentum réſque adeo varias à me commemoratas eo ſtylo, eáque qua decebat grauitate minimè fuiſſe deſcriptas: imò etiam lubens agnoſco me hac tertia editione nonnunquam ea quę paucis fuerant perſtringenda fuſius quàm par erat perſequutum eſſe, & contrà in extremum aliud peccantem ea quæ longiorem poſtulabant orationem plus æquo contraxiſſe. At lectores rogatos velim vt ſtudium meũ æqui bonique conſulant, quod orationis non ſatis comptæ damna reſarciat: Cogiténtque quam dura mihi rerum quæ in hac hiſtoria commemorantur, fuerit experientia.

Regi

Regi autem æterno, immortali, inuiſibili, ſoli ſapienti Deo honos ſit & gloria in ſecula ſeculorum Amen.

PLVS VIDERE QVAM HABERE.

FINIS.

Errata op erarum ſic corrige.

Primus numerus paginam denotat, ſecundus lineam.

Præfationis, pag. 2. linea. 11. deſcripſerim. 31 l. 14. Idem. l. 31. teſtudinibus. 34 l. 2. Præterer. 35. l. 21. ni. *Hiſtoriæ*, 5. l. 2. negotiáque. 16. l. 2. nominatímque. 17. l 24. Albacoras 21. l. 1. appellant 23. l. 1. fictitij. 24. l. 9. fertur. 32. l 25. Margaiatium. 46. l. 30. nomina. 50. l. 9. eúmque in l. 25. rebellione: hærere peccatum). 51. l. 6. ab ijs. l. 25. *poſt præditus adde* ad. 52. l. 16. *poſt è adde* Sp. 59. l 25. En 61. l. 24. *poſt conſpectum adde* non. 65. l. 31. maximæ. 67. l. 15. Arceſſit legis. 70. l. 32. conuiuari. 74. l. 3. En. 76. l. 11 ſunt l. 26. ſinu. 77. l. 9. vi 93. l. 13 cęruleum 97 l. 27 extremum. 98. l. 30. ijs. 100. l. 15. *poſt nuncupatur, adde* eſt accommodata. 101. l. 17. caules qui. l. 17. æquant. 102. l. 15. pinaſtriæ. 103 l. 25. *poſt verò adde* &. 105. *pro è cannis* figulina. 108. l 32. *dele* decernendis. 110. l. 31. *poſt quæ adde* de. 115. l. 26 *poſt triginta adde* dierum nati. 116. l. 11. nanciceremur. l. 24. ipſis. 117 *pro, vt noſtrates rerum repone* nō virides verùm. 122. l. 27. vnà. 126. l. 1 nec. l. 9 Ad. l. 18. è dumis. 127. l. 11. quas. 137. l. 5. obnoxiæ. 138. l. 19. lapides. 140. l 7. *dele aut caſſum.* 144. l. 16. lineámque l. 24. inſidentes. l. 29. Noſtri. 151. l. 22. illas terras. l. 31. barbati. 155. l. 16. expolitæ: 160. l 24. indueret. 167. l. 2. appellati. 190. l. 23. quos. 192. l. 1 eſſet. l. 16 incolis. 194. l 26. inquinaſſe. 204. l. 3. onuſtis. 212. l. 27. *poſt medijs adde* cadaueribus. 206. l. 10. Eſſe nos. 208. l. 14. Galle. 211. l. 22. ſiuit. 223 l. 8. eſſem. 228. l. 29. inuitatus. 235 l. 21. collucant. 240. l. 20. *poſt animo adde*, non. 241 in argum. l. 3. fictis. 245. l. 16. hoſtis. 246. l. 31. inuiſendi. 250. 51. ille: 251 l. 2. quos. 305. l 25. *pro eam lege* arboribu l. 13. inſolitum. l. 18. capiendis 324. l. 20. 1573. 329. l. 21. noi 331. l. 32. Ideò.

